

מסכת בבא בתרא פרק שמיני יש נוחלין

מתוך "גמרא נו ח ה"

על שם הורי נפתלי וחנה הולנדר ז"ל

בבא בתרא קה, א

במדבר פרק כז :

פסוק ז כן בנות צלפחד דברת: נתן תתן להם אחזת נחלה בתוך אחי אביהם והעברת את נחלת אביהן להן;

פסוק ח ואל בני ישראל תדבר לאמר: איש כי ימות ובן אין לו והעברתם את נחלתו לבתו;

פסוק ט ואם אין לו בת ונתתם את נחלתו לאחיו;

פסוק י ואם אין לו אחים ונתתם את נחלתו לאחי אביו;

פסוק יא ואם אין אחים לאביו ונתתם את נחלתו לשארו הקרב אליו ממשפחתו וירש אתה והיתה לבני ישראל לחקת משפט כאשר צוה ה' את משה.

במדבר פרק לו

פסוק ו זה הדבר אשר צוה ה' לבנות צלפחד לאמר לטוב בעיניהם תהיינה לנשים אך למשפחת מטה אביהם תהיינה לנשים

פסוק ז ולא תסב נחלה לבני ישראל ממטה אל מטה כי איש בנחלת מטה אבתיו ידבקו בני ישראל

פסוק ח וכל בת יורשת נחלה ממתות בני ישראל לאחד ממשפחת מטה אביה תהיה לאשה למען יירשו בני ישראל איש נחלת אבתיו

פסוק ט ולא תסב נחלה ממטה למטה אחר כי איש בנחלתו ידבקו ממות בני ישראל

דברים כא

פסוק טו כי תהיין לאיש שתי נשים, האחת אהובה והאחת שנאה, וילדו לו בנים האהובה והשנואה; והיה הבן הבכר לשניא

פסוק טז והיה ביום הנחילו את בניו את אשר יהיה לו - לא יוכל לבכר את בן האהובה על פני בן השנואה הבכר.

פסוק יז כי את הבכר בן השנואה יכיר, לתת לו פי שנים, בכל אשר ימצא לו כי הוא ראשית אנו לו משפט הבכרה.

משנה :

יש נוחלין ומנחילין (יש קרובים שנוחלין את קרוביהם כשמתים, וגם אם הם מתים - מנחילין להם את ממונם, דהיינו: ששניהם נוחלין זה את זה; והאי דלא קתני 'יש נוחלין זה את זה' - היינו משום דבעי למיתני סיפא 'נוחלין ולא מנחילין' - תנא נמי רישא 'נוחלין ומנחילין'), ויש נוחלין ולא מנחילין, מנחילין ולא נוחלין (הם אותם דאמרו בהו 'נוחלין ולא מנחילין' - מכלל דאינן שאלו נוחלין אותם ולא מנחילין להן - מיקרו 'מנחילין ולא נוחלין'; ובגמרא מפרש למאי איצטריכו הן תרי בבי, דהא חדא נפקא מכלל חבירתה), לא נוחלין ולא מנחילין;

ואלו נוחלין ומנחילין: האב את הבנים (האב נוחל את הבנים וגם מנחיל להם, וכגון שאין לאותן הבנים זרע - אז נוחל אותן האב; אבל אם יש להם בנים - הם קודמין לזקנם, כדמפרש בגמרא), והבנים את האב (נוחלין ומנחילין), והאחין מן האב נוחלין

ומנחילין (כגון ראובן ויוסף בני יעקב: אף על פי שהן מלאה ומרחל - יורשים זה את זה, בשביל שהן אחין, וכגון שמת יעקב אביהן; אבל אם יעקב קיים - הוא קודם; וכגון שאין להם בנים; ודוקא אחין מן האב, דמשפחת אב קרויה 'משפחה', כדילפינן כו');
האיש (נוחל) את אמו (אבל לא מנחיל, שהרי קרובי האב יורשין אותו, דמשפחת אב אינה קרויה 'משפחה'), והאיש את אשתו (נוחל אותה כדנפקא לן בגמרא) ובני אחיות - נוחלין (דבן נוחל את אחות אמו: שהרי הוא בא מכח האם, ואילו מתה דודתו בחיי אמו - יורשתה, וגם הוא יורש את אמו, נמצא שבאו לידו נכסי דודתו) ולא מנחילין (דכשמת הבן - אינו מנחיל לאחות אמו אלא לקרובי אביו, דמשפחת אב אינה קרויה 'משפחה'; ועוד: דאחות אמו היאך תירשנו? הלא היא באה מכח אחותה -

שהיא אמו של זה, ולא האם יכולה ליורשו, כדאמרן: 'האיש את אמו נוחל ולא מנחיל' - קל וחומר שהיא לא תירש את בן אחותה; ובאחיות מן האב מיירי, אבל אחיות מן האם - אין נכדה בן אחותה יורש אותה, דממשפחת אם הוא. לשון אחר 'ובני אחיות': בני אחותו של ראובן, כגון בני דינה - נוחלין אותה, שהרי דינה יורשת את ראובן אחיה, ובניה באין מכחה, אבל לא מנחילין לראובן: שהרי ראובן - מכח אחותו דינה בא ליורש אותה, והלא דינה עצמה אין יורשתה, כדאמרן: דהאם אינה נוחלת את בנה, אלא קרובי בעלה של דינה יורשין את בניה, דמשפחת אב יורשת ולא משפחת אם; וזה נראה בעיניי, משום דקתני סיפא 'האשה את בנה והאשה את בעלה ואחי האם' - מנחילין ולא נוחלין; וכל הנך תלתא שמעינן להו מהנך תלת, דהך בבא ד'נוחלין ולא מנחילין' - כדאמרין בגמרא - דהיינו הך דקפריך בגמרא דאחי האם היינו דבני אחות [??], והלכך גרסינן 'בני אחות' דהיינו נמי דאחי האם מנחילין את בן אחותם ולא נוחלין; ואי נמי גרסינן 'בני אחיות' - איכא לפרושי בבני אחיות, כלומר: בני אחיותיו של אדם נוחלין אותו, אבל לא מנחילין, דהוא אינו יורשן; **האשה את בניה והאשה את בעלה ואחי האם - מנחילין ולא נוחלין** (בגמרא פריך: דהיינו נמי הך בבא ד'נוחלין ולא מנחילין', דמההיא שמעינן לה, דהיינו הך); **והאחין מן האם לא נוחלין ולא מנחילין** (זה לזה, אלא קרובי אביו של זה ואביו של זה - יורשין אותו; וכל הנך קרובים דקתני שיורשים זה את זה - הני מילי כשאין קרוב למת יותר מזה; גם הנהו קרובים דקתני בהן 'לא נוחלין ולא מנחילין', כגון קרובים שמצד האם - הני מילי שיש קרובים מצד האב היורשין אותו וקרובים לו יותר מקרובי האם ואף על פי שגם אמו ממשפחת אביו; אבל אם אמו קרובה לו מצד משפחת אביו, ואין לו קרוב מאביו שקרוב לו כמו אמו - אז האם יורשת את הבן; ואם אין האם בחיים - קרובי האם יורשין אותו, דהוי ליה 'משפחת אב': דמכח קרובת אביו באין ליורשו, כגון: ראובן שנשא סרח בת אשר, וילדה לו נפתלי, ומת נפתלי בלא בנים - הרי ראובן אביו יורשו; ואם אין לו אב - ונתתם את נחלתו לאחיו של נפתלי; ואם אין לו אחין - ונתתם נחלתו לאחי אביו, דהיינו אשר [אחי אביו ראובן] אבי אמו; ואם אין לו אחין לאביו [ראובן], דאין אשר קיים - ונתתם את נחלתו לקרוב אליו: נמצאת סרח, דהיינו בני אשר או בנות אשר אם אין לו בנים, דהיינו סרח - יורשת את בנה).

גמרא :

מאי שנא דקתני (ברישא דמתניתין): 'האב את הבנים' (האב נוחל את הבן ומנחיל) ברישא ? ליתני 'הבנים את האב ברישא' : **חדא** (מסקנא דקושיא היא) : **דאחול** **בפורענותא לא מתחלינן** (והלא בעת שנחל האב לבנו - נמצא שמת הבן בחיי האב ולא הניח הבן ההוא זרע ליורשו, לפיכך אביו יורשו, חו קללה היא כשאדם מת בלא בנים וגם כשהאב רואה במיתת בנו, והיה לו לתנא דמתניתין לפתוח 'הבן נוחל את האב' שזה ברכה שימות האב ויקברנו בנו, כדכתיב (בראשית מו) 'ויסוף ישיט ידו על עיניך' הבטיחו שיקברוהו בנו),

(בבא בתרא קח, ב)

ועוד : **כדכתיב :** **(במדבר כז, ח) [ואל בני ישראל תדבר לאמר] איש כי ימות ובן אין לו [והעברתם את נחלתו לבתו]** (הא יש לו בן - בנו יורשו; וכי היכי דפרשת נחלות פתחה בירושת הבן לאביו - כך היה לו לתנא לפתוח);

ותנא, אידי דאתיא ליה מדרשא (שהאב נוחל את בנו) - חביבא ליה . ומאי 'דרשא' ?

דנ"א : [במדבר כז, ח]: ואם אין אחים לאביו ונתתם את נחלתו לשאריו הקרוב אליו ממשפחתו וירש אותה והיתה לבני ישראל לחקת משפט כאשר צוה ה' את משה [**"שאריו"** (ונתתם את נחלתו לשאריו הקרוב אליו) - זה האב (של מת); ואשמעינן קרא שהאב פעמים שיורש את בנו, ד'שאריו' היינו אביו, כדכתיב (ויקרא יח, יב) 'לערות אחות אביך לא תגלה' [שאר אביך הוא' כדלקמן, וכתיב נמי [ויקרא כא, ב] **'כי אם לשאריו הקרוב** אליו: לאמו ולאביו וגו' [ולבנו ולבתו ולאחיו]); **מלמד שהאב (של מת) קודם לאחין** (של מת; כגון שאם מת ראובן בלא בנים - יעקב יורשו, ולא שמעון אחיו יורשו; ולקמיה מפרש ואזיל: היאך למידין אנו מכאן שקודם לאחין ולא לבנים ובנות של מת? ולקמן פרכינן: והא קראי - לאו הכי כתיבי?! ומשני: קראי שלא כסדרן כתיבי: דמאי דכתיב 'הקרוב אליו', דמשמע הקרוב קרוב קודם - אתא לגלויי על סדר נחלות: דשלא כסדרן כתיבי, אלא הקרוב קרוב תקדים לירש, וכן תסדר אותן: 'איש כי ימות ובן אין לו והעברתם את נחלתו לבתו; ואם אין לו בן - ונתתם את נחלתו לשאריו הקרוב, ואח"כ ונתתם וגו' לאחיו; כלומר: שאם אין לו שאר - ונתתם את נחלתו לאחיו, ואם אין לו אחים - ונתתם את נחלתו לאחי אביו, ואם אין אחין לאביו - 'הקרוב אליו ממשפחתו וירש אותה'; **יכול יהא קודם לבן** (יכול יהא יעקב קודם לחנוך בן ראובן: דאפילו היכא דהניח ראובן זרע - יירש יעקב, ולעולם לא יירש בן ראובן אלא היכא דאין יעקב קיים, ונסדר הפסוק כן: 'איש כי ימות ונתתם את

¹ למרות שמדרש ההלכה דורש ש'שאריו' זו אשתו, הפשט הוא שהמשך הפסוק מפרש את תחילתו: 'שאריו הקרוב' היא הגדרה כללית, ובאופן מפורט: אביו ואמו, אחיו, בנו ובתו ואחותו הבתולה; וכתב הרמב"ם:

אבל פ"ב, ה"י [ז] אשתו של כוהן מיטמא לה על כורחו, ואינו מיטמא לה אלא מדברי סופרים: עשו אותה כמת מצוה כיון שאין לה יורש אלא הוא, לא תמצא מי שיתעסק בה אלא הוא. ואינו מיטמא אלא לנשואה בלבד; אבל הארוסה, לא ייטמא לה.

יש מפרשים שהרמב"ם אינו מקבל את הדרשה ש'שאריו הקרוב' זו אשתו: שהרי אחרי מותה אינה קרובה אליו כלל!

נחלתו לשארו וכן אין לו, והעברתם את נחלתו לבתו וגו'; כלומר: אם אין לו שאר וגם בן אין לו שיירש במקום שאין 'שאר' - והעברתם את נחלתו לבתו? **תלמוד לומר:** (במדבר כז, ח) **'הקרוב' - הקרוב קרוב** (למת יותר) - (הוא) **קודם** (בנחלה לירשו; והבן של מת - כגון חנוך בן ראובן - קרוב הוא לראובן יותר מיעקב אביו, שהרי קם תחת אביו ליעדה ולשדה אחוזה, כדלקמן; אבל האב לא מצינו שיהא קם תחת בנו לכלום; ומשום דמילתא דפשיטא הוא - לא חשש הגמרא להקשות 'ומה ראית לרבות את הבן ולהוציא את האב' כי היכי דפריך לקמיה 'ומה ראית לרבות את הבן ולהוציא את האב': דבשלמא גבי אח אשכחן שום קורבה שקם תחת אחיו: ליבום, אבל באב לא מצינו כלל);

ומה ראית לרבות את הבן (של מת שיהא קודם לאבי המת, וכל שכן שקודם לאחי המת היכא דליכא אב) **ולהוציא את האב** (ולומר שהאב קודם לאח, וכל שכן שהבן - שקודם לאב - קודם לאח? אדרבה: מרבה אני את האב, כדלקמיה)?

מרבה אני את הבן (חנוך בן ראובן שיקום תחת אביו לנחלה טפי משמעון אחי ראובן), **שכן קם תחת אביו**

ליעדה (שהרי קם חנוך תחת אביו ראובן ליעדה: שאם קנה ראובן אמה העבריה - יכול ליעדה לו כשירצה בכסף מקנתה שנתן לאביה זה ימים, וכבר ניתנו להוצאה, ואין צריך ליתן קדושין אחרים, אלא כך יאמר "הרי את מיועדת לי", כדכתיב (שמות כא) **'ואם רעה בעיני אדוניה אשר לא יעדה וגו'** מכלל שיכול ליעדה וגם לבנו יכול ליעדה, כדכתיב **'ואם לבנו ייעדה וגו'**; אבל לאדם אחר - אין יכול ליעדה אלא אם כן יקדשנה האיש קדושין גמורין, ואפילו לאחיו אין יכול ליעדה: **ולשדה אחוזה** (דרשין בערכין בפרק 'אין מקדישין', ותניא נמי בתורת כהנים [ויקרא כז, כ]: **'ואם לא יגאל את השדה** - בעליו שהקדישו, **ואם מכר את השדה** - הגזבר מכרה לאיש אחר - לאיש אחר ולא לבנו של מקדיש, [פסוק כא] **והיה השדה בצאתו ביוכל קודש וגו'** שיוצאה לכהנים ביוכל; אבל אם לא פדאו איש אחר, אלא בנו - חוזרת לאביו ביוכל; אבל אם אחיו של מקדיש פדאו - יוצאה לכהנים, כדכתיב 'לאיש אחר', דהיינו אחיו, אבל בנו - לאו 'אחר' הוא; והתם נמי פרכין: מה ראית לרבות את הבן כו' כי הכא: שכן קם תחת אביו כו'; אבל לא מצי למימר שבן קודם את אחי המת לנחלה כמו שסדור בפרשה: 'ואם אין לו בן והעברתם את נחלתו לבתו ואם אין לו בת ונתתם את נחלתו לאחיו: דכיון דקראי לאו כסדרן כתיבי, כדמוכח קרא, כדכתב 'הקרוב' - קרוב קודם, ונימא דאח קודם בין לאב בין לבן); **אדרבה: מרבה אני את האב** (ומהפכין קרא כי האי גוונא: 'איש כי ימות ונתתם את נחלתו לאחיו; ואם אין לו אחים - ונתתם את נחלתו לבנו! אי נמי 'ואם אין לו אחים, ובן אין לו - והעברתם את נחלתו לבתו; ואם אין לו בת - ונתתם את נחלתו לשארו; ואם אין לו שאר - ונתתם את נחלתו לאחי אביו; ואם אין אחים לאביו - הקרוב אליו ממשפחתו וירש'), **שכן קם תחת אחיו ליבום** (כדכתיב (דברים כה) **'כי ישבו אחים יחדו ומת אחד מהם ובן אין לו וגו'** אבל הבן אינו מייבם את אמו)!

(ומשני: **כלום יש יבום אלא במקום שאין בן - הא במקום שיש בן אין יבום** (אלמא אפילו לגבי יבום קם הבן תחת אביו טפי מאחי אביו, שהרי פוטר אותה ממנו);

טעמא דאיכא האי פירכא? הא לאו הכי - הוה אמינא אח עדיף?
[ודאי ברור שאב עדיף: **תיפוק ליה**]

(**בבא בתרא קט, א**)

דהכא [בן-אב] **תרתי** (יעידה ושדה אחוזה) **והכא** [אח] **חדא** (יבום! והוה מצי לתרוצי 'הנך נפיש')!

(ומשני: **שדה אחוזה גופה מהאי טעמא הוא דקא קיימא ליה לתנא: כלום יש יבום אלא במקום שאין בן - הא יש בן אין יבום**² (משום דשדה אחוזה גופה לא קיימא לן במסכת ערכין שיהא הבן במקום האב טפי מאחיו אלא מהך פירכא: דפרכין התם [נדף כה, ב]: **'כלום יש יבום כו'** דאמרינן נמי התם 'מה ראית לרבות את הבן ולהוציא את האב? - מרבה אני את הבן שכן קם תחת אביו ליעדה כו'; אדרבה: מרבה אני את האב שכן קם תחת אחיו ליבום! ומשני: **כלום יש יבום כו'** שהרי לא מצינו כתוב בפירוש שיהא הבן קם תחת אביו טפי מאחיו אלא ליעדה, שגם האב קם תחתיו ליבום; ונמצא דהכא חדא והכא חדא הוא; ושאר דברים שהבן קם תחת אביו טפי מאחיו, כגון שדה אחוזה ועבד עברי במסכת קידושין [גם שם בערכין] וקדימת הבן לאח בנחלה - כולוהו מיתנין לה מדין יעידה לחוד שכתב בפירוש שהבן קם תחת אביו; ואי לא דמשנינן דאפילו לגבי יבום אין האב קם תחתיו כמו בנו - דכלום יש יבום אלא במקום שאין בן - לא הוה מצינן לרבוני בן שיקום תחת אביו לכלום טפי מאחיו, דליהוי הכא חדא והכא חדא? ולקמיה פרכין: דבן ובת ואח, כמו שסדורין בפרשה - ליקדמו כולוהו לאב, שהרי כולם קרובים למת טפי מאביו, שהם קמים תחתיו ליעדה וליבום, אבל האב אינו קם תחתיו לכלום!).

אימא: 'שארו' - זה האב, מלמד שהאב קודם לבת (דהא אינה קמה תחת אביה לכלום כבנו וכאחיו; וסדר את הפסוקים כן: 'איש כי ימות ובן אין לו ונתתם את נחלתו לשארו; ואם אין לו שאר - ונתתם את נחלתו לאחיו; ואם אין לו אחים - והעברתם את נחלתו לבתו; ואם אין לו בת - ונתתם את נחלתו לאחי אביו; ואם אין אחין לאביו - הקרוב אליו ממשפחתו וירש); **יכול יקדים לבן?**

תלמוד לומר: 'הקרוב' - קרוב קרוב קודם!

כיון דלענין יבום בן ובת כי הדדי נינהו (כדכתיב **'ובן אין לו'**; עיין עליו: נמצאת גם הבת פוטר את האחין מן היבום, אבל אבי המת אינו פוטר את אשת בנו מן היבום; נמצאת הבת קמה תחת אביה טפי מאבי המת ואחי המת) - **לענין נחלה נמי בן ובת כי הדדי נינהו**.

² כיצד אפשר לדון מיבום? הרי אין לומדים אפשר מאי אפשר, ואם יש בן אין יבום, כלומר: יבום אי אפשר?

ואימא: 'שאר' זה האב; מלמד שהאב קודם לאחי האב (של מת, ולא לאחיו משום דקרובים למת יותר מאביו - שהרי קמים תחתיו ליבו, אבל אביו אין קם תחתיו לכלום; וסדר המקרא כך הוא 'ונתתם את נחלתו לאחיו; ואם אין לו אחים - ונתתם את נחלתו לשאר; ואם אין לו שאר - ונתתם את נחלתו לאביו אביו; ואם אין אחים לאביו - הקרוב אליו ממשפחתו וירש'); יכול יקדים לאחיו? תלמוד לומר 'הקרוב': קרוב קרוב קודם? (ומשני): אחי האב לא צריכי קרא (לא היה צריך לכתוב לבסוף 'שאר' לקדם את אחי האב): (דסברא הוא דקודם האב לאחיו שלו לירש את בנו): אחי האב - מכח מאן קא אתו (לירש את נכדס בן אחיהן)? מכח אב (פשיטא דמכח אבי המת, שהוא אחיהם אתו; והלכך למה לי קרא, מאחר שכתוב למעלה שאחי האב יורשין את נכדס)! קאי אב - קא ירתי אחי האב (מי איכא למימר דהיכא דקאי אב - ירתי אחים של אב, בתמיהה?) (הלכך: לא נכתב 'שאר' אלא לקדם אחיו של מת, דלקדם אחי האב כבר שמעינן ליה ממאי דאמר (במדבר כז, י) 'ואם אין לו אחים ונתתם את נחלתו לאחיו אביו' הרי הוא כמי שכתב 'ואם אין לו אחים - ונתתם את נחלתו לאביו, ואם אין לו אב - ונתתם את נחלתו לאחיו אביו'; הלכך לא נכתב 'שאר' אלא לחדש ולומר שיקדום לאחד מהני דכתב לעיל, ומנו? - אחי המת, שהן בניו, דלקדם אחי האב - לא שדינן ליה, דהא לא צריך, כדפרישתי; ולקדם את בנו ואת בתו של מת - לא אמרינן, שהרי קרובים למת יותר מן האחין, כדאמרן; הלכך שדינן ליה אאחין של מת: לקדם האב לבניו לירש את בנו, דסלקא דעתא אמינא יקדמוהו הם: שהרי קמים תחת אחיהן ליבו, מה שאין כן באב)! והא קראי - לאו הכי כתיבי, דכתיב (במדבר כז, יא) 'ואם אין אחים לאביו וגו' [ונתתם את נחלתו לשאר הקרוב אליו ממשפחתו וירש אתה והיתה לבני ישראל לחקת משפט כאשר צוה ה' את משה] (ד'שאר' - לבסוף כתב, אחר אחי האב, והוה לן למימר דגזירת הכתוב הוא שאחי האב של מת קודמין לאביו). קראי - שלא כסדרן כתיבי (דהא כתיבי אחי האב, ואחר כך שאר אב ובעל כרחך אב קדים להו כדאמרן דהא מכח אב קאתו דלא דקדק הכתוב בסדרן משום דסמך אמאי דכתב הקרוב קרוב קודם ומעצמן תסדר אותם כפי קרבתן ואם תאמר כיון דאין אנו הולכין אחר הסדר לשתוק קרא מיניה וליכתוב איש כי ימות ונתתם את נחלתו לקרוב אליו ממשפחתו וגו' איכא למימר דקרא צריכא טובא כדלקמן בפירקין (דף קטו). ובן אין לו עיין עליו ואם אין לו בת עיין עליה וכן כולן). והאי תנא מיתי לה (דהאב קודם לאחין) מהכא, דתניא: את זו דרש רבי ישמעאל ברכי יוסי (במדבר כז, ח-ז) [פסוק ז: כן בנות צלפחד דברת: נתן נתן להם אחזת נחלה בתוך אחי אביהם והעברת את נחלת אביהן להן; [פסוק ח] ואל בני ישראל תדבר לאמר: איש כי ימות ובן אין לו וגו' [והעברתם את נחלתו לבתן] במקום בת אתה מעביר נחלה מן האב [והעברתם]'; [ברשב"ם הגירסא שלפננו: 'והעברת', אך בפסוק העיקרי: פסוק ט - כתב 'והעברתם'; וכן להלן [קט, ב] אומרת הגמרא: 'לא נכתוב רחמנא 'והעברתם'... וכן: 'ולמאן דנפקא ליה מ'והעברתם' משמע: תעביר מקרוב זה שהוא קיים כדי לתת לזה; והעברת מן האב כדי לתת לבת, ואי אתה מעביר נחלה מן האב במקום אחיו (שאין למת בן ובת, אלא אחין; ובסיפרי מסיים לה הכי: ומנין שהאב יורש? אמרת: קל וחומר כו').

ואימא (אימא דהאי 'והעברת' - אאחין דקיימי קמן קאי): 'במקום בת אתה מעביר נחלה מן האחין (וקאמר 'והעברת' - מן האחין לתת לבת),

(בבא בתרא קט, ב)

ואי אתה מעביר נחלה מן האב אפילו במקום בת' (הא אין בת - אחין יורשין אותו, ואכתי אב מנלן דירית מקמי אח?) [כאן עריכת הרשב"ם היא לפי הב"ח אות (ב)]
אם כן (דלגלויי אתא האי 'והעברת' דאחין ירתי במקום שאין בת) לא נכתוב רחמנא 'והעברתם' (לא ליכתוב 'והעברת', דממילא שמעינן לה מדכתב 'ואם אין לו בת ונתתם את נחלתו לאביו' דהא להאי תנא קראי כסדרן כתיבי, דהא לא דריש 'שאר' לאב, דנימא שלא כסדרן כתיבי; ואי משום דדייקין 'ואי אתה מעביר נחלה מן האב ואפילו במקום בת' - הך דיוקא לאו מ'והעברת' שמעינן לה, דאדברת: מ'והעברת' איכא למידק: אתה מעביר נחלה מן האב במקום הבת! הך לא דוקא מקרא משמעא מידי, אלא הכי קאמר: מהאי קרא לא תילף דבת קודמת לאב, דלא מיירי קרא באב אלא באחיו! אלא לעולם אימא לך דאב קודם לבת, דהוא קרוב טפי);
ולמאן דנפקא ליה מ'והעברתם' - האי 'שאר' - מאי עביד ליה?
מיבעי ליה לכדתניא: 'שאר' זו אשתו (כדכתיב 'והיו לבשר אחד' (בראשית ב) וכתב נמי 'שארה כסותה ועונתה לא יגרע' (שמות כא)); מלמד שהבעל יורש את אשתו (דקסבר 'גורעין' ומוסיפין דורשין)*, וקרי הכי: 'ונתתם את נחלת שאר לו'; והכי מפרשין לה לקמן בפירקין, ויליף לה מ'יורש אותה' - לשון נקבה)

[בפסוק (במדבר כז, יא): ואם אין אחים לאביו ונתתם את נחלתו לשאר הקרוב אליו ממשפחתו וירש אתה והיתה לבני ישראל לחקת משפט כאשר צוה ה' את משה - את הו' מ'נחלתו' גורעין, ואת האות ל מ'לשאר', ומוסיפין וחברים אותם למילה 'לו'; וכן מסביר הרשב"ם בדף קיא, ב.]

ולמאן דנפקא ליה מ'שאר' האי, 'והעברתם' מאי עביד ליה (לכתוב 'ונתתם')?

מיבעי ליה לכדתניא: רבי אומר: בכולן נאמר בהן נתינה, וכאן נאמרה בהן העברה! - שאין לך שמעביר נחלה משבט לשבט (נחלת שבט ראובן לשבט שמעון) אלא בת, הואיל ובנה ובעלה יורשין אותה (כגון סרח בת אשר שנשואה לחנוך בן ראובן, ומת אשר בלא בנים זכרים, וירשתו סרח בתו; ומתה סרח וירשה בנה או בעלה

שהם משבט ראובן! נמצא שהוסבה נחלת שבט אשר לשבט ראובן; ואשמעינן קרא שהבעל או הבן יורש את אשתו ואת אמו; ואיכא דדריש לקמן ירושת הבן את אמו מקרא אחרינא, ורבי דריש לה מהכא).

וממאי ד'שארו' זה האב?

דכתיב (ויקרא יח, יב) [ערו אחות אביך לא תגלה] שאר אביך הוא

אימא 'שארו' זו האם (ונילף מכאן דבין אביו בין אמו יורשין אותו), דכתיב (ויקרא

יח, יג) [ארות אחות אמן לא תגלה כי] שאר אמן היא?

אמר רבא אמר קרא (במדבר כו, יא) [ואם אין אחים לאביו ונתתם את נחלתו לשארו הקרב אליו]

ממשפחתו וירש אותה [והיתה לבני ישראל לחקת משפט כאשר צוה ה' את משה] - ('ממשפחתו' - היינו

הקרובים לו מצד אביו) משפחת אב קרויה משפחה, משפחת אם אינה קרויה

משפחה, דכתיב (במדבר א, פסוקים ב, כב, כד ועוד, ועוד בפרק ד) למשפחותם לבית אבותם.

ומשפחת אם אינה קרויה משפחה? והא כתיב (בספר שופטים כתיב בפרשת פסלו של

מיכה: (שופטים יז, ט) ויהי נער מבית לחם יהודה ממשפחת יהודה והוא לוי והוא גרשם - הא

גופא קשיא: אמרת והוא לוי אלמא מלוי אתי; (וקא מתמה גמרא: ממשפחת יהודה

- אלמא מיהודה אתי (וכתיב 'והוא לוי' אלמא מלוי קאתי - קשיין אהדדי!) ? אלא לאו

דאבוה מלוי ואימיה מיהודה (להכי קרו ליה 'לוי': שהלויים למטה אבותם נקראים 'לויים'),

וקאמר ממשפחת יהודה (והאי דקאמר 'ממשפחת יהודה' - על שם שאמו משבט יהודה)!

אמר רבא בר רב חנן (ומשני): לא: גברא דשמיה 'לוי' (האי דכתיב 'והוא לוי' -

כלומר: כך שמו, ולא משבט לוי הוא, אלא משבט יהודה, דכתיב 'ממשפחת יהודה', דמשפחת אב קרויה

משפחה).

אי הכי - היינו דקאמר מיכה (שופטים יז, יג) [ויאמר מיכה: עתה ידעתי כי ייטיב ה' לי

כי היה לי הלוי לכהן] (בתמיה: שהיה מתגאה בעצמו על שנקרה לו איש לוי לכהן לעבודה זרה! ואי משבט

יהודה הוא - ממה היה משבחת לעצמו? אלא ודאי משום דמשבט לוי הוא, שבהם בחר הקדוש ברוך הוא

לשרתו, ולעולם אבוה מלוי ואימיה מיהודה, והדרא קושיין לדוכתה!]

(ומשני): אין! דאיתרמי ליה גברא דשמיה 'לוי' (בכך היה משתבח, כאילו הוה

משבט לוי; ולעולם לאו לוי הוא, אלא משבט יהודה).

וכי 'לוי' שמו? והלא 'יהונתן' שמו, שנאמר (שופטים יח, ל) [ויקמו להם בני

דן את הפסל] ויהונתן בן גרשם בן מנשה הוא ובניו היו כהנים לשבט הדני [עד יום גלות הארץ]; (בעל

כרחך האי דקרי ליה לוי היינו דמשבט לוי הוי, וקרי ליה 'משפחת יהודה', אלמא משפחת האם קרויה

משפחה) ! ?

אמר ליה (ומשני): וליטעמיך - וכי בן מנשה הוא? והלא בן משה הוא

('בן משה' - הנו"ן [שבשם 'מנשה'] תלויה, לפי שהיא יתירה, דבן משה הוא, דלכך הנו"ן תלויה, ויהונתן - בן

גרשם כו'; וגם מדקרי ליה 'לוי' - שהיה משבט לוי), דכתיב (דברי הימים א כג, טו) בני משה: גרשם

ואליעזר! (בההיא פרשתא כתיב שגזלו שבט הדני פסלו של מיכה, והלוי הלך עמם להיות להם לכהן)

אלא מתוך שעשה מעשה מנשה (מנשה בן חזקיה מלך יהודה: שעבד עבודה זרה) - תלאו

הכתוב במנשה; הכא נמי: (לעולם משבט לוי הוא, כדקאמר, והאי דקרי ליה 'משפחת

יהודה' - לאו משום דאתי מיהודה - לא אביו ולא אמו - אלא) מתוך שעשה מעשה מנשה (בן

חזקיה) דאתי מיהודה - תלאו הכתוב ביהודה.

אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: מכאן (מדקרי ליה בן מנשה

וממשפחת יהודה) - שתולין את הקלקלה (דבהן פרשתא מיירי שנעשה כהן לעבודה זרה)

במקולקל (מנשה).

רבי יוסי בר חנינא אמר: מהכא: (מלכים א ו, י) [ולא עצבו אביו מימיו לאמר מדוע ככה

עשית] וגם הוא טוב תואר מאד, ואותו ילדה אחרי אבשלום (משמע שמאם אחת היו); והלא

אדניה (היה) בן חגית, ואבשלום - בן מעכה! ? אלא מתוך שעשה מעשה

אבשלום - דמרד במלכות - תלאו הכתוב באבשלום; >הכא נמי: מתוך

שעשה מעשה מנשה - תלאו הכתוב במנשה <.

אמר רבי אלעזר: לעולם ידבק אדם בטובים, שהרי משה שנשא בת

יתרו - יצא ממנו יהונתן (בן בנו של משה); אהרן שנשא בת עמינדב - יצא

ממנו פנחס (בן בנו של אהרן).

(ומתמהינן:) ופנחס - לאו מיתרו אתי? והא כתיב (שמות ו, כה) ואלעזר בן אהרן

לקח לו מבנות פוטיאל לו לאשה [ותלד לו את פנחס אלה ראשי אבות הלויים למשפחתם] מאי לאו

דאתי מיתרו (כלומר בת יתרו ממש אחת מבנותיו) שפיטם עגלים לעבודה זרה (פנחס -

והלא מיתרו קאתי: מבת יתרו! אלמא קרוב היה ליתרו יותר מיהונתן בן גרשם, ואפילו הכי - החסיד היה! ואין

ללמוד מכאן שידבק אדם בטובים, שהרי אלעזר אבי פנחס לקח בת יתרו ויצא ממנה פנחס; ואם אהרן דבק

בטובים - אלעזר בנו לא דבק בטובים! ?

לא! דאתי מיוסף (כלומר משבט יוסף), שפטפט ביצרו (מתריס ונלחם כנגד יצרו,

כדאמרין לקמן בפירקין (דף קטו): חוץ מזקן אחד שהיה מפטפט כנגדו)

(ופרכיני): והלא שבטים מבזים אותו (בסנהדרין בפרק 'אלו הן הנשרפין' התחילו שבטים מבזין אותו) ואומרים: "ראיתם בן פוטי זה שפיטס אבי אמו עגלים לעבודה זרה (כדכתיב כהן און (בראשית מא) כומר) - יהרוג נשיא שבט ישראל!"

(בבא בתרא קי, א)

אלא (אלא לעולם לאו מבת יתרו ממש נולד פנחס, שהרי גם מיוסף היה, כדדרשין לקמן: 'פוטיאל' - שני פיטפוטין משמע: מיוסף שפיטפט ביצורו, ומיתרו שפיטס עגלים; והלכך אי אפשר שתהא אמו בת יתרו ממש, דמה ענין בת יתרו אצל שבט יוסף! אלא הכי קאמר 'ואלעזר לקח לו אשה מבנות פוטיאל': כלומר: שאשתו נולדה מיתרו ומיוסף; ומהשתא מצינן למימר שדור רביעי או דור חמישי היה פנחס לבת יתרו, ולא היה קרוב ליתרו כיהונתן בן גרשם, ולהכי אהני מה שדבק אהרן בטובים; ואותו זקינו של פנחס מצד האם שדבק ביתרו, ואף על פי כן יצא ממנו פנחס - ליכא לאקשורי מיניה: למאי דבעינן למילף ממשה: שיצא ממנו יהונתן? שהרי פנחס היה רחוק מיתרו יותר מיהונתן) אי אבוה דאמיה מיוסף (ואאמה של אם פנחס קאי, והכי קאמר: אי אבי אמה של אשת אלעזר מיוסף, דהשתא הוה ליה לפנחס דור אחד רחוק מיתרו יותר מיהונתן) - אמה דאמיה מיתרו (ואמיה דאמיה נפקא מיתרו, כגון: מבניו של יתרו או מבני בניו, וליכא למימר אמה דאמיה מיתרו - בת יתרו ממש, דאם כן קרוב הוא ליתרו כיהונתן, ולא ילפינן ממשה ומאהרן מיד), אי אבוה דאמיה מיתרו (מבנות יתרו) - אמה דאמיה מיוסף; דיקא נמי דכתיב 'מבנות פוטיאל' - תרתי שמע מינה (מדלא כתב 'פוטיאל' בלא יו"ד - הלכך שני 'פיטפוטין' דרשין: שפיטפט ושפיטס; אי נמי מדכתיב 'מבנות' - דמשמע משתי בנות: של פיטפוט ופיטס, מדלא כתיב 'בת' פוטיאל; כן נראה בעיני).

אמר רבא: הנושא אשה - צריך שיבדוק באחיה (שהבנים דומין לאחי האם כדלקמן), שנאמר (שמות ו, כג) ויקח אהרן את אלישבע בת עמינדב אחות נחשון (לו לאשה ותלד לו את נדב ואת אביהוא את אלעזר ואת איתמר) ממשמע שנאמר בת עמינדב איני יודע שאחות נחשון היא? מה תלמוד לומר אחות נחשון? - מכאן שהנושא אשה צריך שיבדוק באחיה (לפי שהיתה אחות נחשון: שהיה נשיא למטה יהודה - מתוך חשיבותו, לכך לקחה).
תנא: רוב בנים דומין לאחי האם.

(ביהונתן בן גרשם מיירי בפרשת מיכה: (שופטים יח, ג) [המה עם בית מיכה והמה הכירו את קול הנער הלוי] ויסורו שם ויאמרו לו (שבט הדני שבאו שם) מי הביאך הלום? ומה אתה עושה בזה? ומה לך פה?
אמרו לו: לאו ממש קא אתית, דכתיב ביה (שמות ג, ה) [ויאמר] אל תקרב הלום [של נעליך מעל רגליך כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קדש הוא]? לאו ממש קא אתית, דכתיב ביה (שמות ד, ב) [ויאמר אליו] מה זה בידך [ויאמר מטה]? לאו ממש קא אתית, דכתיב ביה (דברים ה, כז) ואתה פה עמוד עמדי [ואדברה אליך את כל המצוה והחקים והמשפטים אשר תלמדם ועשו בארץ אשר אנכי נתן להם לרשתה]? תעשה <כהן> {כומר} לעבודה זרה!
אמר להן: כך מקובלני מבית אבי אבא: 'לעולם ישכיר אדם עצמו לעבודה זרה (אלא שלא יהא לבו לעבודה זרה), ואל יצטרך לבריות'!
והוא סבר לעבודה זרה ממש, ולא היא, אלא עבודה 'זרה': עבודה שזרה לו (שהיא זרה לו הוא חשוב, והמלאכה נמבזה ומכוערת, אלא שאין בה איסור), כדאמר ליה רב לרב כהנא: נטוש (הפשט) נבילתא בשוקא ושקול אגרא (כלומר: הפשיטנה בשכר בשוק לעין כל, ואין כאן חילול השם כלל, ולא קרינא ביה 'ומשניאי אהבו מות', דדרשין ליה במסכת שבת (דף קיד). בתלמידי חכמים שיש רבב על בגדו, אבל לעשות מלאכה להתפרנס - אין כאן גנאי), ולא תימא "גברא רבא אנא" וזילא בי מילתא (ואית דגרסינן נמי 'ולא תימא כהנא אנא': כהן אני, וחשוב, וגנאי לי הדבר).

כיון שראה דוד שממון חביב עליו ביותר - מינהו על האוצרות שנאמר (דברי הימים א כו, כד) ושבואל בן גרשם בן מנשה נגיד על האוצרות; וכי שבואל שמו? והלא יהונתן שמו (שלא היה לו לגרשם בנים כי אם זה בלבד, כדכתיב בדברי הימים: 'ובני גרשם שבואל הראש')? אמר רבי יוחנן: ששב לאל בכל לבו (עכשיו שהיה לו ממון הרבה. ואי משום דכתיב 'ויהונתן בן גרשם בן מנשה הוא ובניו כהנים לשבט הדני עד יום גלות הארץ', ואמרין בסדר עולם: עד יום שגלה מטה דן ופסלו של מיכה עמו; כך מפורש בפרק בתרא [ה"ב, דף סד, ב-סה, א] דברכות ירושלמי: מתיבין ליה? והכתיב 'עד יום גלות הארץ'; אמרי: כיון שמת דוד - עמד שלמה והחליף כל הסנקליטין והחליפו עמהן חזר לקלקלו הראשון הה"ד ונביא אחד זקן יושב בבית אל אמרין הוא הוה; וקבעי התם: כהן לע"ז והארץ ימים? אמרי: ע"י שהיתה עינו צרה בע"ז שלו; כיצד? הוה בר נש מייתי ליה תור או אימר או גדי לע"ז והוה א"ל פייסיה עליו והוא אמר מה מועילה לך לא אכלה ולא שותה לא מטיבה ולא מריעה א"ל ומה נעביד א"ל זיל אייתי לי חדא פיקן דסלת ועשר ביעין עליו ואנא אפייס לה עלך וכיון דאזל ליה אכיל לון אתא חד בר פחין ואמר ליה כן אמר ליה אם אינה מועילה כלום מה את עביד הכא אמר ליה בגין חיי וכיון שעמד דוד כו').

והבנים את האב:

מנלן (דהבנים קודמים לבנות? מדלא קתני 'הבנים והבנות את האב'; ומיהו בנות נוטלות עישור נכסים כתקנת חכמים במסכת כתובות (דף סח.)) **דכת יב** (במדבר כז, ח) [ואל בני ישראל תדבר לאמר] **איש כי ימות (ובן אין לו) וגו'** [והעברתם את נחלתו לבתו] (והוה ליה למכתב 'איש כי ימות ובן ובת אין לו'; אי נמי 'איש כי ימות והעברתם את נחלתו לבתו ולבנו') **טעמא דאין לו בן** (עם הבת); **האיש לו בן (ובת) - (הבן קודם)**.

אמר ליה רב פפא לאביי: אימא (דהכי אשמועינן קרא) אי איכא בן (בלא בת) - לירות בן; איכא בת (בלא בן) - תירות בת; איכא (תרוייהו) בן ובת - לאי לירות ולא האי לירות (כדמפרש לקמיה: לא האי לירות כולו ולא האי לירות כולו, אלא כחדא ירתון, דהכי קאמר קרא: 'איש כי ימות ובן אין לו עם הבת שיירשו שניהן כאחת, אלא בת יחידית בלא בן יש לו - והעברתם את הנכסים לבתו, הא איתנהו תרוייהו יירתון כחדא)! ? ואלא

(בבא בתרא קי, ב)

מאן כו' (אם לא קרוביו הקרובים לו יותר) לירות? אטו בר קשא דמתא (מושל העיר) לירות?

הכי קא אמינא: איכא בן ובת - לא האי לירות כוליה ולא האי לירות כוליה, אלא כי הדדי לירתו.

אמר ליה אביי [לרב פפא]: ואצטריך קרא לאשמועינן היכא דלית ליה אלא חד ברא - לירתינהו לכולהו נכסי (אי איתא דאמר רחמנא דכחדא יירתון, נמצא שאין הבן ראוי לירושה יותר מן הבת, ובן ובת - כשני בנים דמו, וכי איצטריך קרא - לאשמועינן דמאן דלית ליה אלא חד ברא - לירתינהו לכולהו נכסי דאב - בתמיה? ואמאי כתב 'ואם אין לו בן והעברתם את נחלתו לבתו'? פשיטא! לישתוק קרא מיניה, והכי איבעי ליה למכתב: 'איש כי ימות וזרע אין לו ונתתם את נחלתו וגו', וממילא ידענא דאם אין לו בן - הבת תירש את הכל, מאחר ששניהן שוין בנחלה! אלא ודאי לאשמועינן אתא דבן קודם לבת; ואיצטריך לאשמועינן דאף על גב דאין הבת יורשת במקום שיש בן, וסלקא דעתא אמינא היכא דלית בן ונתתם את נחלתו לאחיו, אבל לא לבתו, דכי היכי דאין אמו יורשת - דמשפחת אס אינה קרויה 'משפחה', הכי נמי אין בתו יורשת, דאין משפחת נשים קרויה 'משפחה', לא למעלה ידיה כגון אמו, ולא למטה ידיה כגון בתו - קא משמע לן 'והעברתם את נחלתו לבתו'?)

(אמר ליה רב פפא לאביי: ודלמא הא קא משמע לן: דבת נמי - בת ירושה היא (אימא להכי כתב רחמנא כי האי גוונא 'ובן אין לו והעברתם' ולא כתב 'ונתתם את נחלתו לבנו ולבתו', דהא קא משמע לן: דבת נמי בלא בן - בת יורשת הוא; דסלקא דעתא אמינא בן ובת יירתון כחדא, אבל היא לבדה - איכא למימר דלא תירות מידי? קא משמע לן 'והעברתם את נחלתו לבתו', וכל שכן שתירש עם הבן? כל רבותי מפרשין כן, ולא נהירא: דכיון דאמר ליה אביי 'איצטריך קרא לאשמועינן דמאן דלית ליה אלא חד ברא כו', אלמא פשיטא ליה הך סברא דכיון דכחדא יירתון היא שקולה כבן, ופשיטא דתירות כל הנכסים כי ליכא בן בהדה, ואין זו שיטת גמרא - שיכחיש המקשה סברת המתיר בלא טענה אחרת - אלא אם כן מקשה לו מצד אחר? ונראה בעיני דהכי פירושו: ודלמא הא קא משמע לן האי 'ועברתם': דבת נמי כמו בן: בת - ירושה [אולי צ"ל 'ירושה', כמו 'יורשת'] היא: שישנה בכלל ירושת אב: דסלקא דעתא אמינא לא תירש בת כלל, לא עם הבן ולא בלא בן, דבזכרים קפיד רחמנא, כדכתב 'ונתתם את נחלתו לאחי אביו' וכתב נמי 'משפחתו': משפחת אב קרויה משפחה - קא משמע לן דירשת הוא, והלכך: כי איכא בן נמי תפלוג בהדיה, דמאיכא ממעטינן לה? דלמא הכי קאמר קרא: 'איש כי ימות ובן אין לו שיירש עם הבת - והעברתם את כל הנחלה לבתו': כלומר: אז עוברת כל הנחלה משבט לשבט על ידי בתו, כדרכי, אבל היכא דאיכא בן בהדה - אין כל הנחלה נעקרת משבט זה; ומשום דאתא קרא לאשמועינן כדרכי - לא הוה מצי למכתב 'לבנו ולבתו' (ומשני): **הוא - מ'וכל בת יורשת נחלה** [ממטות בני ישראל לאחד ממשפחת מטה אביה תהיה לאשה למען יירשו בני ישראל איש נחלת אבתיו] (במדבר לו, ח) **נפקא** (דמינה שמעינן דבת יורשת כל נכסי אביה כי ליכא בן בהדה דבבת בלא בן מיירי קרא וללשון האחרון שפירשתי שמעינן מיהת דבת ישנה בכלל ירושה וה"מ למכתב איש כי ימות וזרע אין לו ונתתם את נחלתו לאחיו ולא איצטריך ובן אין לו אלא להקדים בן לבת).

רב אחא בר יעקב אמר: מהכא (נפקא דבן קודם לבת: דקאמר בנות צלפחד למשה:) (במדבר כז, ד) **למה יגרע שם אבינו מתוך משפחתו** (שלא ליטול כלום בנחלה) **כי אין לו בן** (בשביל שאין לו בן, ולא תעשה לנו תקנה ליטול במקום בן מאחר דליכא בן? שאילו היה לאבינו בן - היינו שותקות, ולא היינו תובעות נחלה, שהרי לא היה נגרע שם אבינו, אבל עתה - כי אין לו בן -) **[תנה לנו אחזה בתוך אחי אבינו]; טעמא דאין לו בן, האיש לו בן - בן קודם**. **ודלמא בנות צלפחד - הוא דקאמרן הכי** (שהיו סבורות שיהיה הדין כן); **ניתנה תורה ונתחדשה הלכה** (לאחר דברי בנות צלפחד: שלאחר דבריהן נאמרה פרשת נחלות ונתחדשה הלכה דברא וברתא יירתון כחדא, ולא כשהיו סבורות)! ? **אלא מחוורתא כדשנין מעיקרא** (מ'איש כי ימות ובן אין לו').

רבינא אמר מהכא ((נפקא) בן קודם לבת:) (במדבר כז, ח) **[ואם אין אחים לאביו ונתתם את נחלתו לשאריו הקרוב אליו]** [ממשפחתו וירש אתה והיתה לבני ישראל לחקת משפט כאשר צוה ה' את משה] - **הקרוב קרוב קודם** (יש מפרשין דהקרוב דריש כדאמר רבא (פסחים דף נח:)) ד'העולה' - עולה ראשונה, ואמרין נמי (חולין דף צא.) 'הירך' - המיומנת שבירך, הכא נמי 'הקרוב' - קרוב קודם: מי שקרוב יותר קודם לחבירו, ובן קרוב מבת, כדמפרש ואזיל).

(ופרכינן): ומאי קורבה דבן (לאב טפי) מבת? (אם תאמר) שבן קם תחת אביו ליעדה ולשדה אחוזה (מה שאין כן בבת - הא לאו מילתא היא:); (דאי משום) יעדה - (אינו קרוב יותר אלא מפני ש)בת לאו בת יעדה היא (שאי אפשר לאשה להנשא לאשה אחרת); (וגבי) שדה אחוזה - נמי איכא למימר דקמה תחת אביה) מהאי פירכא גופה הוא, דהא קיימא ליה לתנא כלום יש יבום אלא במקום שאין בן (דמהך פירכא ד'כלום יש יבום אלא במקום שאין בן' קיימא ליה לתנא דהבן קם תחת אביו לשדה אחוזה, ולא האת, והכי נמי איכא למימר גבי בת: כלום יש יבום אלא במקום שאין בת?) (ואף על גב דבמסכת ערכין פרק 'אין מקדישין' (דף כה:)) ממעט לה לבת משדה אחוזה מדכתב 'אם מכר את השדה לאיש אחר', ו'תנא דבי רבי ישמעאל: כל שהוא אחר במקום בן, ובת נמי במקום בן כי אחר דמיא' - הני מילי דחשבינן לה כי אחר לגבי בן משום דדרשינן 'איש כי ימות ובן אין לו וגו' שהבן קודם לבת, אבל אי לא הך דרשה ד'איש כי ימות וגו' הוה אמינא בין לגבי ירושה בין לגבי שדה אחוזה כי הדדי נינהו). - אלא מחוורתא כדשנינן מעיקרא (ומהשתא איכא למיידרש מיניה גבי שדה אחוזה דבת במקום בן כ'אחר' דמיא כדאשכחן גבי ירושה).

ואי בעית אימא - מהכא (ויקרא כה,מו) והתנחלתם אותם לבניכם אחרים [לרשת אחוזה לעלם בהם תעבדו ובאחיכם בני ישראל איש באחיו לא תרדה בו בפרך] (הוה מצי למכתב 'לזרעכם') - בניכם ולא בנותיכם (במקום שיש בן)! אלא מעתה (דברים יא,כא) למען ירבו ימיכם וימי בניכם [על האדמה אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם כימי השמים על הארץ] - הכא נמי בניכם ולא בנותיכם?

ברכה שאני (דלכל ישראל מברך, ולא איצטריך למכתב 'זרעכם': דסברא היא דבין אבנים בין אבנות קאי, דאין ברכה לחצאין; אבל גבי ירושה - אם איתא דבנות יורשות במקום בן - הוה ליה למכתב 'זרעכם').

והאחין מן האב נוחלין ומנחילין וכו': מנלן?

אמר רבה: אתיא אחוה אחוה מבני יעקב (כתיב הכא 'ונתתם את נחלתו לאחיו' וכתיב התם (בראשית מב) 'שנים עשר עבדיך אחים אנחנו בני איש אחד וגו': 'בני איש' מיותר הוא, לדרוש דסתם אחין אינו אלא מן האב); מה להלן מן האב ולא מן האם - אף כאן מן האב ולא מן האם.

ולמה לי (גזרה שוה גבי ירושה? הא נפקא לן מדכתיב) (במדבר כז,יא) [ואם אין אחים לאביו ונתתם את נחלתו לשאריו הקרב אליו] ממשפחתו וירש אותה [והיתה לבני ישראל לחקת משפט כאשר צוה ה' את משה] כתיב: משפחת אב קרויה משפחת אב אינה קרויה משפחה (ואחין מן האם אינן 'משפחתו')!?

אין הכי נמי, וכי איתמר דרבה - לענין יבום איתמר ('כי ישבו אחים יחדו ומת אחד מהם ובן אין לו וגו' (דברים כה): דאחיו מאביו מייבם את אשתו ולא אחיו מאמו).

והאיש את אמו וכו' [והאיש את אשתו ובני אחיות - נוחלין ולא מנחילין]:

מנא הני מילי (דהאיש יורש את אמו ולא הבת את אמה: דבן קודם לבת בנכסי האם, דכי כתיב בן קודם לבת - בנכסי האב הוא דכתיב: 'איש כי ימות ובן אין לו והעברתם וגו' אבל אשה כי תמות מנלן דירית לה בן? וגם מנלן שיקדום לבת)? דתנו רבנן:

(בבא בתרא קיא,א)

(במדבר לו,ח) וכל בת יורשת נחלה ממטות בני ישראל [לאחד ממשפחת מטה אביה תהיה לאשה למען יירשו בני ישראל איש נחלת אבתיו] (סיפא דקרא 'לאחד ממשפחת מטה אביה תהיה לאשה' כדי שלא תסוב נחלה ממטה למטה אחר; ומיהו לא נהג אלא באותו הדור, כדלקמן בפירקין (דף קכ.); ולקמן מפרשינן: כיון דיורשת שני מטות, והיא נשאת למטה אביה - הרי מכל מקום נוסבת נחלת האם למטה אחר; ולקמן מתרצינן לה) -

היאך בת יורשת שני מטות ('בת יורשת נחלה ממטות' - משמע שבת אחת מקבלת נחלה משני מטות)? אלא זו שאביה משבט אחד ואמה משבט אחר (ואי אתה מוצא קרובים לה שתקבל נחלה מהם יותר מאביה ואמה, וכגון שאביה משבט ראובן ואמה משבט שמעון, וכשנישאת אמה לאביה - היו לה אחין לאמה של בת זו שיירשו נחלת אביהן, דליכא הסבת נחלת אם לאב בשעת נישואין, דלא קפיד קרא אלא שבשעת נישואין לא תהא ראויה לירש נכסי אביה, ומיהו אחרי כן מתו אחיה, ואחר כך מת אביה, וירשה אותו), ומתו (האם והאב ולא היה להם כי אם בת זו), וירשת (נמצאת יורשת שני מטות: נחלת אמה ממטה שמעון ונחלת אביה ממטה ראובן) [וכן יכול להיות שהנחלה עוברת לשבט שלישי: היא יורשת של שני שבטים, ונישאת לאדם משבט שלישי הוא יורש אותה!]; ואין לי אלא בת, בן מנין (שיורש את אמו? דאיכא למימר בהכי קפיד קרא: הבן יירש את האב, והבת תירש את האם)? אמרת קל וחומר: ומה בת שהורע כחה בנכסי האב (דבן קודם לה), יפה כחה בנכסי האם (דירשת את האם) - בן שיפה כחו בנכסי האב, אינו דין שיפה כחו בנכסי האם (שיירש כמו הבת)?

(אבל עדיין לא למדנו שיקדום לבת, והיינו דקאמר: [זו קל וחומר פריכא: יצאנו מהנחה שבת

יורשת את האם כמו שהבן יורש את האב; ולפי זה אנו יכולים ללמוד קל וחומר הפוך: ומה בן שהורע כוחו בנכסי האם, יפה כוחה בנכסי האב, הבת, שיפה כוחה בנכסי האם – אינו דין שיפה כוחה בנכסי האב!?! או: ומה ירושת האם, שיפה בה כוחה של בת מירושת הבן, ירושת האב, שיפה בה כוח הבן – אינו דין שיפה בה כח הבת?]

וממקום שבאת (וממקום שהתחלת ללמוד, דהיינו מנכסי האב - חזור ולמד עוד): **מה להלן בן קודם לבת** - אף כאן **בן קודם לבת**! (ולקמיה פריך: לימא דיו לבא מן הדין להיות כנדון).

רבי יוסי ברבי יהודה ורבי אלעזר ברבי יוסי אמרו משום רבי זכריה בן הקצב [חכם קדמון: משנה כתובות פ"ב מ"ט; משנה סוטה פ"ה מ"א]: **אחד הבן ואחד הבת שוין בנכסי האם** (דירתון כחדא). **מאי טעמא?**

דיו לבא מן הדין להיות כנדון [ואין הבן קודם לבת].
ותנא קמא לא דריש דיו? והא דיו דאורייתא הוא, דתניא (בריש תורת כהנים; דתניא רבי ישמעאל אומר: בשלש עשרה מדות התורה נדרשת בהן מקל וחומר ומגזרה שוה ומבנין אב כו' והדר מפרש להו חדא חדא): **מדין קל וחומר כיצד** (באיזה ענין אנו דורשין דבר מדבר ע"י קל וחומר)? (במדבר י"ד) **ויאמר ה' אל משה ואביה ירק ירק בפניה הלא תכלם שבעת ימים** [תסגר שבעת ימים מחוץ למחנה ואחר תאסף] - **קל וחומר לשכינה ארבעה עשר*!** אלא **דיו לבא מן הדין להיות כנדון** (כלומר: לא להחמיר על החמור מִבְּקַל הואיל ובא ללמוד מן הקל, אלא דיו לְקַלֵּד שיהא כְּמִלְמַד, כלומר 'דיו לבא מן הדין כו' לפיכך תסגר שבעת ימים כו')!
בעלמא דריש דיו, ושאני הכא דאמר קרא 'ממטות': מקיש מטה האם למטה האב (מאחר דאתא בן בקל וחומר דירש את אמו כבת, והוקשו המטות בתיבה אחת: דלא כתב 'שני מטות', הלכך דרשינן): **מה מטה האב - בן קודם לבת, אף מטה האם - בן קודם לבת**. (ולקמיה פרכינן: אי מה מטה האב - בכור נוטל בה פי שנים כו').

*תוספות ד"ה קל וחומר לשכינה י"ד. אור"ת דלכך נקט י"ד: משום דאמר ב'המפלת' (נדה לא,א) 'שלשה שותפין יש באדם: הקדוש ברוך הוא ואביו ואמו', ונותן בו הקב"ה כנגד שניהן; אבל קשה קצת: דאם כן אין זה קל וחומר, דמן הדין יש להיות כנגד שניהן! ועוד אמר בספרי בתוספתא: 'קל וחומר למלך וכהן י"ד' פירוש: משה רבינו, שהיה מלך וכהן גדול: ששימש שבעת ימי המילואים; ואמשה רבינו אמאי נקט י"ד? ודוחק לומר דמלך היינו הקדוש ברוך הוא, וכהן – משה; ורבינו חיים כהן מפרש: קל וחומר לשכינה יותר מעט משבעה, וכיון דאפיקתיה משבעה, דהיינו הסגר - אוקמה אשני הסגרות וכן משמע באבות [דרבי נתן פ"ט: באותה שעה עג משה עוגה קטנה ועמד בתוכה וביקש רחמים עליה ואמר איני חז מכאן עד שתתרפא מרים אחותי שנאמר (במדבר יב) אל נא רפא נא לה. באותה שעה א"ל הקב"ה למשה אילו מלך נזף בה אילו אביה נזף בה כראוי היה לה שתכלם שבעת ימים אני שאני מלך מלכי המלכים עאכ"ו לא דין הוא שתכלם ארבעה עשר יום אלא למענך מחול לה שנא' (שם) ויאמר ה' אל משה ואביה ירק ירק בפניה וגו'] [ועל התוספות הזה מקשים בתוספות זבחים סט,ב ד"ה קל וחומר: וה"ר חיים מפרש דמן הדין הוה ליה למימר ק"ו לשכינה לעולם דחמורה כל כך אלא נקט י"ד כנגד שתי הסגרות דלא מצינו יותר משני הסגרות וכלשון הזה איתא בפרקי דר' אליעזר ק"ו לשכינה שתי הסגרות וקשה דבי"ג יום סגי דיום שביעי עולה לו לכאן ולכאן כדתנן במסכת נגעים (פ"ג מ"ה) אין בשתי הסגרות פחות מ"ג יום וי"ל דלישנא דקרא נקט ארבעה עשר משום דכתיב שבעת ימים בכל הסגר].

רב ניתאי (שם חכם) **סבר למעבד עובדא כרבי זכריה בן הקצב** (דהבן והבת יחלקו בשוה בנכסי האם); **אמר ליה שמואל: כמאן? כזכריה? אָפֶס זכריה** (כמו 'כי אָפֶס כסף' (בראשית מז), כלומר: בטלו! שאין הלכה כמותו).

רבי טבלא עבד עובדא כרבי זכריה בן הקצב; אמר ליה רב נחמן:
מאי האי?

אמר ליה: דאמר רב חנינא בר שלמיא משמיה דרב: הלכה כרבי זכריה בן הקצב!

אמר ליה: זיל אהדר בך, ואי לא מפיקנא לך רב חנינא בר שלמיא מאוניך [מאוזניך] (משמתינא לך, ולא יסייע לך רב חנינא בר שלמיא)!

רב הונא בר חייא סבר למעבד עובדא כרבי זכריה בן הקצב; אמר ליה רב נחמן: מאי האי?
אמר ליה (רב הונא בר חייא מהדר הכי לרב נחמן): דאמר רב הונא אמר רב: הלכה כרבי זכריה בן הקצב.
אמר ליה (רב נחמן לרב הונא בר חייא): אשלח ליה (לרב הונא, ואודיענו שאתה אומר כן משמו, ואדע אם אמת הוא שאמר רב הונא כן)!
איכסיף (דשמא חזר בו רב הונא או לא היה סומך בשמועתו).

אמר ליה: השתא כי נח נפשיה דרב הונא - איתריסת לקבלי (ולא היית חוזר בך)!
ואיהו (רב נחמן) - כמאן סברה?
כי הא דרב ושמואל, דאמרי תרוייהו: אין הלכה כרבי זכריה בן הקצב.

מיסתמיך ואזיל רבי ינאי אכתפא דרבי שמלאי שמעיה (זקן היה והחלו עיניו כהות), ואתי רבי יהודה נשיאה לאפיהו; אמר ליה (שמעיה דרבי ינאי):
"בר אינש דאתא לקיבלנא הוא יאי (אדם חשוב בא כנגדנו) וגולתיה יאי (כלומר: טלית של תלמידי חכמים; אי נמי: נאה ממש, כדמוכח לקמיה, דאמר "דין שיעוריה כשק")"; כי מטא לגביה, גששה (רבי ינאי לגולתיה דרבי יהודה נשיאה), אמר ליה: "דין - שיעוריה כשק (בגד עב וגרוע, ושיעורו לקבל טומאה ארבעה טפחים על ארבעה טפחים, כשק כדתנן: השק - ד' על ד'; הבגד שלשה על שלשה)" (במסכת שבת (דף עו.) ובמסכת סוכה (דף יז.)).
בעא מיניה (רבי יהודה נשיאה לרבי ינאי): מניין לבן שקודם לבת בנכסי האם?
אמר ליה: דכתיב 'מטות': מקיש מטה האם למטה האב: מה מטה האב בן קודם לבת - אף מטה האם בן קודם לבת.
אמר ליה (רבי יהודה נשיאה לרבי ינאי): אי מה מטה האב בכור נוטל פי שנים - אף מטה האם בכור נוטל פי שנים?

(בבא בתרא קיא, ב)
אמר ליה לשמעיה: גוד (משוך אותי ואלך): לית דין צבי (גירסת הרשב"ם: רוצה) למילף (אלא להקשות דברים שאינן צריכין, כלומר: דדבר קל הוא לתרץ, כדלקמן)! וטעמא מאי?

אמר אביי: אמר קרא: (דברים כא, יז) [כי את הבכר בן השנואה יכיר לתת לו פי שנים] בכל אשר ימצא לו [כי הוא ראשית אנו לו משפט הבכרה] - 'לו' ולא לה.
ואימא הני מילי (דאין נוטל) בחור שנשא אלמנה (שהיו לה בנים מאיש אחר, הילכך לו ולא לה: דהוי ראשית אנו ולא ראשית אונה!), אבל בחור שנשא בתולה (דהוי אנו ואונה) - הכי נמי דשקיל (בנכסי האם פי שנים)?
אמר רב נחמן בר יצחק: אמר קרא: (דברים כא, יז) [כי את הבכר בן השנואה יכיר לתת לו פי שנים בכל אשר ימצא לו כי הוא ראשית אנו] [לו משפט הבכרה] אנו - ולא אונה (דמצי למיכתב 'ראשית און', כדלקמן; והלכך אפילו בבתולה - דהוי 'ראשית אונה' - לא שקיל חלק בכורה).
(ומקשינן): ההוא (ראשית אונה) מבעיא ליה (איצטריך לדרשא אחרינא): לבא אחר נפלים (לאשמועינן דהבא אחר נפלים שילדה אמו לפניו הרבה נפלים כגון נולדו מתים או בן ח' חיים, וזה נולד אחריהם) דלהוי בכור לנחלה (הוי בכור לנחלה: דאף על גב דלא הוי בכור לכהן - דבפטר רחם תלא רחמנא, וזה לא פטר את הרחם - אפילו הכי הוי בכור לנחלה): מי שלבו דווה עליו (דבולד ראשון שלבו דווה עליו אם ימות תלא רחמנא, וזה שנולד אחר הנפלים הוא ראשון שלבו דווה עליו אם ימות, דבן קיימא הוא, אבל נפלים קמאי - אין לבו דווה עליהן), יצא זה שאין לבו דווה עליו (ולא יהא קרוי בכור לנחלה לעשות פשוט אותו הבא אחריו)!
אם כן לימא קרא 'כי הוא ראשית און'; מאי 'אנו' - שמע מינה תרתי!

ואכתי אימא: הני מילי (דממעט קרא דקאמר 'אנו ולא אונה' - הכי קאמר: אם הוא בחור שנשא אלמנה, דראשית אנו נוטל פי שנים בכל אשר ימצא לו, אבל לא אונה: (שאם הוא) אלמון שנשא בתולה (דאיכא אונה לחד - אינו נוטל בה פי שנים) אבל (היכא דהוי גס אנו, כגון) בחור שנשא בתולה (אימא) הכי נמי דשקיל (מגו דשקיל פי שנים בשלו - שקיל נמי פי שנים בשלה, דהוי בכור לנחלה בין לאב בין לאם, דליכא לאוקמי מיעוטא ד'אנו ולא אונה' אלא במאי דדמי למעוטי טפי, כגון היכא דליכא ראשית און משני צדדין)?

אלא אמר רבא: אמר קרא (דברים כא, יז) [כי את הבכר בן השנואה יכיר לתת לו פי שנים בכל אשר ימצא לו כי הוא ראשית אנו] לו משפט הבכרה; משפט הבכורה לאיש, ולא משפט הבכורה לאשה (האי 'לו' דריש ליה לגבי אב, לומר: שמשפט הבכורה בנכסי האיש, ולא בנכסי האשה; והבא ליכא למימר 'הני מילי בבחור שנשא אלמנה' כדלעיל: דמדקאמר 'משפט הבכורה' - כלל הוא: שכלל דיני בכורה בנכסי איש ולא בנכסי אשה).

והאיש (יורש) את אשתו וכו' (אפילו היכא דאיכא בן, שהרי הבעל אינו קרוב לה כשאר קרובים שלה שקרובים לה ממשפחתה, ואפילו הכי אמרינן שהוא יורש את אשתו; הלכך ודאי לקדם כל קרובים שלה הוא דאמרינן ד'בעל יורש' - ולא הם):

מנהני מילי (דהאיש נוחר את אשתו ולא מנחיל)?

דתנו רבנן: (במדבר כז, יא) ואם אין אחים לאביו ונתתם את נחלתו לשאר הקרב אליו ממשפחתו וירש אתה והיתה לבני ישראל לחקת משפט כאשר צוה ה' את משה) 'שאר' (ונתתם את נחלתו לשאר) זו אשתו (כדכתיב: (בראשית ב) 'והיו לבשר אחד'; ולא אדכתיב לעיל מיניה [בתחילת הפסוק] 'ואם אין אחים

לאביו קאי, אלא מילתא באנפי נפשה היא; והאי דכתיב 'הקרב אליו' - מסקנא דמילתא דהוא קרא הוא, דכתיב 'ואם אין אחים לאביו'; מלמד שהבעל יורש את אשתו; יכול אף היא תירשנו (דעיקר פשטיה הכי משמע: 'ונתתם את נחלתו לשאר' - לאשתו, ונדרשיה לקרא הכי: 'ונתתם את נחלתו' - אם ימות - 'לשאר יורש' כלומר: וגם הוא יירש שארו אם תמות היא?) תלמוד לומר (שם) 'וירש אותה': הוא יורש אותה ואין היא יורשת אותו (דמצי למיכתב 'וירש' בלא 'אותה', דהוה שמעינן מקרא דהוא יורשה והיא יורשתו, כדפרישית: 'ונתתם את נחלתו לשאר יורש' קרי ביה 'ונתתם נחלתו לשאר' וקרי ביה נמי 'שאר יורש' שהוא יורש את אשתו; הלכך כתב רחמנא 'אותה' למעוטי: שהיא לא תירשנו, ואתא לגלויי ארישא דקרא דכתיב 'ונתתם את נחלתו לשאר' - דמביעי לן לפרושי דבעל יורשה, כדלקמן).

והא קראי לאו הכי כתיבי (דכתיב 'ונתתם את נחלתו לשאר' דמשמע שהאשה יורשת את בעלה?)

אמר אביי: תריץ הכי: 'ונתתם את נחלתו לקרב אליו' [ממשפחתו] (דהקרב קרב קודם); 'שאר יורש אותה' (מילתא אחרייתא היא: דאשתו יירשנה בעלה).
אמר רבא: סכינא חריפא מפסקא קראי (שאתה מסרס התיבות לעשות 'שאר' המוקדם מאוחר: 'הקרב אליו' שהוא מאוחר אתה עושה מוקדם?) אלא אמר רבא: הכי קאמר: ונתתם את נחלת שארו לו; - קא סבר גורעין ומוסיפין ודורשין (גרע וי' מ'נחלתו' ולמ'ד מ'לשאר' ומוסיפין שתי אותיות הללו זו על גב זו לעשותו תיבה אחת, והיא 'לו' ודרוש הכי: ונתתם את נחלת שארו לו; ולא דוקא מגרע ומוסיף, דאם כן רבא נמי 'סכינא חריפא' הוא, אלא פשטיה דקרא איכא לפרושי בא'ל' גורעין ומוסיפין ודורשין, דהכי משמע 'ונתתם את נחלתו' כלומר: תתנוה לזה האיש שתהיה נחלתו - לשאר, כלומר: על מי מצוה אני ונתתם את הירושה להיות נחלתו - לשאר: לאותו האיש שאשה זאת שארו; כלומר: נחלת האשה תתנו לבעל; אי נמי איכא למימר דלא חשיב 'פיסוק קרא' אלא בהקדמת תיבות שלימות: להקדים 'הקרב' ל'שאר', אבל בשינוי אותיות - ליכא פיסוקי קראי, והרי הוא כמו שכתוב 'ונתתם את נחלת שארו לו וירש אותה'; אהני 'לו' לאשמועינן דירש את אשתו, ואהני 'אותה' למעוטי אשה שאינה יורשת לבעלה, וממילא שמעינן דצריך לגרוע ולהוסיף ולדרוש ראשו של פסוק, כמו שאמרנו, דלא תקשי ראשו לסופו).

והאי תנא (דבי רבי ישמעאל) מיתי לה (לבעל שירש את אשתו) מהכא, דתניא: ׀ במדבר כז, יא: ואם אין אחים לאביו ונתתם את נחלתו לשאר הקרב אליו ממשפחתו וירש אותה ׀ (והיתה לבני ישראל לחקת משפט כאשר צוה ה' את משה) - מלמד שהבעל יורש את אשתו (משום דעיקר דרשא נפקא לן לעיל מ'וירש אותה' - הלכך נקט ליה דאיהו מגלי עליה דרישיה דקרא לפרושי שהבעל יורש את אשתו), דברי רבי עקיבא; רבי ישמעאל אומר: אינו צריך (דלית ליה גורעין ומוסיפין ודורשין, ומוקי לה ב'שאר' - זה האב, כדאמר בריש פירקא)! הרי הוא אומר (במדבר לו, ח) וכל בת יורשת נחלה ממטות בני ישראל לאחד ממשפחת וגו' [מטה אביה תהיה לאשה למען יירשו בני ישראל איש נחלת אבתיו] - בהסבת הבעל הכתוב מדבר (כלומר: בשביל הסבת נחלה ממטה למטה על ידי הבעל שירש את אשתו והוא משבט אחר, ונמצא שהוסבה משבט לשבט; בכך דבר הכתוב, והקפיד שלא תנשא למטה אחר אלא לאחד ממשפחת מטה אביה; כיצד? אם תנשא אשה מבנות שבט ראובן לאחד משבט שמעון, והיא יורשת: שלא הניח אביה בן אלא אותה הבת, לכשתמות - יירשנה בעלה, ונמצאת נחלת שבט ראובן הוסבה לשבט שמעון; לפיכך הזהירה תורה שלא תנשא בת יורשת אלא לאחד ממשפחת מטה אביה; מכאן שהבעל יורש את אשתו ולקמיה פריך: ודלא בסיבת הבן הכתוב מדבר: שהבן יירש את אמו, והוא מתייחס אחר מטה אביו, ונמצא שעל ידו הוסבה נחלה אם תנשא לשבט אחר; אבל הבעל - איכא למימר דלא ירית, ואינו מיסב הנחלה לשבט שלו, ובשביל סיבת הבעל - לא אזהר רחמנא להנשא לשבט שלה אלא בשביל סיבת בנה!); ואומר (לקמיה מפרש מאי 'ואומר') (במדבר לו, ז) ולא תסב נחלה לבני ישראל ממטה אל מטה [כי איש נחלת מטה אבתיו ידבקו בני ישראל], ואומר (במדבר לו, ט) ולא תסוב נחלה ממטה למטה אחר [כי איש נחלתו ידבקו מטות בני ישראל]; ואומר (יהושע כד, ז) ואלעזר בן אהרן מת ויקברו אותו בגבעת פנחס בנו [אשר נתן לו בהר אפרים] (מכלל דלא היתה של אלעזר); וכן מניין לפנחס שלא היה לו לאלעזר (מנין היה לו לפנחס שום קרקע אלא אם כן ירשה מאביו?) אלא מלמד שנשא פנחס אשה, ומתה, וירשה (ולקמיה פריך דלמא זבן מיזבן); ואומר (דברי הימים א, כב) ושגוב הוליד את יאיר ויהי לו עשרים ושלוש ערים בארץ הגלעד (ויהי לו) - ליאיר, ולא לשגוב, דכתיב לעיל מיניה 'ותלד לו את שגוב' והתם הוה ליה למכתב 'ויהי לו וגו' אלא ליאיר קאי; ועוד: דכתיב בתריה 'ויקח גשור וארם את חות יאיר מאתם וגו'.

(בבא בתרא קיב, א)

וכי מניין ליאיר שלא היה לו לשגוב? מלמד שנשא יאיר אשה, ומתה וירשה.

מאי 'ואומר'? - וכי תימא בסבת הבן קא קפיד קרא אבל בעל לא ירית (וכי תימא לא מפני שהבעל יורש את אשתו, אלא מפני בן שתלד, והוא יורשה, והוא נקרא על שבט אביו, ועל סיבת הבן התורה מקפדת, שהרי הוא קרוב לה מן הבעל) - תא שמע: (מקרא אחרינא: במדבר לו, ז) ולא תסב נחלה לבני ישראל ממטה אל מטה [כי איש נחלת מטה אבתיו ידבקו בני ישראל] (הא תו למה לי אלא לאו לסיבת הבעל אתא לאשמועינן שהבעל יורש); וכי תימא לעבור עליו בלאו ועשה (דתרויהו בסיבת הבן, ומה שנשנה הכתוב - לא נכתוין אלא להתרות: שלא תנשא לשבט אחר כדי להתחייב מלקות, דמקרא קמא לא שמעינן אלא עשה' דכתיב ביה 'לאחד ממשפחת מטה אביה תהיה

לאשה' אבל לא למטה אחר, ולא הבא מכלל עשה - עשה) - תא שמע: ולא תסוב נחלה ממטה למטה אחר [כי איש נחלתו ידבקו מטות בני ישראל]; וכי תימא לעבור עליו בשני לאוין ועשה - תא שמע: (יהושע כד, לד) ואלעזר בן אהרן מת ויקברו אותו בגבעת פנחס בנו [אשר נתן לו בהר אפרים]; וכי תימא אלעזר הוא דנסיב איתתא ומתה (בחי אלעזר) וירתה פנחס (בנה, ולא אלעזר, דאין הבעל יורש את אשתו אלא בנה יורשה, ואתא לאשמועין דהבן יורש את אמו, דמהני קראי דלעיל דמיירי בסיבת הבן - איכא למימר דבסיבת הבת הוא דמיירי, כדאשכחן לעיל בהדיא: שהבת יורשת את אמה, ואיצטריכו הני קראי לשני לאוין ועשה, כדאמרן; אבל לא אשכחן דהבן יורש את אמו בהדיא, אלא מקל וחומר פריכא: דאיכא למיפרך 'דיר', והשתא אתא האי קרא דפנחס לאשמועין דבן יורש את אמו, ולא איירי בסיבת הבעל כלל) - תא שמע (מפסוק חמישי: דברי הימים א ב, כב) ושגוב הוליד את יאיר וגו' [והיה לו עשרים ושלוש ערים בארץ הגלעד]; וכי תימא התם נמי הכי הוא (כדאמרן גבי פנחס: שהיתה לו לשגוב אשה, ומתה, וירשה יאיר) - אם כן תרי קראי למה לי (לאשמועין שהבן יורש את אמו כמו הבת)?

אמר ליה רב פפא לאביי: ממאי? דלמא לעולם אימא לך בעל לא ירית, וקראי - בסבת הבן, כדשנינן, ויאיר - דזבין מיזבן (לקח בכסף הנהו עיירות, ולא אתא קרא לאורוי לן מידי, אלא עשרו של יאיר מראה לנו, כמו שמצינו בהרבה מקומות בנביאים, ו'לא מבעיא' קאמר: לא מבעיא דאם בירושות מיירי, כדקאמרן, דליכא למיפרך 'תרי קראי למה לי?' שהפסוקים לא באו ללמד לנו אלא עשרם, וסיפור דברים בעלמא הוא, ואיכא למילף מיניהו מיהא סיבת הבן; אלא גדולה מזו יש להקשות לך: דאיכא למימר דקראי לא איירי בירושה כלל, ולא תשמע מיניה לא סיבת הבן ולא סיבת הבעל, אלא תרוייהו זבין מזבן, וסיפור דברים בעלמא הוא, והתנא עצמו לא נתכוין לדרוש יתור קראי, אלא הכי קאמר: מנין היה לו לפנחס כו', ואיכא לאקשווי יכול להיות לו ממקח וממכר), ופנחס נמי דזבין מיזבן (רבנותא הוא דקפריך, דבלאו האי פירכא נמי לא הוה מצי למילף מיניה סיבת הבעל, כדפרכין לעיל: וכי תימא אלעזר הוא דנסיב כו' - כלומר: ואפילו פנחס נמי, דסלקא דעתך מעיקרא למילף מיניה ירושת הבעל - איכא למימר דלא איירי בשום ירושה בעולם)! ?

אמר ליה (ומשני): פנחס דזבין מיזבן לא מצית אמרת (הך רבנותא דקפרכת מפנחס - ליתא, דליכא למימר גביה דזבן מיזבן), (דאם כן לא היה קובר בה את אביו) דאם כן נמצאת שדה חוזרת ביובל ונמצא צדיק קבור בקבר שאינו שלו (ומיהו איכא לאקשווי הן קושיות דלעיל, דבלאו הך קושיא איכא פירכא אחריתי דלעיל: דלא מצינו למילף מיניה ירושת הבעל)! אלא אימא דנפלה ליה משדה חרמים (כדכתיב (במדבר יח) 'כל חרם בישראל לך יהיה'; אי נמי: ההוא דכתיב (ויקרא כז) 'והיה השדה בצאתו ביובל קדש לה' כשדה החרם' המתחלק לכהנים, והוה התם חרמים טובא, ונטל אלעזר חלקו בהנהו חרמים, ולחלק פנחס נפלה ההיא גבעה)! ? (יש שגורסין כן: אמר ליה אביי: אי סלקא דעתך דבעל לא ירית - סוף סוף כי מינסבא כו'. ואי אפשר ליישבה; ועוד: מה תירוצך מתוך אביי לרב פפא דאקשי ליה דמקראי דברייתא לא משמע ליה ירושת הבעל דקאתי אביי ליתן טעם מצד אחר: שהבעל יורש את אשתו? מכל מקום ברייתא לא מיתרצא וקראי לא מיתרצי: שהתנא שאמר כל הני ואומר הוכיח שאין ללמוד אלא מן האחרון, וגם באותו פריכא לעיל, ואביי מה בא לפרש? ואי תימא לא נתכוין אביי לתוך הברייתא, אלא להודיע לרב פפא שהבעל יורש את אשתו - הלא רב פפא עצמו היה יודע דודאי בעל יורש את אשתו, מקראי טובא דלקמן בשמעתין ובפירקין דלעיל! אלא הכי גרסינן, וכן נמצא בתשובת רבינו גרשום מאור עיני הגולה זצ"ל:)

אמר אביי: סוף סוף הא קא מתעקרא נחלה משבטא דאימא לשבטא דאבא !

(והכי פירושו: אביי האי קרא ד'וכל בת יורשת נחלה' מספקא ליה אי דוקא קאמר לאחד ממשפחת מטה אביה תהיה לאשה, אבל לשבט דאמה דידה לא חיישינן? או דלמא בעינן נמי שיהא ממשפחת אמה, והאי דקאמר 'משפחת אביה' לאו דוקא, דהוא הדין דבעינן שיהא ממשפחת אמה, כדלקמן במסקנא, והכי קמבעיא ליה: האי קרא ד'וכל בת יורשת נחלה ממטות' - הא אוקימנא ביורשת שני מטות: שהיה אביה משבט ראובן ואמה משבט שמעון, ומתו, וירשתו זו הבת, ואמרה תורה 'לאחד ממשפחת מטה אביה תהיה לאשה', והוא שבט ראובן; עכשיו משתנסא לאחד משבט ראובן ותלד בן ויירשנה בנה, או תמות ויירשנה בעלה - הלא הבן ההוא או הבעל ההוא לשבט ראובן מתייחסים, למשפחת אביו, והנה נמצאת הנחלה שירשה מאמה שהיתה משבט שמעון - הוסבה משבט שמעון לשבט ראובן, והכתוב הזהיר לנו 'ולא תסוב נחלה' כלומר: הזהרו בכל נשואי נשים שבשעת נישואין לא יוכלו לבא לידי הסבת נחלה, לא שנא הסבת נחלת אב של אשה לא שנא הסבת נחלת אמה: בתרוייהו איכא למימר דקפיד קרא שלא תסוב למטה אחר;

ולקמיה פריי: הא בעל כרחך קרא קאמר 'למשפחת מטה אביה וגו' אבל למשפחת אמה לא חייש; וכיון דלא חייש - שמעינן מינה דהאי 'לא תסוב' לא קפיד אלא אנחלה שיורשת מאב, ולאביי משנינן לה לקמן דאיכא למימר דמנסבין לה גברא דדמי לה: שאביו מראובן ואמו משמעון.)

(ומשנינן: [אמר רב פפא:] וממאי? ודלמא שאני התם שכבר הוסבה (כלומר: לעולם אימא לך דקרא לא קפיד אס מוסבת נחלת אס למטה אחר, שהרי בעל כרחך כבר הוסבה משעה שנפלה ירושת האם משבט שמעון לזו הבת שאביה משבט ראובן והיא מתייחסת למטה אביה! נמצא שמעצמה הוסבה הנחלה של שמעון לשבט ראובן בלא נישואי הבת; הלכך כי מנסבין לה לאחד ממשפחת מטה אביה - שפיר דמי, ולא קפיד קרא אלא אנחלה שהיא יורשת מאביה שלא תוסב למטה אחר: דההיא שיורשת מאביה - כדקיימא קיימא, דאכתי בחזקת שבט ראובן איתא לנחלה, שהבת על שם שבט ראובן מתייחסת) ?

אמר ליה (ואביי פריך): (ודלמא) שכבר הוסבה - לא אמרינן (כלומר: בשביל שהוסבה קצת אין לנו לומר לא חיישי תו אי מתעקרא לגמרי ומנסבין לה לגברא דהוא משבט ראובן מאביו ומאמו, ומתעקרא נחלת אס שירשה בת זו שהיא מנחלת מטה שמעון; - אין לנו לומר כן שהרי 'לא תסוב' כתיב, דמשמע לא תסוב על ידי נישואין כלל: שאף על פי שהוסבה קצת - לא נוסף להסיבה יותר ולעקרה לגמרי, אלא נעשה לה תקנה שלא תעקר לגמרי, כדלקמן; לפי שהיה יודע אביי שאפשר לעשות תקנה שלא תעקר נחלת האם,

כדלקמן - הלכך פריך הכי 'ודלמא שכבר הוסבה לא אמרינן': שאפשר בתקנה; או דלמא קרא לא חייש לההיא הסבה: דלא קפיד אלא שתנשא לאחד ממטה אביה, אבל לאמה לא חייש).

אמר ליה רב יימר לרב אשי [רב יימר ורב אשי למדו סוגיא זו לאחר שנים ובמקום זה אמרו מה שאמרו; אך לאחר דבריהם - על פי הרשב"ם - הגמרא ממשיכה בדיון בין רב פפא לאביי (!???) (אמאי מספקא ליה לאביי אי אמרינן שכבר הוסבה או לא אמרינן? הא ודאי מקרא שמעינן דאמרינן שכבר הוסבה: דהא לא קפיד קרא אי מיעקרא נחלה דאימא, כדכתיב 'לאחד ממשפחת מטה אביה וגו' ולאמה לא חייש): (דאי אמרת בשלמא (אמרינן) שכבר הוסבה (שפיר), היינו דמתוקמא קרא בין בסבת הבן בין בסבת הבעל (דהא לא קפיד קרא אי מיעקרא נחלה דאימא, כדכתיב 'לאחד ממשפחת מטה אביה', דהא השתא ודאי מיעקרא לגמרי נחלת אימא); אלא אי אמרת לא אמרינן שכבר הוסבה (כדקאמר אביי), כי מינסבא לאחד ממשפחת מטה אביה (והלא כשניסת לאחד ממשפחת אביה כדכתב בקרא) - מאי הוה: הא (ודאי) מתעקרא נחלה משבטא דאימא לשבטא דאבא (אלא לאו שמע מינה דאמרינן 'שכבר הוסבה', והלכך כי אמר רחמנא 'לא תסוב' - אירושת אב קאי, אבל ירושה דאימא - כבר הוסבה, ולא חיישינן אם תעקר לגמרי)? (אליבא דאביי קא משני דהכי קמיבעיא ליה: מי אמרינן 'שכבר הוסבה', כדמוכח קרא כדכתיב 'ממשפחת מטה אביה תהיה לאשה' דהשתא מיעקרא נחלה דאימא, וכי כתיב 'לא תסוב' - אנחלת אב קא מזהר רחמנא, ולא אנחלת אס? או דלמא לא תסוב דוקא: דאפילו בנחלת אס מזהר לן רחמנא, ולא אמרינן 'שכבר הוסבה', והאי דכתיב 'מטה אביה' - לאו דוקא, אלא) דמנסבינן לה לגברא (שהוא דומה לה מכל וכל): דאבוהי משבטא דאבוה ואימיה משבטא דאימה (שאביו משבט ראובן כמותה, ואמו משבט שמעון, דוגמת האשה הזאת: דהשתא ליכא עקירת נחלה כלל: דבדאי נחלתה מאביה לא מיעקרא כלל, דמשבט ראובן היתה, והשתא נמי של שבט ראובן היא: דבין בנה ובין בעלה מתייחסין על שבט ראובן, ואף על גב דמיעקרא היתה משבט ראובן לגמרי, והשתא נהפכה לאיש שמקצת משמעון: שהרי אמו משמעון - אין זו 'הוסבה' שהרי לא אסר הכתוב ליקח לאיש משבט ראובן אשה משבט שמעון כדי שלא יירש הבן שהוא משבט אחר מצד אמו ואף על פי שנהפכה נחלת איש שכולו מראובן לבנו משבט שמעון מצד אמו, ונחלת אמה של בת זו משבט שמעון לא מיעקרא כלל: דאי ירית לה בעל שהוא משמעון מצד אמו ואביו מראובן, או בנו נמצאת גם עתה הנחלה בחזקת איש שמקצת מאב ומקצת מאם כמו שהיתה בחזקתה שהיא מראובן ומשמעון).

(בבא בתרא קיב, ב)

אי הכי (דאשה היורשת שני מטות בעינן נמי שתנשא לאיש שנולד מהנהו שני מטות) - הא י' [במדבר כז, ח: וכל בת יורשת נחלה ממטות בני ישראל] לאחד ממשפחת מטה אביה ואמה' [תהיה לאשה למען יירשו בני ישראל איש נחלת אבתיו] מיבעי ליה (אלא מדכתב 'מטה אביה' לחוד שמעינן דלא קפיד קרא אעקירת נחלת אס לפי שכבר הוסבה, ואכתי מאי איבעיא ליה לאביי)? (ומשני: אי כתיב הכי 'מטה אביה ואמה') הוה אמינא אפילו איפכא (אביו משמעון ואמו מראובן, ואף על פי שאביה מראובן ואמה משמעון, דסלקא דעתא אמינא לא קפיד קרא אלא שיהא הוא נמי מאותו שני מטות שלה, בין באותו ענין בין למפרע, דהשתא נמי לא מיעקרא לא נחלת אב ולא נחלת אס לגמרי, דהא בהאי בעל - איכא חד צד מראובן וחד צד משמעון, ונמצאו שני הנחלות של שבט שמעון ומראובן בחזקתן קיימי) - קא משמע לן (דוקא ממשפחת מטה אביה יהא עיקר היחס של בעלה: שיהא נמי אביו משבט ראובן, שאילו היה אביו משמעון אף על פי שאמו מראובן - הרי הוסבה נחלת ראובן למטה שמעון: שעיקר יחס הבן אחר אביו והבת אחר אביה; ומדכתב 'לא תסוב' ממילא שמעינן דמנסבינן לה גברא דאימיה נמי משבטא דאימא של זו, כדי שלא תעקר נחלת האם יותר; והיינו דמספקא ליה מעיקרא: סוף סוף הא קא מתעקרא כו' אס לא תרצה לומר דמנסבינן לה גברא דאימיה משבטא דאימה ואבוהי משבטא דאבוה, משום דקשיא לן 'מטה אביה ואמה מיבעי ליה' ול'לא תסוב' לא חיישת, דלא איירי קרא בהסבת נחלת אס משום דכבר הוסבה - אדרבה: 'לא תסוב' - דוקא הוא, ולא אמרינן שכבר הוסבה, אבל 'מטה אביה' - לאו דוקא: דהאי דלא כתב 'מטה אביה ואמה' - משום דהוה אמינא אפילו איפכא, ולעולם מנסבינן לה לגברא דהוה נמי משבטא דאימה ולא מיעקרא נחלה דאימא, וכיון דאיכא למימר הכי - לא אמרינן 'שכבר הוסבה').

תניא בסבת הבן ותניא בסבת הבעל (כלומר: אף על גב דאוקמינן להני תרי קראי 'לא תסוב נחלה לבני ישראל ממטה אל מטה', ו'לא תסוב נחלה ממטה למטה אחר' - תרווייהו בסיבת הבן, ולשני לאוי, כדקתני 'ואומר' - אפילו הכי אשכחן ברייתות דמוקי לקמא בסיבת הבן ולתניינא בסיבת הבעל, וקדייק לה לקמן מדכתב ביה 'למטה אחר' ובן - לאו 'אחר' הוא, אלא בבעל מיייר; ומדבתרא בסיבת הבעל - קמא בסיבת הבן, ושני הברייתות תנו בסיבת הבן ותנו נמי בסיבת הבעל: דבשני הברייתות מפרש להני תרי קראי, ומוקי חד בסיבת הבן וחד בסיבת הבעל): [תניא בסבת הבן] (התוספות וכן הב"ח מוחקים תיבות אלה) [(הכי גרסינן: תניא): (במדבר לז, ז) ולא תסוב נחלה לבני ישראל ממטה אל מטה נמי איש בנחלת מטה אבתיו ידבקו בני ישראל] - בסבת הבן הכתוב מדבר; אתה אומר בסבת הבן - או אינו אלא בסבת הבעל? כשהוא אומר (במדבר לז, ט) ולא תסוב נחלה ממטה למטה אחר [כי איש בנחלתו ידבקו מטות בני ישראל] - הרי בסבת הבעל אמור; הא מה אני מקיים 'ולא תסוב נחלה לבני ישראל ממטה אל מטה' - בסבת הבן הכתוב מדבר.

(בבא בתרא קיג, א)

תניא אידך: (במדבר לו, ט) ולא תסוב נחלה ממטה למטה אחר [כי איש בנחלתו ידבקו מטות בני ישראל] - בסיבת הבעל הכתוב מדבר; אתה אומר בסיבת הבעל - או אינו אלא בסיבת הבן? כשהוא אומר (במדבר לו, ז) ולא תסוב נחלה לבני ישראל ממטה אל מטה [כי איש בנחלת מטה אבתיו ידבקו בני ישראל] - הרי בסיבת הבן אמור, הא מה אני מקיים ולא תסוב נחלה ממטה למטה אחר? - בסיבת הבעל הכתוב מדבר.

(ומשמעות דורשין) איכא בינייהו: תנא דברייתא קמייתא פשיטא ליה דקרא בתרא, דהיינו 'ממטה למטה אחר' בסיבת הבעל מיירי - כדמפרש לקמיה: מדכתיב ביה 'אחר', והלכך מוקי לקמא בסיבת הבן, דתרי קראי בסיבת הבעל למה ליה? וסבירא ליה להאי תנא כדאמרינן בעלמא (פסחים כד): דכל היכא דאיכא למידרש - דרשינן ולא מוקמינן בלאוי יתירי; ותנא בתרא לא סבירא ליה הך דרשא ד'אחר' דלקמן, ומוקי מסברא לקרא קמא בסיבת הבן, דקריב ליה טפי מבעל, ומתוך כך - אייתר ליה קרא תניינא לסיבת הבעל; כן נראה בעיני - ועיקר דכולי עלמא מיהת 'ממטה למטה אחר' - בסיבת הבעל הכתוב מדבר (אפילו תנא דברייתא קמייתא סבירא ליה דהאי 'ממטה למטה אחר' - בסיבת הבעל מיירי). מאי משמע (לתנא קמא קבעי ליה, דבשלמא לברייתא בתרייתא - קרא קמא סבירא ליה בסיבת הבן משום דקרוב לאמו טפי מבעל, אייתר 'ממטה למטה אחר' לסיבת הבעל, ולא ממשמעותא מוקי ליה הכי, אלא מייתורא; אלא לתנא קמא, דאמר דהאי 'ממטה למטה אחר' פשיטא ליה דבסיבת הבעל מיירי, ואיהו מגלי אאיך קרא דבסיבת הבן מיירי - ממאי משמע ליה סיבת הבעל)?

סימן [אמור להיות סימן לדברי החכמים להלן] - והסימן חסר; רבי יעקב עמדן].

אמר רבה בר רב שילא: אמר קרא: 'איש' (דמשמע 'בעל', כמו 'איש נעמי' (רות א); כלומר: בסיבת הבעל קפיד קרא; טיפא דהאי קרא ד'ממטה למטה אחר': 'כי איש בנחלתו ידבקו מטות בני ישראל' כלומר: הבעל בנחלתו ידבק, ולא בנחלת שבט אחר).

תרוייהו 'איש' כתיב בהו (דכתיב בקרא קמא 'ממטה אל מטה כי איש בנחלת מטה אבותיו ידבקו בני ישראל' ואי 'איש' משמע ליה סיבת הבעל - תרוייהו נמי בסיבת הבעל! ומיהו גם המתוך היה יודע דבהאי קרא 'איש' כתיב, דדיל קרי בי רב הוא, ואמאי דבעינן לעיל: 'ממאי' משמע דהאי קרא ממטה למטה אחר בסיבת הבעל מיירי? - אתא איהו למימר דשפיר משמע דבסיבת הבעל מיירי, דהא כתיב ביה 'איש'; ותמה על עצמן למה גם הראשון אינו מדבר בסיבת הבעל, כיון דכתיב ביה 'איש', אלא מתוך שמיותר - מוקי ליה בסיבת הבן, וההוא 'איש' דקרא קמא - לדרשא בעלמא אתא; וגם המקשה משיב: תרוייהו נמי 'איש' כתיב בהו, ומה ראית שיהא אחרון דוקא וקמא לדרשא? אדרבה: קמא לגופיה: לסיבת הבעל, ובתרא לדרשא, ואכתי מאי משמע דבתרא בסיבת הבעל)?

אלא אמר רב נחמן בר יצחק: אמר קרא: 'ידבקו' (אין לשון דבק אלא בין איש לאשה, דכתיב 'ודבק באשתו' (בראשית ב): דכיון דמפורש כל כך דכתיב ביה לשון דביקה - ודאי בסיבת בעל מיירי, ומהכא הוא דהוה פשיטא ליה לתנא; ואף על גב דבקרא קמא נמי 'ידבקו' כתיב - תיתי לדרשא בעלמא) תרוייהו ידבקו כתיב בהו?

אלא אמר רבא: אמר קרא: 'ידבקו מטות' [במדבר לו, ט) ולא תסוב נחלה ממטה למטה אחר כי איש בנחלתו ידבקו מטות בני ישראל] (משמע בעל, דדביקת מטות - על ידי בעל הוא). (תרוייהו נמי מטות כתיב בהו' לא גרס).

רב אשי אמר: אמר קרא: 'ממטה למטה אחר' (הכי משמע קרא: 'לא תסוב נחלה ממטה האשה למטה אחר שיירשנה בעלה אם תנשא לו, שהוא אחר לגבה'), ובן - לאו 'אחר' הוא (אבל אם נוסבת הנחלה על ידי בנה שיורשה - אינו 'אחר' ממש לגבה, דירש - כרעיה דאמיה הוא).

אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן אמר רבי ינאי אמר רבי, ומטו בה משמיה דרבי יהושע בן קרחה: מניין לבעל שאינו נוטל בראוי (כגון שמתה אשתו ואח"כ מת אביה: דנחלה זו ראויה לה אילו היתה קיימת; מנין שלא יירש אלא קרוביה מצד האב או בנה יירשנה, שהבן יורש את זקנו, כדכתיב 'ואם אין לו בת' - עיין עליה: שכן הבת יורש אביה) כבמוחזק (ירושא שהיא מוחזקת כבר קודם מיתתה, כגון שמת אביה ואחר כך מתה היא; ומנין שלא יירש: דסלקא דעתא אמינא כיון דבעל קודם לבנה לירשה, והכי נמי: כשמתה ואחר כך נפלה לה ירושה - יקדים האב לבנו, דקל וחומר הוא: כיון דבמקום בן הוא קודם ליטול במוחזק, בראוי נמי הוא יורש: קל וחומר מבן שיורש בראוי)?

שנאמר (דברי הימים א ב, כב) 'ושגוב הוליד את יאיר ויהי לו עשרים ושלוש ערים בארץ הגלעד'; מניין ליאיר שלא היה לו לשגוב? אלא מלמד שנשא שגוב אשה, ומתה בחיי מורישיה, ומתו מורישיה, וירשה יאיר (לאשתו [של גוב, אמו של יאיר]) (ולא שגוב אביו, לפי שאין הבעל נוטל בראוי: דאילו היה נוטל בראוי - הוא היה יורשה, ולא יאיר בנה, שהאב קודם לבנו בירושת אשתו). ואומר (יהושע כד, לג) 'ואלעזר בן אהרן מת ויקברו וגו' [אתו בגבעת פינחס בנו אשר נתן לו בהר אפרים]; מניין לפנחס שלא היה לו לאלעזר? מלמד שנשא אלעזר אשה, ומתה בחיי מורישיה, ומתו מורישיה, וירשה פנחס. ומאי 'ואומר'?

וכי תימא יאיר דהוה נסיב איתתא ומתה וירתה - תלמוד לומר 'ואלעזר בן אהרן מת'; וכי תימא דנפלה ליה בשדה חרמים - אמר קרא 'בנו': נחלה הראויה לו וירשה בנו (מ'אשר נתן לו בהר אפרים' קדייק, דמשמע שבאו לדין אלעזר ופנחס על עסק ירושה זו, לפי שהיתה ראויה לאלעזר, ונתנה בבית דין לפנחס בנו לפי שאין הבעל

נוטל בראוי. ורבינו חננאל פירש דדייקינן מדכתיב בהאי קרא 'בנו': וכי אילו כתב 'בגבעת פנחס' ולא אמר 'בנו' - הלא ידוע שפנחס - בן אלעזר הוא, ומפני מה כתב 'בנו'? ללמד כי זו הגבעה היתה ראויה לאלעזר, וירשה פנחס בנו; ד'בנו' - מיעוט משמע: בנו ולא הוא! מכלל שהיתה ראויה לאלעזר; והלכך ליכא למימר דנפלה ליה משדה חרמים, שחלק פנחס לא היה ראוי לאלעזר; כן כתוב בפירושי רבינו חננאל).

ובני אחות:

תנא: בני אחות (יורשין אחי אמן) ולא בנות אחות (וכדמפרשין לקמיה)

(בבא בתרא ק"ג, ב)

למאי הלכתא (ממעט להו? הא ודאי יורשות אחי אמן, שהרי הבת יורשת אמה, ובמקום אמה עומדת לירש אחי אמה, שהרי האשה יורשת את אחיה במקום שאין אח, כדלקמן בסמוך: דמקיש ירושה שניה לירושא ראשונה כו')?

אמר רב ששת: לקדם (שיקדמו הבנים לבנות לירש את דודיהן, דילפינן לקמן מירושא ראשונה דהבן קודם לבת).

תני רב שמואל (הכי גרסינן: דתני רב שמואל) בר רב יצחק קמיה דרב הונא: 'וירש' (אותה) - (הכי נמי הוה מצי למינקט 'ואם אין לו בת ונתתם את נחלתו לאחיו', דהיינו ירושה שניה; אלא סיפא דכולהו נקט; וכל שכן ירושה שניה ושלישית, דסמיכי לירושא ראשונה: 'ירושא ראשונה' - הכתובה תחלה וקודמת לכל היורשין: שהבן קודם לכל יורשין שבעולם) - מקיש ירושה שניה לירושא ראשונה (דכתיב 'ואם אין לו בת'... 'ואם אין לו אחים' - וכן כולם, ב'וי' מוסיף על ענין ראשון): מה ירושה ראשונה בן קודם לבת - אף ירושה שניה בן קודם לבת (והוא הדין לעשרית דבן קודם לבת: דאחין קודמין לאחות לירש בנכסי האב, והאחות קודמת לאחי האב של מת, ואחי האב קודמין לאחות האב, ואחות האב קודמת לבני אחי האב, ובני אחי האב קודמין לבנות אחי האב - אחיותיהן; אבל אם יש שני אחי האב ולזה בנים ולזה בנות - אלו יורשין חלק אביהן ואלו יורשות חלק אביהן; וכן הלכה).

תני רבה בר חנינא קמיה דרב נחמן: (דברים כא, טז) והיה ביום הנחילו את בניו [את אשר יהיה לו לא יוכל לבכר את בן האהובה על פני בן השנואה הבכר] - ('ביום הנחילו' - הוה מצי למכתב 'בהנחילו': ביום אתה מפיל נחלות (לקמיה מפרש לה), ואי אתה מפיל נחלות בלילה.

אמר ליה אביי: אלא מעתה דשכיב ביממא הוא דירתי ליה בניה (סבור היה דהאי 'מפיל נחלות' - כלומר: מת ביום - מפילין הנחלות ליורשין: שאם מת ביום יירשו בניו נכסיו), מאן דשכיב בליליא לא ירתי ליה בניה [בתמיה] ? דלמא 'דין נחלות' קא אמרת (שאין דנין אותן אלא ביום כשאר דיני ממונות, דכתיב בהו 'ירמיהו כא, יב) 'בית דוד ... דינו לבקר משפט' דהא כל שאר נחלות נמי מיקרו 'משפט', דתניא (דכתיב בסוף פרשת נחלות) (במדבר כז, יא) [ואם אין אחים לאביו ונתתם את נחלתו לשארו הקרב אליו ממשפחתו וירש אתה] והיתה לבני ישראל לחוקת משפט [כאשר צוה ה' את משה] (מדקרי להו 'משפט' שמע מינה כל שאר נחלות נמי ביום; ואי משום דכתיב 'ושפטו את העם בכל עת' - הא אוקמיה רבא בסנהדרין, בפרק 'אחד דיני ממונות' (דף לד:) לגמר דין, אבל תחלת דין - ביום, דלהכי כתיב 'ביום הנחילו'; והיינו דתנן 'דיני ממונות דנין ביום וגומרין אף בלילה') - אורעה כל הפרשה כולה להיות דין ('אורעה' - לשון מאורע, לשון 'ויקרא מקרה' (רות ב, ג); כלומר: נסתיימה להיות דין; וצריך שלשה, וביום; וילפינן נמי מינייהו לכל דיני ממונות להיות דין תחלת ביום, כנחלות, דכתיב בהו 'ביום הנחילו') (כלומר: דהכי נמי אשכחן בברייתא אחריתי: דמשוי להו לכל נחלות - דין; דסלקא דעתא אמינא חילוק נחלות הרי הוא כחלוקת שותפין בעלמא, ולא חשיב דין - קא משמע דין ומיהו תרוייהו קראי צריכי: 'ביום הנחילו' איצטריך לתחלת דין - דביום, 'לחוקת משפט' איצטריך לרובי כל שאר נחלות דליהו דין, דהאי 'ביום הנחילו' לא איירי אלא בבן היורש אביו לחוד); וכדרב

יהודה (אתא לאשמועינן רבה בר חנינא, דצריך שלשה לחלק נחלות, כדן, וביום), דאמר רב יהודה: שלשה שנכנסו לבקר את החולה* - רצו עושין דין (דהא שלשה נינהו, ודנין ואומרים: "כך הדין שפלוני יטול חלק זה ופלוני חלק זה, שדמיהן מכוונין בשוה" וכותבין להם פסק דין שלא יוכלו עוד לערער זה על זה כלום; ואף על גב דאין כאן אדם שמעיד בפניהם כלום - הא פרכינן ב[מסכת] ראש השנה [כה, ב] 'לא תהא שמיעה גדולה מראיה' וכיון דהן רואין את החולה שמחלק נכסיו בפניהם - הודאת בעל דין כמאה עדים דמי, ולצורך מה יעידו עדים בפניהם? והני מילי: ד'אם רצו עושין דין' דמשמע שאפילו החולה אינו יכול לחזור בו, כגון מתנת שכיב מרע במקצת, ודאיכא קנין, דתו לא מצי הדד ביה, כדאמרן לקמן בפרק 'מי שמת' (דף קנא:); אבל בלא קנין - כיון דיכול לחזור - אין עושין דין, כדמוכח לקמן: שאין להן לדיינין לעשות דין בדבר שאפשר להבטל, ואם דנו - אין דיניהן דין, דעדיין לא קנו עד שימות האב, שמא יחזור בו; 'רצו עושין דין' - אם לא כתבו, אבל אם כתבו - שוב אין עושין דין, שהרי הכניסו עצמם בתורת עדות, ואין עד נעשה דין); שנים - כותבין ואין עושין דין; ואמר רב חסדא: לא שנו (הא ד'אם רצו עושין דין') אלא (שנכנס לבקר את החולה) ביום (דכיון דשמעו מפי החולה - הרי הועד בפניהן, ולא תהא שמיעה גדולה מראיה, ויכולין היו לעשות דין באותה שעה, דיום הוא; וכיון דנתרצו להיות דיינין בדבר כששמעו את העדות מפי החולה - יכולין לדון היום או למחר בבית דין ששמעו עדות ואחר כך הולכין לבתיהן ונושאין ונותנין בדבר ופוסקין את הדין כפי מה שענייהם רואות)

(בבא בתרא קיד, א)

אבל (אם נכנסו לבקר את החולה) **בלי לה** (שבאותה שעה לא היו ראויין להיות דיינין, ועדות שהועד בפניהם מפי החולה בלילה - לא בפני בית דין הוא, דבההיא שעתא אינן יכולין להיות דיינין, וההיא ראה דידהו - אינה כשמיעת בית דין ששומעין עדות מפי עדים, אלא הן עצמן עדים הם במה ששומעין מפי החולה) - **אפילו שלשה כותבין ואין עושין דין** (למחר, אפילו לא כתבו, אלא אם כן יבואו אחרים ויעידו בפניהם, כדאמר בראש השנה [כה, א]: ראוהו שלשה והן בית דין יושיבו מחבריהם אצל היחיד אחד מהשלשה ויעידו השנים בפניהן ויאמרו השלשה מקודש; ופרכינן התם: ולוקמו בדוכתייהו וליקדשו? ומוקמינן כשראוהו בלילה; הלכך הן עצמן אינם יכולין לקדש למחר, שהרי בלילה - עדים היו, ולא דיינין, ולמחר - אין עד הרואה בדבר נעשה דין על פי עדות עצמו, אלא אם כן יעיד אחר בפניו, דהשתא אינו עושה הדין על פי עדות עצמו; והלכך: אחד מן השלשה שראו החדש, כשמושיבין שנים אצלו להיות דיינין, ושנים הרואין מעידין בפניהם - יכול הוא להיות דין אף על פי שראוהו בלילה עמיהן, שהרי על פי עדות אחרים שמעידין לפניו הוא דן את הדין, ולא על פי ראיית עצמו: דאין לנו לפסול דיינין בשביל שראו בדבר כל זמן שלא העידו, אלא שהוא עצמו לא ידון את הדין על פי ראיית עצמו, דאין עד נעשה דין, וכגון שראה בשעה דאינו יכול להיות דין; אבל אם ביום ראה - דבההיא שעתא מצי לדון את הדין: דלא תהא שמיעה גדולה מראייה - מה לי אם ידון עכשיו מה לי אם ידון למחר? והכא נמי: מהאי טעמא: משום דהוה להו עדים בראיית הלילה, דלא מצי למימר 'לא תהא שמיעה גדולה מראייה', דההיא ראייה - לא חשבינן לה כעדות שהועד בפניהן אלא היכא דראו בשעה שיכולין לעשות הדין, אבל היכא דראו בשעה שאין יכולין להיות דיינין, כגון בלילה - ההיא ראייה 'ראיית עדים' היא: שרואין בדבר, ולא ראיית דיינין היא; והלכך על פי ראייתן, דהיינו כאילו הם עדים - אין יכולין הן עצמן להיות דיינים על פי ראיית עצמן, דאין עד נעשה דין; ומיהו בית דין שהעידו בפניהם עדות בלילה - עדות גמורה היא, ויכולין לדון למחר ביום; אבל ראייה דידהו: שרואין בלילה - לא חשבינן כאילו הועד בפניהם בלילה: דכיון דלא חזו בההיא שעתא לדינא - ראייה דידהו אינה כשמיעה ממש ששמעו מפי עדים בלילה, אלא הן עצמן נעשו עדים, ושוב לא יהו דיינין בעדות עצמן אלא אם כן יעידו אחרים בפניהם; והכי הלכתא; וכי הא סוגיא אשכחן בבבא קמא בפרק 'החובל' (דף צ:); גבי התוקע לחבירו; **מאי טעמא? דהוה להו עדים, ואין עד** (המעיד על הדבר) **נעשה דין** (אין נעשה עוד דין באותו דבר, וגם אם ראה את הדבר ונעשה עד - אין נעשה עליה עוד דין בעדות עצמו אלא אם כן מעידין אחרים בפניו; ונראה בעיני דגזירת הכתוב היא, דכתיב 'ועמדו שני האנשים וגו'' - בעדים הכתוב מדבר (שבועות דף ל.); 'לפני ה' - היינו לפני הדיינין; אשמועינן קרא דצריך להעיד שנים לפני הדיינין, אבל העדים אינן חוזרין ויושבין ודנין)? [עיי' תוספות ד"ה ואין עד נעשה דין]

אמר ליה: אין, הכי נמי קאמינא.

(*) שלשה שנכנסו לבקר את החולה רצו כותבין כו'; נראה בעיני דדוקא נקט 'שנכנסו לבקר' - הלכך רצו יעידו רצו יהיו דיינים, אבל אם נכנסו להעיד: שזימנום לשם והביאום לשמוע כדי להעיד - הרי הם עדים, ואין עד נעשה דין, דדמי לנכנסו בלילה: דחשיב להו עדים, לקמן, הואיל ומתחלה לא היו ראויין לדין, דלילה לאו תחלת דין הוא, וכל שכן הכא: דאם באו לשם עדות - אין עד נעשה דין; וראיה לדבר בפרק קמא דמכות (דף ו.) דקחשיב להו רבי יוסי התם עדים לפסול את השאר אם ראו עמהן את המעשה והן פסולין לעדות, וחשיב לה עדות שנמצא אחד מהן קרוב או פסול, ותבטל עדות כולן; ורבי פליג עליה, ואמר: 'מה יעשו שני אחין שראו באחד שהרג את הנפש' ואמרין בגמרא דרבי נמי מודה דהוה להו עדים בראיה בעלמא אם באו לראות כדי להעיד, דאמר רבא: כי אמרין להו "למיחזי אתיתו או לאסהודי אתיתו?" כלומר: כשבאתם לראות את המעשה, לאיזה דעת באתם לראות או להעיד? 'אי אמרי לאסהודי אתינן נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטילה ואי אמרי למיחזי אתינן מה יעשו שני אחין כו' ואמר רב נחמן התם: הלכה כרבי, וקיימא לן הלכה כרב נחמן בדיני; נמצינו למדין שהבא לראות מעשה כדי להעיד - חשבינן ליה 'עד', ואפילו לפסול כל חביריו לבטל עדותן אם הוא פסול, וכל שכן היכא דזימנוהו לבוא לראות צוואת שכיב מרע כדי להעיד: דשוב אינו עושה דין; והדתנן בראש השנה (דף כה:): 'ראוהו שלשה והם בית דין יעמדו שנים ויושיבו מחבריהם אצל היחיד' - התם הוא, שלא באו מתחלה כדי לראותו על מנת להעיד, דאם כן שוב אין היחיד יכול להיות דין דאין עד נעשה דין; אלא כשראוהו ממילא, בלכתם בשוק, או שהיו יושבין במקום אחד ומשם ראוהו; וסייג מצאתי לדברי מתשובת רבינו שלמה זקני מנחתו כבוד שכתב בה כן; ועוד: מדבר יהודה שמעין דאין צריך לומר 'אתם עדי' - בשכיב מרע, דאמר רב יהודה: שלשה שנכנסו לבקר את החולה - רצו כותבין רצו עושין דין; שנים - כותבין ואין עושין דין, ופירש רב חסדא: לא אמרן אלא ביום, אבל בלילה - כותבין ואין עושין דין; כיון דליליא לא חזי לדינא - עדים הוא דשוניהו, ואין עד נעשה דין, והאי 'ביום' היכי דמי? אי דאמר להו "הוו עדים" - מי מצי למימר 'רצו עושין דין' הא בהדיא טהדי שוניהו! אלא לאו דלא אמר להו "הוו עלי עדים", וקתני 'רצו כותבין'.)

איתמר: קנין - עד אימתי חוזר [לכתחילה, ואין עליו 'מי שפרע'? אד הגמרא כאן מתעיננת לענין נחלות, וכדברי הרשב"ם; או לחילופין: רב יוסף מבקש להביא ראיה לדבריו מכאן בענין נחלות] (וכן כתוב בפירושי רבינו חננאל; ובין מתנת בריא ובין מתנת שכיב מרע במקצת, דאית ביה קנין מיירי, וקבעי: עד אימתי יכול לחזור בו מקנינו ולבטלו? דהא לא גמר ומקני מיד, אלא לדעת לקיים לו תנאים שפירש אחרי כן, או אם ירצה לחזור בו מיד שיוכל לחזור, דקים להו לרבנן דאדעתא דהכי מקני איניש: שיתן לבו אחרי כן וידע אם אפשר לו בקנין זה לעשותו קנין גמור?) **רבה אמר: כל זמן שיושבין** (דאדעתא דהכי מקני ליה: על מנת שאם לא יחזור בו באותו מעמד, אבל אם יחזור בו - יבטל); **רב יוסף אמר: כל זמן שעוסקין באותו ענין** (של אותה מתנה).

אמר רב יוסף: כוותי דידי מסתברא, דאמר רב יהודה: שלשה שנכנסו לבקר את החולה (במתנת שכיב מרע במקצת, ובקנין מיירי, דאינו יכול לחזור בו): **רצו כותבין רצו עושין דין, ואי סלקא דעתך כל זמן שיושבין** - ליחוש דלמא הדר ביה (ואמאי

קאמר 'רצו עושין דין' דמשמע באותו מעמד אף על פי שעדיין יושבין עושין דין גמור? ואמאי? הא כיון דיכול לחזור בו ויבטל הדין - לא הוי דין? אמר רב אשי: אמריתיה לשמעתיא קמיה דרב כהנא (נתווכחתי בדבר לפניו והקשיתי לו): ולרב יוסף מי ניחא? וליחוש דלמא דרביה? אלא מאי אית לך למימר? דיסליקו

(בבא בתרא קיד, ב)

מענינא לענינא (שפסקו מאותו ענין ודברו בענינים ובמעשים אחרים, ואז אם רצו עושין דין; אבל כל זמן שעסקין באותו ענין - אין עושין דין) - הכי נמי דקמו והדר יתיבו. והלכתא כוותיה דרב יוסף בשדה (בפרק קמא (לעיל דף יב): אמר רב יוסף: מצי אמר ליה "מעלינא לך כנכסי דבר מריון" ענין (הא דאמר) ומחצה (לקמן ב'מי שמת' (דף קמג): ההוא דאמר לדביתו "נכסי לך ולברך"; אמר רב יוסף: קנאי פלגא, דדריש 'והיתה לאהרן ולבניו' מחצה לאהרן ומחצה לבניו). [שלשה דינים אלה בענינים של בבא בתרא; האם כלל זה תקף לכל התלמוד? עיין תוספות ד"ה והלכתא.]

האשה את בנה וכו' [האשה את בניה והאשה את בעלה ואחי האם - מנחילין ולא נוחלין]:

הא תו למה לי הא תנא ליה רישא: 'האיש את אמו והאיש את אשתו' (האשה את בנה למה לי למיתנא מנחלת ולא נוחלת? היינו רישא, דקתני 'האיש את אמו' נוחל ולא מנחיל; והאשה את בעלה' נמי דקתני מנחלת ולא נוחלת - היינו נמי רישא 'האיש את אשתו' נוחל ולא מנחיל? וכן אחי האם דקתני דמנחילין לנכדם בני אחותם ולא נוחלין - היינו נמי רישא דקתני 'בני אחות' של איש נוחלין דודיהן ולא מנחילין; ולמאן דתני נמי במתניתין 'בני אחיות' - הך סיפא נמי היינו 'בני אחיות', דכי היכי דהאיש נוחל את דודו ואינו מנחיל - הכי נמי נוחל את דודתו ואינו מנחיל?)

הא קא משמע לן דאשה את בנה דומיא דאשה את בעלה (ולא גרסינן 'אלא', כלומר: להכי תנא בבא יתירה: לאקושי האשה את בנה להאשה את בעלה: דבאותו ענין שהאשה מנחלת לבעלה - מנחלת נמי לבנה): מה אשה את בעלה - אין הבעל יורש את אשתו בקבר (מה האשה את בעלה אינה מנחלת לו בראוי לה לאחר מיתתה אלא במוחזק, כדאמרן לעיל, וילפינן מקראי דאין הבעל יורש את אשתו בנחלה הבאה לה ממורישיה כשהיא בקבר, אלא או בנה או בתה יורשה, ואם אין לה בן - הקרוב למורישיה יותר קודם), אף אשה את בנה - אין הבן יורש את אמו בקבר (דמי לההוא 'בקבר' דלעיל: שכשהאשה בקבר - אינה יורשת אביה כדי להנחיל לבעלה; והכא נמי: כשהבן בקבר - אינו יורש את אמו כדי) להנחיל לאחיו מן האב (אף האשה את בנה אינה מנחלת לו בראוי לו לאחר מיתתו כדי שינחיל הוא לקרוביו שמצד אביו ולא מצד אמו, כגון: שאם מת הבן ואחר כך מתה אמו - אין זה הבן שהוא כבר מת ונתון בקבר מקודם מיתת אמו יורש עתה את אמו להנחיל את אחיו מאביו, אלא יורשי אביה יורשין אותה; וסברא הוא: דכיון דמת בנה מקמי דידיה - פקע לו כחו בירושת אמו; ומיהו להכי איצטריך לאשמועינן דלא ירית כשהוא בקבר את אמו: דסלקא דעתא אמינא 'לא תסוב' תרי זימני כתיב, ותרוייהו בסבת הבן: חד להיכא דמתה אמו מקמיה דירית לה, ואידך לאשמועינן דאפילו היכא דמית איהו ברישא ומתה היא אחריו - דהוסיבה נחלה לאביו או לקרוביו מן האב! - קא משמע לן משנה יתירה דלא ירית בראוי; וקראי - לכדרשינהו לעיל; והאי דקתני 'אחי האם' דלא צריך - אגב גררא דהנך נקט ליה; והאי דקתני ברישא 'האב את הבנים והבנים את האב' והוה מצינו למשמע סיפא מרישא - מיהו כיון דמיתני ליה בתרוייהו 'נוחלין ומנחילין' - קתני להו, דכל נוחלין ומנחילין קחשיב; אבל הך בבא ד'מנחילין ולא נוחלין' - כולה מיותרת היא, שהרי כבר נשנית בבא 'נוחלין ולא מנחילין'. [עיין תוספות ד"ה מה אשה את בעלה - אין הבעל יורש את אשתו בקבר, שחלקים על הסבר הרשב"ם.]

אמר רבי יוחנן משום רבי יהודה בן רבי שמעון (משום דלא היה רבו מובהק קאמר 'משום': שלא הורגל רבי יוחנן לומר דברים משמו של רבי יהודה ברבי שמעון, אבל מרבו - יאמר 'אמר רבי יוחנן אמר רבי ינאי'): דבר תורה (כלומר: מן הפסוק יש ללמוד) האב יורש את בנו (והוא הדין לבתו, כדילפינן בריש פירקין) ואשה יורשת את בנה (והוא הדין לבתה במקום שאין האב; אבל אם אביו קיים - הוא קודם, דלהכי מיהא אהני 'משפחת אב' שקרויה משפחה: להקדים שאר האב לשאר האם), שנאמר 'מטות' (וכל בת יורשת נחלה ממטות, ובירושת שני מטות אוקימנה): מקיש מטה האם למטה האב: מה מטה האב: אב יורש את בנו - אף מטה האם: אשה יורשת את בנה.

[תוספות סוף ד"ה אף המטה: ונראה לר"ת ולר"י דבגירות קאמר דירשת בנה, ונפקא מינה שלא יהיו נכסיו הפקר.]

(בבא בתרא קטו, א)

איתיביה רבי יוחנן לרבי יהודה בן שמעון: 'האשה את בנה והאשה את בעלה ואחי האם מנחילין ולא נוחלין'? (הכי נמי מצי למפרך מרישא, דקתני 'האיש את אמו' נוחל ולא מנחיל, אלמא אין האם נוחלת את בנה! אלא עדדיפא ליה לאותוביה מסיפא, דקתני בהדיא מנחלת ולא נוחלת, וקשיא ליה לרבי יהודה דאמר 'יורשת')?

אמר ליה: משנתנו - איני יודע מי שנאה (דאינה עיקר, דהיא גופה קשיא, כדלקמן, דפרכינן 'ותנא דידן מה נפשך כו'; והלכך: כיון דשמעינן ליה דדריש היקשא ד'מטות', כדאמרין לעיל בפירקין (דף קיא.) להקדים הבן לבת בנכסי האם - הכי נמי הוה מצי לאקושי ולמימר דירשת את בנה!) ולימא ליה "רבי זכריה בן הקצב היא, דלא דריש 'מטות' (דלא דריש היקשא ד'מטות' כדאמרין לעיל: דאחד הבן ואחד הבת שוין בנכסי האם, דלא מקיש מטה האם למטה האב) ? לא מיתוקמא מתניתין כרבי זכריה בן הקצב (דאיכא למשמע ממתניתין דהבן קודם לבת בנכסי האם), דקתני 'ובני אחות', ותנא (ותני עלה): 'בני אחות' - ולא בנות אחות; ואמרין: למאי הלכתא? ואמר רב ששת: לקדם (והא ברייתא 'ותנא') אינה מוספת על המשנה אלא מפרשת היא דדוקא נקט מתניתין 'בני אחות': למימר שהבנים נוהלין את דודיהן ולא הבנות כל זמן שיש בן, לפי שהבנים באין לירש את דודיהן מכח אמום שהיתה אחותן, כדכתיב 'ואם אין לו אחים' ודרשינן לקמן 'עין עליו': דבן אחין במקום אחין קאי, והוא הדין דבן אחותו במקום אחותו קאי, וכמי שאמם מוחזקת דמי, והן באין לירש מכחה; וסבירא ליה דבן קודם לבת בנכסי האם); ואי סלקא דעתך מתניתין - רבי זכריה בן הקצב היא, הא אמר 'אחד הבן ואחד הבת שוין בנכסי האם' (אבל לרבי זכריה בן הקצב - הבנים והבנות יירשו כאחד את דודיהם, דמכח אמום קא ירתי, וסבירא ליה דבן ובת כי הדדי ירתי בנכסי האם!) ותנא דידן - ממה נפשך (כלומר: מה הוא דעתו): אי דריש 'מטות' - אשה נמי תירש את בנה; אי לא דריש 'מטות' - בן דקודם לבת בנכסי האם מנא ליה (דסבירא ליה תרתי: בן קודם לבת בנכסי האם, כדקתני 'האיש את אמו' ולא הבת את אמה, ונפקא לן לעיל מהיקשא ד'מטות', וסבירא ליה דאין האשה יורשת את בנה, דלהכי לא דריש היקשא דמטות! מה נפשך?! דמקיש לחצאין? והלא אין היקש למחצה?) לעולם דריש 'מטות' (להיקשא: שיקדום הבן לבת בנכסי האם), ושאני הכא (ומיהו להכי לא דרשינן היקשא: לומר שתירש האם את הבן), דאמר קרא (במדבר לו, ח) וכל בת יורשת נחלה [ממטות בני ישראל לאחד ממשפחת מטה אביה תהיה לאשה למען יירשו בני ישראל איש נחלת אבתיו] - יורשת ואינה מורשת (והוה מצי למכתב 'וכל בת נחלה' וכתביב 'יורשת' למימרא דוקא יורשת שני מטות, אבל אינה מורשת לשני מטות אם מתה היא, אלא אחד מהם, דהיינו אב: דאין האם יורשת. ורבינו חננאל דייק מ"ם ד'ממטות' - מקצת שני מטות הוא: דירשת ואינה מורשת, כגון אם, שאין האם יורשת בתה והוא הדין לבנה: דעל כרחך האי מ"ם - לדיקוא דידיה אתא, דאי לגופיה: לאשמועינן דבירושת אחד משני מטות מיידי - לשתוק קרא מיניה, ולא לכתוב לא 'מטות' ולא מ"ם, והוה אמינא דלכל אשה אזהר רחמנא שלא תנשא לשבט אחר, בין שהיא יורשת מטה אחד בין יורשת שני מטות!).

משנה :

סדר נחלות כך הוא: (במדבר כז, ח) [ואל בני ישראל תדבר לאמר] איש כי ימות ובן אין לו והעברתם את נחלתו לבתו; בן קודם לבת (ראובן קודם לדינה אחותו לירש את יעקב); כל יוצאי יריכו של בן קודמין לבת (וכן כל יוצאי יריכו של ראובן, אם מת ראובן - קודמין לדינה אחותו לירש את יעקב, כגון: מת ראובן - חנוך בנו קודם לדינה לירש נכסי יעקב, ובן של חנוך ובן בנו עד אלף דור - כולן קודמין לדינה; ובגמרא מפרש: טעמא מדכתיב 'אין לו' - עיין עליו); בת קודמת לאחין (ואם יש אב למת - גם לו קודמת); יוצאי יריכה של בת קודמין לאחין; אחין קודמין לאחי האב (ואם יש להן אחות - הן קודמין לאחות, והאחות ויוצאי יריכה קודמין לאחי האב); יוצאי יריכו של אחין קודמין לאחי האב; זה הכלל: כל הקודם בנחלה - יוצאי יריכו קודמין (יוצאי יריכו עומדין במקומו לירש אותה נחלה, ולא שאר קרובי המת יורשין אותו, אף על פי שקרובין למת יותר מיוצאי יריכו של זה); והאב קודם (לירש בנו או בתו שמתו) לכל יוצאי יריכו [הישרים של האב: (דהיינו אחי המת; וכבר נפקא לן בריש פירקין מ'והעברת' דהאב קודם לאחין; ודוקא מיוצאי יריכו, אבל יוצאי יריכו של בנו - קודמין לכל אדם)].

גמרא :

תנו רבנן: ' (במדבר כז, ח) ואל בני ישראל תדבר לאמר: איש כי ימות ובן אין לו והעברתם את נחלתו לבתו] 'בן' - אין לי אלא בן, בן הבן או בת הבן (במקום שאין שם בן הבן, ובן של בת הבן; והוא הדין לבת של בת הבן; אבל לישנא קלילא הוא דנקט; אבל בת של בת - תרי זימני רצופין - לאו לישנא קלילא הוא) או בן בת הבן מניין? תלמוד לומר: 'אין לו' - עיין עליו (של מת אם יש לו בן או הבא מכחו של בן, כגון יוצאי יריכו; וי"ד יתירא קא דריש, דמצי למכתב 'אין בלא יו"ד, כדכתיב 'מאן בלעם' והכי מפרשינן בקידושין (דף ד. ז.) גבי ויצאה חנם אין כסף); [במדבר כז, ט) ואם אין לו בת ונתתם את נחלתו לאחיו] 'בת' - אין לי אלא בת, בת הבת, ובן הבת, ובת בן הבת - מניין? תלמוד לומר: 'אין לו' - עיין עליו (דהאי מת - אם יש לו בת כלל וכלל, וכיון דאיכא יוצאי יריכה עובר ירך אמו הוא);

(בבא בתרא קטו, ב)

הא כיצד (כלומר: [ודאי] כי היכי דאמרין 'עין עליו' למטה - הכי נמי אמרינן 'עין עליו' למעלה: שאם כלה זרעו לגמרי - העבידנה ליורשי האב למעלה; הא כיצד אתה מוצא בכל מקום? - עיין עליו): נחלה

ממשמשת והולכת עד ראובן (שאם אין לו אב, ולא אח, ולא בן אח, ולא אחות, ולא בן אחות, ולא בני בניהן עד עולם, ולא אבי האב, ולא אחי האב, ולא בני אחי האב, ולא אחות האב, ולא בני אחות האב - מחזירין למטה ולמעלה על קרובי אבותיו עד ראובן, ולא יתנוה לקרובי האם: שבדוקין אחר ~~אח~~ אבי אבי, ואם אין אבי אבי אביו - לא הוא ולא בניו ולא בניו בניו - בודקין אחר אחי אבי אביו, או הוא, או יוצאי יריכו, דהיינו דוד אבי אביו, או בני דוד אבי אביו; אבל האבות לעולם קודמין לאחי האבות, כדאמרין לקמן; אבי האב ואחי האב - כגון אברהם וישמעאל בנכסי עשו: דאברהם קודם; וכן יהא הולך ובודק עד ראובן: דאבי אבי אב אב תחלה, או הוא או בניו; ואם אינו - יבדוק אחרי כן באחין, דהיינו אחי אבי אבי האב [ענין הגהת הב"ח (ג)], או הוא או בניו; ואם אין - יבדוק באחותו או בבניה, דהיינו אחות אבי אבי; ואם אינו - עולה עוד למעלה דור אחד, ויבדוק תחלה באבות, ואחר כך באחיהם, ואחר כך באחיותיהם, וכן לעולם עד ראובן; כגון: (במדבר כה, ו-ט) **ובני ראובן חנוך ופלוז; ובני פלוז אליאב, ובני אליאב נמואל ודתן**; מת בנו של נמואל בלא זרע - נמואל יורשו; ואם אין נמואל קיים - אֶחָיו, בניו של נמואל, דהיינו בני נמואל - יורשין אותו; **ואם אין לו אחים ונתתם את נחלתו לאחי אביו** (במדבר כז, י) - דהיינו דתן דודו - או הוא או בניו; כלה דתן - נותנין לאליאב אבי אביו של מת, או לאחי אליאב או לאחות אליאב, להם ולבניהם ולבני בניהם; מת אליאב בלא אחים ובני אחים - חוזרין אצל פלוז, ואם מת - נותנין לחנוך וחזרון וכרמי, או לבניהם, דהוה להו 'בני אחי אבי אבי אביו' של מת;') (ובענין זה אי אפשר שלא ימצא אחד בשבט הראוי לנחלה שאין השבט כלה לגמרי; כללל דמילתא: אבי המת קודם לאחי המת, וכן אבי אבי המת - קודם לאחי אבי המת; אבל אחי המת קודם לאבי אבי המת, וכן אחי אבי המת - קודם לאבי אבי אביו של מת, כדאמרין לקמן גבי בעיות דרמי בר חמא).

ו לימא 'עד יעקב (שאם מת ראובן - הוא וכל זרעו - חוזרין אצל יעקב, ואם אין יעקב - שמעון ולוי יורשין את הראוי לראובן אחיהם, דהוה להו 'אחי אבי אב אביו') ?
אמר אבי י : (אם כן נמצא שבט אחד כלה מישראל, וגמירי דלא כלה שבטא (ודאיה לדבר במלאכי: כי אני ה' לא שנית ואתם בני יעקב לא כליתם; בפר"ח; ראובן דנקט - לאו דוקא, אלא מפני שהוא שבט ראשון - נקט).)

אמר רב הונא אמר רב : 'כל (דיין) האומר (ופוסק דין) 'תירש בת (הבת של מת) עם בת הבן (של מת)' (מקל וחומר דלקמן) - אפילו (הוה הדיין) נשיא שבישראל (שהכל נמנין עמו לדון כמותו) - אין שומעין לו, שאינן אלא מעשה צדוקין (מפני שדין זה מעשה צדוקין הוא, כדמפרש לקמן) (ולחזק את הדבר אמר כן, כעין דאמרין (מנחות דף לב.): אם יבא אליהו ויאמר - אין שומעין לו; ויש מפרשין: שכיב מרע שמצוה 'תירש הבת בנכסיי עם בת בני', ואליאב דרבי יוחנן בן ברוקה, דאמר לקמן בפירקין: 'אם אמר על מי שראוי ליורשו - דבריו קיימין' - הכא אין שומעין לו, משום דדמי דמכח ירושה בלא צוואה היא באה לירש עם בת הבן, כדברי צדוקין; הלכך אמור רבנן דאין שומעין לו; - ולא מילתא היא, דבלאו מעשה צדוקין נמי אין שומעין, דמתנה על מה שכתוב בתורה, שהרי הבת אינה ראויה לירש כלל עם בת הבן: דאפילו רבי יוחנן בן ברוקה לא אמר אלא בבן בין הבנים או בת בין הבנות, דבלאו הכי הוה ראוי לירש קצת, הלכך ראוי גם לירש לו את הכל; אבל בת בין הבנים - והוא הדין לבת אצל בת הבן - אין בדבריו כלום; והכי אמרינן לקמן בפירקין, דתניא (במגילת תענית, דקחשיב אילין יומיא דלא להתענאה בהון ומיירי בטבת, וקתני:) **בארבעה ועשרים בטבת תבנא לדינא** (שבנו למשפטנו הראשון: שהודו לנו הצדוקין); **שהיו צדוקין אומרים :** **תירש הבת עם בת הבן** (ומיהו עם בן הבן מודו דלא תירות; צדוק ובייתוס - תלמידי אנטיגנוס איש סוכו היו, והיו שונין לתלמידיהן מה שקיבלו מאנטיגנוס: 'אל תהיו כעבדים המשמשין כו'; וטעו התלמידים בכך: שהיו סבורים דהכי קאמר: עבדו למקום ואל תקבלו שכר, ואמרו: כמו שאין בו ממש בדבר זה - כן כל דברי חכמים, וטעו ופקרו בדברי חכמים, ונקראו 'צדוקין' על שם צדוק ובייתוסין' על שם בייתוס; באבות דרבי נתן (פ"ה));

נטפל להן רבן יוחנן בן זכאי, אמר להם: שוטים! מניין זה לכם?
ולא היה אדם שהחזירו דבר חוץ מזקן אחד, שהיה מפטפט כנגדו ואומר: ומה בת בנו הבאה מכח בנו תירשנו, בתו - הבאה מכחו - לא כל שכן!

קרא עליו את המקרא הזה (בראשית לו, כ) אלה בני שעיר: החורי יושבי הארץ: לוטן ושוכל וצבעון וענה; וכתב (בראשית לו, כד) [ו]אלה בני צבעון ואיה וענה [הוא ענה אשר מצא את הימם במדבר ברעתו את החמרים לצבעון אביו] (שאנו למידין ממנו שענה - בנו של צבעון היה, וקרא ליה 'בן שעיר', וקאמר נמי 'יושבי הארץ', כלומר: שענה ירש ארץ שעיר - אבי אביו; ונמצא שבני בניו יורשין נחלת האב כבנים עצמן, והוא הדין לבת בנו! והלכך לא תירש הבת עם בת הבן - כי היכי דאינה יורשת עם הבן); (וכתיב ואלה בני צבעון ואיה וענה וגו' - אלמא בנו היה, ולעיל קרי ליה אחיו!?) **אלא מלמד שבא צבעון על אמו, והוליד ענה (נמצא שהוא אחיו ובנו, ואין לומר דבנו של צבעון היה; והאי דקרי ליה 'בן שעיר' - לא משום שהיה אחיו של צבעון, אלא לאשמועינן דבני בניו הן כבנים! אם כן לא לכתביה גבי צבעון! אלא מדקאמר 'צבעון וענה' - אחים היו; ומיהו מדכתיב 'יושבי הארץ' שמעינן מהכא דבני בנים הרי הן כבנים לנחלה).**

ודלמא תרי 'ענה' הוו?

אמר רבה: אמינא מלתא דלא אמרה 'שבור מלכא', ומנו? - שמואל (ולפי שהלכה כמותו בדינים - קרי ליה הכי, והוא שם של מלך פרס); איכא דאמרי אמר רב פפא: אמינא מלתא דלא אמרה שבור מלכא, ומנו? - רבה (רבה נמי קרי 'שבור מלכא', משום דהלכתא נמי כוותיה, לבד משדה, ענין, ומחצה, דהלכתא כרב יוסף (לעיל דף קיד:)) : **אמר קרא (שם) 'הוא ענה' - הוא ענה דמעיקרא.**

אמר ליה: רבי! בכך אתה פוטרני (בתמיהה: הלא גם אני מודה לך דבן הבן יורש את זקנו, ואפילו במקום בת; אבל בת הבן - [הוא] דאמרין שתירש הבת עמה?) ?
אמר לו: שוטה!

(בבא בתרא קטז, א)

ולא תהא תורה שלמה שלנו (איני צריך לדחותך בקש; ומיהו מעיקרא לא היה חפץ לגלות לו טעמו של דבר, דאסור לגלות להם טעמי תורה) כשיחה בטלה (קל וחומר) שלכם (שאתם דנין מעצמכם שיש עליו תשובה): מה לבת בנו שכן יפה כחה במקום האחין (שירשת במקום אביה, כגון בנות צלפחד: שירשו בנכסי חפר אבי אביהן עם בני חפר, שנאמר: 'נתן נתן להם אחוזת נחלה בתוך אחי אביהן'), תאמר בביתו שהורע כחה במקום אחין (כשם שאינה יורשת עם אחיה בנכסי אביה - כך אינה יורשת עם בת אחיה! בוא וראה שבנות צלפחד ירשו בנכסי חפר, ולא לקחו בני חפר ובנות חפר כל נכסי חפר, נמצאת בת הבן קודמת לבת, דהיינו בנות צלפחד שקדמו לבנות חפר) ? !
ונצחום; ואותו היום (שנצחום) עשאוהו יום טוב (כ"ד בטבת היה).

[הגמרא חוזרת לטענת אביי [לעיל קטו, ב] 'דלא כלה שבטא' - ומזכירה את שבט בנימין, שכמעט כלה:]

(שופטים כא, יז) ויאמרו ירושת פלטה לבנימן ולא ימחה שבט מישראל; אמר רבי יצחק דבי רבי אמי: מלמד שהתנו על שבט בנימין שלא תירש בת הבן עם האחין (עם האחין של בן, אלא האחין יורשין כל נכסי האב ואפילו חלק שהיה ראוי לאחיהן המת, לפי שבאותו מעשה דפלגש בגבעה מתו במלחמה כל שבט בנימין, ואפילו הנשים, כדכתיב (שופטים כא, טז) 'וַיֹּאמְרוּ זִקְנֵי הָעֵדָה מִה נַעֲשֶׂה לְנוֹתָרִים לְנָשִׁים כִּי נִשְׁמְדָה מִבְּנֵימִן אִשָּׁה' ולא נותר מהם כי אם שש מאות שנשאו נשים ארבע מאות מבנות יבש גלעד [שופטים כא, יב] ומאתים שחטפו מבנות שילה, ונמצא כל ארץ בנימין לשש מאות איש [שופטים כ, מז], לפיכך באותו העת מגיע מאד מן הנחלה לאשה אחת הבאה לירש, ואם תנשא לשבט אחר נמצאת נגרעת נחלת שבט בנימין! לפיכך התקינו דהיכא דיש בנין יורשין את אביהם דלא מיעקרא נחלה מבני המת - התנו שלא תירש בת הבן עמהן, דהפקר בית דין הפקר; אבל אם לא הניח בנין אלא בנות (לשם גם הבנות) - גם בת הבת תירש עמהן, דלא ניחא ליה למת שתעקר נחלתו מזרעו; אי נמי היכא דאיכא בנות ובת הבן - תירש בת הבן את כל הנכסים; ומסתמא היו נזהרות שלא להנשא לשבט אחר פן תסוב הנחלה לשבט אחר; והכי משמע קרא: 'וַיֹּאמְרוּ לַתּוֹרָה הַיְּרוּשָׁה לְפָלְטָת בְּנִימִן' כלומר: לבנים הנקראים על שבט בנימין, ולא לבת הבן שיכולה להנשא לשבט אחר ונעקרה נחלה מבנימין).

אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי: כל שאינו מניח בן ליורשו - הקדוש ברוך הוא מלא עליו עברה (בפירוש רבינו חננאל: כלומר: שונא אותו): כתיב הכא (במדבר כז, ח) [ואל בני ישראל תדבר לאמר איש כי ימות וכן אין לו] והעברתם את נחלתו [ולבתו], וכתיב התם (צפניה א, טו) 'יום עברה היום ההוא [יום צרה ומצוקה יום שאה ומשואה יום חשך ואפלה יום ענן וערפל] .

(תהלים נה, כ) [ישמע אל ויענם וישב קדם סלה] אשר אין חליפות (חליפין: ממלא מקומו) למו ולא יראו אלהים; רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי: חד אמר: כל שאינו מניח בן, וחד אמר: כל שאינו מניח תלמיד.
תסתיים רבי יוחנן דאמר תלמיד, דאמר רבי יוחנן: דין גרמיה דעשיראה ביר (נשאר אצלו שן אחד מבניו, ובו היה מנחם למרי נפש האבלים; שהשן של מת אינו טמא, דתנן באהלות פרק ג' (מ"ג): 'כל שבמת טמא חוץ מן השיניים והשיער והצפורן; ובשעת חיבורן הכל טמא' וכיון דרבי יוחנן לא הניח בן, אם איתא דסבירא ליה דמי שלא הניח בן נקרא 'לא ירא אלהים' - לא היה אומר לבריות 'דין גרמא דעשיראה ביר', דאמרין בעלמא (ברכות דף לד:): 'חציף עלי מאן דמפרסם חטאיה כדכתיב אשרי נשוי פשע כסוי חטאה' - תסתיים דרבי יוחנן דאמר תלמיד; ומדרבי יוחנן אמר תלמיד - רבי יהושע בן לוי אמר בן.
והא רבי יהושע בן לוי לא אזיל לבי טמא (לבית המת להתאבל עליו, כדתנן (אהלות פ' טז מ"ג??): בית מלא טמא מתים לפי שלא היה רוצה להתבטל מלמודו) אלא לבי מאן דשכיב בלא בני, דכתיב (ירמיהו כב, י) [אל תבכו למת ואל תנדו לו] בכו בכה להולך [כי לא ישוב עוד וראה את ארץ מולדתו]; ואמר רב יהודה אמר רב: להולך בלא בנים ? !
אלא רבי יהושע בן לוי - הוא דאמר 'תלמיד'; ומדרבי יהושע בן לוי הוא דאמר תלמיד - רבי יוחנן אמר בן.
קשיא דרבי יוחנן אדרבי יוחנן ? !
לא קשיא: הא דידיה (דין גרמא כו'), דסבירא ליה כרבי יהושע בן לוי: זה שלא הניח תלמיד, הא (מאי דאמר זה שלא הניח בן) דרביה (ולא סבירא ליה).

סימן הדד עני וחכם:

דרש רבי פנחס בן חמא: מאי דכתיב (מלכים א יא, כא) והדד שמע במצרים כי שכב דוד עם אבותיו וכי מת יואב שר הצבא [ויאמר הדד אל פרעה, שלחני ואלך אל ארצך]; מפני מה

בדוד נאמרה בו 'שכיבה' וביואב נאמרה בו 'מיתה' ? דוד שהניח
בן נאמרה בו 'שכיבה', יואב שלא הניח בן נאמרה בו 'מיתה';
ויואב לא הניח בן ? והכתיב (עזרא ח, ט) מבני יואב עובדיה בן יחאל [ועמו מאתם
ושמנה עשר הזכרים] !? אלא דוד שהניח בן כמותו - נאמרה בו 'שכיבה';
יואב שלא הניח בן כמותו - נאמרה בו מיתה.

דרש רבי פנחס בן חמא: קשה עניות בתוך ביתו של אדם יותר
מחמשים מכות (וצריך למיבעי רחמי; ואגב גרדא דדרשות דרבי פנחס בר חמא נקט ליה הכא),
שנאמר (איוב יט, כא) חנוני חנוני אתם רעי כי יד אלוה נגעה בי (היינו חמישים מכות: שהרי
במצרים דכתיב ביה 'אצבע אלהים הוא' (שמות ח) לקו עשר מכות, נמצא ליד - שיש בה חמש אצבעות - חמשים
מכות); וקא אמרי ליה חבריה (איוב לו, כא) השמר אל תפן אל און כי על זה בחרת מעוני
(אל תהרהר אחר מדת הדין, כי יש מצירים יותר ממך: כי טוב לך זה החמשים מכות מעוני, והרי יש לך כסף
וזהב וקרקעות, ועדיין הקב"ה מרחם עליך יותר מהרבה בני אדם שהן עניים).

דרש רבי פנחס בר חמא: כל שיש לו חולה בתוך ביתו ילך אצל חכם
ויבקש עליו רחמים, שנאמר: (משלי טז, ד) חמת מלך (היינו צער שבאה לו חימה מאת
המקום) מלאכי מות (היינו חולה שנוטה למות) ואיש חכם יכפרנה (יקנחנה).

זה הכלל: כל הקודם בנחלה - יוצאי ירכו קודמין; והאב קודם
לכל יוצאי ירכו;
בעי רמי בר חמא: אבי האב (של מת) ואחי האב (של מת), כגון אברהם
וישמעאל בנכסי עשו (מיתה נקט בעשו, שהוא רשע, ולא ביעקב) - איזה מהן קודם?
(ומשום דתרווייהו אתו לירש את המת מכא אבי המת קא בעי לה).
אמר רבא: תא שמע: 'האב קודם' (לירש את בנו) לכל יוצאי ירכו' (נמצא אברהם יורש את
יצחק מקמי ישמעאל; והלכך: כיון דתרווייהו מכא יצחק אתו - הרי הוא כאילו יורש יצחק את עשו, וחוזר
אברהם ויורש את יצחק בנו, כדאמרן בריש פירקין: שהאב קודם לאחיו; דכי היכי דדרשינן 'אין לו בן' - עיין עליו
- הכי נמי דרשינן בכל קרובים, וגבי אבי המת נמי דרשינן 'אם אין לו אב ונתתם את נחלתו לאחיו' - עיין עליו:
שאם יש ליצחק שום יורש דראוי ליורשו - יבא במקומו; והיינו אברהם, שקודם לישמעאל; וכן הלכה).
ורמי בר חמא -

(בבא בתרא קטז, ב)
אגב חורפיה (חריפותו: שהיה טרוד בשאלה אחרת, דלקמן, דעדיפא מינה) - לא עיין בה.

בעי רמי בר חמא: אבי האב (של מת, דהיינו זקנו) ואחיו (של מת), כגון
אברהם ויעקב בנכסי עשו - איזה מהן קודם (מי לימא כיון דיצחק קודם ליעקב
לירש את עשו, דהאב קודם לאח, הרי הוא כאילו ירשו יצחק לעשו, והלכך יבוא יעקב וירש את יצחק אביו,
אבל אברהם לא יירשנו: שהבן של מת קודם לאבי המת? או דלמא בני בניו הן כבנים, ונמצא עשו בן
אברהם, וקודם אברהם ליעקב בנכסי עשו, דהאב קודם לאחיו)?
אמר רבא: תא שמע: האב קודם לכל יוצאי ירכו (ויעקב - יוצא ירכו של
אברהם היה, והלכך אברהם קודם לו בנכסי עשו).
ורמי בר חמא (אמר לך: משום הכי מספקא לי): יוצאי ירכו שלו ולא יוצאי
יריכו של בנו (דאיכא למימר 'יוצאי ירכו' משמע יוצאי ירך שלו, דהיינו בניו מאשתו, ולא יוצאי
יריכו בנו).

הכי נמי מסתברא (דיעקב קודם לאברהם בנכסי עשו), דקתני (רישא) 'זה הכלל כל הקודם
בנחלה' (ואיננו, כגון יצחק שקודם לאברהם בנכסי עשו אילו היה קיים) - יוצאי ירכו קודמין, ואילו
איתיה ליצחק - יצחק קודם; השתא נמי: דליתיה יצחק - (יוצאי ירכו,
דהיינו) יעקב קודם (שירש זכות אביו יצחק, שכן הוא הדין: שהרי אם מת יצחק אחר עשו - היה יעקב
יורש, ולא אברהם: דהבנים קודמין לאב, כדאמרן בריש פירקין; הוא הדין כשמת יצחק מקמי עשו - יעקב יורש
את זכותו, ולא אברהם, וכן הלכה)!
שמע מינה.

[וואף על פי כן לאו קטלא כניא הוא, ולא קרי בי רב הוא, ובעיות רמי בר חמא
הן מהחריפות שבגמרא - כיצד 'שכח' משניות מפורשות?!? אלא: אולי כוונת רמי
בר חמא לשאול כך: אבי האב אינו נמנה על הקרובים שבפרשת הירושה, במדבר
כז, פסוקים ח-יא:

פסוק ח ואל בני ישראל תדבר לאמר: איש כי ימות ובן אין לו והעברתם את נחלתו לבתו;

פסוק ט ואם אין לו בת ונתתם את נחלתו לאחיו;

פסוק י ואם אין לו אחים ונתתם את נחלתו לאחי אביו;

פסוק יא ואם אין אחים לאביו ונתתם את נחלתו לשארו הקרב אליו ממשפחתו וירש אתה והיתה לבני ישראל
לחקת משפט כאשר צוה ה' את משה.

בן, בת - פסוק ח, אח נפטר - פסוק ט; פסוק י: אחי אביו של המת; ופסוק יא:
'שארו הקרוב אליו ממשפחתו'; ואם אמנם אביו גם אינו כתוב, הרי זה משתמע

מאחי אביו, שודאי אינם קרובים מאביו עצמו; אבל יש לומר שאחי אביו קרובים יותר מאבי אביו, או לפחות באותה דרגת קירבה; ולכן שאל רמי בר חמא על אחי האב ואבי האב – מי קודם – על פי הכתוב בתורה; וכן שאל על אבי האב ואחי המת – ששניהם אינם כתובים בפרשה – מי קודם?

ועוד יש לומר: רמי בר חמא צדק בשאלה השניה, נגד רבא, אף על פי שרבא הביא לו ראיה מהמשנה! אולי: הגמרא מביאה כאן שיחה בין רמי בר חמא – שה'בעיות' שלו הן החריפות שבתלמוד – שאלות ששאל את רבא – והראשונה היתה הקדמה לשניה (ואלי זו משמעות דברי הרשב"ם: שהיה טרוד בשאלה אחרת, דלקמן, דעדיפא מינה): ורמי בר חמא שאל את השאלה הראשונה כהקדמה לשאלה השניה, וידע שרבא יענה לו מהמשנה שאינו צודק; ואז הניח שרבא יענה לו גם על השאלה השניה מהמשנה – כפי שבאמת אירע! ורמי בר חמא בכך ניצח את רבא!]

(והשתא שמעינן מפירקין שסדר נחלות כך הוא: ראובן שמת – חנוך ופלוז חצרון וכרמי בניו יורשין אותו; ואם מת אחד מן הבנים קודם לראובן, וההוא בן הניח בן או בת או בן בת או בת עד מאה דורות – יירש במקום אביו בנכסיו ראובן; ואם אין לראובן בנים ולא בני בנים ואף לא בנות בנים – אז יורשות בנות ראובן את ראובן; ואם אין לראובן בנות ולא בני בנות ולא בנות אפילו בסוף הדורות – אז יורש יעקב את ראובן בנו; ואם אין יעקב קיים – ונתתם את נחלת ראובן לאחיו בני אביו: שמעון ולוי ויהודה ויוסף ובנימין; ואם אינם קיימין – תתנו נחלת ראובן לבני שמעון ולוי; ואם אין להם בנים ולא בני בנים – תתנו לבנותיהן או לבני בנותיהן או לבנות בנותיהן; דבכל מקום הזכר ויורשיו קודמין לנקבה, כדאמרן: 'מקיש ירושה שניה לירושה ראשונה' ואם אין לו אחים לראובן, ולא בני בנים לאחים: שמתו אחיו בלא בנים, או שלא היה לו אח מעולם – ונתתם את נחלתו לבת יעקב, אחותו מן האב, או לבניה ולבני בניה או לבנותיה ולבנות בנותיה עד עולם; ואם אין לראובן אחות ולא בני אחות מן האב – ונתתם את נחלתו לאבי אביו, דהיינו יצחק; ואם אין יצחק קיים – ונתתם נחלתו של ראובן לעשו בן יצחק, שהוא אחי אביו של ראובן; ואם אין עשו קיים – ונתתם את נחלתו של ראובן לאליפז בן עשו או לבניו ובני בניו; ואם אין בניו לעשו – ונתתם את נחלת ראובן לבנות עשו, ולבניהם ולבנות בנותיהן; ואם אין אחין לאביו של ראובן – ונתתם את נחלתו לבנות יצחק, דהיינו אחות אביו, או לבניהן ולבני בניהן או לבנותיהן ולבני בנותיהן; ואם אין לאביו של ראובן לא אחים ולא בני אחים לא אחות ולא בני אחות – ונתתם את נחלת ראובן לאבי אביו; ואם אין יעקב קיים – ונתתם לישימעאל אחי אביו או לבניו של ישימעאל ולבני בניו או לבנותיהם ולבני בנותיהם; ואם אין ישימעאל ולא בניו קיימין, וגם לא אחותו ובני אחותו – ונתתם נחלתו לתרח אבי אברהם; ואם אין תרח – תתנו לנחור ולהרן בניו, או לבני בניהן או לאחותם וליוצאי יריכם, וכן לעולם עד אדם הראשון! האב קודם לעולם לאחין של מת, ואחין ואחות קודמים לאבי האב, ואבי האב לאחי האב ולאחותו, ואחי האב ואחותו קודמין לאבי אבי אב, וכן לעולם [גירסת הב"ח]; וגם למדנו שהבעל יורש את אשתו; ואם אין בעל קיים – בנה יורשה; ואם אין בנה – בתה יורשתה, בכל הסדר הזה עד אדם הראשון.)

משנה :

בנות צלפחד נטלו שלשה חלקים בנחלה (בנחלת ארץ ישראל; ומשום דאמרן לעיל (דף קטו): כל יוצאי יריכו של בן קודם לאחין, דאשמועינן דבת הבן נוחלת במקום הבן – משום הכי נקט לה, שהרי בנות צלפחד נחלו חלק אביהן בנכסיו צלפחד אביהן): **חלק אביהן** (צלפחד) **שהיה עם יוצאי מצרים** (שהבן הנכנס לארץ – לא היה נוטל בשביל עצמו חלק בארץ הואיל ולא יצא ממצרים, כדאמר בגמרא, דקסבר האי תנא: ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ ולא לבאי הארץ; ונפקא לן מקראי; ואף על פי שיוצאי מצרים לא נכנסו לארץ אלא מתו במדבר ולא נטלו חלק בארץ, מיהו להכי אהני: שאם יצא ראובן ושמעון ממצרים, ונולדו להם במדבר בנים שנכנסו לארץ: לראובן עשרה בנים ולשמעון בן אחד, יטול בן שמעון חלק כנגד עשרה בני ראובן, שהרי לראובן ושמעון נתחלקה הארץ, וזכו בני כל אחד בנכסיו אביהן; וצלפחד יצא ממצרים ומת במדבר, לפיכך נטלו בנותיו חלקו; וכל שלשה חלקים דמתניתין נפקא לן בגמרא מקראי, הלכך בעינן לפרושי דבכי האי גוונא הוה מעשה: דצלפחד יצא ממצרים כשהוא בן עשרים, וכן חפר אביו; ושהיה צלפחד בכור – כל דברים הללו יש לך ללמוד מן הפסוק **דנתן נתן להם** וגו' דילפינן מניה בגמרא להני שלשה חלקים), **וחלקו עם אחיו בנכסיו חפר** (דחפר יצא ממצרים, ונטלו בניו חלק אביהן שהיה מיוצאי מצרים – **לבד חלק עצמן**: שגם הם יצאו ממצרים; ובנות צלפחד קבלו חלק אביהן מנכסיו חפר בשעה שחלקו אחי צלפחד נחלת אביהן ביניהן, דבת הבן הרי היא במקום הבן לירש עם האחין, כדקתני לעיל: **כל הקודם בנחלה – יוצאי יריכו קודמין**), **ושהיה** (צלפחד) **בכור** (והיה ראוי ליטול פי שנים עם אחיו בנכסיו חפר) – **נוטל שני חלקים** (ואף על גב שאין הבכור נוטל בראוי כבמוחזק – ארץ ישראל מוחזקת היא ליוצאי מצרים, כדאמר בגמרא, וכמי שהחזיק חפר בחלקו דמי, ואפילו אם מת צלפחד מקמי חפר – נמצא צלפחד יורש פי שנים בכל אשר ימצא לחפר כי הוא ראשית אוננו ואף על גב דכשמת חפר לא היה צלפחד קיים – אפילו הכי בנותיו היו יורשות חלק בכורת צלפחד בנכסיו חפר, כי היכי דיוורשות חלק פשיטותו בנכסיו חפר, כדתניא בהדיא בתוספתא דבכורות (פ"ו מ"ה): **'ליצד אין הבכור נוטל בראוי כבמוחזק? מת אביו בחיי אביו – נוטל פי שנים מנכסיו אביו, ואין נוטל פי שנים מנכסיו אביו; (ואם היה בכור – נוטל פי שנים אף מנכסיו אביו)** כגון יעקב שמת בחיי יצחק – הרי ראובן הבכור נוטל בנכסיו יעקב פי שנים, אבל לא בנכסיו יצחק זקנו, שהרי אפילו אם היה יעקב קיים כשמת יצחק – לא היה יעקב נוטל פי שנים, שהרי פשוט הוא! הלכך: ראובן – הבא לירש מכת יעקב בנכסיו יצחק – לא יטול אלא חלק פשיטותו של אביו; ואם היה אביו בכור – אף הוא נוטל פי שנים בנכסיו אביו: שאם היה יעקב בכור אף על פי שמת בחיי יצחק – הרי בא ראובן ונטל חלק בכורת יעקב אביו בנכסיו יצחק, שהבן במקום אב עומד, בין לחלק בכורה בין לחלק פשיטות; והוא הדין לבנות צלפחד בנכסיו חפר: דאף על פי שמת צלפחד בחיי חפר – יורשות חלק בכורת אביהן בנכסיו חפר; והכי נמי תניא בהדיא בגמרא ירושלמי; ואמרין נמי התם: ריש לקיש אמר בשם אבא כהן ברדלא: נאמר 'משפט' לענין כפילה, ונאמר 'משפט' לענין פשיטה: מה לענין פשיטה אתה רואה את הבן כאילו קיים ליטול פשיטות אביו – אף לענין כפילה אתה רואה את הבן כאילו קיים ליטול כפילה אביו; מפירושו רבינו חננאל גאון זכר צדיק לברכה למדתי

זאת, וכן הלכה. ומדאמרין בגמרא 'והעברת' - זו חלק בכורה' ילפינן צלפחד בכור היה. והאי דכתיב בדברי הימים (א ז,טו) '... ושם השני צלפחד ...' לאו שני לאחין קאמר, דהא לא איירי לעיל באחין כלל, אלא בגלעד אבי חפר ובמכיר אבי גלעד לעיל מינה איירי, ואיכא למימר דאגלעד קאי, ומאי 'שני' - שני לגלעד, כלומר בן בנו, כדכתיב 'בן חפר בן גלעד' הרי שלשה חלקים: שני חלקי בכורה, וחלק צלפחד עצמו שהיה מיוצאי מצרים; והאי דלא קחשיב במתניתין ארבעה חלקים שהיה להם לבנות צלפחד, כדכתיב (יהושע יז,ה): 'ויפלו חבלי מנשה עשרה' - שיתא דשיתא בתי אבות, וארבע דיזהו, דהוה להו חד אחא דאבא, ונטלו חלק בנכסיו, כדאמרין בגמרא - היינו טעמא: דלא הוה משמע לן מידי, דהא כבר אשמועינן דבת הבן הרי היא במקום הבן ליטול עם האחין בנכסי חפר, דהוא הדין: דהרי היא במקום הבן ליטול עם האחין בנכסי האח! ואי לאשמועינן דליוצאי מצרים נתחלקה הארץ - הא שמעינן לה מדנטלו חלק צלפחד בשביל שהיה מיוצאי מצרים, אבל בהני שלשה חלקים דקתני - אשמועינן תלתא מילי: דליוצאי מצרים נתחלקה הארץ, ובת הבן היא כבן לירש עם האחין, וארץ ישראל מוחזקת היא ליוצאי מצרים ונטל בה בכור פי שנים).

(בבא בתרא קיז, א)

גמרא:

תנן כמאן דאמר 'ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ' (כלומר: לבאי הארץ נתחלקה הארץ כפי חשבון של יוצאי מצרים: שנטלוה בתורת ירושה מאבותיהם: דלפי חשבון הראשון שנמנו בשנה שניה לצאתם ממצרים נתחלקה הארץ כאילו ירשוה הן עצמן, ומי שהיה לו עתה בביאת הארץ בן אחד - נטל כל חלקו, ומי שהיו לו עשרה בנים - נמי לא נטלו בין כולם אלא חלק אחד), דתניא: **רבי יאשיה אומר: ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ, שנאמר** (בפנחס, בבאי הארץ, באותו מנין דערכות מואב דכתיב בהו 'ובאלה לא היה איש מפקודי משה ואהרן' וגו'): (במדבר כו,נה) [אך בגורל יחלק את הארץ] **לשמות מטות אבותם** (של אלה שנמנו ביציאת מצרים) **ינחלו** (ינחלו אלו: דלאותן יחלקו הנחלה, ואלו אשר קמו תחתיהן - יירשו; ולקמן מפרש מנלן דהאי 'אבותם' - ביוצאי מצרים קאמר); **אלא מה אני מקיים** (במדבר כו,נג) **לאלה תחלק הארץ בנחלה** [במספר שמות]? - **לא לה** (לאלה תחלק: דכתיב לעיל (במדבר כו,נא) 'אלה פקודי בני ישראל שש מאות אלף ואלף שבע מאות ושלשים' וסמיך ליה (במדבר כו,נג) 'וידבר ה' אל משה לאמר לאלה תחלק הארץ [בנחלה במספר שמות] אלמא לבאי הארץ נתחלקה) - **כאלה: להוציא את הטפלים** (כאלה שהן בני עשרים; דלכא פני עשרים שיצאו ממצרים נתחלקה הארץ, אבל לא לטפלים: שיצאו פחות מכן עשרים, שלא נטלו חלק בארץ - לא הם ולא בניהם - אלא בזכות מורשיהן; ואם לא היה להם שום מוריש שיצא ממצרים, כגון שלא היה להם אב ולא דוד ואח שמתו במדבר בלא בנים - אז לא נטלו חלק בארץ! ובסיפרי כתב [היכן? לא בספרי שלפנונו?] **'מה תל לאלה תחלק הארץ? מפני כשרים וקדושים'** כלומר: לאפוקי רשעים שבהן, שלא היה להן חלק בה, ואפילו בניהן אינן זוכין בה בשביל אביהן אלא בזכות זקניהם אם היו מיוצאי מצרים, כדאמרין לקמן: בני מרגלים ומתלוננים נטלו בזכות אבי אביהן ובזכות אבי אמתיהן [אם לאמותיהן לא היו אחים]).

רבי יונתן אומר: לבאי הארץ נתחלקה הארץ (ולא ליוצאי מצרים: דאין הולכין אחר היוצאין אלא אחר הנכנסים: דראובן ושמעון שיצאו ממצרים והולידו בנים במדבר זה עשרה זרע אחד - אי הוה אזלינן בתר יוצאי מצרים היה נוטל האחד כנגד כולן, אבל עכשיו העשרה נוטלין עשרה חלקים והאחד נוטל חלק אחד), **שנאמר 'לאלה תחלק הארץ בנחלה'**; **אלא מה אני מקיים 'לשמות מטות אבותם ינחלו'** (דמשמע דאחר יוצאי מצרים נמי יש לנו לחלק הנחלה)? - **משונה נחלה זו מכל נחלות שבעולם: שכל נחלות שבעולם חייין יורשין מתים, וכאן מתים יורשין חייין** [ספרי בלק פסקא קלב] (ומפרש ואזיל דלהכי אהני 'לשמות מטות אבותם ינחלו': דלאחר שנטלו בני ראובן ושמעון י"א חלקים בארץ - מחלקין אותה ביניהן לפי חשבון מטות אבותם כאילו ליוצאי מצרים; דהיינו: ראובן ושמעון אבותם נתחלקו הני י"א חלקים, וכגון דהנהו יוצאי מצרים היו בני עשרים - דומיא דבאי הארץ: דקפיד קרא לענין נחלת ארץ ישראל אבני עשרים, כדכתיב 'לאלה'; והבנים אינן כי אם שלוחים בעלמא להביא לשניהן י"א חלקים, וחוזרין ראובן ושמעון ומורישין לבניהן; בניו של ראובן נוטלין מחצה מ"א חלקים, ובנו של שמעון נוטל מחצה; והכי תניא בתוספתא (פ"ז מ"ג) **'כיצד? - שני אחין שהיו מיוצאי מצרים לאחד יש לו ט' בנים ולאחד יש לו בן אחד ולפניהם בית ה' כורין'** - דהיינו עשרה לתכין - 'תשעה נטלו לתן לתן, ט' לתכין, והאחד נטל לתן, החזירו לאבותיהם, וחזרו האבות והורישום לבניהן: ט' אחין נטלו מחצה' שהן כוריים וחצי - 'ואחד נטל מחצה' - שהן כוריים וחצי [הגירסא שונה במקצת מהספרים שלפנונו]; וזהו שאמר בכל מקום 'חייין יורשין את המתים וכאן המתים יורשין את החיים'!

אמר רבי: אמשול לך משל למה הדבר דומה: לשני אחין כהנים שהיו בעיר אחת (והתנו ביניהן לחלוק כל התרומות הניתנות לשניהן בשוה): **לאחד יש לו בן אחד, ואחד יש לו שני בנים, והלכו לגורן: זה שיש לו בן אחד - נוטל חלק אחד, וזה שיש לו שני בנים - נוטל שני חלקים, ומחזירין אצל אביהן, וחוזרין וחולקין בשוה;** (וכך היא הצעה של ברייתא בסיפרי [בלק פסקא קלב] 'שינה הכתוב נחלה זו מכל נחלות שבתורה שכל נחלות שבתורה חייין יורשין את המתים וכאן המתים יורשין את החיים'; אמר רבי: משל למה הדבר דומה? לשני אחין כהנים שהיו בעיר: לזה לו בן אחד, ולזה לו שלשה בנים, ויצאו לגורן: זה נטל סאה ואלו נטלו שלש סאין, והוויכו אצל אביהן וחזרו וחלקו בשוה; כיוצא בו אתה אומר בבאי הארץ: זה נטל סאה ואלו נטלו שלשה סאין, והורישו את אבותיהן, וירשו מתים את חייין וחזרו וחלקו בשוה' כדפרישית לעיל; והשתא מתוקמי שני קראי: 'לאלה תחלק הארץ' אשמועינן שיטול כל אחד חלק אחד, ואהני 'לשמות מטות אבותם' לענין חלוקה: לחלוק ביניהן מה שנטלו כאילו ליוצאי מצרים אבותיהם נתחלקו הנהו חלקים שנטלו, ונטלו בן שמעון מאלו החלקים כנגד כל בני ראובן).

רבי שמעון בן אלעזר אומר:

[תוספתא בבא בתרא פרק ז משנה ג: נתחלקה הארץ ליוצאי מצרים; כיצד? היה מן היוצאים ממצרים העומדים בערבות מואב - הוא נוטל שני חלקים ליוצאי מצרים ולא מן העומדים בערבות מואב; מהעומדים בערבות מואב ולא מיוצאי מצרים - נוטל חלק א'; המתאוננים והמרגלים ועדתו של קרח לא נטלו בארץ חלק, אבל הבנים ירשו בזכות אבות אבותיהם ובזכות אבות; וכן היה ר"ש בן אלעזר אומר: יהושע וכלב נטלו שלשה חלקין בנחלה: שהן מיוצאי מצרים, ומן העומדים בערבות מואב, ושנטלו חלקן של מרגלים; נטלו יהושע וכלב חלק המתאוננים, ועדתו של קרח נפל לאמצע, והבנים נחלו לעצמן; וכשם שהבן קודם את הבת בנכסי האב - כך קודם הבן בנכסי האם; רבי אלעזר ברבי יוסי אמר משם רבי זכריה בן הקצב, וכן היה רבי שמעון בן יהודה איש כפר איכוס אומר משום רבי שמעון: אחד הבן ואחד הבת שוין בנכסי האם] (בבא בתרא ק"ז, ב)

לא לו ולא לו נתחלקה הארץ (ליוצאי מצרים ולבאי הארץ), כדי לקיים שני מקראות הללו (ו'חזרה' לית ליה להאי תנא; ומתניתין מתוקמא שפיר אליביה: דבנות צלפחד לדידיה נמי נטלו שלשה חלקים: דהא אית ליה נמי 'ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ' והיינו דאמרן לעיל 'תנן כמאן דאמר ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ'; ולא אמרין 'מתניתין' - רבי יאשיהו היא, משום דמתוקמא נמי כרבי שמעון בן אלעזר); הא כיצד? היה מיוצאי מצרים (הכי פירושו: אם היה מיוצאי מצרים ולא מבאי הארץ) - נוטל חלקו עם יוצאי מצרים (כגון ראובן שיצא ממצרים והוא בן עשרים, והוליד בנים במדבר, ומת ראובן, ובניו היו טפלים בכניסתן לארץ ואינן יכולין ליטול בשביל עצמן לפי שאינן בני עשרים, ונוטלין בניהן [צ"ל בניהן; או אולי 'בניה' - של ראובן] חלק אחד בשביל ראובן שהיה מיוצאי מצרים); היה מבאי הארץ (ולא מיוצאי מצרים) - נוטל חלקו עם באי הארץ (כגון ראובן שהוליד בנים במצרים, ומת במצרים, והבנים היו טפלים ביציאתן, וכשנכנסו לארץ היו בני עשרים [##] היו לפחות בני ארבעים) - נוטלין כל אחד חלקו עם באי הארץ; אי נמי: כשיצא ראובן ממצרים לא היה בן עשרים, והוליד בנים במדבר, ומת ראובן, והבנים נכנסו לארץ: נוטלין חלקן בשביל שהן באי הארץ: אם הם עשרה - נוטלין עשרה חלקים; מכאן ומכאן (כגון ראובן שהיה בן עשרים כשיצא ממצרים, והוליד בנים במדבר, ומת, והבנים היו בני עשרים בכניסתן לארץ) - נוטל חלקו מכאן ומכאן (נוטלין חלקן בשביל עצמן, שהן באי הארץ, ונוטלין נמי חלק אחד בשביל אביהן, שהיה מיוצאי מצרים; ויש מפרשים היה מכאן ומכאן באדם אחד מיירי, שהיה מיוצאי מצרים ומבאי הארץ, כגון שיצא ממצרים יתר מבן ששים, וכנס לארץ; דאמרין לקמן: לא נגזרה גזירה ביתר מבן ששים: דהוה ליה האי גברא עצמו מיוצאי מצרים ומבאי הארץ הלכך יטול שני חלקים; ולא מילתא היא: דמשום באי הארץ לא יטול, דכי כתיב 'אלה תחלק הארץ' - אבני יוצאי מצרים הוא דכתיב, שלא היה בהן איש מפקודי משה ואהרן הכהן, ולא מיוצאי מצרים עצמן קא; ויהיה יש ללמוד דנוטל שני חלקים מדתני בתוספתא 'וכן היה רבי שמעון אומר: יהושע וכלב נטלו שלשה חלקים בנחלה: שהיו מיוצאי מצרים, ומן העומדים בערבות מואב, ושנטלו חלקם של מרגלים'; מרגלים (אף על פי שהיה לבניהן שבאו לארץ ליטול חלק אביהן שהיו מיוצאי מצרים) - (אפילו הכי לא נטלו חלקן אלא) יהושע וכלב נטלו חלקם (כדכתיב: 'חיו מן האנשים ההם' לקמן בשמעתין: שחיו בחלקן, שאמרה תורה: נתחייב רשע - יבא צדיק ויזכה בחלקו, דמקרא שמעינן שלא היה למרגלים ומתלוננים ועדת קרח חלק בארץ: מדקאמרי בנות צלפחד 'אבינו מת במדבר' (במדבר כז) והוא לא היה בתוך העדה - אלו מרגלים - הנועדים על ה' - אלו מתלוננים; עדת קרח כמשמעו - למה יגרע שם אבינו: מאחד דלא היה לא ממרגלים ולא ממתלוננים ועדת קרח - מכלל דכל הנך לא נטלו בניהן חלק בארץ בזכות אבותיהן); מתלוננים ועדת קרח (לקמן מפרש מתלוננים שבעדת קרח, דהיינו חמשים ומאתים איש) - לא היה להם חלק בארץ (שלא נטלו בניהן את חלקן אף על פי שהיו מתלוננים מיוצאי מצרים, אלא כמאן דליתנהו דמו, וחכו כל השבטים בחלקם כאילו נתחלקה ליוצאי מצרים בלא מתלוננים, ונתרבה חלק כל אחד ואחד פורתא; והאי תנא סבירא ליה ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ; ואיכא למימר דמסקנא דמילתא דרבי שמעון בן אלעזר היא, דאמר 'לא לו ולא נתחלקה הארץ'; הבנים (של מרגלים ומתלוננים שבאו לארץ ולא היו יכולין ליטול בשביל אביהן) נטלו בזכות אביהן (אם היו מיוצאי מצרים; אבל חלק אביהן שהיה ראוי להן ליטול בשביל אביהן עצמן, שהיה מיוצאי מצרים - אותו חלק ניתן ליהושע וכלב מן המרגלים, ושל מתלוננים ניתן לכל השבטים) ובזכות אבי אמותיהן (אם לא היה לאמותיהן אחין; ולקמן מוקי להך סיפא אפילו למאן דאמר 'לבאי הארץ נתחלקה', וכגון דלא היו בני עשרים כשנכנסו לארץ, דלא נטלו בשביל עצמן אלא נטלו על ידי חזרה שהחזירו בני אבי אביהן ובני אבי אמותיהן נחלה שלקחו בניהן לזקניהן, כדכתיב 'לשמות מטות אבותם', וחזרו והורישו לבניהן ולבני המתלוננים עמהן, ד'בני בנים הרי הן כבנים') ; מאי משמע דהאי (במדבר כז, נה) [אך בגורל יחלק את הארץ] לשמות מטות אבותם [ינחלו] ביוצאי מצרים כתיב (דילפינן מיניה 'ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ')? דלמא לשבטים (י"ב בני יעקב - להם נתחלקה הארץ) קאמר לה (ולא ליוצאי מצרים קאמר)? דכתיב (שמות ו, ח) [והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי לתת אתה לאברהם ליצחק וליעקב] ונתתי אותה לכם מורשה אני ה' - ירושה היא לכם מאבותיכם; וליוצאי מצרים קאמר להו (דודאי להם נאמר פסוק זה).

(סימן [לראיות בענין המחלוקת אם ליוצאי מצרים או לבאי הארץ נתחלקה הארץ] לרב צלפחד ויוסף איכפל מנשה יחשב:) אמר ליה רב פפא לאביי: בשלמא למאן דאמר ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ - היינו דכתיב (במדבר כז, נה) לרב תרבה נחלתו ולמעט תמעט נחלתו [איש לפי פקדו יתן נחלתו];

(בבא בתרא ק"ח, א)

אלא למאן דאמר לבאי הארץ מאי 'לרב תרבו נחלתו' [יש גורסים: במדבר כו,נו: על פי הגורל תחלק נחלתו בין רב למעט] ?

(נראה בעיני דהכי גרסינן: בשלמא למ"ד 'ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ' היינו דכתיב **לרב תרבה נחלתו** ולמעט תמעיט נחלתו אלא למאן דאמר לבאי הארץ נתחלקה - מאי **לרב תרבה נחלתו** וגו' קשיא. ולא גרסינן 'מאי בין לרב למעט', דמהווא לא מצי לאקשוויי מידי: דהא איצטריך למדרש מיניה דא"י - לשבטים איתפלג: שלקחו כל השבטים זה כזה על פי הגורל: שבט המועט כמרוכה, דהכי משמע 'על פי הגורל תחלק נחלתו': בין שהוא רב בין שהוא מעט - אותו השבט מה שיזכהו הגורל יקח; לקמן בפירקין (דף קכב.); ועוד דרשינן מיניה דבכספים נתחלקה הארץ.)

(אבל מ'לרב תרבה נחלתו' מקשה, דמשמע: למי שהיה רב ביציאת מצרים, כדכתיב בתריה: 'לשמות מטות אבותם ינחלו' אף על פי שעכשיו נתמעט בכניסתן לארץ - תרבה נחלתו, ולאותו שהיה מעט ביציאת מצרים - תמעיט גם עתה נחלתו, אף על פי שנתרבה! והכי קתני לה בספרי (פרשת בלק פיסקא קלב; בספרינו הגירסא קצת אחרת) בהדיא: **לרב תרבה נחלתו** וגו' הרי שיצאו עמו עשרה בנים ממצרים, ובכניסתן לא נמצאו אלא חמשה - קורא אני עליו **לרב תרבה נחלתו**; הרי שיצאו עמו חמשה בנים ממצרים, ובכניסתן נמצאו עשרה - קורא אני עליו **למעט נחלתו**; דסלקא דעתך אמינא: ניזול בטר השתא? - קא משמע לן!)

קשיא (לדידן קשיא, דלא ידעינן לתרוצי קרא אליבא דההוא תנא, דהא ליכא למימר **לרב תרבה**: אותו שהוא רב עכשיו - **תרבה נחלתו**, ולמעט שהוא מועט עכשיו **תמעיט נחלתו**, דסברא הוא, כדכתיב לעיל: **לאלה תחלק הארץ**, ולא צריך קרא! וגם אין לשון '**תרבה**' ו'**תמעיט**' משמע אלא כשזה נוטל הרבה זה מעט: שחלק איש זה מרובה וחלק חבירו מועט, אבל כשכל החלקים שווים - אין זה '**תרבה**' ו'**תמעיט**', אלא הכי הוה ליה למימר 'חלק כחלק ינחלו'; ובחזרה נמי ליכא לאוקומיה, דמ'**לשמות מטות אבותם**' שמעינן לה שפיר אליביה דהאי תנא; ועוד: '**תרבה**' ו'**תמעיט**' משמע נטילה ראשונה שנוטל כל אחד חלקו קודם שיחזירו לאבותיהם, כדכתיב בסיפיה דקרא 'איש לפי פקודיו יותן נחלתו').

ואמר ליה רב פפא לאביי: בשלמא למאן דאמר 'ליוצאי מצרים' - היינו דקא צווחין בנות צלפחד (למה יגרע שם אבינו מתוך משפחתו' שזכה בארץ ישראל 'כי אין לו בן' שאילו היה לו בן היה נוטל הבן חלקו של אבינו שהיה מיוצאי מצרים, ועתה בשביל שאין לו בן - למה לא נירש את חלקו); אלא למאן דאמר 'לבאי הארץ' - אמאי צווחין? הא ליתיה [הוא איננו] **דלשקול** (לא הוה לצלפחד נחלה בארץ ישראל דלישקול, לא הוא ולא יוצאי יריכו בזכותו, שהרי לבאי הארץ ניתנה, ואפילו אם היה לו בן - לא היה נוטל כלום בשביל אביו, ואפילו בשביל עצמו - אם הוא פחות מעשרים, ומאי האי דקא צווחין בשביל שאין לו בן!) ?

אלא לחזרה וליטול בנכסי חפר (דמאן דאית ליה 'לבאי הארץ' - אית ליה 'חזרה': שמחזירין לאבותיהן כל מה שנטלו וחזרין ויורשין מאבותיהן, כמשפט; והכי אמרי: 'למה יגרע שם אבינו צלפחד מתוך משפחתו שהיה לו לזכות עם אחיו בנכסי חפר זקננו אילו היה לו בן כשיטלו בני חפר שהם אחי אבינו נחלה בא"י יחזירו אותה לחפר אביהן, ויוריש אותה לכל בניו, ויטול אבינו שהוא בכור שני חלקים - או הוא או בנו שקם תחתיו, כדכתיב 'ואם אין לו' - עיין עליו; והשתה שאין בן - למה לא נקום תחת אבינו לירש נחלתו הבאה לו מחפר אביו על ידי חזרה: שהחזירה בניו או בני בניו שהיו מבאי הארץ, שהרי בת הבן יורשת עם האחין?! ולקמן נמי אמרינן 'דרשניות היו' והיו יודעות שבת הבן תירש עם האחין, שלמדו מפרשת יבמין כדלקמן (דף קיט);

בשלמא למאן דאמר ליוצאי מצרים - היינו דקא צווחין בני יוסף (שהיו עכשיו מרובין וגברו יותר משאר שבטים, והן לא נטלו אלא לחשבון של יוצאי מצרים, והיתה נחלת כל אחד מועטת מחלק כל איש ואיש מישראל), **דכתיב** (יהושע יז, יד) **וידברו בני יוסף** [את יהושע לאמר מדוע נתת לי נחלה גורל אחד וחבל אחד ואני עם רב עד אשר עד כה ברכני ה'] **אלא למאן דאמר 'לבאי הארץ'** - מאי קא צווחין? **כולהו שקול** (בשהו!) ? (ומיהו לקמן אמרינן דארץ ישראל - לשבטים איתפלג, ובדין צווחו בני יוסף: שלא נטלו אלא כאחד מן השבטים, אף על פי שאין גדול בכל השבטים כשבט שלהן; אלא משום דמבעיא ליה לקמן - לא בעי לתרוצי הכי.)

משום טפלים (יתומים שלא היו בני עשרים בכניסתם לארץ, וגם לא היה להם אב הנכנס לארץ שינחילם חלקו כשימות, וגם לא היה להם שום מוריש שיצא ממצרים שיירשו ממנו על ידי חזרה), **דהו נפיש להו**.

אמר אביי: שמע מינה (מצווחת בני יוסף ובנות צלפחד) **לא הוה חד** (בכל השבטים) **דלא שקיל** (או הוא או אביו; ואף על גב דהוה מצי מתרמי דאליבא דמאן דאמר 'ליוצאי מצרים' - כל אותן שיצאו פחות מבן עשרים בלא אב לא נטלו חלק בארץ, שהרי לא הן ולא אביהן היו מיוצאי מצרים, דטפלין שיצאו לא נתחלקה להם - ואפילו הכי לא איתרמי שלא יצא יתום ממצרים פחות מבן עשרים, ואם יצא - אם כן מת אחד מקרוביו במדבר שהיו מיוצאי מצרים להורישו חלקו, דומיא דבנות צלפחד שלא היו ראויין ליתול חלק בארץ, כדתניא בספרי [פרשת בלק פסקא קלב] '**איש לפי פקודיו**' - להוציא את הנשים, דדמו לטפלים, ואפילו הכי - ירשו חלק אביהן; ולמאן דאמר 'לבאי הארץ' - נמי כל הנכנסין לארץ פחות מבן עשרים לא נטלו חלק בארץ אלא על ידי חזרה, וכגון שהיו מורישו מיוצאי מצרים, ואם לאו - לא יטול, ואפילו הכי לא הוה חד דלא שקיל: דלא איתרמי מילתא דכל אותן שנכנסו לארץ בני עשרים נטלו חלקם והטפלים יתומין הפחותים מבן עשרים נטלו כולן על ידי חזרה, כבנות צלפחד, ואותן שהיה להם אב ואם ולא היו יכולין ליתול בחזרה לא מאבי אביהן ולא מאבי אמותיהן - שהרי אביו ואמו קודמין - הרי אביהן נוטל חלק בארץ משום באי הארץ וכמאן דשקיל איהו דמי ואין לו לצעוק) **דאי סלקא דעתך הוה חד דלא שקיל** -

איבעי ליה למצווח (כבנות צלפחד ובני יוסף; וגם הנביא היה לו לכתוב כדכתיב בבנות צלפחד ובני יוסף!) **וכי תימא מצווח ואהני** (כגון בנות צלפחד) - **כתביה קרא, מצווח**

ולא אהני - לא כתביה קרא, הא בני יוסף דצווחי ולא אהני (שלא יכול לגזול שאר שבטים וליתן להם! ומה שהשיבם 'עלה לך היערה וגו' - לדרשה איצטריך, כדלקמן, ולא כפשטיה: שנתן להם יעדות להרחיב נחלתן, שאם מנחלת שבט אחר הן - אין הרשות בידו, ואם של מטה בני יוסף היו - הרשות בידם לכרות היער ולגרשם, ועדיין לא נתנה להם יהושע כלום), וכתבינהו קרא!?

(ומשני): התם עצה טובה קא משמע לן (בשביל שלמדין אנו ממה שהשיב להם יהושע): דאיבעי ליה לאיניש לאיזדהורי מעינא בישא (דמיבעי ליה לאיניש להטמין עצמו לאזדהורי מעינא בישא להכי כתביה קרא לצווחת בני יוסף); והיינו דקאמר להו יהושע, דכתיב (יהושע יז, טו) ויאמר אליהם יהושע: (להוסיף נחלה אי אפשר אך עצה טובה אני נותן לכם): אם עם רב אתה - עלה לך היערה [ובראת לך שם (כרות היער ותבנה לך שם בית מושב, כדכתיב 'וברא אותה בחרבותם' (יחזקאל כג))] בארץ הפרזי והרפאים כי אף לך הר אפרים] אמר להו: לכו והחבאו עצמכם ביערים שלא תשלוט בכם עין רע.

(בבא בתרא קיח, ב)

אמרו ליה: אנן מזרעא דיוסף דלא שלטא ביה עינא בישא (והיינו דכתיב 'ויאמרו בני יוסף לא ימצא לנו ההר' כלומר: אין אנו חוששין לאותו הר, היינו 'יער', כדכתיב התם [פסוק יח] 'היה לך כי יער הוא'), דכתיב (בראשית מט, כג) בן פורת יוסף בן פורת עלי עין [בנות צעדה עלי שור], ואמר רבי אבהו: אל תקרי 'עלי עין' אלא 'עולי עין' (הן עולין על העין ושולטין עליה, ואין העין עולה עליה); רבי יוסי ברבי חנינא אמר: מהכא: (בראשית מט, טז) [המלאך הגאל אתי מכל רע יברך את הנערים ויקרא בהם שמי ושם אבתי אברהם ויצחק] וידגו לרוב בקרב הארץ: מה דגים שבים - מים מכסים עליהם ואין העין שולטת בהם, אף זרעו של יוסף אין העין שולטת בהם. [## ומן הפשט: בגלל עין הרע מכרו אחיו את יוסף - וכתוצאה מכך עשה משנה למלך והיה לפליטה! אף על פי שנפגע - עין הרע לא שלטה בו!]

מרגלים - יהושע וכלב נטלו חלקם: מנהני מילי?

אמר עולא: דאמר קרא: (במדבר יד, לח) ויהושע בן נון וכלב בן יפנה חיו מן האנשים ההם [ההלכים לתור את הארץ]; מאי 'חיו'? אי לימא חיו ממש - והא כתיב קרא אחרינא: (במדבר כו, טז) [כי אמר ה' להם מות ימתו במדבר] ולא נותר מהם איש כי אם כלב בן יפונה ויהושע בן נון; (ותרי קראי למה לי?) אלא מאי 'חיו [מן האנשים]'? - שחיו בחלקם.

מתלוננים ועדת קרח לא היה להן חלק בארץ:

והתניא: 'מרגלים, מתלוננים, ועדת קרח - יהושע וכלב נטלו חלקם'!

(נראה בעיני דהכי גרס): לא קשיא: מר מקיש מתלוננים למרגלים, מר לא מקיש מתלוננים למרגלים, (ולקמן מפרש לה): דתניא: (במדבר כז, ג) אבינו מת במדבר - זה צלפחד (מילתא דפשיטא היא, דהא כתיב לעיל 'בנות צלפחד', אלא אגב גורא דהנך קאמר לה; ונראה בעיני שחסר מן הספרים, דהכי קתני רישא דהך ברייתא בסיפרי (בלק פסקא קלג): 'אבינו מת במדבר'; ר' עקיבא אומר: נאמר כאן במדבר ונאמר להלן מדבר: מה מדבר האמור כאן - צלפחד, אף מדבר האמור להלן - צלפחד - דמינה שמעינן דהיינו מקושש - [וממשיך הספרי: 'והוא לא היה בתוך העדה כו' כי הכא] - והוא לא היה בתוך העדה - זה עדת מרגלים (דכתיב בהו 'עד מתי לעדה הרעה הזאת אשה המה מלינים עלי' (במדבר יד); [מלינים עלי] את השאר) - הנועדים על ה' - אלו מתלוננים (כדמפרש: מתלוננים שבעדת קרח, דכתיב בהו 'לכן אתה וכל עדתך הנועדים על ה') - בעדת קרח - כמשמעו (מסקנא דמילתיה היא); מר מקיש מתלוננים למרגלים (הואיל ונכתבו בפסוק אחד, וכי היכי דירשו [כלב ויהושע את] המרגלים - ירשו נמי המתלוננים) ומר לא מקיש מתלוננים למרגלים (לא חשיב ליה היקש כיון דלא כתיב ביה וי"ו: 'בתוך העדה והנועדים').

ואמר ליה רב פפא לאביי: ולמאן דמקיש מתלוננים למרגלים

איכפול יהושע וכלב וירתו לכולה ארץ ישראל! (לאו דוקא כולה, אלא רובה, כדכתיב: 'וילוו העם על משה לאמר מה נשתה'; דבשלמא למאן דאמר דלא מקיש - הרי כל שבט ושבט נחלו חלק קרוביהם מתלוננים שבשבטים; אלא למאן דמקיש - נגרעה כל נחלת שבט ושבט טובא, ואנן קיימא לן ומקראי איכא למילף דאפילו חלק אחד מאלף לא נטלו!) אמר ליה: מתלוננים שבעדת קרח קאמרינן.

ואמר ליה רב פפא לאביי: בשלמא למאן דאמר ליוצאי מצרים

נתחלקה הארץ - היינו דכתיב (ביהושע אחר שנטלו בנות צלפחד) (יהושע יז, ה) ויפלו חבלי מנשה עשרה [לבד מארץ הגלעד והבשן אשר מעבר לירדן] (דהיינו: שיתא דשיתא בתי אבות וארבעה (הכתובים למעלה) דידהו - הא עשרה (דכתיב לעיל יז, ב); ויהי לבני מנשה הנותרים

למשפחות לבני אביעזר ולבני חלק ולבני אשיראל ולבני שכם ולבני חפר ולבני שמידע - אלה בני מנשה בן יוסף הזכרים למשפחותם (יז,ג) ולצלפחד בן חפר וגו' (יז,ד) ויתן להן - יהושע - נחלה על פי ה' בתוך אחי אביהן; ויפלו חבלי מנשה עשרה: בין נטילת ששה בתי אבות וארבעה דבנות צלפחד: חלק צלפחד שהיה מיוצאי מצרים, ושני חלקים מנכסי חפר, וחד אחא דאבא שהיה מיוצאי מצרים, ונטלו חלק הראוי לצלפחד בנחלת אחיו, כדלקמן; ולקמן פריך: קרא מאי קחשיב כו'; אלא למאן דאמר לבאי הארץ - תמניא הוא דהו: שיתא - דשיתא בתי אבות, ותרי דידהו (שני חלקים בנכסי חפר בתורת חזרה: שנטלו בני חפר איש איש חלקו בארץ; אותן שהיו באי הארץ - או הם או בני חפר, כדכתיב 'לא לה תחלק הארץ וגו'; והחזירו כולן נחלתן למוריש שלהן, דהיינו חפר, שהיה מיוצאי מצרים, דאינון אלא שלוחיו, כדכתיב 'לשמות מטות אבותם ינחלו' ונמצא כאילו זכה והוחזק חפר בכל חלקים הללו; וכשמת חפר - ירשו ממנו כל בניו: בנות צלפחד - ירשו שני חלקים, לפי שהוא בכור, וכל אחיו - איש איש חלק אחד; הרי לבנות צלפחד שני חלקים של אביו בנכסי חפר, וגם כשמתו שנים מאחי צלפחד, כדלקמן - ירשו אחי צלפחד אותן שבחיים, וגם בנות צלפחד במקום אביהן - ירשו אותן אחין המתים וזכו בחלק שהיה להם ליטול בנכסי חפר כשהחזירו לו בניו שבאו לארץ, והוא חזר והוריש להם, כדפרישית; אבל חלק צלפחד עצמו לא נטלו, שהרי לא ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ, וחזרה לא שייך ביה, שהרי לא היו לו בנים הנכנסין לארץ שיחזירו לו נחלה), הא תמניא!

וליטעמיך ולמאן דאמר ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ - תשע הו (שיתא - דשיתא בתי אבות, ותלתא דידהו השנויין במשנתין!) ? אלא מאי אית לך למימר - חד אחא דאבא הוה להו? הכי נמי תרי אחי דאבא הוה להו (והנהו תרי אחי - מתו אחרי מות חפר אביהן, וזכו קודם מיתתן בנכסי חפר שהחזירו לו בניו שבאו לארץ, כדפרישית לעיל, כגון שהיו לחפר שמונה בנים: השנים מתו במדבר, וגם צלפחד עמהם, והחמשה באו לארץ ונטלו חמשה חלקים, החזירו לחפר אביהם; מת חפר - ירשוהו שמונה בניו; צלפחד נטל שני חלקים כי הוא הבכור, ושבעה אחין נטלו שבעה חלקים; מת צלפחד - נטלו בנותיו שני חלקים שלו שירש בנכסי חפר; מתו שני אחיו בלא בנים - באו חמשה האחין ובנות צלפחד במקום צלפחד אביהם וירשו; נמצאו בנות צלפחד נטלות ארבעה חלקים: שני חלקים גדולים בנכסי חפר, ושני חלקים קטנים בנכסי שני אחי אביהן; ומיהו המקשה לא הוה סבירא ליה תרי אחי אלא חד אחא דאבא, כדאשכחן בברייתא, (ד' ת' י' א' (במדבר כז, ז) [כן בנות צלפחד דברת] נתן להם [אחזת נחלה בתוך אחי אביהם והעברת את נחלת אביהן להן] (קראי יתירי דריש, דמצי למכתב 'ונחלו בנות צלפחד' ותו לא) - זו נחלת אביהן (שהיה מיוצאי מצרים; וקסבר ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ); בתוך אחי אביהן - זו נחלת (חפר) אבי אביהן (שנטל בה צלפחד חלק כאחד מאחיו); והעברת את נחלת אביהן להן - זו חלק בכורה (כדכתיב 'והעברת כל פטר רחם' (שמות יג): שנטל צלפחד בנכסי חפר חלק אחד יותר על אחיו בשביל שהיה בכור). רבי אליעזר בן יעקב אומר: אף חלק אחי אביהם נטלו, שנאמר 'נתן תתן'; ולמאן דאמר תרי אחי דאבא הוה להו - ההוא מ'אחזת נחלה' נפקא (דמצי למיכתב 'נתן תתן להם נחלה בתוך אחי אביהן'); (ומיהו סבירא ליה נמי להאי תנא כרבי אליעזר: דחד אחא דאבא הוה להו, ונפקא ליה מ'יתור ד'אחזת נחלה', כדאמרין לקמן; דאי לית ליה - לא משכחת לה 'חבלי מנשה עשרה', אבל מ'נתן תתן' אינו רוצה לדרוש מכפל המקרא כרבי אליעזר, דסבירא ליה 'דברה תורה כלשון בני אדם'; וכהאי גוונא הויא פלוגתא דתנאי בקידושין (דף יז) גבי 'העניק תעניק לו' ובכמה מקומות בגמרא).

ואמר ליה רב פפא לאביי: קרא (דכתיב 'חבלי מנשה עשרה') - מאי קא חשיב? אי טפלים קא חשיב, טובא הו (כל אחין שבמטה מנשה שנטלו חלק אביהן - היה לו לחשוב כדקחשיב חלקי בנות צלפחד)! אי בתי אבות קחשיב - שיתא הו (דהא בנות צלפחד - על שם משפחת החפרי נקראין, ככל בני חפר, וכיון דקחשיב בית אב של חפר - למה לי למיתני חלקי בנות צלפחד)?

(בבא בתרא קיט, א)

לעולם בתי אבות קא חשיב (ולא טפלים חוץ מבנות צלפחד דקחשיב ארבעה חלקים שלהן), והא קא משמע לן: דבנות צלפחד נטלו חלק בכורה (ואשמועינן דדרשינן האי קרא ד'נתן תתן': דמיינה נפקא לן ארבעה חלקים על ידי שאנו דורשין 'והעברת - זו חלק בכורה') - אלמא א"י מוחזקת היא (מוחזקת היא להן מציאת מצרים, ואף על פי שעדיין לא נכנסו בה).

אמר מר: והבנים נטלו בזכות אבי אביהם ובזכות אבי אמותיהן? והתניא: בזכות עצמן?

לא קשיא: הא (דקתני בזכות אבי אביהן אבל לא בזכות עצמן) - כמאן דאמר 'ליוצאי מצרים (נתחלקה הארץ, ולא לבאי הארץ)', הא (דקתני 'בזכות עצמן') - כמאן דאמר 'לבאי הארץ' (וכגון דהוו בני עשרים כשנכנסו לארץ);

ואיבעית אימא: הא והא 'לבאי הארץ' (דאף על גב דרישא דההיא ברייתא דלעיל ליכא לאוקומה אלא למאן דאמר 'ליוצאי מצרים', דקתני 'מרגלים יהושע וכלב נטלו חלקם' - איכא למימר: מסקנא דרבי שמעון בן אלעזר היא, דאית ליה ליוצאי מצרים ולבאי הארץ, ולא קשיא: הא (דקתני בזכות עצמן) - דהוה בן עשרים (כשבאו לארץ), הא (דקתני בזכות אבי אביהן) - דלא הוה בן עשרים (כשבאו לארץ; ובבני בני המתלוננים קמייירי, שמתו להן אביהן - שהיו בני המתלוננים ממש - במדבר, והם נשארו טפלים, ולא נטלו לעצמן שעדיין לא הגיעו לעשרים, ובזכות אביהן ממש: בני המתלוננים - אין להם ליטול, שהן ממצרים לא יצאו ולאקרא לא באו, אלא בזכות אבי אביהן, דהיינו אבות המרגלים שיצאו ממצרים; וכיון דהך ברייתא כרבי שמעון בן אלעזר מוקמינא לה, דאית ליה תרתי - נמצאו אלו

בני בניהן יורשין אותן כבנות צלפחד שירשו בנכסי חפר זקנם; ואף על גב דחשיבי כטפלים דעלמא דלענין ירושת אביהן שהיו מיוצאי מצרים - לא בעינן בני עשרים בכניסתן לארץ; ו'חזרה' ליכא למימר, דהא רבי שמעון בן אלעזר לית ליה 'חזרה': דמהיכא תיתי? הא משמע ליה קראי תרווייהו לגופייהו! ואפילו אם תמצי לומר דהא סיפא - לאו רבי שמעון היא, איכא לאוקומה דנטלו בזכות אבי אביהן על ידי חזרה, כגון שהיו להם למתלוננים אחרים שלא היו בני עשרים בשעת הגזירה, ולא מתו במדבר, דהא לא נגזרה גזירה על פחות מבן עשרים, וכשנטלו חלקם בארץ החזירו אצל (אבי) אביהן, מה עשו האבות? חזרו והורישו נכסיהן לכל יוצאי יריכו, בין לאחי המתלוננים בין לבני בני המתלוננים, דכולן יוצאי חלציהן היו, וחולקים אחי המתלוננים עם בני נכדיהן בשוה: דאע"ג דטפלים לא שקלי באנפי נפשייהו - ירושת אבות מיהא קשקלי, כדאמר בבנות צלפחד: דהוה להו כטפלים שאין להן חלק לעצמן וחלקן עם אחי אביהן בנכסי חפר והבנים דקתני 'היינו בני הבנים': דבן בנו של אדם קרוי 'בנו', כדאמרין לקמן ב'מי שמת' (דף קמג:), ואבי אבי אביהן קרי ליה 'אבי אביהן'; דבבני המתלוננים עצמן ליכא למימר דלא הוו בני עשרים, דקיימא לן בשנה שניה שלח משה מרגלים, ונתניא בסדר עולם: אחר ביאת מרגלים היתה בליעתו של קרח, ובו ביום נשרפו המתלוננים; נמצאו שבניהן כשבאו לארץ הוו בני ל"ח שנה, שכן עמדו ישראל במדבר אחרי כן).

(תוספות: ולפי האי לישנא בתרא לית להאי תנא דברייתא דלעיל דיהושע וכלב נטלו כלל חלק בשביל מרגלים; והאי קרא ד'חיו מן האנשים' - לא דריש ליה אלא כפשטיה. ת:)

ושהיה [צלפחד] בכור נוטל שני חלקים:

ואמאי? 'ראוי' הוא (ראויה היה לחפר ולצלפחד משמחו במדבר, אבל לא הוחזקו בה מעולם, שהרי לא באו לארץ), ואין הבכור נוטל בראוי כבמוחזק (לקמן בפרקין (דף קכד:))?

אמר רב יהודה אמר שמואל: ביתדות אהלים (כלומר: במטלטלין שהיה להם במדבר, כגון יתדות שתוקעין בהן אהליהם, ושאר מטלטלין שהן מוחזקין בהן); ולהכי נקט 'יתדות אהלים': דודאי לכולן היו אהלים, ואין אדם במדבר בלא אהל! אבל בנחלת ארץ ישראל - לא נטל חלק בכורה; וכל 'שלשה חלקים' דמתניתין - בין במקרקעי בין במטלטלי - מיירי לבד מחלק בכורה, דמיירי במטלטלי.

מתיב רבה: רבי יהודה אומר: בנות צלפחד נטלו ארבעה חלקים שנאמר (יהושע יז, ה) ויפלו חבלי מנשה עשרה [לבד מארץ הגלעד והבשן אשר מעבר לירדן] ('חבלי מנשה' היינו קרקע שחולקין בחבל, וחלק בכורה - מאלו ארבע חבלים היה)?

אלא אמר רבה: ארץ ישראל - מוחזקת היא (מוחזקת היא ליוצאי מצרים, כדכתיב 'ונתתי אותה לכם מורשה', כלומר: אני נתתי לכם ירושה).

מיתיבי: אמר רבי חידקא: שמעון השקמוני היה לי חבר, מתלמידי רבי עקיבא, וכך היה רבי שמעון השקמוני אומר: יודע היה משה רבינו שבנות צלפחד יורשות הן (כמו בן, שהרי דינין נצטוו במרה, כדאמרין בסנהדרין (דף נו), וכדכתיב 'שם שם לו חק ומשפט' ומעשה דבנות צלפחד - בערבות מואב בסוף הארבעים שנה! ועוד: דאיכא למילף מפרשת יבמין שהבת כבן, כדכתיב 'ומת אחד מהם ובן אין לו' - עיין עליו; דהא בנות צלפחד משם למדו, כדלקמן: "אם כבן אנו - נירש, ואם לאו תתיבם אמנו"), אבל לא היה יודע אם נוטלות חלק בכורה אם לאו; וראויה היתה פרשת נחלות ליכתב על ידי משה (ולא תאמר: אם לא דברו בנות צלפחד ולא נתחייב מקושש - היו שתי פרשיות הללו חסרין מן התורה, והכי נמי איכא למימר שהרבה מצות חסרים מן התורה לפי שלא אירעו המעשים), אלא שזכו בנות צלפחד ונכתבה על ידן; ויודע היה משה רבינו שהמקושש במיתה (ואף על גב דכתיב 'כי לא פורש מה עשה לו' - היינו שלא היה יודע אם בסקילה חמורה אם בחנק הקל, כדמפרש ואזיל), שנאמר (שמות לא, יד) [ושמרתם את השבת כי קדש הוא לכם] מחלליה מות יומת [כי כל העשה בה מלאכה ונכרתה הנפש ההוא מקרב עמיה], אבל לא היה יודע באי זו מיתה הוא ימות; וראויה היתה פרשת מקושש שתכתב על ידי משה, אלא שנתחייב מקושש ונכתבה על ידו, ללמדך

(בבא בתרא קיט, ב)

שמגלגלים זכות (שהבנים והקרובים יירשו את קרוביהם) על ידי זכאי (בנות צלפחד) וחובה (היינו סקילה, שחמורה, דנוח הוא לאדם לדון בחנק) על ידי חייב (מקושש); - ואי סלקא דעתך 'ארץ ישראל מוחזקת', מאי קא מסתפקא ליה?

היא גופה קא מסתפקא ליה (קמבעיא ליה: מה דפשיטא לן השתא דארץ ישראל מוחזקת היא - קמספקא ליה; ואנן, דפשיטא לן - היינו ממאי דפשיט ליה הקב"ה 'העברת' זה חלק בכורה), דכתיב (שמות ו, ח) [והבאתי אתכם, אל הארץ, אשר נשאתי את ידי, לתת אתה לאברהם ליצחק וליעקב] ונתתי אותה לכם מורשה אני ה' - (והאי 'מורשה' - לשון ירושה משמע, כמו 'למורש קפוד' (ישעיהו יד, כג), מועד, מופת, מוצא, מורד, וגם לשון מוריש לאחרים, מדלא כתיב 'ירוש'ה' וקא מיבעיא ליה האי 'מורשה' דקאמר רחמנא, פשיטא ליה דמורישין ואינן יורשין הוא, מדכתיב 'מורשה' ולא כתיב 'ירוש'ה'; ועוד: שהרי כבר מתו כולן במדבר! אלא הכי קמבעיא ליה: מי איכא למימר נמי דהכי קאמר: ירושה היא לכם מאבותיכם (ונוטל בה הבכור חלק בכורה, דכיון דכתיב 'לכם מורשה' - ירושה היא לכם נמי בעי למימר)? או דלמא שמורישין ואינן יורשין (לחוד קאמר, אבל אינה ירושה להם, ולא יטול בה הבכור חלק בכורה)? ופשטו ליה (משמיה) תרווייהו (דתרווייהו משמע): (מדאמר ליה רחמנא 'והעברת' - זה חלק בכורה; שמע מינה ד'ירוש'ה' לכם מאבותיכם (נמי קאמר רחמנא), ומורישין ואינן יורשין (אבל מורישין ואינן יורשין - ממילא הוה ידע, כדפרישית; והאי דפשיט ליה תרווייהו - לא קאי א'מורישין ואינן יורשין' אלא 'אירוש'ה' היא לכם מאבותיכם' קאי, וממילא ידע

דתוריהו קאמר רחמנא, דכתיב 'מורשה' ולא כתיב 'ירושה', ועוד: שכבר מתו מתי מדבר; כן נראה בעיני ועיקר, **והיינו דכתיב** (כיוצא בדבר אתה אומר דכי היכי דהאי 'מורשה' אתא להתנבאות עליהן דמורישין ואינו יורשין ואף על גב שלא חטאו עדיין חטא דמרגלים, ולא נגזרה גזירה - כך אנו מוצאים פסוק אחר שנתנבאו שלא יכנסו לארץ ואף על פי שעדיין לא נגזר עליהן שלא ליכנס: (שמות טו, יז) **תביאמו ותטעמו בהר נחלתך** [מכון לשבתך פעלת ה' מקדש ה' כונו ידך]; **'תביאנו'** לא נאמר אלא **'תביאמו'** (לאחרים משמע): מלמד שמתנבאין ואינן יודעין מה מתנבאין.

(במדבר כז, ב) **ותעמדנה לפני משה ולפני אלעזר הכהן ולפני הנשיאים וכל העדה** [פתח אהל מועד לאמר] אפשר עמדו לפני משה כו' ולא אמרו להן דבר, ועמדו לפני הנשיאים וכל העדה (הכי גרסינן: והלכו לפני הנשיאים וכל העדה) (אפשר עמדו לפני משה ולא אמר להן כלום. והלכו אחרי כן לפני אלעזר? משה לא שנהא - אלעזר מנין לו? ואפשר שאלעזר לא אמר כלום, והלכו אחרי כן לפני הנשיאים, ואחר כך לפני העדה?) (ולא גרסינן 'ולא אמרו כלום'; אלא סרס המקרא ודרשהו (כלומר: דרשהו כאילו כתוב למפרע: 'ותעמדנה לפני משה, ומקמי משה עמדו לפני אלעזר, ומקמי אלעזר עמדו לפני הנשיאים, ומקמי הנשיאים עמדו לפני העדה; והאי דלא כתב 'ותעמדנה לפני העדה ולפני הנשיאים ולפני אלעזר ולפני משה' - היינו לפי שאינו רוצה להקדים בפסוק תלמיד לרב, אלא ראשון ראשון חשבו) - **דברי רבי יאשיה**; **אבא חנן אמר משום רבי אליעזר**: **בבית המדרש היו יושבין** (משה ואלעזר ונשיאי העדה) **והלכו ועמדו להן לפני כולן** (ועמדו לפני כולן: ששאלו לכולן ביחד, וחלקו כבוד לתלמידים במקום רבותיהם). **במאי קמיפלגי?**

מר (אבא חנן) סבר חולקין כבוד לתלמיד במקום הרב (דכל זה חשיבותו של רב הוא, וניחא ליה), ומר (רבי יאשיה) סבר אין חולקין (הלכך מסרס המקרא); **והלכתא: חולקין, והלכתא: אין חולקין**. קשיא הלכתא אהלכתא!! **הלכתא אהלכתא לא קשיא: הא דפליג ליה רביה** (לתלמיד) **יקרא** (ודאי ניחא ליה שיחלקו לו גם אחרים כבוד, ומשה רבינו הוה פליג יקרא לכל ישראל, וכן זה לזה), **הא דלא פליג ליה רביה יקרא**.

תנא: בנות צלפחד - חכמניות הן, דרשניות הן, צדקניות הן: **חכמניות הן** (בדרך ארץ): **שלפי שעה דברו** (שכשמצאו פתח לדבריהם - באו בעלילה ובטענה מעלייתא לבית דין, כדמפרש ואזיל), **דאמר רב שמואל בר רב יצחק: מלמד שהיה משה רבינו יושב ודורש בפרשת יבמין, שנאמר** (דברים כה, ה) **כי ישבו אחים יחדו** [ומת אחד מהם **ובן אין לו** לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר יבמה יבא עליה ולקחה לו לאשה ויבמה]; ('ובן אין לו' - עיין עליו) **אמרו לו: אם כבן אנו חשובין** (לפטור אמנו מיבום, שהרי היבם קם על שם אחיו לנחלה, כדדרשינן ביבמות (דף כד), והבן מונעו מלייבם את אמו ומלירש את אביו, ופוטרי הוא את אמו, ויורש את אביו; ואף הבת כן - וסברא בעלמא הוא) - **תנה לנו נחלה כבן; אם לאו - תתיבם אמנו** ((הגה"ה: ואם לאו: שאין הנקבות חשובות זרע תתיבם אמנו לאחד מאחי אבינו, והוא יירש נחלת אבינו ובן היוצא ממנו לאמנו יירש אחריו נכסי אבינו. ע"כ תוס'!)) - **מיד ויקרב משה את משפטן לפני ה'**; **דרשניות הן: שהיו אומרות: אילו היה [לו] בן - לא דברנו** (כדכתיב **'כי אין לו בן'** וכבר היה ידוע שהבן יורש את אביו, שהרי היו יודעות פרשת נחלות, כדאמרן לעיל; דלא הוה מספקא להו אלא אי נוטלות חלק בכורה אם לאו; ונמצא שהיו יודעות לדרוש דהאי דכתיב **'ובן אין לו והעברתם וגו'** הא יש לו בן - הוא קודם לבת, ולא כדאמר רב פפא לאביי לעיל בפרקין (דף קי): אימא בן ובת - לא האי לירש בו ולא האי לירש בו);

והתניא 'בת' ("אילו היתה בת לא דברנו")? (והמקשה עצמו אינו יודע לפרשה!); **אמר רבי ירמיה: סמי מכאן** [את הברייתא בה כתוב] **'בת'**. **אינה אמר: אפילו היה בת לבן לא דברנו** (שהיו יודעות לדרוש שהבת אינה יורשת עם בת הבן, כדאמרן לעיל).

צדקניות הן: שלא נישאו אלא להגון להן (כדאמרן לקמן: בנות צלפחד הותרו להנשא לכל מי שירצו, כדכתיב **'לטוב בעיניהן וגו'**; אלא מה אני מקיים **'למשפחת מטה אביהן תהיינה לנשים'**? - עצה טובה השיאן הכתוב: שלא ינשאו אלא להגון להן; אלמא משפחת מטה אביהן הגוין היו; ואשכחן שנישאו להם, כדכתיב **'ותהיינה מחלה ונועה חגלה ומלכה ותרצה לבני דודיהן לנשים'**; דאף על גב דהותרו לטוב בעיניהן - לא רצו להדבק אלא בהגונים).

תני רבי אליעזר בן יעקב: אפילו קטנה שבהן לא נשאת פחותה מארבעים שנה (שהיו מצפות להגון להן) [עיין תוספות]. **איני! והא אמר רב חסדא: ניסת פחותה מבת עשרים - יולדת עד ששים; בת עשרים - יולדת עד ארבעים; בת ארבעים - שוב אינה יולדת** (ואם נתעכבו עד ארבעים שנה - לא היה אדם נושא אותן; והן נמי לא היה להן להתעכב עד ארבעים שנה מאחר שלא ילדו עוד)?

(ומשני): **אלא מתוך שצדקניות הן - נעשה להן נס כיוכבד** (מתוך שצדקניות - היו בטוחות בצדקתן שיעשה להם נס כיוכבד, ולכן נתעכבו עד ארבעים שנה בשביל להנשא להגון, כיוכבד

שילדה אחר ארבעים; ומיהו נישואיה איכא למימר דהיו קודם ארבעים), **דכתיב** (שמות ב,א) **וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי** -

(בבא בתרא קכ,א)

אפשר בת מאה ושלשים שנה (כדלקמן) וקרא לה 'בת' ('אשה' הוה ליה למיכתב?) (ומנלן דבת מאה ושלשים היתה?) - דאמר רבי חמא בר חנינא (לקמן בפירקין, דמבעיא לן דבכללן אתה מוצא שבעים ובפרטן אי אתה מוצא אלא שבעים חסר אחת, ועל זו אמר רבי חמא בר חנינא): **זו יוכבד** (ו'בת לוי' דקאמר קרא - היינו בת לוי ממש: בתו של לוי): **שהורתה בדרך ונולדה בין החומות** (והא דלא קחשיב לה [התורה בין היורדים] בהדיא - לפי שלא באה למצרים אלא בבטן אמה, ולידתה בין החומות, כלומר בתוך מצרים), **דכתיב** (במדבר כו,נט) **[ושם אשת עמרם יוכבד בת לוי אשר ילדה אותה ללוי במצרים ונתלד לעמרם את אהרן ואת משה ואת מרים אחתם] - לידתה במצרים, והורתה שלא במצרים** (ומשום דקאמר 'בדרך' - גבי הורתה קאמר - נמי 'בין החומות' גבי לידתה).

('אשר ילדה' - קרא יתירא הוא, דהא כבר כתיב 'בת לוי'; וישראל עמדו במצרים מאתיים ועשר שנה, שכן רמז יעקב לבניו: רד"ו שמה; ובסדר עולם יליף מקרא: נאמר לאברהם בברית בין הבתרים 'כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם' איזה זרע זה? יצחק, שנאמר 'כי יצחק יקרא לך זרע'; ביצחק הוא אומר 'ויצחק בן ששים שנה בלדת אותם', ויעקב אבינו אמר לפרעה 'ימי שני מגורי שלשים ומאת שנה' הרי ס' דיצחק, וק"ל דיעקב - הרי מאה ותשעים, ומאתים וי' עמדו במצרים - הרי ד' מאות שנה שנאמרו לאברהם; וכל ד' מאות שנה היו במצרים אי אפשר לומר, שהרי קהת מירדתי מצרים היה, כדכתיב 'ובני לוי גרשו קהת ומררי' ושני חיי קהת שלש ושלשים ומאת שנה, ושני חיי עמרם שבע ושלשים ומאת שנה, ושמונים שנה של משה - הרי ש"נ? א"כ מה תלמוד לומר 'ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה'? כל זמן שזרעך בארץ לא להם - ת' שנה; נמצאת יוכבד בת ק"ל שנה, שהרי בתחלת ביאת מצרים נולדה, ומשה בן שמונים שנה היה בצאתם - נשתיירו ק"ל ממאתים ועשר.)

ואמאי קרו לה 'בת'?

אמר רב יהודה בר זבידא: מלמד שנולדו בה סימני נערות: נתעדן הבשר (החליק כנער קטן) נתפשטו הקמטין וחזר היופי למקומו. ('ויקח' - שהרי עברו ימים רבים שלקחה, שהרי כבר נולדו אהרן ומרים?) **ויחזור מיבעי ליה** (אלא שפירש עמרם מפני הגזירה שהיו משליכין הזכרים ליאור, ועכשיו החזירה מפני מרים, שנתבאה לו שעתיד בן לצאת ממנו שיושיע את ישראל, כדנפקא לן (סוטה דף יב:)) מדכתיב 'מרים הנביאה אחות אהרן': בעוד שהיא 'אחות אהרן', ולא 'אחות משה', שעדיין לא נולד - היתה היא נביאה: שנתנבאה על משה שעתיד להוולד?)

אמר רב יהודה בר זבידא: מלמד שעשה לה מעשה לקוחין: הושיבה באפריון ואהרן ומרים משוררים לפניו (מתוך שמחה שהיה עתיד משה רבינו לצאת מהן, והיינו דכתיב 'לדעה מה יעשה לו' מה יהיה סוף נבואתה, כדאיתא בסוטה (דף יג.)) **ומלאכי שרת אומרים** (תהלים קיג,ט) **[מושיבי עקרת הבית] אם הבנים שמחה** [הללויה].

להלן (כשנישאו בנות צלפחד) מנאן הכתוב דרך גדולתן (דכתיב 'ותהיינה מחלה תרצה חגלה ומלכה ונועה בנות צלפחד לבני דודיהן לנשים' ומסתבר דכך נולדו, כדכתיב 'לא יעשה כן במקומו לתת הצעירה לפני הבכירה' (בראשית כט)), **וכאן** (כשנעמדו לפני משה) **דרך חכמתן** (כסדר שהן חכמות זו יותר מזו הקדימן הכתוב: 'מחלה נועה חגלה ומלכה ותרצה'; ומסתברא אמרינן הכי דלא ליקשו קראי אהדדי); **מסייעא ליה לרבי אמי, דאמר רבי אמי: בישיבה** (בין לדין בין לשאר ישיבות של תורה) **הלך אחר חכמה** (משיבין את החכם למעלה מן הזקן, וכדמפרש לקמיה), **במסיבה** (של משתה והוא הדין לנישואין) **הלך אחר זקנה**.

אמר רב אשי: **והוא דמפליג בזקנה** (שזקן מאד - אז חולקין לו כבוד בבית המשתה יותר מן החכם ואף על גב דמופלג ההוא חכם בחכמה, וכגון שהזקן חכם קצת; אבל אם אינו מופלג בזקנה - החכם שהוא מופלג קודם לכבודו).

(שהחכם מופלג מכל חביריו בחכמה: שחכם הוא מאד; אבל בשביל שהוא חכם מעט מן הזקן - אין מכבדין אותו יותר מן הזקן שהוא חכם קצת; ומבנות צלפחד איכא למילף: דגבי שאילת הדין מקדים הכתוב חכמה תחלה) (שמעינן מהכא דחכם מופלג וזקן מופלג שאינו חכם כל כך כבחור, בישיבה - הלך אחר חכמה להושיב החכם בראש ולדבר תחלה; במסיבה - הלך אחר זקנה; והיכא דחכם הוי מופלג בחכמה והזקן אינו מופלג בזקנה - בכל מקום הלך אחר חכמה, אפילו במסיבה, והיכא דהזקן הוי מופלג בזקנה והחכם אינו מופלג בחכמה בכל מקום הלך אחר זקנה, ואפילו בישיבה, הואיל והזקן חכם קצת, אף על פי שהבחור חכם יותר ממנו; והיכא דלא מופלג: לא האי בחכמה ולא האי בזקנה - נראה בעיני דבכל מקום הלך אחר זקנה, מדאמר רב אשי 'והוא דמופלג בחכמה והוא דמופלג בזקנה' דהיכא דהוה תרויהו מופלגין - הולכים בישיבה אחר החכם ובמסיבה אחר הזקן, מכלל דהיכא דלא הוה תרויהו מופלגין - לא האי ולא האי - הולכין בכל מקום אחר אחד מהן, ומדלא פירש - איכא למימר דמסתמא הולכין אחר הזקן, דבשביל שהבחור חכם קצת יותר ממנו - אין לנו לבייש את הזקן, והחכם אינו בוש בכך מאחר שזקן ממנו יודע הוא שבשביל זקנתו חולקין לו כבוד.)

תנא דבי רבי ישמעאל: בנות צלפחד - שקולות היו (ולכך פעמים שהקדים זו לזו ופעמים איפכא, כדדרשינן נמי (מגילה דף יג:)) **'הוא אהרן ומשה' 'הוא משה ואהרן' - מלמד ששקולין היו ולא תסייעה לרבי אמי**), **שנאמר** (במדבר לו,יא) **ותהיינה [מחלה תרצה וחגלה ומלכה ונועה בנות צלפחד לבני**

דידיה לנשים] ('ותהיינה' מיותר הוא, דמצי למכתב 'בנות צלפחד לבני דודיהן לנשים') - הויה אחת לכולן.

אמר רב יהודה אמר שמואל בנות צלפחד הותרו להנשא לכל השבטים (אף על פי ששאר בת יורשת נחלה נאסרה), שנאמר (במדבר לו) [זה הדבר אשר צוה ה' לבנות צלפחד לאמר] לטוב בעיניהם תהיינה לנשים [אך למשפחת מטה אביהם תהיינה לנשים]; אלא מה אני מקיים 'אך למשפחת מטה אביהם תהיינה לנשים' ? עצה טובה השיאן הכתוב, שלא ינשאו אלא להגון להן (ואינה מצות עשה).
מותיב רבה: [ויקרא כב,ג]: אמר אלהם לדתיתכם כל איש אשר יקרב מכל זרעכם אל הקדשים אשר יקדישו בני ישראל לה' וטמאתו עליו ונכרתה הנפש ההוא מפני אני ה' אמור אליהם - לאותן העומדים על הר סיני (לאותן העומדין על הר סיני נשנה פסוק זה; ומכאן תלמוד לשאר מצות האמורות בתורה סתם: שנאמר בין לאבות בין לדורות הבאין); לדורותיכם - אלו דורות הבאים; אם נאמר אבות - למה נאמר בנים, ואם נאמר בנים - למה נאמר אבות? מפני שיש באבות מה שאין בבנים ויש בבנים מה שאין באבות: באבות הוא אומר (במדבר לו,ח) וכל בת יורשת נחלה [ממטות בני ישראל לאחד ממשפחת מטה אביה תהיה לאשה למען יירשו בני ישראל איש נחלת אבתיו] (ליוצאי מצרים נאמר, כדמפרש לקמיה; אבל לדורות הבאין - ליכא איטור הסבת נחלה); והרבה מצות נצטוו בנים שלא נצטוו אבות (מצות התלויות בארץ: תרומה, ומעשר, חלה, ערלה, ורבעי, לקט, שכחה, ופיאה, וכן הרבה); הא מפני שיש באבות שאין בבנים ויש בבנים מה שאין באבות הוצרך לומר (ל)אבות הוצרך לומר (ל)בנים (שאם נכתב סתם ולא פירש לא אבות ולא בנים, הוה אוקימנא ליה באבות, מדלא כתב 'כי תבואו' כדכתב בשאר מצות האמורות לבנים; אי נמי הוי ילפינן 'אר' בגזירה שוה, או בבנין אב, או בקל וחומר מאחת ממצות המפורשות לבנים או לאבות, והוי אוקימנא ליה באחת מהן; להכי כתיבי תרוייהו; ומהשתא נילף מהכא לכל מצות הסתומות שנוהגות בין בבנים בין באבות, עד שיפרט לך הכתוב 'כי תבואו' או יכתוב 'לך' זה הדבר' להעמידו בדור הזה, כדלקמן).
קתני מיהת: 'באבות הוא אומר 'וכל בת יורשת נחלה' !?
הוא מותיב לה והוא מפרק לה: לבר מבנות צלפחד (דהאי 'וכל בת יורשת נחלה' - לאו אבנות צלפחד קאי, דהא גלי להו קרא 'לטוב בעיניהם תהיינה לנשים').

אמר מר: 'באבות הוא אומר וכל בת יורשת נחלה'; באבות - אין בבנים לא! מאי משמע (דהאי קרא לא משמעני אלא באותו הדור)?
אמר רבא: אמר קרא: (במדבר לו,ו) זה הדבר [אשר צוה ה' לבנות צלפחד לאמר לטוב בעיניהם תהיינה לנשים אך למשפחת מטה אביהם תהיינה לנשים] (ולא תסוב נחלה): דבר זה לא יהא נוהג אלא בדור זה (ועל כרחק האי 'זה' - לאו אבנות צלפחד קאי, אלא א'וכל בת יורשת נחלה', דכתיב בתריה 'ולא תסוב נחלה').
אמר ליה רבה זוטרי לרב אשי: אלא מעתה 'זה הדבר' דשחוט חוץ [(ויקרא יז,ג): דבר אל אהרן ואל בניו ואל כל בני ישראל ואמרת אליהם זה הדבר אשר צוה ה' לאמר: איש איש מבית ישראל אשר ישחט שור או כשב או עז במחנה או אשר ישחט מחוץ למחנה] - הכי נמי דלא יהא נוהג אלא בדור זה (דהכי נמי דלא הוזהרו על שחוט חוץ אלא אותו דור בלבד)?
שאני התם דכתיב (ויקרא יז,ט) [ולא יזבחו עוד את זבחייהם לשעירים אשר הם זנים אחריהם חקת עולם תהיה זאת להם] לדורותם.

(בבא בתרא קכ, ב)

'זה הדבר' דראשי המטות (דכתיב (במדבר לב,ג) וידבר משה אל ראשי המטות לבני ישראל לאמר זה הדבר אשר צוה ה' איש כי ידור נדר וגו') - הכי נמי דלא יהא נוהג (דין הפרת נדרים) אלא בדור זה (בתמיה)?
אמר ליה: ההוא יליף 'זה' (דהפרת נדרים) 'זה' מהתם (דשחוט חוץ דכתיב ביה דורות - הכא נמי דורות).
(ופרכינן): האי (לענין הסבת נחלה) נמי ליליף 'זה' 'זה' מהתם (נילף 'זה' ידידיה מ'זה' דשחוט חוץ לדורות)?!

האי מאי? בשלמא התם (בשחוט חוץ ובנדרים להכי כתב 'זה' דהא) איצטריך לגזרה שוה (איצטריך להך גזירה שוה דבעינן למימר בסמוך, והלכך דרשינן ליה נמי להא גזירה שוה דאמרן דקיימא לן אין גזירה שוה למחצה); (אבל) הכא (בהסיבת נחלה) למאי איצטריך (לא איצטריך האי 'זה' לשום גזירה שוה אחריתי דנדרשיה נמי למילף 'זה' מ'זה' דשחוט חוץ לדורות; ולהא גזירה שוה לחוד ליכא למימר דלהכי איצטריך למילף משחוט חוץ לדורות, דהא לא צריך קרא)? לשתוק קרא מיניה (דלא נכתביה כלל) ואנא ידענא דלדורות הוא (ואנא ידענא דודאי הסבת נחלה נוהגת לדורות מידי דהוה אשאר מצות דעלמא: דלא גרע האי לאו משאר לאוין שבתורה שהיו נוהגין לעולם! אלא מדכתיב - שמע מינה למעוטי אתא: דאינה נוהגת אלא בדור הזה)!
מאי 'גזירה שוה' (דילפינן 'זה' דנדרים ו'זה' דשחוט חוץ מהדדי)?

דתניא: נאמר כאן 'זה הדבר' ונאמר להלן (ויקרא טז) 'זה הדבר'; מה להלן (בשחטי חוץ) אהרן ובניו וכל ישראל (כתיב בהו דבר אל אהרן ואל בניו ואל כל בני ישראל) - אף כאן (בנדרים) אהרן ובניו וכל ישראל (אהרן ובניו כאילו כתיב בהם וכל ישראל, כדמפרש לקמן למאי הלכתא); ומה כאן ראשי המטות - אף להלן (בשחטי חוץ) ראשי המטות (ובסמוך מפרש לה);

אמר מר: 'מה להלן אהרן ובניו וכל ישראל אף כאן אהרן ובניו וכל ישראל' - למאי הלכתא (בעינן גבי נדרים אהרן ובניו וכל ישראל)?
אמר רב אחא בר יעקב: לומר שהפרת נדרים בשלשה הדיוטות (דכתיב 'לא יחל דברו': הוא אינו מיחל, אבל אחרים מתירין לו, כגון שלשה דהוו בית דין, כדאמרינן בסנהדרין (דף ג.); ואפילו לשמואל דאמר התם 'שנים שדנו דיניהן דין אלא שנקראו בית דין חצוף' - הני מילי דיני ממונות, אבל למישרי איסור נדר - לא סגי בפחות משלשה; ולהכי אהני גזירה שוה כאילו נכתב בנדרים 'אהרן ובניו וכל ישראל', לומר לך ששקולין כל ישראל להתיר נדרים ואפילו הדיוטות - כאהרן ובניו).
והא 'ראשי המטות' כתיב ביה (דמשמע מומחין)?

כדאמר רב חסדא אמר רבי יוחנן (לקמן בשמעתין): ביחיד מומחה - הכא נמי ביחיד מומחה (בקי בגמרא, כלומר: רב מובהק; והאי דכתיב 'ראשי' לשון רבים - מומחין דעלמא קאמר).

'ומה כאן ראשי המטות אף להלן ראשי המטות' - למאי הלכתא (צריך ראשי המטות גבי שחטי חוץ)?

אמר רב ששת: לומר שיש שאלה בהקדש (כמו שיש שאלה בנדרים: דבנדרים כתיב 'לא יחל דברו' והוא הדין לכל הקדשות: שאם שחט קדשים בחוץ ונתחייב כרת, ואחר כך הלך אצל חכם להתיר לו הקדשו, ומצא לו פתח של חרטה, ועקר את ההקדש מעיקרו, ועבדיה כהקדש טעות - איגלאי מילתא למפרע דלא הוה הקדש מעולם, ופטור מכרת! והוא הדין לכל דבר הקדוש במוצא שפתיו, כגון תרומות ומעשרות: דאי בעי - מיתשיל עלייהו וחוחרים לטיבילן, כדאמרינן בנדרים בשילהי פרק 'הנודר מן הירק' (דף נט)).

ולבית שמאי דאמרי: אין שאלה בהקדש (אין שאלה בשום הקדש בעולם: דאפילו כשימצא לו החכם פתח של חרטה - אינו יכול להתירו: דאף על גב דעוקר את הנדר מעיקרו ועושהו נדר של טעות - אפילו הכי גבי הקדש לא אמרי בית שמאי הכי, דאפילו כשנעשה ההקדש בטעות הידוע למקדיש - חשבי ליה הקדש גמור, כל שכן היכא דהוקדש בלא טעות שלא יועיל פתח החרטה שימצא לו החכם להתירו),

דתנן (תחלת הפרק הוא במסכת נזיר (פ"ה מ"א), כדמפרש התם): ' (כיצד? אמר "שור שחור שיצא מביתי ראשון הרי הוא הקדש" ויצא לבן); בית שמאי אומרים: הקדש טעות - הקדש (וכיון דסבירא להו דהוי הקדש אפילו בטעות - כל שכן דסבירא להו דכל הקדש שהוקדש בלא טעות, כגון "שור זה הקדש" - דלא יוכל החכם לעשותו חולין על ידי שום חרטה, דחכם נמי 'הקדש טעות' משוי ליה, והקדש שטעותו ידוע למקדיש), ובית הלל אומרים: אינו הקדש (לבית הלל אפילו שאלה אין צריך, שהרי הוא עצמו יודע שלא נתכוין להקדיש את זה, וכיון דחשבי ליה בית שמאי הקדש גמור - אלמא שאילת חכם אין מועיל, ובית הלל אומרים כו' ואפילו שאלה אינו צריך) ' (ואמרינן בגמרא: מאי טעמיהו דבית שמאי? דילפי תחלת הקדש מסוף הקדש: מה תמורה - אפילו בטעות, אף הקדש - אפילו בטעות; ובית הלל סברי: הני מילי תמורה, אבל אחותי הקדש בטעות - לא מחתינן); - האי 'זה' ו'זה' (זה דשחטי חוץ וזה דראשי המטות) - מאי עבדי ליה (מאי דרשי בהו? דכיון דלית להו שאלה בהקדש - לית להו גזירה שוה דזה זה כלל, ואפילו למילף נדרים משחטי חוץ לאהרן ולבניו ולכל בני ישראל, דאין גזירה שוה למחצה) ? (ולקמן בעי להו: 'הדיוטות מנא להו?')

'זה הדבר' דשחטי חוץ מיבעי ליה: על השוחט (בחוץ) הוא חייב (כרת); דאפילו השוחט עוף קדשים בחוץ, כדנפקא לן בתורת כהנים ובזבחים (דף קז). מ'או אשר ישחט' ו'אינו חייב על המולק' (ואינו חייב על המליקה של עוף בחוץ; משמע ד'זה' - כענין שמפורש בפרשה חייב, כדכתיב 'כי ישחט' ולא 'כי ימלוק'; הכי גרסינן בתורת כהנים ובנדרים בפרק 'נערה המאורסה': על השחטה חייב ואינו חייב על המליקה; ולבית הלל, דדרשי ליה לגזירה שוה - נפקא להו מהיכא דנפקא לן בתורת כהנים: תלמוד לומר: 'אשר ישחט': על השחטה חייב ואין חייב על המליקה); 'זה הדבר' דראשי

המטות מיבעי ליה: לחכם מתיר (בלשון "מותר לך מותר לך", כדכתיב: 'לא יחל דברו' - הוא דלא יחל, אבל אחרים מוחלין לו, ולשון היתר משמע להו לרבנן האי 'לא יחל'; וטעם יש לדבר: לפי שהחכם אינו מתיר ביום שמעו, כמו בעל: בלא טענה, אלא על ידי שמוצא לו חרטה ועקר את הנדר מעיקרו; הלכך לא שייך ביה לשון הפרה אלא לשון התרה: שהתיר לו איסור על ידי הוראה וטענה גמורה; אבל בעל מיפר לאשתו ביום שמעו בלא חרטה, מגזירת הכתוב, כמו 'והפך את בריתו' (דברים לא): כל דבר קיום הנעקר ומתבטל בלא טעם קרוי 'הפרה' ואין בעל מתיר, בעל מפר ואין חכם מפר (שאם אמר "מופר לך" - לא אמר כלום; דהכי משמע 'זה הדבר': זה הדבור, כמו שכתוב בפרשה: מעכב לזה לשון 'התרה', ולזה לשון 'הפרה'; והכי אמרינן בהדיא בפרק 'נערה המאורסה' (נדרים דף עז): 'אמר רבי יוחנן: חכם שאמר בלשון בעל ובעל שאמר בלשון חכם - לא אמר כלום, דתניא: 'זה הדבר': חכם מתיר ואין בעל מתיר שיכול' כו' 'ותניא אידך: 'זה הדבר': בעל מיפר ואין חכם מיפר שיכול כו'; ולבית הלל נפקא להו מסברא, כדפרישית לעיל: דבחכם שייך לומר לשון 'היתר' ובבעל לשון 'הפרה').

ולבית שמאי דלית להו גזירה שוה - הפרת נדרים בשלשה הדיוטות מנא להו?

(הפרת נדרים בשלשה היינו התרת חכם, דבעינן בית דין שלשה הדיוטות או יחיד מומחה, דהוה ליה כבית דין; אבל הפרה ממש - סגי בבעל לחודיה, ואפילו הדיוט; והיינו דאמרינן בשילהי מסכת שבת (דף קנז). דשאלה צריכה בית דין, הפרה אינה צריכה בית דין, והפרה לדורות - נפקא להו לבית שמאי מידי דהוה אשאר מצות, דהאי 'זה', כיון דאיכא למידרשיה למעוטי הפרת חכם והתרת בעל - לא ממעטינן נמי דורות.)

נפקא להו מדתניא: (ויקרא כג, מד) וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל; רבי יוסי הגלילי אומר:

(בבא בתרא קכא, א)

'מועדי ה' נאמרו, שבת בראשית לא נאמרה; בן עזאי אומר: מועדי ה' נאמרו, הפרת נדרים לא נאמרה (כוליה מפרש לקמיה); רבי יוסי בר נתן גמיר לה להא מתניתא ולא ידע ליה לפרושה. אזל בתריה דרב ששת לנהרדעא, ולא אשכחיה; אזל בתריה למחוזא, אשכחיה; אמר ליה: מאי 'מועדי ה' נאמרו, שבת בראשית לא נאמרה? אמר ליה: מועדי ה' צריכין קידוש בית דין (שהיו מקדשין את החדש על פי הראייה, ומתוך כך מתקדש מועד בזמנו, שלפי עיבור השנה ועיבור החדשים המועדים מתעכבין; אבל המועדים עצמן לא היו מקדשין, כי אם החדשים, כדתנן בראש השנה (דף כד.) לגבי קידוש החדש, ש'אב [בגירסתנו: 'ראש'] בית דין אומר מקודש וכל העם עונין אחריו מקודש מקודש, שנאמר 'אשר תקראו אותם' קרי ביה 'אתם'; ותרי זימני 'מקודש מקודש' נפקא לן מדכתיב 'מקראי קדש' [לשון רבים, וגם כרומז ללשון ראייה:]; שהיו מקדשין את החדש על פי הראייה, וזהו תיקון המועדות וקדושתן), שבת בראשית אינה צריכה קידוש בית דין (כעין שמקדשין המועדות על ידי קידוש ראשי חדשים: אין מקדשין אחד בשבת להיות שביעי שלו שבת, אלא לעולם יום שביעי שבת הוא, בלא קידוש בית דין; ונפקא ליה מדכתיב 'מועדי ה' יתירא: דמצי למיכתב 'אלה אשר תקראו אותם מקראי קדש'; 'שבת בראשית' קרי לשבת, משום דכל מועדות נמי כתיב בהו 'שבת שבתון', הלכך קרי ליה שבת בראשית: שמקודשת ובאה מששת ימי בראשית, דבשבת ראשונה כתיב בו 'ויכולו ... ויקדש אותו'; סלקא דעתך אמינא הואיל וכתביב גבי מועדות (בפרשת שור או כשב (ויקרא כב)) - תיבעי קידוש בית דין כמועדות? קא משמע לן.

מאי 'מועדי ה' נאמרו הפרת נדרים לא נאמרה?

מועדי ה' צריכין מומחין (ולא מקדשין בשלשה הדיוטות כהפרת נדרים, ולא ביחיד מומחה כהפרת נדרים, אלא בשלשה מומחין, כדילפינן בראש השנה אין לך מומחה בישראל יותר ממשה רבינו וקאמר ליה רחמנא עד דאיכא אהרן בהדך דכתיב ויאמר ה' אל משה ואל אהרן וגו' ... החדש הזה לכם; - ככם מומחין; ואין בית דין שקול, ומוסיפין עליהם עוד אחד), הפרת נדרים אינה צריכה מומחין? והא 'ראשי המטות' כתיב?

אמר רב חסדא אמר רבי יוחנן: ביחיד מומחה.

תנן התם (במסכת תענית; ומשום דקאמר לקמן יום שהותרו שבטים כו' נקט לה): 'אמר רבן שמעון בן גמליאל: לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכפורים שבהן בנות ירושלים יוצאות בכלי לבן שאולין (שאפילו מי שיש לה - היתה שואלת) שלא לבייש את מי שאין לו (שלא לבייש את השואלת מחמת שאין לה, כדאמרין במסכת תענית (דף לא.): בת מלך שואלת מבת כהן גדול כו') בשלמא יום הכפורים - יום סליחה ומחילה, יום שנתנו בו לוחות אחרונות (כדתניא בסדר עולם: משה עלה בששה בסיון לקבל לוחות הראשונות וירד ב"ז בתמוז דהיינו בסוף ארבעים יום; עלה ב"ח ובקש רחמים בשביל עון העגל, שנאמר: ואתנפל לפני ה' את ארבעים היום ואת ארבעים הלילה אשר התנפלתי, כי אמר ה' להשמיד אתכם (דברים ט) ובאותה שעה נתרצה הקב"ה לישראל ואמר לו למשה 'פסל לך שני לוחות אבנים כראשונים'; וירד בכ"ח באב, ופסל שני לוחות אבנים, כדכתיב 'ויפסול שני לוחות אבנים כראשונים וישכם משה בבקר' ועלה בכ"ט באב, ועשה עוד מ' יום: מל' באב עד י' בתשרי, שנאמר 'ואנכי עמדתי בהר כימים הראשונים ארבעים יום'; ב' בתשרי הוא יום הכפורים: נתרצה המקום בשמחה לישראל, ואותו היום ירד משה והלוחות בידו), אלא חמשה עשר באב מאי היא?

אמר רב יהודה אמר שמואל: (הכי הוה קים להו): יום שהותרו שבטים לבא זה בזה (שהותרו הסבת נחלה, שפסק אותו דור של באי הארץ שנאסר להם הסבת נחלה; והשתא מיהא אם נשתיירו עדיין בני אדם שהיו באותו הדור - אכתי באיסוריהו קיימי, אבל שאר בני אדם שלא היו באותו הדור - מותרין; ויש מפרשים 'יום שהותרו שבטים': שהרי בט"ו באב כלו מתי מדבר, כדלקמן, וטעות הוא בידם: שהרי לא לדור המדבר נאמר, אלא לבאי הארץ בערבות מואב בסוף הארבעים שנה).

מאי דרוש?

(במדבר לו, ו) 'זה הדבר [אשר צוה ה' לבנות צלפחד לאמר לטוב בעיניהם תהיינה לנשים אך למשפחת מטה אביהם תהיינה לנשים]: דבר זה לא יהא נוהג אלא בדור זה.

רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: יום שהותר שבט בנימן לבא בקהל, דכתיב (שופטים כא, א) ואיש ישראל נשבע במצפה לאמר איש ממנו לא יתן בתו לבנימן לאשה מאי דרוש?

'ממנו' - ולא מבנינו.

(כל הנך אמוראי לא פליגי אלא מר גמיר האי מרביה ומר גמיר האי מרביה)

רב דימי בר יוסף אמר רב נחמן: יום שכלו בו מתי מדבר (במדבר איכה: יום שבטל בו החפר, דאמר ר' לוי: כל ערב תשעה באב היה כרוז יוצא; הכל יצאו לחפור חפרין, וישנין

בהן; ובשחרית הכרח יוצא: 'יבדלו החיים מן המתים' והיו בודקין אותן, ונמצאו ט"ו אלף ופרוטרוט חסרין בכל שנה; וכך עשו ארבעים שנה, יום לשנה יום לשנה, הרי ארבעים שנה; בשנה אחרונה עשו כן בדקו עצמן ונמצאו שלמים; אמרו: שמא טעינו בחשבון? וכן בי' בו, וכן בי"א, וכן בי"ב, וכן בי"ג, ובי"ד, עד דאיתמלי סיהרא; כיון דאיתמלי סיהרא – אמרו: ביטל הקב"ה אותה גזירה קשה מעלינו, ועשו משתה ושמחה ויו"ט(*) , דאמר מר (ולכן עשו ימי משתה ושמחה: על הדיבור שחזר למשה): **עד שלא כלו מתי מדבר** * [בתוספות בתענית ל, ב: מתו כ"א אלפים ביום אחד!!? הסבר בחלקת יואב: כאשר ט באב נפל בשבת לא מתו; ושניתיים ראשונות לא מתו, וכן בשנה האחרונה; ומוכחי כמה פעמים נפל ט באב בשבת! עדיין קשה: בגמרא בערכין ברור שאין טעות בקדוש החודש מעל שלשה ימים, ולא היה להם להסתפק אלא עד י"ב, ולא בי"ג או בי"ד!?!]

(בבא בתרא קכא, ב)

לא היה דיבור עם משה (פה אל פה כבתחלה; אבל אם הוצרכו לדיבור, כגון במעשה דקרח שהיה אחר מעשה המרגלים - היה מדבר על ידי מלאך או באורים ותומים; אי נמי: לא היה מדבר עמו אלא על ידי צורך מעשה הצריך להם), **שנאמר** (דברים ב, טז) **ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה למות מקרב העם וסמיך ליה** (פסוק יז) **וידבר ה' אלי לאמר - אלי היה הדיבור** (דמצי למכתב 'ויאמר ה' אלי' כדכתיב לעיל: 'ויאמר ה' אלי: אל תצר את מואב' אי נמי: מדסמכו ל'ויהי כאשר תמו' קדריש הכי, ולא ממשמעותא דקרא אלא מייתורא ד'ויהי כאשר תמו', דקרא יתירא הוא).

עולא: אמר יום שביטל בו הושע בן אלה פרדסאות (שומרים) **שהושיב ירבעם על הדרכים שלא יעלו ישראל לרגל** (כדתיא בסדר עולם: כשראה הושע בן אלה שגלו עגלי הזהב - עמד והעביר פרדסאות שהושיב ירבעם בן נבט שלא יעלו ישראל לרגל: שבכל מלכי ישראל הוא אומר 'וילך בדרך ירבעם [בן נבט] [ובחטאתו אשר החטיא את ישראל]', אבל בהושע כתיב רק לא כמלכי ישראל אשר היו לפניו).

רב מתנה אמר: יום שנתנו הרוגי ביתר (במסכת גיטין דף נז.) **לקבורה דאמר רב מתנה: אותו היום שנתנו הרוגי ביתר לקבורה - תקנו ביבנה 'הטוב והמטיב'** (ברכת הטוב והמטיב שבברכת המזון תקנו באותו היום, דמן התורה אינה אלא שלש ראשונות, כדנפקא לן מהאי קרא 'וברכת את ה' אלהיך על הארץ וגו') **: הטוב - שלא הסריחו, והמטיב שנתנו לקבורה** (ולכך שמחו שזכו לקבורה ושלא הסריחו).

רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו: יום שפוסקין בו מלכרות עצים למערכה (מניסן ועד ט"ו באב היו כורתים עצים לצורך המערכה לכל השנה; מכאן ואילך תשש כח החמה, ויש בעצים לחלוחית ומעלין עשן, וגם יגדל תולעת, וכדאמרינן במדרש איכה: רבי יעקב בר אחא בשם רבי יוסי אומר: שבו כלה זמן קציצה למזבח: שכל עץ שנמצא בו תולעת - פסול למזבח, וכל עץ שהוא נקצץ - אינו עושה מאכלות; ואותו יום שפסקו - היו שמחים, לפי שבאותו יום היו משלימין מצוה גדולה כזאת). **תניא: רבי אליעזר הגדול אומר: כיון שהגיע חמשה עשר באב - תשש כחה של חמה, ולא היו כורתין עצים למערכה. אמר רב מנשה: וקרו ליה 'יום תבר מגל'** (שנשברו הקרדומות: שאין צורך עוד בהן לחטוב עצים).

מכאן (מט"ו באב ואילך): דמוסיף (מן הלילה על היום לשנות) **- יוסיף** (ימים, כדכתיב: כי הוא חיין (דברים ל), וכתיב (משלי ג) כי אורך ימים ושנות חיים [ושלום] יוסיפו לך: שמתוך שהלילות מאריכין והימים מתקצרינן - צריך לעסוק בלימודו גם בלילה), **שאינו מוסיף יסיף. מאי 'יסיף'?**

תני רב יוסף: תקבריה אמיה (שימות בחצי ימיו, כמו (אסתר ט) 'וזכרם לא יסוף מזרעם' לשון כליה; ולא גרסינן 'יאסף', דא"כ מאי קבעי תלמודא? הא מילתא דפשיטא היא ד'יאסף' לשון מיתה, כדכתיב (במדבר כ) 'יאסף אהרן אל עמיו').

תנו רבנן (בריייתא היא בסדר עולם ספ"א); ומשום דמיירי בכלב ויהושע לקמיה - נקט ליה; אי נמי משום דאיירי לעיל ד'מוסיף יסיף', ובא להודיענו שאלו שבעה מתוך שצדיקים היו ועסקו בתורה חיו כל כך): **שבעה קפלו** (סיבבוהו והקיפוהו) **את כל העולם כולו** (שנתקפל העולם ביניהם; וכל אלו השבעה שמשו זה את זה, כדקתני לעיל מינה בסדר עולם: נמצאת אומר שימש יעקב את שם עשרים שנה, שימש שם את מתושלח צ"ח שנה, שימש מתושלח את אדם הראשון רמ"ג שנה; ומחשבונו שנות הדורות הכתובין בפרשה דור אחר דור יש ללמוד כל זה): **מתושלח ראה אדם, שם ראה מתושלח** (מתושלח לא מת עד תיכף למבול, כדאמר בחלק (סנהדרין דף קח): 'ויהי לשבעת הימים ומי המבול' - היו אלו שבעה ימי אבולו של מתושלח הצדיק, וכבר היה שם בן צ"ח שנה, כדכתיב: שם בן מאת שנה ויולד את ארפכשד שנתים אחר המבול; ולמך נמי ראה את אדם ואת שם, אלא צדיקים גמורים קחשיב, כמו ששימשו זה את זה, כדפרישית לעיל; והאי תנא לא סבירא ליה 'חנוך זה מטטרון, דהוה ליה למימר 'שנים קפלו את כל העולם', דהאי תנא דסדר עולם הוא, וסבירא ליה דהאי 'ואיננו כי לקח אותו אלהים' - היינו שמת בחצי ימיו, וכדקתני התם: חנוך קבר את אדם ואת שם, וחיה אחריו נ"ז שנה; מתושלח הוציא שנותיו עד המבול), **יעקב ראה את שם, עמרם ראה את יעקב** (סברא הוא: שהרי קהת אביו - מיורדי מצרים היה, כדכתיב: 'ובני לוי גרשון וקהת [ומררי]' (בראשית מו) 'ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה' ובאותן י"ז שנה נולד עמרם לקהת,

שהרי בנו הראשון היה, כדכתיב 'ובני קהת עמרם ויצהר' (, אחיה השילוני ראה את עמרם, אליהו ראה את אחיה השילוני (גמרא) - ועדיין קיים. (והאי תנא לא סבירא ליה 'אליהו זה פנחס', דאם איתא - לימא: 'משה ראה עמרם ופנחס ראה משה', ועדיין הוא קיים' - ולא איצטריך ליה אחיה כלל).

ואחיה השילוני ראה את עמרם? והא כתיב (במדבר כו, טה) [כי אמר ה' להם מות ימתו במדבר] ולא נותר מהם איש כי אם כלב בן יפונה ויהושע בן נון (ואחיה השילוני נתנבא בימי ירבעם, ואם איתא דראה את עמרם במצרים - היאך יצא ממדבר ובא לו לארץ? והלא כל ימי יעקב במצרים - י"ז שנה, ועמרם ראה את יעקב יום אחד לכל הפחות, ושני חיי עמרם קל"ז שנה - הרי קנ"ד; ואחיה ראה את עמרם - כמה פשו להו ממאתים ועשר אחר מות עמרם? נ"ו שנה; נמצא אחיה השילוני בן נ"ו שנה כשיצא ממצרים לכל הפחות, ושמא יותר כגון שנולד בחיי עמרם הרבה?)

אמר רב המנונא: לא נגזרה גזרה על שבטו של לוי (אחיה השילוני - לוי היה, כדכתיב בדברי הימים (א כו): והלויים: אחיה על אוצרות בית אלהים) דכתיב (במדבר יד, כט) במדבר הזה יפלו פגריכם וכל פקודיכם לכל מספרכם מבין עשרים שנה ומעלה [אשר הלנתם עלי]: מי

שפקודיו מבין עשרים, יצא שבטו של לוי שפקודיו מבין שלשים (שלשים יום! שהיו הלויים נמנין מבין חדש ומעלה לפדות עליהן הבכורות, כדכתיב בפרשת במדבר סיני: מבין חדש ומעלה תפקדם; ולא נהירא לי: דאם כן הוה ליה למימר: יצא שבטו של לוי שפקודיו מבין חדש! אלא: האי 'שלשים' - היינו שלשים שנה, כדכתיב: בני גרשון קהת ומרי מבין שלשים שנה ומעלה ועד בן חמשים שנה; וההוא חשבון נקט: שאותו חשבון כנגד חשבון של ישראל הוא, דב' יוצאי צבא' קפיד רחמנא, דבישראל כתיב 'כל יוצא צבא' ובלויים כתיב 'מבין שלשים שנה וגו' כל הבא לצבא לעבוד וגו').

ומשאר שבטים לא עייל (מיוצאי מצרים לארץ? בתמיה: ואמאי דחקת לתרוצי דמשום דלוי היה אחיה לכך בא לארץ?) והתניא: יאיר בן מנשה ומכיר בן מנשה נולדו בימי יעקב (גמרא), ולא מתו (לא יליף מקרא אלא חד מינייהו) עד שנכנסו ישראל לארץ, שנאמר (יהושע ז, ה) ויכו מהם אנשי העי כשלשים ושישה איש [וירדפום לפני השער עד השברים ויכום במורד וימס לבב העם ויהי למים], ותניא: שלשים ושישה ממש - דברי רבי יהודה; אמר לו רבי נחמיה: וכי נאמר 'שלשים ושישה' והלא לא נאמר אלא 'כשלשים ושישה'! אלא זה יאיר בן מנשה, ששקול כרובה של סנהדרין היו ע"א; נמצא רובן = שלשים ושישה!)

אלא אמר רב אחא בר יעקב: לא נגזרה גזירה לא על פחות מבין עשרים ולא על יתר מבין ששים (ונתני נמי דאחיה ישראל הוה הרי ראה את עמרם חמש שנים והוה ליה בן ס"א בצאתו ממצרים): לא על פחות מבין עשרים דכתיב 'מבין עשרים שנה ומעלה' ולא על יתר מבין ששים: גמר 'ומעלה' (ויקרא כו) 'ומעלה' מערכין [ויקרא כו, ז]: ואם מבין ששים שנה ומעלה אם זכר והיה ערכך חמשה עשר שקל ולקבה עשרה שקלים] (יתר על ששים בערכין אינו שוה לבן כ"י שנה ומעלה שהרי ערכו מועט יותר כדכתיב בפרשת ערכין): מה להלן יתר מבין ששים כפחות מבין עשרים (שמועט ערכו נמי מבין עשרים ומעלה) - אף כאן יתר מבין ששים כפחות מבין עשרים (ואע"ג דאין ערך פחות מבין עשרים ויתר על בן ששים שוין זה לזה, מיהו בהכי שוים: ששניהם מועטין מערך יתר מבין עשרים ומוחלקין מדינו של יתר מבין עשרים; והכא נמי: כי היכי דמוחלק פחות מבין עשרים מן הגזרה של יתר מבין עשרים - הוא הדין ליתר על בן ששים; ואיכא למימר נמי: דלא נמנו בההוא חשבון).

איבעיא להו: ארץ ישראל: לשבטים איפלוג (שנתחלקה לשנים עשר חלקים שוין, ואח"כ כל שבט ושבט מתחלק לפי אנשיו שהיו יוצאי מצרים או לפי באי הארץ, למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה)? או דלמא לקרקף גברי איפלוג (לראשי אנשים: שכל אחד מיוצאי מצרים - לרבי יאשיה, או לבאי הארץ - לרבי יונתן - היה נוטל חלקו בארץ בפני עצמו והיו כולם שוין בחלוקה)?

(בבא בתרא קכב, א)

תא שמע: (במדבר כו, נו) [על פי הגורל תחלק נחלתו] בין רב למעט (על פי הגורל תחלק הארץ: נחלתו של ישראל: שיקח כל שבט ושבט מה שיתן לו הגורל, בין שהיה מגיע לו חלק מרובה, כגון שבט שיש בו אנשים מעט, בין שהיה לו חלק מועט, כגון שיש לו אנשים הרבה: דכיון דכל השבטים לוקחין בשוה: שבט הקטן כשבט הגדול - נמצאו חלקי בני שבט הקטן מרובה מחלק שבט בני הגדול; ואי לקרקף גברי - מאי בין 'רב' 'למעט'? והלא נטלו כולן בשוה), ועוד תניא (בהדיא דלשבטים איתפלג; ומשום דאיכא למידרש נמי האי 'בין רב למעט' לכדלקמן בברייתא - איצטריך נמי האי): עתידה ארץ ישראל שתתחלק לשלשה עשר שבטים (שתתחלק לעתיד לבא ל"ג שבטים, כלומר ל"ג חלקים שוין; ולקמן מפורש מאי ניהו אותו חלק דטפי התם: דאי משום לוי: דנקיט נחלה כשאר שבטים, כדכתיב התם: 'שער לוי אחד' [יחזקאל מח, לא] - הא מנשה ואפרים נמי לא יטלו אלא חלק אחד, כדכתיב התם 'שער יוסף אחד'! נמצאו י"ב שבטים נוטלין י"ב חלקים, והי"ג לנשיא, כדלקמן): שבתחלה (כשבאו לארץ) לא נתחלקה אלא לשנים עשר שבטים (שלוי לא היה לו חלק בארץ, אלא שכל שבט ושבט נתנו לו ערים לשבת בהן להיות ערי מקלט, אבל מנשה ואפרים נטלו שני חלקים, כדכתיב 'אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי' (בראשית מח), ולא נתחלקה אלא בכסף (קס"ד השתא: מי שהיה לו חלק יפה - היה נותן דמים למי שהגיע לו חלק כחוש מאי דביני ביני), שנאמר 'בין רב למעט' (כלומר: וצריך לדקדק בין רב למעט להוסיף דמים הרב למעט: שהזיבורית קרי ליה 'מעט' והעידית קרי 'רב') - (שכך) אמר רבי יהודה: סאה ביהודה שוה חמש סאין בגליל (והיה מעלה דמים זה שנפל חלקו ביהודה למי שנפל לו

חלקו בגליל) (ולא בא לחלוק, מדלא קתני 'רבי יהודה אומר'); (מסקנא דמילתיה דתנא קמא היא:) ולא נתחלקה אלא בגורל, שנאמר (במדבר כו, נה) אך בגורל יחלק את הארץ לשמות מטות אבתם ינחלו; ולא נתחלקה אלא באורים ותומים, שנאמר (במדבר כו, נו) 'על פי הגורל' (משמע על פי אורים ותומים); הא כיצד (אם אורים - למה גורל? ואם גורל - למה אורים? ושם מכחישין זה את זה?) אלעזר מלובש אורים ותומים, ויהושע וכל ישראל עומדים לפניו (כדכתיב (במדבר כז) 'ולפני אלעזר הכהן יעמוד ושאל לו במשפט האורים לפני ה' על פיו יצאו וגו'), וקלפי של שבטים (ארגז שמונחים בו י"ב פתקים שכתוב בהן י"ב שבטים) וקלפי של תחומין (ארגז שמונחין בו י"ב פתקין של י"ב חלקים של ארץ ישראל) מונחין לפניו, והיה מכוין ברוח הקדש (כלומר: באורים ותומים: ששואלים תחלה באורים ותומים קודם שיטרוף הממונה בקלפי, ובכך מתקורה דעתן של ישראל: שרואין שהגורל היה עולה כמו שנתנבא תחלה, ויודעים שחלוקה ישרה היא, ולא היו מרננים בדבר השבטים מרובים; ושני קלפי היו צריכין: אחד לשבטים ואחד לתחומין, ולא סגי בחד דתחומין ולימא "עכשיו אני נוטל מה שיעלה בידי לצורך ראובן", דאם כן אין כל החלוקה עשויה בגורל, וקרא קאמר 'אך בגורל וגו' בלא הוצאת דיבור מפיו) [## אבל ראובן נחל בעבר הירדן מזרחה, וכן גד - אם כן מדוע חלקו לי"ב שבטים?], ואומר: "זבולן עולה (עכשיו יבא לידי הטורף בקלפי כתב של זבולן) - תחום עכו עולה עמו" (והאי דנקטינהו שלא כסדר לפי שאין עולה שום גורל על הסדר אלא על ידי מקרה); טרף בקלפי של שבטים ועלה בידו 'זבולן', טרף (עירבב הממונה לכך את השטרות יפה, שלא יאמרו 'מדעת לקח את זו שהיה יודע מה כתוב בה'; כמו 'ביצים טרופות בקערה' (עדיות פ"ב מ"ד)) בקלפי של תחומין ועלה בידו תחום עכו; וחוזר ומכוין ברוח הקדש ואומר "נפתלי עולה ותחום גינוסר עולה עמו"; טרף בקלפי של שבטים ועלה בידו 'נפתלי', טרף בקלפי של תחומין ועלה בידו תחום גינוסר; וכן כל שבט ושבט; ולא כחלוקה של עולם הזה חלוקה של עולם הבא: העולם הזה אדם יש לו שדה לבן אין לו שדה פרדס, שדה פרדס אין לו שדה לבן, לעולם הבא אין לו כל אחד ואחד שאין לו בהר ובשפלה ובעמק, שנאמר (יחזקאל מח, לא) [ושערי העיר על שמות שבטי ישראל שערים שלושה צפונה] שער ראובן אחד שער יהודה אחד שער לוי אחד (שזה דכל מה שיש לזה יש לזה); הקדוש ברוך הוא מחלק להן בעצמו שנאמר (יחזקאל מח, כט) [זאת הארץ אשר תפילו מנחלה לשבטי ישראל] ואלה מחלקותם נאם ה' [ה'] (הוא עצמו יאמר לכל אחד ליטול חלק פלוני ופלוני); קתני מיהת שבתחלה לא נתחלקה אלא לשנים עשר שבטים, שמע מינה לשבטים איפלוג! שמע מינה.

אמר מר: עתידה ארץ ישראל שתתחלק לשלושה עשר שבטים - אידך (חלק י"ג) למאן (למי?) דהא י"ב שבטים לחוד הוא דשקלי, כדכתיב ביחזקאל? אמר רב חסדא: לנשיא (למלך המשיח), דכתיב (יחזקאל מח, יט) והעובד העיר (העובד העיר' היינו נשיא: דעול רבים מוטל עליו, כדכתיב ברחבעם: אם היום תהיה עבד לעם הזה (מלכים א' יב)) יעבדוהו (יתנו לו נחלה) מכל שבטי ישראל אמר ליה רב פפא לאביי: אימא רונג' בעלמא (שכירים בעלמא, לעבוד לו כתלמידים לרב, אבל לא יותן לו מנחלתם? ורבינו חננאל פירש: רון גר: 'רון' בלשון פרס 'יום', וגר = שכיר, כלומר: שכיר יום?) לא סלקא דעתך, דכתיב (יחזקאל מח, כא) והנותר לנשיא מזה ומזה (והנותר מזה ומזה - משמע שנוטל חלק מזה ומזה) לתרומת הקדש (לבד מקומו של בית המקדש) ולאחזות העיר [אל פני חמשה ועשרים אלף תרומה עד גבול קדימה וימה על פני חמשה ועשרים אלף על גבול ימה לעמית חלקים לנשיא והיתה תרומת הקדש ומקדש הבית בתוכה (פסוק כב) ומאחזות הלויים ומאחזות העיר בתוך אשר לנשיא יהיה בין גבול יהודה ובין גבול בנימין לנשיא יהיה] (ולאחזות העיר' לבד מקום העיר; וכתב בסיפיה דקרא: באחד החלקים). (כמו אמר מר:) ולא נתחלקה אלא לכספים, שנאמר 'בין רב למעט' למאי (למאי הלכתא קאמר שיהו מעלין כספים זה לזה?) אילימא לשופרא וסניא (מה שהיתה זו יפה מזו וזו רעה מזו, דמסליק ליה בדמי מאן דאית ליה שופרא למאן דאית ליה סניא) - אטו בשופטני עסקינן (דמסתלקי מנחלתם בזוזי?) (אלא ודאי בגליל נוטל ה' סאין כנגד סאה ביהודה!) אלא לקרובה ורחוקה (הקרקעות היו חולקין בשוה: מי שלוקח מן הכחוש - נוטל יותר עד כדמי היפה, אבל מי שעולה לו גורלו בקרוב לירושלים מעלה מעלה גורלו ברחוק מירושלים, שהרחוק גרוע הוא מפני שני דברים: אחד מפני שרחוק מבית המקדש, ואחד מפני שקרוב הוא לארץ העמים ויש לו לדאג מהן; ורבי יהודה - מילתא באפי נפשה קאמר: דמי שנפל גורלו בגליל - נוטל ה' סאין כנגד סאה שחבירו נוטל ביהודה; אי נמי משום דקאמר תנא קמא דקורבא ורוחקא מחלקין בכספים - אתא איהו לסייעיה ולמימר דסאה ביהודה שוה חמש סאין בגליל בשביל שיהודה קרוב לירושלים וגליל רחוק יותר, וצריך להעלות כספין שוה ד' סאין לסאה שבגליל) [## בזמן החלוקה היה זמן היתר במות ולא היתה משמעות לריחוק מירושלים; אולי ריחוק משילה? או: ריחוק מהשווקים או מהנמלים?]. כתנאי: רבי אליעזר אומר: בכספים העלוה (לההוא ביני דקורבא ורוחקא; וסברא הוא, ומבין רב למעט' לא נפקא ליה, דמקרא לא שמעינן אלא העלאה, לא שנא בכספים לא שנא בקרקע); רבי יהושע אומר: בקרקע העלוה.

ולא נתחלקה אלא בגורל, שנאמר (במדבר כו, נה): אך בגורל [יחלק את הארץ לשמות מטות אבתם ינחלו].
 תנא 'אך בגורל' - יצאו יהושע וכלב.
 למאי? אלימא דלא שקול כלל - השתא דלאו דידהו (חלק מרגלים, כדאמרן
 בפירקין דלעיל (דף קיח:)) שקול, דידהו מיבעיא? - אלא שלא נטלו בגורל
 אלא על פי ה'; יהושע - דכתיב (יהושע יט, ג) על פי ה' נתנו לו את העיר אשר שאל
 את תמנת סרח בהר אפרים [ויבנה את העיר וישב בה];

(בבא בתרא קכב, ב)

כתיב (ביהושע) 'סרח' וכתוב (בשופטים ב, ט) [ויקברו אותו בגבול נחלתו בתמנת] חרס [בהר
 אפרים מצפון להר געש]!
 אמר רבי אלעזר: בתחלה (קודם שבאת ליד יהושע) פירותיה כחרס (פירותיה דומין
 לחרס: יבשין ורעים כחרס היבש בלי שומן) ולבסוף (כשבאת לידו) פירותיה מסריחין (מרוב
 שמן, כשמשריין אותן יותר מדאי; ומעליותא היא, משום שומן; וחכותו של יהושע גרם).
 ואיכא דאמרי: בתחלה מסריחין (מרוב שמן, ולא היו משתמרין, וגריעותא היא)
 ולבסוף כחרס (ולבסוף פירותיה דומין לחרס, כלומר: שלא היו שמינין יותר מדאי, אלא במדה שיכולין
 להכניסם לאוצר, ומתקיימין טובא, ומעליותא היא).
 כלב - דכתיב: (שופטים א, כ) ויתנו לכלב את חברון כאשר דבר משה ויורש משם את שלשה
 בני הענק ('כאשר דבר משה' - והיכן דבר? דכתיב (דברים א, לו): ולו אתן את הארץ אשר דרך בה ולבני חו
 היא חברון שדרך בה, כדדרשינן באגדה: ויבא עד חברון - מלמד שנשתטח כלב על מערת קברי צדיקים שבחברון
 והתפלל שם לפני המקום שיצילו מעצת מרגלים: שלא יכשל בהן עמהן).
 חברון? עיר מקלט הוא (כדכתיב ביהושע כא, יג; ולבני אהרן הכהנים נתנו את עיר מקלט הרוצח
 את חברון ואת מגרשיה [ואת לבנה ואת מגרשה])?
 אמר אביי: פרוורא (כפרים ושדות שסביב להעיר חוצה למגרש), דכתיב (יהושע כא, יב)
 ואת שדה העיר ואת חצריה נתנו לכלב בן יפונה באחוזתו.

משנה:

אחד הבן ואחד הבת בנחלה (כולה מפרש בגמרא), אלא (בגמרא מפרש מאי 'אלא')
 שהבן נוטל פי שנים בנכסי האב ואינו נוטל פי שנים בנכסי האם
 (כדדרשינן לעיל (דף קיא:)): 'לו משפט הבכורה' משפט הבכורה לאיש, אבל לא לאשה, והבנות
 נזונות מנכסי האב (בנכסים מועטים, ולא הבנים כדנתן לקמן בתחלת 'מי שמת' (דף קלט:)) מי
 שמת והניח בנים ובנות, בזמן שהנכסים מרובין הבנים יירשו והבנות יזונו; נכסים מועטים - הבנות יזונו והבנים
 ישאלו על הפתחים) ואינן נזונות מנכסי האם (לא במדוברין ולא במועטין במקום בנים:
 שהבנים יורשין את הכל; אבל גבי נכסי אב - נזונות בתנאי כתובה, שכך כתב לאשתו: 'בן נוקבן דיהוון ליכי
 מינאי יהון מתזנן מנכסאי עד דתלקחן לגוברין').

גמרא:

מאי אחד הבן ואחד הבת לנחלה? אלימא דירתי כי הדדי (בת במקום בן תירש עם
 הבן) - הא תנן (דלא ירתון כי הדדי): בן קודם לבת; כל יוצאי יריכו של בן קודמין לבת?
 (בן קודם לבת כו'. והכא לא גרסינן 'ועוד מאי אלא' דהא טובא קא פריך ליה, ולא שייך למימר 'ועוד' אלא
 היכא דפירכא בתרייתא עדיפא מקמייתא).
 <סימן נפשם [מתירות שמות החכמים: נחמן, פפא, אשי, מר בר רב אשי]>
 אמר רב נחמן בר יצחק: הכי קאמר: אחד הבן ואחד הבת נוטלין
 בראוי כבמוחזק (במקום שאין בן - שרין בנחלה ליטול מה שהיה ראוי לאביהן כאילו היה מוחזק לו;
 דבן בנו או בת בתו של אדם יורשין אותו; שעומדין בני בנים במקום בנים לירש את הזקן, כדנפקא לן מ'ובן אין
 לו' עיין עליו, ואם אין לו בת - עיין עליה; אלמא הבן או הבת יורשין את מה שהיה ראוי לאביהן לירש אילו
 היה קיים).

הא - נמי תנינא: בנות צלפחד נטלו שלשה חלקים בנחלה: חלק אביהן שהיה מיוצאי
 מצרים וחלקו עם אחיו בנכסי חפר (דבנות צלפחד נטלו חלק הראוי לצלפחד אביהן בנכסי חפר, ואף על
 גב דהוה ליה 'ראוי' גבי צלפחד אביהן, דאפילו אם מת בחיי חפר - קאמרינן דנטלו בנותיו חלק הראוי לו אילו
 היה קיים, דהא לא מפליג תנא דמתניתין מיד, אלמא בת יורשת את הראוי לאביה במקום שאין בן! והוא הדין
 דהוה מצי למימר: הא נמי תנינא (לעיל דף קטו). 'וכל יוצאי ירכו של בן קודמין לבת': דמהתם שמעינן דאפילו
 בת הבן יורשת בנכסי זקן, דהיינו ראוי לאביה, שהרי מת אביה בחיי זקניה, ואפילו הכי יורשת זקניה במקום
 אביה! אלא מעובדא דבנות צלפחד ניחא ליה לאקשוויי, דמעשה רב! ועוד: (אפילו תאמר דמשום סיפא
 קתני רישא: שרוצה לתת חילוק ביניהן בסיפא -) מאי 'אלא' (היאך מוסב על הראשון? הא לא קתני
 ברישא דנכסי האב ונכסי שרין, דליתני בסיפא 'אלא שבדבר זה יש חילוק בין נכסי האב לנכסי האם שהבן
 כו', וכיון דרישא קאמר דבן ובת שרין - לא היה לו לשנות בסיפא חילוק דאב ואם אלא חילוק בין בן לבת!
 והכי הוה ליה למיתני 'אלא שהבן נוטל פי שנים אבל לא הבת, והבת ניזונת מן הנכסים אבל לא הבן')?
 (ה"ג ועוד מאי אלא אלא אמר רב פפא כו' וכן בכולהו גרסינן תרי זימני 'אלא').

אלא אמר רב פפא (לרב פפא נמי קשיא ליה 'אלא', כדלקמן; ואיהו לא בא לתרץ האי 'אלא' אבל קושיא קמייתא: 'הא נמי תנינא' אתא לתרוצי, ולאוקמה בענין אחר, דלא תקשי מההיא מתנייתין דלעיל, ומההיא מתנייתין דלקמן דמקשינן לרב פפא מינה - אכתי לא הוה מסיק אדעתיה; וכן כולם): הכי קאמר: אחד הבן ואחד הבת (במקום שאין בן) נוטלין חלק בכורה (נוטלין חלק בכורת אביהן אף על פי שמת בחיי זקנים: דכי היכי דיריתי חלק פשיטותו - הכי נמי יריתי חלק בכורתו, וכדפרישית בפירקין דלעיל (דף קטז: ד"ה ושהיה) גבי מתנייתין דבנות צלפחד, והבאתי ראיה מברייתא דבכורות ומגמרת ירושלמי);

הא - נמי תנינא: ושהיה (צלפחד) בכור (ואף על פי שמת בחיי חפר) - נוטל שני חלקים (נטלו בנותיו חלק בכורתו עם חלק פשיטותו; וכשמת חפר ואחר כך צלפחד - לא היה צריך להשמיענו 'אחד הבן ואחד הבת נוטלין חלק בכורה': דכיון דמת הזקן תחלה - מיד ירש הבכור חלק בכורתו, דאין כאן 'ראוי' כלל, וכשמת הבכור אחרי כן - פשיטא דירשוהו בניו הן חלק פשיטותו הן חלק בכורתו) ! ועוד - מאי 'אלא' (מי דבר עדיין למעלה בנכסי האם, דקאתא לאיפלוגי בסיפא בין נכסי האב לנכסי האם) ?

אלא אמר רב אשי: הכי קאמר: אחד בן בין הבנים (ולא אחר בין הבנים: דאינו יכול לעשותו יורש, דמתנה הוא על מה שכתוב בתורה; ועד שיתן לו בלשון 'מתנה' לא קני, כדתנן בפירקין (דף קל:)) ואחד בת בין הבנות (ובן אין לו), אם אמר "ירש כל נכסי" - דבריו קיימין (הואיל ובר ירושה הוא במקצת; ונפקא לן מ'ביום הנחילו את בניו': שמנחיל לבניו כל מה שירצה; והיינו דקתני 'אחד הבן ואחד הבת': דינן שוה: שיכול האב להנחיל כל הנכסים לאחד מן האחים, או לאחת מן האחיות היכא דאין בן);

(ופרכינן: כמאן? כרבי יוחנן בן ברוקא? הא - קתני לה לקמן: רבי יוחנן בן ברוקא אומר: אם אמר על מי שראוי ליורשו - דבריו קיימין, על מי שאינו ראוי ליורשו - אין דבריו קיימין; וכי תימא קא סתם לן כרבי יוחנן בן ברוקא - סתם ואחר כך מחלוקת היא, וסתם ואחר כך מחלוקת אין הלכה כסתם! ? ועוד) (דאפילו אם תאמר שהרבה יש סתם ואחר כך מחלוקת בגמרא: שבתחלה ראה את דברי התנא ההוא וסתמן, ואחר כך חזר בו ופירשו, ומשנה ראשונה לא זזה ממקומה) - מאי 'אלא' ?

אלא אמר מר בר רב אשי: הכי קאמר: אחד הבן ואחד הבת שוין בנכסי האם (במקום שאין בן שוין בנכסי האם לירש חלק כחלק) ובנכסי האב (שאין חילוק בין נכסי האם לנכסי האב, בין לענין ירושת הבנים בין לענין הבנות, חוץ משני דברים שיש חילוקין בין נכסי האם לנכסי האב: דהיינו בכורה ומזון, כדמפרש ואזיל:), אלא שהבן (הזכר) נוטל פי שנים בנכסי האב ואינו נוטל פי שנים בנכסי האם (דלענין ירושת הבן יש חילוק בין נכסי האב לנכסי האם, אבל לענין ירושת הבת - אין חילוק בין נכסי האב לנכסי האם: דאין בת נוטלת בכורה, כדדרשין בסיפרי [כי תצא פרשא רטון] 'וילדו לו בנים הבנים בתורה הזאת ואין הבנות בתורה הזאת'; ועוד חילוק אחר: שהבת ניזונת כו'; ומיהו הבן שוה לענין מזונות בשניהן, שהרי יורש הכל, והיכא דאין לו מה לירש - אפילו מזונות אין לו, כגון בנכסים מועטין דאב).

תנו רבנן [סיפרי כי תצא פסקא ריז]: (דברים כא, יז) [כי את הבכר בן השנואה יכיר] לתת לו פי שנים [בכל אשר ימצא לו כי הוא ראשית אנו לו משפט הבכרה] - פי שנים כאחד (כנגד אחד מן האחים נוטל פי שנים: שאם היו חמשה אחין - חולקין הנכסים בששה חלקים, ונוטל הבכור פי שנים מהן); אתה אומר פי שנים כאחד? או אינו אלא פי שנים [מכל שאר האחים גם יחד] בכל הנכסים (שנוטל פי שנים בכולן)? ודין הוא (דפי שנים כאחד):

(בבא בתרא קכג, א)

חלקו עם אחד וחלקו עם חמשה: מה חלקו עם אחד - פי שנים כאחד, אף חלקו עם חמשה - פי שנים כאחד (שחלקו יאה עם ה' אחין דומה כחלקו עם אחד: כשאין שם אלא בכור ופשוט - נוטל פי שנים בכל הנכסים ממה נפשך: דפי שנים כאחד הוא, וגם פי שנים בכל הנכסים); או כלך לדרך זו: חלקו עם אחד וחלקו עם חמשה: מה חלקו עם אחד - פי שנים בכל הנכסים, אף חלקו עם ה' - פי שנים בכל הנכסים? תלמוד לומר: (דברים כא, טז) והיה ביום הנחילו את בניו [את אשר יהיה לו לא יוכל לבכר את בן האהובה על פני בן השנואה הבכר] (כוליה קרא יתירא הוא, דהא כתיב בתריה 'כי את הבכור בן השנואה יכיר לתת לו פי שנים וגו'): התורה ריבתה נחלה אצל אחין (שלא יטול פי שנים בכל הנכסים היכא דאיכא שנים ושלשה אחים מלבדו). - הא אין עליך לדון כלשון האחרון אלא כלשון הראשון; ואומר (לקמן מפרש מאי 'ואומר': הני קראי בדברי הימים [א, ה, א] כתיבי) 'ובני ראובן בכור ישראל כי הוא הבכור; ובחללו יצועי אביו נתנה בכורתו לבני יוסף בן ישראל, ולא להתיחש לבכורה' (לא שיקרא בכור ניתנה לו בכורה, דלעולם ראובן קרי 'בכור ישראל', אלא ליטול שני חלקים בבכור, כדכתיב 'אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי' (בראשית מח:)); ואומר (דברי הימים א ה, ב) 'כי יהודה גבר באחיו ולנגיד ממנו והבכורה ליוסף': נאמרה בכורה ליוסף ונאמרה בכורה לדורות (לו משפט הבכורה (דברים כא:)) מה בכורה האמורה ליוסף - פי שנים כאחד (כדלקמן), אף בכורה האמורה לדורות - פי שנים כאחד; ואומר (בראשית מח, כב) 'ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך אשר לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי' (שכם אחד על אחיך שני חלקים כנגד שני אחין כדלקמן); וכי בחרבו ובקשתו לקח? והלא כבר נאמר (תהלים מד, ז) 'כי לא בקשתי אבטח וחרבי לא תושיעני'?! אלא 'חרבי' זו תפלה (שהתפלל יעקב על בניו, ושזכה לקנות הבכורה מעשו בתפלתו), 'קשתי' זו בקשה.

מאי 'ואומר' ?

וכי תימא האי לכדרבי יוחנן בן ברוקא הוא דאתא - תא שמע: 'ובני ראובן בכור ישראל' (וכתיב בהאי קרא 'ניתנה בכורת' וילפינן בבנין אב בכורה מבכורתו: דנהי דדברי תורה מדברי קבלה לא ילפינן, גלויי מילתא בעלמא הוא; דלא היינו יודעין מהו 'חלק בכורה', ושמעינן מהתם דפי שנים כאחד, כדאמרינן נמי בעלמא (מועד קטן דף ה.) 'דבר זה מתורת משה רבינו לא למדנו עד שבא יחזקאל ופירש וכל בן נכר וגו' לא יבא אל מקדשי וגו' ואמרינן: עד דאתא יחזקאל מאן אמרה? אלא גמרא הוה גמירי לה, ואתא יחזקאל ואסמכה אקרא; והוא הדין לבכורה)!

וכי תימא 'בכורה' [שבתורה] מ'בכורתו' [בדברי הימים א ה,א] ובני ראובן בכור ישראל כי הוא הבכור; ובחללו יצועי אביו נתנה בכורתו לבני יוסף בן ישראל ולא להתיחש לבכורה] לא גמרינן - תא שמע: 'והבכורה ליוסף' [מי יכול לומר כך? הרי דורשים גם 'ובא הכהן' 'ושב הכהן'];

וכי תימא יוסף גופיה ממאי דפי שנים כאחד הוה - תא שמע: ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך.

אמר ליה רב פפא לאביי: אימא דיקלא (קרקע מועט) בעלמא (הוסיף לו יעקב ליוסף בשביל בכורה? והוא הדין דהוה מצי למיפרך: פי שנים בכל הנכסים? אלא משום דהא קא חזינו דלא הוה להו נחלה כולי האי, דהא קצווחי בני יוסף?)

אמר ליה: עליך אמר קרא (בראשית מח,ה) [ועתה שני בניך הנולדים לך בארץ מצרים עד באי אליך מצרימה לי הם] אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי (כנגד שני שבטים, וכדאמרן: לשבטים איתפלג; דהיינו: פי שנים כאחד; והאי דלא קאמר בברייתא 'ואומר כראובן ושמעון יהיו לי' - היינו משום דמילתא דפשיטא ליה לתנא יותר מדאי דהאי 'שכם אחד על אחיך' - אההוא קרא קאי דכתיב לעיל מיניה 'כראובן ושמעון יהיו לי', ופירושא דההוא קרא הוא, הלכך לא חש להזכיר, דזיל קרי בי רב הוא).

בעא מיניה רבי חלבו מרבי שמואל בר נחמני: מה ראה יעקב שנטל בכורה מראובן ונתנה ליוסף?

מה ראה? 'ובחללו יצועי אביו' כתיב?

אלא: מה ראה שנתנה ליוסף [אלא למי? הרי יוסף בכור לאמו, כמו שראובן בכור לאמו! אלא אולי השאלה: למה 'לתת' בכורה בכלל? אם אין בכור - אין, ושאר האחים הרוויחו?]

אמשול לך משל למה הדבר דומה: לבעל הבית (יוסף) שגדל יתום (יעקב דכתיב: ויכלכל את אביו וגו' (בראשית מז)) בתוך ביתו; לימים העשיר אותו יתום (יעקב, שבאה לידו בכורת ראובן על ידי שחילל יצועי אביו, והיה יכול ליתנה לכל מי שירצה), ואמר: אהנייהו לבעל הבית מנכסי;

אמר ליה: ואי לאו דחטא ראובן - לא מהני ליה ליוסף ולא מדעם (בתמיה: כלומר: מה נתן יעקב ליוסף, שהרי מחלק שאר אחיו הוסיף לו, אבל משלו לא נתן לו כלום: דמשלו הוה לו לההנותו ולא משל אחרים? אלא ודאי משלו נתן לו, הן ממונו הן ברכות שבירכו מכולן, כגון ברכה שבירכו לאפרים ומנשה 'וידגו לרוב וגו': שאין עין רעה שולטת בהן, וכגון 'מאל אביך ויעזרך וגו' תהיין לראש יוסף וגו')? (הלכך מה שנתן בכורת ראובן ליוסף - טעם אחר יש בדבר:) אלא רבי יונתן רבך (כדאמרינן בכל דוכתא: א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן) - לא כך אמר: ראוייה היתה בכורה לצאת מרחל (שתלד רחל את יוסף קודם שתלד לאה את ראובן, דליהוי יוסף 'ראשית אונן' דיעקב), דכתיב (בראשית לז,ב) אלה תולדות יעקב יוסף [בן שבע עשרה שנה היה רעה את אחיו בצאן והוא נער את בני בלהה ואת בני זלפה נשי אביו ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם], אלא שקדמתה לאה ברחמים (בתפלה; לקמיה מפרש), ומתוך צניעות שהיתה בה ברחל (לקמיה מפרש) - החזירה הקב"ה לה.

מאי 'קדמתה לאה ברחמים'?

דכתיב (בראשית כט,יז) ועיני לאה רכות [ורחל היתה יפת תאר ויפת מראה]; מאי 'רכות'? אי לימא רכות ממש (עיניה נוטפות דמעה) - אפשר (לומר כן - והלא) בגנות בהמה טמאה לא דבר הכתוב, דכתיב (בראשית ח,ז) מן הבהמה הטהורה ומן הבהמה אשר איננה טהורה [ומן העוף וכל אשר רמש על האדמה] (בגנות בהמה טמאה לא רצה הכתוב לדבר, אלא עקם שמונה אותיות, דכתיב 'אשר איננה טהורה' דאיכא י"ג אותיות, והוה מצי למיכתב 'הטמאה', דליכא אלא ה' אותיות), בגנות צדיקים דבר הכתוב (בתמיה?) - אלא אמר רבי אלעזר: שמתנותיה ארוכות (גדולות בכהונה ולויה: דלוי יצא ממנה, שממנו כהנים ולוים ומלכות מיהודה). (אליבא דרבי אלעזר לא אשכחן 'שקדמתה לאה ברחמים' אלא אליבא דרב:)

רב אמר: לעולם רכות ממש, ולא גנאי הוא לה אלא שבח הוא לה: שהיתה שומעת על פרשת דרכים בני אדם שהיו אומרים: "שני בני יש לה לרובקה, שתי בנות יש לו ללבן; גדולה לגדול וקטנה לקטן" והיתה יושבת על פרשת דרכים ומשאלת: "גדול מה מעשיו?" - "איש רע הוא, מלסטם בריות"; "קטן מה מעשיו?" (בראשית כה כז) [ויגדלו הנערים ויהי עשו איש ידע ציד איש שדה ויעקב] איש תם יושב אוהלים; והיתה בוכה עד שנשרו ריסי עיניה, והיינו דכתיב (בראשית כט,ג) וירא ה' כי שנואה לאה [ויפתח את רחמה ורחל עקרה]; מאי 'שנואה'? - אי לימא שנואה ממש - אפשר בגנות בהמה

טמאה לא דבר הכתוב בגנות צדיקים דבר הכתוב? אלא ראה הקב"ה ששנואין מעשה עשו בפניה - 'ויפתח את רחמה' (היינו שזכתה לבכורה). ומאי צניעות היתה בה ברחל?
 דכתיב (בראשית כט, יב) ויגד יעקב לרחל כי אחי אביה הוא וכי בן רבקה הוא [ותרץ ותגד לאביה]. והלא בן אחות אביה הוא? אלא אמר לה: מינסבת לי?
 אמרה ליה: אין, מיהו אבא רמאה הוא ולא יכלת ליה.
 אמר לה: מאי רמאותיה?
 אמרה ליה: אית לי אחתא דקשישא מינאי ולא מנסבא לי מקמה.
 אמר לה: אחיו אני ברמאות [וזזהו 'אחי אביה'].
 [אמר ליה:] ומי שרי להו לצדיקי לסגויי ברמאותא?
 אין: (שמואל ב כב) עם נבר תתבר ועם עקש תתפל.
 מסר (יעקב) לה (לרחל) סימנין (שתאמר לו בלילה בשכבה); כי קא מעיילי לה ללאה, סברה: השתא מיכספא אחתאי! מסרתינהו ניהלה; והיינו דכתיב (בראשית כט, כה) ויהי בבקר והנה היא לאה [ויאמר אל לבן מה זאת עשית לי הלא ברחל עבדתי עמך ולמה רמיתני] - מכלל דעד השתא לאו לאה היא?! אלא מתוך סימנים שמסר לה יעקב לרחל ומסרתה ללאה - לא הוה ידע לה עד ההיא שעתא.

(משום דאיירי לעיל בבעיא דקראי דיעקב ובניו נקט נמי להך בעיא הכא): בעא מיניה אבא חליפא קרויא מרבי חייא בר אבא: בכללן (של ישראל כשבאו למצרים) אתה מוצא שבעים (כתוב (בראשית מ, כז) 'כל הנפש הבאה מצרימה שבעים'), בפרטן (כשהוא מונה אותן אחד אחד למעלה בפרשה) אתה מוצא שבעים חסר אחד (עם יוסף ושני בניו, וכדכתיב בהדיא: כל נפש ששים ושש; ומבני לאה חסר: דכתיב בכלל דידה שלשים ושלשה, ובפרטם אי אתה מוצא אלא ל"ב)!?
 אמר ליה: תאומה היתה עם דינה (שנולדו ללאה שתי בנות בכרס אחד), דכתיב (בראשית מ, טו) [אלה בני לאה אשר ילדה ליעקב בפדן ארם] ואת דינה בתו [כל נפש בניו ובנותיו שלשים ושלש] ('ואת' ריבוי הוא).
 אלא מעתה תאומה היתה עם בנימן, דכתיב

(בבא בתרא קכג, ב)

(בראשית מג, כט) [וישא עיניו וירא] את בנימין אחיו בן אמו [ויאמר הזה אחיכם הקטן אשר אמרתם אלי ויאמר אלהים יחנך בני]! ?
 אמר: מרגלית טובה היתה בידי (טעם יקר בעיני כמרגלית, שלא הייתי רוצה לגלות; ומעיקרא - לחדודי הוא דבעי), ואתה מבקש לאכדה ממני (כלומר לגלותה לאחרים ולחבב הטעם היה אומר כן)!
 [## אולי: הדרוש מצאן בעיני, ואתה רוצה לקלקל אותה, לסתור את הדרוש של 'את' כרבוני!]

הכי אמר רבי חמא בר חנינא: זו יוכבד, שהורתה בדרך ולידתה בין החומות, שנאמר (במדבר כ, נט) [ושם אשת עמרם יוכבד בת לוי] אשר ילדה אותה ללוי במצרים [ותלד לעמרם את אהרן ואת משה ואת מרים אחתם]; לידתה במצרים ואין הורתה במצרים (ולכן לא פרט בה: שהרי עדיין לא יצאה לאויר העולם, אלא עובר במעי אמה היתה בכניסתה למצרים).

בעא מיניה רבי חלבו מרבי שמואל בר נחמני: כתיב (בראשית ל, כה) ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף וגו' [ויאמר יעקב אל לבן שלחני ואלכה אל מקומי ולארצי] מאי שנא כי אתיליד יוסף (דלא רצה לשוב לבית אביו עד שנולד יוסף)?
 אמר ליה: ראה יעקב אבינו שאין זרעו של עשו נמסר אלא ביד זרעו של יוסף, שנאמר (עובדיה א, יח) והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש וגו' [ודלקו בהם ואכלום ולא יהיה שריד לבית עשו כי ה' דבר].

איתיביה: (שמואל א, לז) ויכם דוד (בעמלק) מהנשף ועד הערב למחרתם [ולא נמלט מהם איש כי אם ארבע מאות איש נער אשר רכבו על הגמלים וינסו] (כשפשוטו על צקלג ונהגו [כלומר: ולקחו שלל] נשי דוד מיירי, בספר שמואל; והלא דוד - מיהודה הוה ולא מיוסף, ונפל זרעו של עשו בידו! דעמלק היה בן אליפז בן עשו, ואתה אמרת שאינו נמסר אלא ביד זרעו של יוסף?! והלא גם ביד שאר שבטים נמסר, ואמאי קאמר קרא 'בית יוסף להבה' טפי משבט יהודה?)

אמר ליה: דאקריך נביאי - לא אקריך כתובי, דכתיב (בדברי הימים א) יב, כא) בלכתו אל צקלג (להלחם בעמלק) נפלו עליו ממנשה עדנה ויוזבד וידיעאל ומיכאל ויוזבד ואליהוא וצלתי ראשי האלפים אשר למנשה (לפי שנשתתפו עמו ממנשה, דהיינו משבט יוסף - לכך נפלו בידו).

מתיב רב יוסף (דברי הימים א, ד, מב-מג) ומהם מן בני שמעון הלכו להר שעיר אנשים חמש מאות ופלטיה ונעריה ורפיה ועזיאל בני ישעי בראשם (פסוק מג) ויכו את שארית הפלטה לעמלק

וישבו שם עד היום הזה (אלמא ביד בני שמעון נמי נפלו, ואתה אמרת שאין נמסר אלא ביד זרעו של יוסף?)

אמר רבה בר שילא: ישעי - מבני מנשה אתי, דכתיב: ובני מנשה חפר וישעי

[אי] פסוק כזה; אמנם יש פסוק דומה במשהו: דה"א ה, כד: ואלה ראשי בית-אבותם ועפר וישעי ואלילא ועזריאל וירמיה והודיה ויחדיאל אנשים גבורי חיל אנשי שמות ראשים לבית אבותם].

תנו רבנן: הבכור (בן כהן) נוטל פי שנים בזרוע ובלחיים ובקיבה (לקמן מפרש לה), ובמוקדשין (לקמן מפרש לה), ובשבח ששבחו נכסים (מעצמן) לאחר מיתת אביהן; כיצד? הניח להן אביהן פרה מוכרכת (למחצית שכר) ומושכרת (בדבר קצוב עד זמן פלוני) ביד אחרים, או שהיתה רועה באפר (אחו דלא חסרי מזוני כדלקמן) וילדה - בכור נוטל פי שנים (בהאי ולד הואיל ושבחא דממילא הוא ודמי כאילו הוחזק בו אביהן); אבל בנו בתים ונטעו כרמים (דהאי שבחא - על ידי היתומים עצמן הוא, ולא ממילא) - אין בכור נוטל פי שנים.

האי 'הזרוע והלחיים והקיבה' היכי דמי? אי דאתי לידי אבוהון - פשיטא! ואי דלא אתי לידי אבוהון - 'ראוי' הוא (דלא דמי לשבחא שהשביחו הנכסים: דכיון דהוי אבוהון מוחזק בנכסים, והן עצמן הושבחו - כמי שהוחזקו בשבח דמי; אבל הני מתנות - לא זכה אביהן כלום מחיים, וכולן הוו 'שבח'), ואין הבכור נוטל בראוי כבמוחזק!?

הכא - במכירי כהונה עסקינן (שאנשי העיר קרוביו ומכיריו של כהן זה, ומזכין לו זיכוי גמור במתנות בהמותיהן מיד כשנשחטו, קודם שהופרשו מן הבהמה), **ודאשתחית בחיי דאבוהון, וקסבר 'מתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמו' (ודמי כמאן דאתו לידה בטבלייהו, דאמרינן בשחיתת חולין בפרק 'הזרוע' (דף קל:): דקני להו כהן אי אתו לידה בטבלייהו, דמתנות שלא הורמו - כמי שהורמו דמיו, כדנפקא לן התם מ'זה יהיה משפט הכהנים' - מלמד שהמתנות דינן להוציאן בדיינין אי אתו לידה בטבלייהו, כדמפרש התם; והכא נמי: כיון דאשתחית בחיי אבוהון, והן מכירין של כהן זה, ומרעיו ואוהביו, אף על פי שעדיין לא הופרשו - הרי הם כאילו באו לידו, שאלו אוהביו גמרו ומקנו לו המתנות כשהן עדיין בתוך הבהמה, ודמי כמי שהוחזק בהן בחייו, דמתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמיו, ויטול בהן בכור פי שנים; והשתא ליכא למיפרך 'פשיטא', דהשתא אשמועינן טובא: דאף על פי שלא הורמו כמי שהורמו דמיו).**

[##] אם לפי חזקת 'מכירי כהונה' - מה יהא הדן אם ההנהגה בבית הכהנים הזו היא שמחזקים באופן קבוע את החזקים, והבכור תמיד מקבל חלק פלוני, והחזקים האחרים ניתנים באופן קבוע לבנים אחרים, והאב אינו אוכל בכלל? האם אין הבנים האחרים 'מכירי כהונה' לגבי החזקים שהם רגילים לקבל? **'מוקדשין' לאו דידיה** [של האב הכהן] **נינהו** (כגון חטאות ואשמות מחיים - קדשי ה' נינהו, ויש בהן מעילה כל זמן שלא נשחטו)?

בקדשים קלים (אבל שלמים אין בהן מעילה, כדדרשין קדשי ה' - קדשים המיוחדים לשם, יצאו קדשים קלים שאין מיוחדים לשם, ומיהו אינם ממונו: דמיקדש מיהא קדשי, ולא קרינא בהו 'בכל אשר ימצא לו'; ואפילו אם נשחטו - שיכול לאכלן - אינם שלו, כדתנן בפ"ב דקדושין [נב,ב]: 'המקדש בחלקו - בין בקדשי קדשים בין בקדשים קלים - אינה מקודשת, דמשלחן גבוה קא זכו; ומשני: בקדשים קלים ומחיים, דהוי ממונו לרבי יוסי הגלילי; ומיהו לאחר שחיתה - לא, כדאמרינן בפרק ראשון דבבא קמא [יב,ב]: כי אמר רבי יוסי הגלילי - מחיים, אבל לאחר שחיתה, דכי קא זכו משלחן גבוה קא זכו - לא אמר), **ואליבא דרבי יוסי הגלילי, דאמר 'ממון בעלים הוא** (לכל דבר, אף לקדש את האשה'), **דתניא (ויקרא ה, כא) [נפש כי תחטא] ומעלה מעל בה' [וכחש בעמיתו בפקדון או בתשומת יד או בגזל או עשק את עמיתו] (וכחש בה ונשבע על שקר, וחדר והודה והביא את אשמו) - לרבות קדשים קלים שהן ממון בעלים** (להתחייב עליהם אשם גזילות אם כפר בהן ונשבע והודה, כשאר גזל ממון, שהרי ממונו הן: שהבשר והעור - שלו, ואין לגבוה בהן אלא אימורים, ולכהן חזה ושוק; ו'בה' ו'בעמיתו' קדריש, דהיינו שלמים: שהאימורים לשם והבשר לבעלים; והן מעילה דהכא - אינו אלא לשון שינוי, וכן הוא אומר (דה"ב כו) 'וימעל בה' אלהיו' וכן בסוטה הוא אומר (במדבר ה) 'איש איש כי תשטה אשתו ומעלה בו מעל' - בתורת כהנים; דהא מעילה ממש ליכא בשלמים, כדפרישית: דממעית להו בתורת כהנים מדכתיב 'קדשי ה' בנהנה מן ההקדש גבי מעילה) - **דברי רבי יוסי הגלילי.**

[עיי' קצוה"ח רע"ח]

'הניח להן אביהן פרה מוכרכת ומושכרת ביד אחרים, או שהיתה רועה באפר וילדה - בכור נוטל בה פי שנים' - השתא מוכרכת ומושכרת, דלאו ברשותא דמרה דידהו (דאב) קיימא, אמרת 'שקיל' - רועה באפר (דהוי מוחזק) - מיבעיא?
הא קא משמע לן: דמוכרכת ומושכרת דומיא דרועה באפר: מה רועה באפר - שבחא דממילא קא אתי (מעשב השדה), ולא קא חסרי בה מזונא -

(בבא בתרא קכד, א)

אף מוכרכת ומושכרת: שבחא דממילא קא אתי, דלא חסרי בה מזוני (קמריי דאין מעלין לה היתומים מזונות; ואם תאמר: ליתני 'רועה באפר', ואנא ידענא דהוא הדין למוכרכת ומושכרת היכא דלא מחסרי מזוני, ולמה לי למיתני 'מוכרכת ומושכרת' כלל, דאיצטריך תו רועה באפר ללמד

עליהם בדבדלא חסרי מזונות מיירי – איצטריך: סלקא דעתא אמינא כל מוחכרת ומושכרת לא 'שבחא דממילא' הוא, אלא על ידי בני אדם שחורשין בה ועובדין בה, ולא לישקול בה בכור פי שנים - קא משמע לן: דכיון דהיתומין עצמן אין חורשין בהן ואין טורחין בהן, אלא אחרים – 'שבחא דממילא' חשבינן לה היכא דאין מעלין לה מזונות).
(הכי גרסינן: מני רבי היא. ולא גרסינן 'ומני': דלא קמהדר אתירוצא דלעיל כלל, אלא מילתא באפי נפשה היא דקבעי גמרא)

מני (הן ברייתא דקתני דנוטל בכור בשבח ששבחו נכסים ממילא לאחר מיתת אביהן) ?
רבי היא, **דתניא**: **אין בכור נוטל פי שנים בשבח ששבחו נכסים לאחר מיתת אביהן** (ממילא; אבל כשהשביחו יורשין - הכל מודים דאינו נוטל פי שנים); **רבי אומר: אומר אני: בכור נוטל פי שנים בשבח ששבחו נכסים לאחר מיתת אביהן, אבל לא בשבח שהשביחו יתומים לאחר מיתת אביהן.**

ירשו שטר חוב (היינו מלוה בשטר) - **בכור נוטל פי שנים** (דכיון דמוחקק בשטר ועל פי השטר גובין את המלוה - הרי הוא כאילו השטר השביח, דהיינו נכסים ששבחו ממילא; ומיהו אליבא דרבנן אינו נוטל פי שנים, ומסקנא דמילתיה דרבי היא, והכי מוכח לקמן בשמעתין; ודוקא מלוה בשטר, אבל מלוה על פה - ואפילו בעדים - כיון דליכא שטרא ומצי למטען "פרעתיה לך" - דהמלוה את חבירו בעדים אין צריך לפרעו בעדים - אפילו רבי מודה דלא שקיל פי שנים, דהא אין מוחזקין מחוב זה כלל דנימא הנכסים שבחו מעצמן);
(מילתא באנפי נפשה היא, ודברי הכל, ואפילו בלא ירשו שטר חוב מיירי): **יצא עליהן שטר חוב** (שחיב אביהם לאחרים) - **בכור נותן פי שנים** (כי היכי דנוטל פי שנים, שאותן נכסים נשתעבדו כולן למלוה); **ואם אמר "איני נותן ואיני נוטל"** (איני נוטל פי שנים מכל ירושת אבי שהריני מוחל חלק בכורה ואטול חלק כפשוטו, ולפיכך לא אשלם למלוה פי שנים, אלא כנגד מה שאני נוטל) - **רשאי** (וכשתובעו זה המלוה לדין - אין בית דין יכולין לכופו לפרוע אלא כנגד חלק פשיטותו; ונפקא מינה שצריך זה המלוה לתבוע את אחיו של זה לדין, ואם אין יכול לכופם - מפסיד; או אם הלכו למדינת הים - אין מורדיין לבע"ח בקרקע עד דשמעו בית דין טענת האחין, דמה ידעינן איזה טענה יש להן? דשמא יטענו 'פרענו' או 'שטר פרוע הוא'; דסלקא דעתך כיון דבכור הוא - זכי ליה רחמנא פי שנים, ואינו יכול לומר "איני חפץ שיהיו שלי", דבעל כרחו הרי הן שלו, דמשעה שמת אביו ירש פי שנים עד שיפקירם או עד שימכרם או יתנם לאחרים, וצריך להגבות לזה המלוה כנגד פי שנים - קא משמע לן דבעל כרחו לא זכי ליה רחמנא, דכתב 'לתת לו', כעין מתנה: אם ירצה לקבלה ואם ימחה שלא לקבל - אין מזכין לו לאדם בעל כרחו, דלא קרייה רחמנא 'ירושא' אלא 'מתנה'; אבל מחלק פשיטותו אינו יכול לומר כן, שהרי יורש הוא בעל כרחו. ויש מפרשין: 'ואם אמר איני נוטל בשטר חוב שיש לאבי על אחרים פי שנים, וגם איני נותן בשטר חוב היצא עלי פי שנים' - רשאי ושיבש גמור הוא: שהרי השטר היוצא על אביהן אינו דינו לגבות משטר שיש לאביהן על אחרים, דמטלטלי דיתמי לא משתעבדי לבעל חוב, אלא ממקרקעי הוא דקגבי, הלכך: אף על גב שמחל חלק בכורה מן השטרות של אביו, כיון דבקרקות הוא נוטל פי שנים - חייב להחזיר למלוה פי שנים).

מאי טעמיהו דרבנן (דאפילו בשבחא דממילא לא שקיל חלק בכורה) ?
אמר קרא (דברים כא, יז) [כי את הבכור בן השנואה יכיר] **לתת לו פי שנים** [בכל אשר ימצא לו כי הוא ראשית אנו לו משפט הבכרה] - **'מתנה' קרייה רחמנא: מה מתנה: עד דמטיא לידיה** (דנותן, ואינו יכול ליתנה לאחרים, דאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם) - **אף חלק בכורה עד דמטיא לידיה**;
ורבי אומר: אמר קרא 'פי שנים': מקיש חלק בכורה לחלק פשוט (ד'פי שנים' היינו שני חלקים: חלק פשוט וחלק בכורה; והזכירם בתיבה אחת דהוה מצי למכתב 'חלק אחד על אחיו'): **מה חלק פשוט: אף על גב דלא מטא לידיה** (דכל 'ראוי' שבעולם - הבן יורש מאביו, דהא לא איקריא ירושה 'מתנה' דנימא אינו נוטל חלק פשוט אלא במוחקק) - **אף חלק בכורה אף על גב דלא מטא לידיה** (ומיהו 'ראוי' גמור, כגון שהשביחו יתומים - לא שקיל פי שנים, דלהכי אהני 'בכל אשר ימצא לו').

ורבנן נמי - הכתיב 'פי שנים' ?
ההוא - למיתבא ליה אחד מצרא (שני חלקים יטול במקום אחד כחלק פשוט שהוא חלק אחד ונוטל במקום אחד; ונפקא מינה דכל מקום שנפל לו הגורל לחלק פשוט - יטול שם בלא גורל חלק בכורה, ואם הן שני אחין ושלש שדות - לא יפילו שלשה גורלות: שנים לבכור ואחד לפשוט, שהרי אם יפול חלק הפשוט בשדה האמצעי - לא יזכה בו, דאם כן נמצא נוטל הבכור בשני מקומות; אלא שני גורלות יפילו, ויטילום על שני שדות החיצונות, ואיזה שיעלה לבכור - יקח, ויטול גם האמצעי שאצלו עמו; ורבי איכא למימר דהך סברא נמי דחד מצרא נפקא ליה מהיקשא).

ורבי נמי - הכתיב 'לתת לו' ?
ההוא - שאם אמר "איני נוטל ואיני נותן" - רשאי.
(ורבנן נמי תרתי שמעת מינה: מדכתיב 'לתת' שמעינן ד'מתנה' קרייה רחמנא, ואינו יכול ליתן עד דאתיא לידיה דנותן; ומדכתיב 'לו' שמעינן דלא זכה בה בכור עד שתבא לידו, שאם אמר "איני נוטל" - רשאי).
(**שאם אמר "איני נוטל ואיני נותן"**: האי "איני נותן" - לאו דוקא נקט ליה הכא, דהא מקרא לא ילפינן ליה, אלא מסברא; דכיון דאין נוטל - ודאי לא יתן; והכי פירושו: ההוא שאם אמר "איני נוטל לפי שאני רוצה ליתן" - רשאי; ואורחא דמילתא נקט: שאין אדם רגיל לומר "איני נוטל" אלא מפני שצריך להחזיר מה שהוא נוטל לאחרים, דמה לו ולצרה ליטול כדי ליתן!).

אמר רב פפא: דיקלא (קטן הניח להן אביהן) **ואלים** (שנתעבה אחרי כן), (וכן: הניח להן) **ארעא ואסיק** (אחרי כן) **שירטון** (וחבל ונתייפתה בכך) - **דכולי עלמא** (רבי ורבנן) **לא פליגי דשקיל** (דעדיין שמו עליו); **כי פליגי בחפורה והוה שובלי** (שחת הניח להן, ונעשו אחרי כן שובלי), **שלופפי** (דקלים שהפריחו פירות) **והו תמרי** (ונעשו אחרי כן

תמרים; בכי האי גוונא שבחא דממילא פליגי): דמר סבר: 'שבחא דממילא', ומר (רבנן) סבר: 'אישתני' (העשב להיות חטין, והפרחים להיות תמרים, דהוי דבר אחר ושם אחר). אמר רבה בר חנא אמר רבי חייא: עשה (הדיין) כדברי רבי - עשה כדברי חכמים - עשה (ולא נאמר יטעה בדבר משנה חוזר);

(בבא בתרא קכד, ב)

מספקא ליה אי (הא דאמרינן בעירובין דף מו:)) 'הלכה כרבי מחבירו' (אי אמרינן דוקא 'מחבירו': כשחולק יחיד עליו) - ולא מחביריו (אבל לא 'מחביריו': דבכל מקום הלכה כחביריו והכא - חביריו פליגי עליה), או הלכה כרבי מחבירו ואפילו מחביריו (בכל מקום, והוא הדין להך).

[עיי' תוספות דף סב, ב ד"ה איתמר, וכאן ד"ה מספקא ליה]

אמר רב נחמן אמר רב: אסור לעשות כדברי רבי (אסור לדון כן, דקעבר א'לא תטה משפט', דהא אם עשה - אינו עשוי, כדמפרש לקמיה); קא סבר 'הלכה כרבי מחבירו' - ולא מחביריו (והאי דקאמר 'אסור לעשות כן' ולא קאמר 'אין הלכה כרבי' - היינו משום דאמר לעיל כי האי לישנא: 'עשה כדברי רבי' - עשה' אמר איהו נמי 'אסור לעשות');

ורב נחמן ידיה אמר מותר לעשות כדברי רבי; קא סבר 'הלכה כרבי מחבירו' - ואפילו מחביריו!

אמר רבא: אסור לעשות כדברי רבי, ואם עשה - עשוי (אהא הלכתא לא סמכינן אלא אהלכתא דרב פפא - דהוא בתרא - לקמן בשמעתין דף קכה:); קא סבר: 'מטין' איתמר (כך נאמר בבית המדרש: מטין את הדין אחר דברי חכמים לדון כן לכתחלה, ומיהו אי עבד כרבי עבד ולא מהדרין עובדא; והכי מפרשין לכל 'מטין איתמר' שבגמרא, והכי אמרינן בהדיא במסכת [כתובות] דף טז:)

תני רב נחמן בשאר ספרי דבי רב: (דברים כא, יז) [כי את הבכר בן השנואה יכיר לתת לו פי שנים] בכל אשר ימצא לו [כי הוא ראשית אנו לו משפט הבכרה] - פרט לשבח שהשביחו יורשין לאחר מיתת אביהן, אבל שבח ששבחו נכסים לאחר מיתת אביהן - שקיל; ומני? - רבי יא. ('ספרא דבי רב' - היינו 'תורת כהנים': ברייתא של ספר ויקרא; 'שאר ספרי דבי רב' קרי למדרש של ספר במדבר, מ'ישלחו מן המחנה' עד סוף הספר אלה הדברים כו'; ו'מכילתא' דהיינו מדרש 'אלה שמות' מ'החדש הזה לכם' עד סוף הספר; כולוהו אקרי 'שאר ספרי דבי רב', והיינו דאמרינן בעלמא (סנהדרין דף פו:): 'סתם מתניתין - רבי מאיר, סתם ספרא - רבי יהודה, סתם ספרי - רבי שמעון, סתם סדר עולם - רבי יוסי, סתם תוספתא - רבי נחמיה, וכולן אליבא דרבי עקיבא)

תני רמי בר חמא בשאר ספרי דבי רב: (דברים כא, יז) [כי את הבכר בן השנואה יכיר לתת לו פי שנים] בכל אשר ימצא לו [כי הוא ראשית אנו לו משפט הבכרה] - פרט לשבח ששבחו נכסים (ממילא) לאחר מיתת אביהן - וכל שכן שבח שהשביחו יורשין (כגון בנו בתים ונטעו כרמים או חסדו מזוני או מעות בהוצאת נכסים להשביחן) לאחר מיתת אביהן, דלא שקיל, ומני? - רבנן היא.

אמר רב יהודה אמר שמואל: אין בכור נוטל פי שנים במלוה (אפילו במלוה בשטר). [## אף על פי שלשמואל אחריות טעות סופר?] למאן (כלומר כמאן סבירא ליה שהוצרך לומר כן?) אילימא לרבנן, השתא: שבחא דאיתיה ברשותיה (שבחא דממילא, כגון חפורה והווי שובלי: שמוחזק קצת באותן הנכסים) אמרי רבנן לא שקיל, מלוה (דאינו מוחזק כלל במעות, אלא בשטר, דהווי ניירא בעלמא) מבעיא? אלא לרבי.

ואלא הא דתניא 'ירשו שטר חוב - בכור נוטל פי שנים, בין במלוה בין ברבית' - מני? לא רבי ולא רבנן?

לעולם (אליבא) לרבנן (והך דקתני 'ירשו שטר חוב' - רבי היא), ואצטריך: סלקא דעתך אמינא: מלוה, כיון דנקיט שטרא כמאן דגביא דמיא - קא משמע לן.

[## בשטר העומד ליגבות, כלומר שכבר הגיע זמן פרעונו לפני מות האב? אטו אפילו שלא הגיע זמן פרעונו?

אם שהגיע זמן פרעונו, בזה מחלוקת בית שמאי ובית הלל בשטר העומד ליגבות: שמעינן להו לבית שמאי דאמרי שטר העומד ליגבות כגבוי דמי - כתובות פא, א; יבמות לח, ב; סוטה כה, א; שבועות מח, ב; גיטין לז, א.; ורבי כבית שמאי; אך אם שטרם הגיע זמן פרעונו, ואינו עומד ליגבות - רביכמאן?]

שלחו מתם: בכור נוטל פי שנים במלוה (של עובד כוכבים) אבל לא ברבית. למאן? אילימא לרבנן, השתא: שבחא דאיתיה ברשותיה אמרי רבנן דלא שקיל, מלוה מבעיא? אלא לרבי.

ולרבי - ברבית לא? והתניא: 'רבי אומר: בכור נוטל פי שנים בין במלוה בין ברבית'?

לעולם רבנן היא, ומלוה - כמאן דגביא דמיא. (אבל לא ברבית - אף על פי שכתוב בשטר, ומלוה כמאן דגביא דמיא הואיל ונקיט שטרא, אבל רבית - אף על גב דנקיט שטר וכבר עבר הזמן משמת אביו - לא: דאין לך 'ראוי' כזה: דבר שלא היה שלו מעולם; אבל מעות מלוה דקשקיל מעות שהלוהו, ונמצא השטר מוחזק בידו במקום מעותיו, והרי הוא כמו משכון, ובזה הכל מודים דמלוה שהניח משכון עליה שקיל פי שנים, דבעל חוב קונה משכון, וכן פסק רבנו חננאל.)

(הא דשלחו מתם - פליגא אהך דרב יהודה אמר שמואל דלעיל, ותרוייהו אליבא דרבנן: מר משוי ליה 'מוחזק' כיון דנקיט שטרא, ומר לא חייש לשטרא, דניירא בעלמא הוא; וי"מ דהא דשלחו מתם - במלוה של עובד כוכבים, כדקתני, אבל לא ברבית, והך דרב יהודה אמר שמואל - במלוה של ישראל, ולא פליגי; והכל הוא בידם: דאדרבה: איפכא מסתברא! דמלוה של ישראל הוי מוחזק טפי ממלוה של עובדי כוכבים, 'אשר פיהם דבר שוא'.)

אמר ליה רב אחא בר רב[נא] * לרבינא: איקלע אמימר לאתריין ודריש: בכור נוטל פי שנים במלוה אבל לא ברבית.

* [תיקון של בעל סדר הדורות]

אמרו ליה: נהרדעי לטעמיהו (אמימר כרב נחמן סבירא ליה, דתרוייהו הוו מנהרדעא; כדאמר אמימר (לעיל דף לא).) אנא מנהרדעא אנא, וסבירא לי כו'; דתרוייהו סבירא להו דמעות שאדם חייב לחבירו - הוי מוחזק בהן, דאמר רבה: גבו קרקע (מבעל חוב) - יש לו (לבכור פי שנים, דהאי קרקע אשתעבד לאבוהון בחיין, וכמי שהיה לו במשכון דמי, וחשבינן ליה 'מוחזק' ליטול הבכור פי שנים), גבו מעות - אין לו (דמלוה להוצאה ניתנה, והני - מעות אחריני נינהו, וכאילו לא הוחזק בס אביהן); ורב נחמן אמר: גבו מעות - יש לו (שהרי מעות הלוהו ובמעות חשבינן ליה 'מוחזק' אליבא דשלחו מתם, והיינו כאמימר, דדרש בכור נוטל פי שנים במלוה, דהיינו מעות), גבו קרקע (בחוב מלוה אביהן) - אין לו (לבכור פי שנים, דמעות הלוהו ולא קרקע) (ורב נחמן - לפרושי אתא: האי דשלחו מתם 'בכור נוטל פי שנים במלוה'; ול"נ דהאי דאמרין 'נהרדעי לטעמיהו' - לא בא למעט דברי רבה, דאמר 'גבו קרקע יש לו', דהא אמימר סתמא דרש 'בכור נוטל פי שנים במלוה', לא שניא קרקע ולא שניא מעות! אלא למעוטי מדרב יהודה אמר שמואל אתא, דאמר לעיל אליבא דרבנן דאין הבכור נוטל פי שנים במלוה, ואמימר סבירא ליה כדשלחו מתם' וכרב נחמן ורבה, דסבירא להו כדשלחו מתם').

אמר ליה אביי לרבה: לדידך קשיא לרב נחמן קשיא! לדידך קשיא:

(בבא בתרא קכה, א)

מאי שניא מעות דלא (דלא שקיל בהו בכור פי שנים) - (ודאי היינו טעמא דידך משום) דלאו הני מעות שבק אבוהון? קרקע נמי - לאו הא קרקע שבק אבוהון (דאי הוה בעי ליה הוה מסלק ליה בזוזי!)? ועוד <הא את-הוא דאמר> הא אמר מר (רבה, בעובדא דההיא סבתא דהויא לה בת [נכדה] בן בנה הנשואה לבעל, וראויה הויא ההיא בת לירשה, ומתה ההיא בת, ואח"כ מתה הסבתא, ואתא בעל וקא תבע ירושת הזקנה כאילו אשתו קיימת; ושלחו מתם - דהיינו 'בני מערבא' - שאין הבעל נוטל, משום דהוה הנהו קרקעות 'ראוין' לאשתו אם תמות הזקנה בחייה, והרי מתה היא בחיי הזקנה, ואין הבעל נוטל בראוי כבמוחזק): מסתבר טעמא דבני מערבא (דאין הבעל יורש, דהוה ליה 'ראוי' ולא מוחזק לבת, שכל זמן שהזקנה בחייה אין לבת בהן כלום): דאי קדים סבתא וזבנא - זבינה זביני (שהרי אם מכרה הזקנה הנכסים בחיי הבת - מכירתה קיימת! כן אלו נכסי הלנה: אף על פי שראוים הן לגבות המלוה חובו מהן, כיון שלא הגיעו לידי המלוה מחיים - 'ראוין' הן: דהא אי הוה בעי ליה - הוה זבין להון ומסלק ליה למלוה בזוזי, או בקרקע אחרת חוץ מזו; הלכך: הא קרקע הוה ליה 'ראוי', ואין הבכור נוטל בראוי פי שנים); לרב נחמן קשיא: מאי שניא קרקע דלא, דלאו הא קרקע שבק אבוהון - מעות נמי לאו הני מעות שבק אבוהון!! ועוד (קשיא אחרת לרב נחמן דחשיב מעות מוחזקות טפי מקרקעות: הא איפכא הוה ליה למימר, משום דקרקע של זה הוי מוחזק טפי למלוה): הא אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה (דהא הוא דאמר משום רבה בר אבוה): יתומים (בני מלוה) שגבו קרקע (מן הלנה) בחובת אביהן - בעל חוב (של אביהן שנתחייב לו אביהן מעות) חוזר וגובה (אותה) מהן (ואם לא היה מוחזק ביד אביהן בחיים - אין יכול בע"ח לגבותו? והלא אילו קנו היתומים אחר מיתת אביהן קרקע - מי יכול לגבותו? והלא משנה שלמה שנינו בבכורות (דף נב).) שאין האשה נוטלת כתובתה בראוי, ובע"ח כיוצא בו, ומטלטלי דיתמי לא משתעבדי לבע"ח? כן כתוב בפירוש רבינו חננאל).

אמר ליה: לא לדידי קשיא ולא לרב נחמן קשיא: טעמא דבני מערבא קאמרין, ולן לא סבירא לן (ושינויא הוא דקמשני רבה: אנא ורב נחמן לא סבירא לן דבני מערבא דשלחו מתם' כלל, אלא כרב יהודה אמר שמואל דאמר אליבא דרבנן 'אין הבכור נוטל פי שנים במלוה', וכדפסקין נמי הלכתא לקמן: לא שניא גבו מעות לא שניא גבו קרקע - אין הבכור נוטל פי שנים, ואפילו לרב נחמן, דאמר: 'יתומים שגבו קרקע בחוב אביהן - בע"ח חוזר וגובה אותה מהן' אפילו הכי מודה דלגבי בכורה - לא חשיב קרקע הלוה 'מוחזק' למלוה, ולא שקיל בה בכור פי שנים, כדפסקין הלכתא לקמן; והכא היינו טעמא דרב נחמן, כדמפרש בפסחים בפרק 'כל שעה', דאיתמר: בעל חוב: אביי אמר: למפרע הוא גובה; רבא אמר: מכאן ולהבא הוא גובה, דלא חשיב מוחזק אלא משעת גבייה ואילך, וכדמפרש התם טעמא

דרבא: כיון דאילו הוה ליה זוזי - הוה מסלק ליה זוזי, אשתכח דהשתא הוא דקא קני; ומותבין לרבא מהא דאמר רב נחמן אמר רבה בר אבבה: יתומין שגבו קרקע כו'; אי אמרת בשלמא 'למפרע הוא גובה' - אמטו להכי חוזר וגובה אותה מהן, דכמאן דגבי ליה מחיים דאבוהון דמי; אלא אי אמרת 'מכאן ולהבא הוא גובה' - לא יהא אלא כזבין יתמי, ואילו קנו יתמי נכסי - מי משתעבדי לבעי? ומשני: שאני התם דאמר להו בעי דאבוהון: כי היכי דמשתעבד ליה ההוא ליה לאבוכון - הכי נמי משתעבד לדידי, מד' נתן כו'; וההוא - שינוי דסמכא הוא, דהא רבא - דהלכתא כוותיה לגביה דאבבי - הוא משני להא דרב נחמן הכי; הלכך: אפילו רב נחמן לא חשיב לקרקע של לוח 'מוחזק' למלוה עד שתבא לידו, משום דאי הוה בעי - הוה מזבין ליה עד השתא, דמכאן ולהבא הוא גובה; והלכך מאי דאמר רב נחמן 'גבו קרקע - אין לו, גבו מעות - יש לו' - לטעמייהו דבני מערבא קאמר, דאמרי אליבא דרבנן דנוטל במלוה פי שנים: דחשבינן לה 'מוחזקת' למלוה; ואתא רב נחמן למימר: לדידי לא שנא גבו קרקע, לא שנא גבו מעות - אין לו, דקל וחומר הוא, כדאמרן לעיל: שבחא דממילא אמרי רבנן דלא שקיל, מלוה מיבעי? אלא לדידהו, בקרקע מודו לי מיהא דלא שקיל, דהאי ארעא לא שבק להו אבוהון, כדאמרינן לקמן: 'שלחו מתם הלכתא כרב ענן', כדפריש רבה טעמייהו: דאי קדים סבתא כו'; דמהתם שמעינן דלא חשבי בני מערבא לקרקע של לוח 'מוחזק' למלוה; והלכך: האי 'שלחו מתם' דלעיל - מיבעי לן לאוקמי במעות ולא בקרקע, דלא תקשי דבני מערבא אבני מערבא; ומשום הכי אמר רב נחמן: 'גבו קרקע - אין לו, גבו מעות - יש לו'; ומיהו לא סבירא ליה, אלא בין קרקע בין מעות - אין לו כדפרישית; ורבה נמי: לטעמייהו דבני מערבא קאמר: לדידי לא שנא מעות לא שנא קרקע - אין לו, כדבר יהודה אמר שמואל, דהא לא היה אבוהון מוחזק לא בהאי קרקע ולא בהאי מעות; מיהא בני מערבא - כיון דחשיבי ליה 'מוחזק' במלוה, ויטול בה הבכור פי שנים - איכא למימר דבגבו קרקע - הוא דקאמר דיש לו: דדמי 'מוחזק' טפי ממעות, דהא אשתעבד ליה מיהא בחייו; אבל הני מעות - לא אישתעבדו ליה כלל; ובגבו מעות - מודו לי דאין לו; והאי ד'שלחו מתם' לקמן 'הלכתא כרב ענן כו' - וכדמפרש רבה: מסתבר טעמייהו דבעי מערבא כו' - התם ודאי בדיון הוה דלא ירית בעל, דהוה ליה 'ראוי' לגמרי, ולא אשתעבד לא לבעל ולא לאשתו הני נכסי דזקנה כלל, שהרי לא לוותה מן הבת ומן בעלה כלום, ואי קדים סבתא חבנא - זבינה זביני; אבל נכסי דלוח, כיון דמשתעבדי למלוה, ואי זבין - לא זביני, ויכול לטרופ מן הלקוחות - הרי הן כמוחזקין בידו, ושקיל בהו בכור פי שנים, אבל גבו מעות ודאי אין לו.

[עיי' תוספות ד"ה לטעמייהו]

מאי 'סבתא'? דההוא דאמר להו

(בבא בתרא קכה, ב)

"נכסי לסבתא" (לזקנתי אני נותן כל נכסי - אם אביו או אם אמו) וכתרה לירתאי (אחר מות זקנתי - לא יירשו יורשין שלה, כגון בנה או בתה או אביה או אחיה, אלא יורשין שלי, כגון בני או בתי או אחי - הקרוב קרוב קודם) "הויא ליה" (לההוא גברא) (חדא) בריתא דהוה נסיבא (ההיא בריתא), שכיבא בחיי בעלה ובחיי סבתא (ואחר כך שכיבא סבתא); בתר דשכיבא סבתא - אתא בעל, קא תבע (ואתא בעלה וקתבע, לפי שבשעת צוואת המת - היתה בתו קיימת, וכמי שאמר "נכסי לסבתא ובתרה לבתי", דהיינו 'ירתי', והיה רוצה לירש זכות אשתו); אמר רב הונא: לירתי ואפילו לירתי ירתי (האי "ובתרה לירתי" דקאמר ההוא גברא = "לירתי ולירתי ירתאי" קאמר: כיון שנתנה לבת ליורשה, והרי זכתה בהן הבת שהיתה יורשת שלה, כדמפרש טעמא לקמן: דכל האומר "אחרין" כאומר "מעכשיו" דמי, וכיון דזכתה בהן מחיים - הרי הבעל יורש את אשתו, דהיינו 'ירתי ירתאי'; והכי מפרש לה לקמיה; ומיהו השתא לא ידעינן אכתי טעמא דרב הונא, אלא שרואין אנו שזיכה את הבעל, וטעמא לא ידעינן עד דמפרש ליה לקמיה); ורב ענן אמר: לירתי ולא לירתי ירתי (והכי קאמר: "ובתרה - לירתי" לאותן יורשין שיהיו לי בעולם בשעת שתמות הזקנה אני נותן את נכסיי; כגון: אם היתה בתו קיימת או אחיו או אביו, דכל אלו אני קורא בהן 'ירתי', אבל לא בן בתו, כדמוכח לקמיה, דהיינו 'ירתי ירתאי'; שמכח בתו הוא בא לירש אותה; ולא לבעלה, דאיהו נמי 'ירתי ירתאי'; ד'ירתי' דוקא קאמר: אותן הבאים מכחי, ולא ל'ירתי ירתאי': הבאין מכח כחי; והלכך: היכא דליכא 'ירתי' אחר מות הזקנה, אלא 'ירתי ירתאי' - נשארו הנכסים ביד יורשי הזקנה, דדומה לאומר "נכסי לך ואחרין לפלוני"; שאם מת אותו שני - יירשו יורשי ראשון, כדתנינן לקמן בפירקין (דף קלו): 'ואם מת שני בחיי ראשון - יחזרו נכסים ליורשי ראשון'; שלחו מתם: הלכתא כוותיה דרב ענן, ולא מטעמיה:

הלכתא כוותיה דרב ענן, דבעל לא ירית; ולא מטעמיה: דאילו רב ענן סבר: אף על גב דהוה ליה ברא לברתיה (דהוה ליה 'ירתי ירתאי', קאמר רב ענן דההוא גברא) לא ירית (כדקא דייק לישנא ד'ירתי' משמע, ולא ירתי ירתאי), ולא היא: דאילו הוה ליה ברא לברתיה ודאי ירית (הואיל והוא ראוי לירש את זה הנותן, שהרי הבת וכל יוצאי יריכה במקום שאין בן - קודמין לכל יורשי האיש, ד'ירתי' קרינא ביה, הואיל והוא קודם לכל יורשיו, ואף על פי שבא מכח כחו; ומעיקרא כי אמר 'לירתי' = 'לירתי' שיהא לי במות הזקנה קאמר, ובן בתו יורש אותה, וקודם לאביו ולאחיו ולאחותו; ואף על פי שהן קרוין 'ירתי' והבן ההוא קרוי 'ירתי ירתאי' - אפילו הכי קודם, דלירשיו הראוין ליורשו מן התורה רגיל לקרות 'ירתי'); ובעל -

היינו טעמא דלא ירית: משום דהוה ליה 'ראוי', ואין הבעל נוטל בראוי כבמוחזק (וטעמא דבעל לא ירית: לא משום דהוה 'ירתי ירתאי', דאילו היה ראוי לירש נחלה זו מן התורה - 'ירתי' הוה קרינא ביה, אלא משום דאינו ראוי ליורשה: דהוה ליה האי ממון 'ראוי לאשה' ולא 'מוחזק'; שעדיין לא נפל בידה, ובעל אינו נוטל ב'ראוי'; אבל אי איכא בן דחזי למירתה - ודאי ירית, דבן ירית בראוי).

(ומקשינן: מכלל דרב הונא סבר בעל נוטל בראוי כבמוחזק (מדאוקימנא טעם דבני מערבא דבעל לא ירית היינו משום דחשבי להני נכסי 'ראוי', אם כן רב הונא - דאמר 'ירית בעל', סבירא ליה דבעל נוטל בראוי) ?

אמר רבי אלעזר (לפרושי טעמא דרב הונא קאתי): **דבר זה נפתח** (התחיל) **בגדולים** (רב הונא) **ונסתיים בקטנים** (רבי אלעזר ועצמו קרי 'קטן' לגבי רב הונא): **כל האומר "אחריך" מייד אני נותן את גוף הקרקע לבתי, אלא שזקנתי תאכל פירות בחייה ואחר כך תקח בתי או הבא מכחה את הנכסים**, דחשיב לה רב הונא לגבי בת כ'מתנת מהיום ולאחר מיתה', והלכך הויא לה זו הבת מוחזקת בחייה בהני נכסים, וכי קא ירית בעל - שפיר קא ירית במוחזק).

אמר רבה: מסתברא טעמא דבני מערבא (דחשבי להו 'ראוי' לגבי בת, ולא מוחזק; דליכא למימר 'כאומר "מעכשיו" דמי'): **דאי קדים סבתא וזבנא** (דהא אם קדמה הזקנה בחייה ומכרה לאחרים) - **זבינה זביני** (וכשתמות הזקנה - אפילו אם תהיה הבת קיימת - לא תטול כלום, כדאמרינן בכתובות ולקמן בפרקין (דף קלז): "נכסי לך ואחריך לפלוני": אם קדם הראשון ומכר - מה שמכר מכר, ואין לשני אלא מה ששייר ראשון, ואם לא שייר כלום - לא שקיל מידי; והלכך בעל לא ירית: דאשתו לא הויא הוחזקה כלל בהני נכסים בחייה, שהרי היתה הזקנה יכולה למכור לגמרי, מה שאין כן במתנת "מהיום ולאחר מיתה"; ונמצא שאף גוף הקרקע לא הוחזק לבת בחיי הזקנה, וגם כשמתה הזקנה אין הבת בחייה להוריש המוחזק לה לבעל!)

אמר רב פפא: הלכתא: אין הבעל נוטל בראוי כבמוחזק (בראוי ממש, כגון לירש את אשתו בקבר בנחלה שנפלה לה לאחר מיתה אתא רב פפא לאשמועינן דלא ירית, דהא כולי עלמא מודו דלא ירית, כדילפינן מקראי בפירקין דלעיל (דף קיג), מדכתיב 'בגבעת פנחס בנו': דרב הונא לא פליג אלא ב"אחריך", וכדפריש רבי אלעזר: דכל האומר "אחריך" - כאומר "מעכשיו" דמי; אבל ב"ראוי" דפליגי ביה רבי ורבנן, כגון 'חפורה והוי שובלי שלופפי והוו תמרי' - לא אתא לאשמועינן דאין הבעל נוטל, אלא ודאי הבעל נוטל: שהרי כשמתה - יורש את כל נכסים שהיתה מוחזקת בהן, וכי גדלי פירי - ברשותיה גדלי; דנהי דפליגי רבנן בבכור, דהתם היינו טעמא כדאמרן לעיל (דף קכד): 'לתת לו' - מתנה קרייה רחמנא; אבל גבי בעל - ליכא למימר הכי; ועוד: דאפילו בכור כהאי גוונא: דליכא יורש אחר אלא הוא - יורש כל נכסי אביו, הכל מודים שיירש הכל ואפילו שבח הראוי, דהא כי אשבוח - ברשותיה אשבוח, ואין הבכור נוטל בראוי כבמוחזק (כרבנן, כגון 'דהוי שלופפי והוו תמרי': שנשתנה שמן על ידי שבח ששבחו אחר מיתת אביו; אבל דיקלא ואלימ ארעא ואסקא שירטון: שעדיין שמן הראשון עליהם - הכל מודים דשקיל חלק בכורה; אבל ענבים ובצרום - לא שקיל בכור פי שנים, אפילו לרבי, ואף על פי שעדיין לא נשתנה שמן, משום דשבח שהשביחו יתומים - הכל מודים דלא שקיל; ומיהו היכא דמת בכור בחיי אביו - בניו של בכור יורשין חלק בכורתו עם אחי האב, דומיא דבנות צלפחד, וכדפרישית לעיל בפירקין (דף קטז: ד"ה ושהיה), כדתניא בתוספתא דבכורות, וכדאמרינן בהלכות גדולות; ובגמרת ירושלמי יליף לה ריש לקיש: נאמר 'משפט' לענין כפילה, ונאמר 'משפט' לענין פשוטה כו', כדפרישית לעיל, ואין הבכור נוטל פי שנים במלוה (ואפילו בשטר), בין שגבו קרקע בין שגבו מעות (דלאו האי קרקע ולא הני מעות שבק להון אבוהון, והוה ליה 'ראוי'; ואי תפיס עלה משכון - אפילו לרב פפא: בכור נוטל פי שנים, דקיימא לן (גיטין דף לז) 'בעל חוב קונה משכון';

(בבא בתרא קכו, א)

ומלוה שעמו (שהבכור נתחייב לאביו) - **פלגי** (חלק בכורה יחלקו ביניהן: איהו מעב פלגא ונותן לאחיו פלגא, דהוי ליה 'ממון המוטל בספק' וחולקין, דאין ידוע אי חשיב 'מוחזק' לאביו, שהרי הבכור רוצה הוא לשעבד נכסיו לאביו לגמרי, ובעין יפה גמר ומקני נכסיו לאביו, כדי שיהא אביו מוחזק בהן מלוה, ויטול בה אותן פי שנים! או דלמא לא שניא משאר מלוה? הלכך פלגי. יש לשונות אחרים, ולא נתיישבו לפי הלשון הכתוב בספרים; והא דאמרינן 'כל האומר "אחריך" כאומר "מעכשיו" דמי - לאו מילתא היא, אלא כ'שלחו מתם', דאמר רבה 'מסתבר טעמא דבני מערבא כו'; וכל היכא דאמר "נכסי לך ואחריך לירש" - מת ראשון - קנו יורשי הנותן או יורשי יורשין הקודמין ליורשו, אבל בעל - לא, דאין הבעל נוטל בראוי; ואם נתן הנכסים לבת 'מהיום ולאחר מיתה' - אף על פי שמתה בחיי הזקנה - הבעל יורשה, דהויא לה 'מוחזקת' בגוף הקרקע בחיי הזקנה).

[עיי' תוספות רי"ד, קצוה"ח]

אמר רב הונא אמר רב אסי: בכור שמיחה - מיחה (אף על גב דאוקימנא לדברי הכל דאין הבכור נוטל פי שנים בשבח שהשביחו יתומים לאחר מיתת אביהן, מיהו אם מיחה ואמר "אל תשביחו חלקי אלא נחלק מיד ואשביח אני שני חלקים שלי ואטול כל שבחך", והן נתייאשו מלחלוק והשביחו הנכסים - הרי מיחה בהן, ויטול פי שנים; דהא פסקינן לקמן יש לו לבכור פי שנים קודם חלוקה' - משעה שחפץ לזכות בבכורתו, והרי חפץ ליטול חלקו לאלתר, וזוכה בחלק בכורתו מיד כל מקום שהוא, הלכך נכסין ידיה אשבח).

אמר רבה: מסתבר טעמיה דרב אסי (מסתברא מילתא דרב אסי דיטול הבכור פי שנים בשבח שהשביחו יתומים בשביל מחאתו כשמיחה) **בענבים** (מחוברים) **ובצרום** (היתומים שלא מדעתו; אי נמי מדעתו ובעל כרחו: שלא רצו לחלוק) **זיתים ומסקום** (או זיתים היו מחוברין כשמיחה בהן, ומסקום והשביחום יתומים בבצירה ומסיקה: בהאי שבח שקיל בכור פי שנים: שנוטל שני חלקים מן הענבים כמות שהן בצורים, ולא יתן להם שבח בצירה, דענבים היו ואכתי ענבים נינהו, וענבים של בכור הוא דאשבוח, והרי זה דומה לגזול פרה והוקירה דמשלם אותה כמות שהיא הואיל ולא נשתנית), **אבל דרכום** (על מנת לזכות הן בשבח דריכה) - **לא** (לא שקיל בכור פי שנים, כדתנן: **הגזול עצים ועשאו כלים - משלם כשעת הגזילה** דקנייה בשינוי, הכא נמי קניניהו יתמי להני ענבים בשינוי; כך נראה בעיני; ורבינו חננאל פירש: בכור שמיחה ואמר "איני מוותר חלק בכורה" - דיו, ואין צריך למחות פעם אחרת, ואמר רבה: הני מילי כשמיחה בענבים ובצרום זיתים ומסקום - הוא דאין צריך למחות לו פעם אחרת,

אבל אם דרכו וחלקו ולא מיחה – ויתר; ולא נהירא לי: חדא, דאפילו לא מיחה - לא הפסיד חלק בכורה עד שיטול חלק באחת מן השדות כפשוט, כדלקמן, ואז ויתר חלק בכורה בכל הנכסים; ועוד: הא אכתי לא איירינן לעיל בשום ויתור דנימא 'מכיון שמיחה מיחה ולא יוותר עוד';

ורב יוסף אמר: אפילו דרכו (קסלקא דעתא השתא דאפילו דרכו שקיל בשבח היין פי שנים).

(והיינו דקא מתמה גמרא:) **'דרכו' (אמאי שקיל פי שנים?) מעיקרא עינבי השתא חמרא (וקנייה בשינוי, כדפרישית)!**

(ומשני:) **כדאמר רב עוקבא בר חמא (לקמן): 'ליתן לו דמי היזק ענביו' - הכא נמי נותן לו דמי היזק ענביו.**

(כלומר: האי דאמר רב יוסף 'אפילו דרכו' - לא ליטול שבח היין היתר על הענבים אמר, דודאי לא שקיל אלא דמי ענבים; אלא הכא במאי עסקינן? - שפחת היין ונשפך או נתקלקל, שאין שוה כדמי ענבים; ואתא רב יוסף למימר דאפילו דרכו ופחתו - בכור נוטל פי שנים בענבים בצורים כדמים שהיו שוין הענבים: דכיון דמיחה בהן - לא הוה להו לדרוך ענבים שלו, ומשלמים לו דמי ענביו, הכל כשעת הגזילה; ומר [אמר] חדא ומר אמר חדא, ולא פליגי: רבה איירי דאין נוטל בשבח היין, ורב יוסף אתא למימר דהכי נמי לא שקיל בפחיתת היין מדמי ענבים).

[##] נראה שהסבר הענין הוא כך: אף על פי שהבכור דרש חלוקה, ולא ניתן היה לבצע את החלוקה בקרקעות - אין זאת אומרת שאין הבכור זכאי שיחלקו את היבול; ולפיכך היוורשים האחרים שלקחו את היבול - הענבים, ודרכו אותם - אינם אלא גזלנים, ועליהם לשלם את ערך הענבים כשעת הגזילה לפני הדריכה, והבכור אינו שותף להפסיד - וגם לא להרויח.]

היכא איתמר דרב עוקבא בר חמא?

אהא: דאמר רב יהודה אמר שמואל: בכור ופשוט שהניח להן אביהן ענבים ובצרום, זיתים ומסקום: בכור נוטל פי שנים (וכגון שמיחה), אפילו דרכו.

'דרכו' מעיקרא עינבי השתא חמרא??

אמר רב עוקבא בר חמא: ליתן לו דמי היזק ענביו (והכי קאמר: ואפילו דרכו - נוטל פי שנים בענבים בצורים כמו שהן שוין קודם דריכה).

אמר רב אסי: בכור שנטל חלק (באחת מן השדות) כפשוט (כאחד מאחיו, חלק פשיטות) - ויתר (כלומר: הרי מחל חלק בכורה, כדמפרש לקמיה, או בהאי שדה אי בכל הנכסים; ושעמא - כדאמרן לעיל: אם אמר "איני נוטל ואיני נותן" - רשאי, דכיון דמתנה' קרייה רחמנא, ואיהו לא בעי לה - לא הויה מתנה, ולא יזכה בה עוד).

מאי 'ויתר'?

רב פפא משמיה דרבא אמר: ויתר באותה שדה; רב פפי משמיה דרבא אמר: ויתר בכל הנכסים כולן:

רב פפא משמיה דרבא אמר 'ויתר באותה שדה', קא סבר: אין לו לבכור (חלק בכורה לא לתת ולא למכור) קודם חלוקה >ומה דאתא לידיה אחיל אידך לא אחיל< (כדכתיב 'לתת לו' - עד דאתיא לידיה, דמקבל 'מתנה'; הלכך האי שדה שבא לידו חלקו ממנה, והיה לו לזכות בו חלק בכורה, דהא שעת חלוקה הוא, וקרינן ביה 'לתת לו' - הלכך מצי מחיל, אבל בשאר נכסים - לא מצי מחיל, דאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם: דעד שעת חלוקה לא זכי בהו, וכל שכן בחלק פשיטות דלא זכי קודם חלוקה: שלא הוברר חלקו; ומיהו אם מת קודם חלוקה - לא שנא בכור ולא שנא פשוט - בנו יורש עם האחיו, ונוטל חלק אביו כשיבאו לחלוק, דלא גרע היכא דמת האב ואחר כך מת הבן: דבן הבן יורשו, מהיכא דמת הבן בחיי האב דבן בנו יורשו, כדכתיב 'ובן אין לו' - עיין עליו; אבל קודם חלוקה - אין יכולין למכור לא האב ולא הבן), ורב פפי משמיה דרבא אמר 'ויתר בכל הנכסים כולן', קא סבר: יש לו לבכור קודם חלוקה (ואף על גב דחלק פשוט אין לו, דהא כתיב 'לתת', משעת שמת האב הוא ראוי ליתן לו, הלכך בבכור תליא מילתא: דבשעה שירצה יזכה בחלקו, וכדאמרן לעיל: 'בכור שמיחה - מיחה'; והלכך יש כח בידו למחול כל שעה שירצה, דהיינו 'דבר שבא לעולם', ואנן סהדי דכי היכי דאחיל בהא שדה - אחיל בכלהו, וכיון דיש כח בידו לזכות - יש כח נמי בידו ליתן ולמחול, והויה מחילה) ומדאחיל בהא - אחיל בכלהו.

והא דרב פפי ורב פפא - לאו בפירוש איתמר אלא מכללא איתמר: דהווא בכור דאזיל זבין נכסי ידיה ודפשוט (יש מפרשין בחלק בכורתו ובחלק פשיטותו, ואין זה לשון גמרא; ועל כרחי זקוק אני לפרש שמכר כל הנכסים: שני חלקים שלו וחלק פשוט אחיו: מקמי דניפלוג בהדיה מכר כל השדה, שלא ברשות אחיו, ולצורך אחיו: לתת לו מעות של חלקו); אזול יתמי בני פשוט למיכל תמרי (מאותו שדה בשביל חלק אבוהו) [מהנהו לקוחות; מחונהו (הכוס);] אמרי להו (ללקוחות) קרובים (קרובייהו דיתמי): לא מיסתיא דזבנתינהו לנכסיהו (שלא מדעתם ושלא מדעת אבוהו, דהא ודאי חלק פשוט אחיו לא היה יכול למכור), אלא מימחא נמי מחיתו להו??

אתו לקמיה דרבא, אמר להו: לא עשה (הבכור) ולא כלום (במכירה זו)!

(בבא בתרא קכו, ב)

מר (רב 99) סבר 'לא עשה כלום' בפלגא (בחלק פשיטותו, וכל שכן בחלק פשוט אחיו, אבל בחלק בכורה יפה מכר, דיש לו לבכור קודם חלוקה) [עיי' תוספות], וומר סבר: בכולהו (אפילו בחלק בכורה).

שלחו מתם: 'בכור שמכר קודם חלוקה - לא עשה כלום' - אלמא אין לו לבכור קודם חלוקה!

והלכתא: יש לבכור קודם חלוקה (ואם מכר או מחל או נטל חלק אחד כפשוט - ויתר בכל הנכסים כולן, משום ד'מתנה' קרייה רחמנא, ומשמת אב - נתונה לבכור).

מר זוטרא מדרישבא פלג בצנא דפלפלי (סל מלא פלפלין) בהדי אחין בשוה; אתא לקמיה דרב אשי, אמר ליה: הואיל ויתרתה במקצת - ויתרתה בכל הנכסים כולן.

משנה:

האומר: "איש פלוני בני בכור (שהוא בכור) לא יטול פי שנים"; (אי נמי) "איש פלוני בני (פשוט) לא יירש עם אחיו" - לא אמר כלום, שהתנה על מה שכתוב בתורה (שהרי מתנה לעקור דבר מן התורה, ובעל כרחו של זה - יירש עם האחין, ואינו יכול לסלקו מירושה זו אלא על ידי שיתן בלשון 'מתנה': כל נכסיו לשאר בניו, או שיאמר "שאר בניי יירשו כל נכסי", ואלבא דרבי יוחנן בן ברוקא).

[## נראה שמשנה זו אינה כרבי מאיר שאמר בערכין ה, א: (גמרא) תנו רבנן:

המערך פחות מבן חדש: רבי מאיר אומר: נותן דמיו וחכמים אומרים לא אמר כלום. במאי קמיפלגי?

רבי מאיר סבר אין אדם מוציא דבריו לבטלה: יודע שאין ערכין לפחות מבן חדש וגמר ואמר לשם דמים; ורבנן סברי אדם מוציא את דבריו לבטלה. וכן

כאן: יודע אדם שאין ירושה בענין זה, וכוונתו למתנה!]

המחלק נכסיו על פיו: ריבה לאחד (נתן לו במתנה כפליים) ומיעט לאחד והשוה (או שהשוה) להן את הבכור (בלשון מתנה) - דבריו קיימין (דצוואת שכיב מרע אינה צריכה קנין ולא שטר ולא משיכה, אלא בדבור פיו בעלמא, וכגון שמצוה מחמת מיתה, כדאמר לקמן בפרק 'מי שמת'; שיש כח באדם ליתן ממונו במתנה לכל מי שירצה, ואין כאן 'מתנה' על מה שכתוב בתורה) שהרי לא נשאר לו אחר מיתתו כלום להוריש לבניו בתורת ירושה, שיטלו הפשוטים בשוה והבכור פי שנים; ואם אמר משום ירושה - לא אמר כלום (אם ריבה לאחד ומיעט לאחד בלשון 'ירושא': שאמר "פלוני בני יירש אותו שדה בית כור, ופלוני בני יירש שדה לתך" ועל בנו בכורו אמר "פלוני בני יירש שדה פלוני, ופלוני בני יירש שדה פלוני" - הגדול כשל חבירו - לא אמר כלום, דמתנה על מה שכתוב בתורה: שאינו יכול לעשותו יורש אלא כמשפט הכתוב, ודלא כרבי יוחנן בן ברוקא, דאמר לקמן במתניתין (דף קל). 'אם אמר על מי שראוי לירשו - דבריו קיימין'; והך מִשְׁנָה - דרבנן היא, ורביתא הוא דנקט 'ריבה לאחד ומיעט לאחד משום ירושה לא אמר כלום', וכל שכן היכא דעקר כל הנחלות מן האחין והוריש לאחד מהן - לא עשה ולא כלום).

כתב בין בתחלה בין באמצע בין בסוף משום מתנה - דבריו קיימין (דכיון דאיכא לשון מתנה בהדה - מהני ליה דאף לשון ירושה קונה).

גמרא:

לימא מתניתין (דקתני אין אדם מתנה) - דלא כרבי יהודה (ואנן קיימא לן: רבי מאיר ורבי יהודה - הלכה כרבי יהודה), דאי רבי יהודה - האמר 'בדבר של ממון תנאו קיים', דתניא: האומר לאשה "הרי את מקודשת לי על מנת שאין לך עלי שאר (מזון) כסות ועונה (תשמיש)" - הרי זו מקודשת, ותנאו בטל (דאין אדם מתנה על מה שכתוב בתורה, והוי קידושין [1]): המעשה מעשה, והתנאי כמאן דליתיה: דכמעשה בלא תנאי דמי' - דברי רבי מאיר; רבי יהודה אומר: בדבר של ממון (שאר וכסות; אבל עונת תשמיש - מצוה היא, וצערא דגופא הוא) - תנאו קיים (הקדושין קדושין, ויש לה עליו עונה, אבל לא שאר וכסות; ומתניתין נמי של דבר ממון הוא)! אפילו תימא רבי יהודה: התם ידעה וקא מחלה (שעל מנת כן קבלה קדושין, ובההיא הנאה דמקדש לה - מחלה ליה, וכיון דקבלה לקדושין מיניה נתרצית למחול), (אבל) הכא - לא קא מחיל (הכא מי מחיל? מה הנאה יש לו לבן שימחול? ואף על פי ששתק הבן - אין זו מחילה, דאינו רוצה להכעיס את אביו; ולא גרסינן 'מי ידע דמחיל').

אמר רב יוסף: אמר "איש פלוני בני בכור הוא" - נוטל פי שנים (האומר "איש פלוני הנה הוא בני בכורי" - מהימנין ליה לאב ליטול פי שנים, דאפילו רבנן, דפליגי אדברי יהודה לקמן בשמעתין, ואמרי 'אינו נאמן' - הני מילי בדמוחזק לן דלאו בכור הוא, אבל בדלא מוחזק לן הי מיניהו בכור - מודו דנאמן, כדאמרינן לקמן: 'אלא לרבנן 'כיר' למה לך? - בצריך היכרא', (אבל אמר: "איש פלוני בכור הוא" (יירש פלוני בני, הנה הוא בכור) " (ולא אמר "בכורי") - אינו נוטל פי שנים: דלמא 'בוכרא דאמא' קאמר (והוי בכור לכהן, אבל לא לנחלה, דלא הוי 'ראשית אונן' ידיה; ומספיקא - לא יהבינן ליה פי שנים, ואפילו אם תפס - מפקינן מיניה, דלא קרינא ביה 'כיר' לאחרים, דאכתי מספקא לן).

ההוא דאתא לקמיה דרבה בר בר חנה, אמר ליה: "מוחזקני בזה (מוחזק אני בו) שהוא בכור" (ועד אחד עמו);
אמר ליה: מנא ידעת?

דהוה קרי ליה אבוב 'בוכרא סכלא' (בכור שוטה).
דלמא 'בוכרא דאמא' הוא, דכל בוכרא דאמא - נמי 'בוכרא סכלא' קארו ליה (ולא משום שטותו אלא לפי שאינו בכור גמור, כמו 'הדס שוטה': שאינו כשר)! ?

ההוא דאתא לקמיה דרבי חנינא, אמר ליה: מוחזקני בזה שהוא בכור (והיה עד אחד עמו; והאי בכור היה שמו 'שכחת', כדלקמיה).
אמר ליה: מנא ידעת?

אמר ליה: דכי הווי אתו (החוששין בעיניהן) לגבי אבוב, אמר להו: זילו לגבי שכחת ברי (שם הבכור, ולא היינו בריה דרבי חנינא דאמרין ב'לא יחפור' (לעיל דף כו):
'אמר רבי חנינא: לא שכיב שכחת ברי אלא דקץ תאינתא בלא זמנה', דבוכרא הוא, ומסי רוקיה (לעין).
ודלמא בוכרא דאמא הוא?
גמירי: בוכרא דאבא מסי רוקיה, בוכרא דאמא לא מסי רוקיה.

אמר רבי אמי: (בכור הנולד) טומטום (שאינו ניכר בו לא זכרות ולא נקבות) שנקרע ונמצא זכר (ולאחר זמן נקרע ונמצא זכר: שהיה גיד שלו וביציו טמונין בגוף) - אינו נוטל פי שנים, דאמר קרא (דברים כא, טו) [כי תהיין לאיש שתי נשים האחת אהובה והאחת שנואה וילדו לו בנים האהובה והשנואה] והיה הבן הבכור לשניא; ('והיה' - קרא יתירא הוא: עד שיהא בן משעת הויה (לידה; ורבותא נקט: דאף על גב שנמצא זכר גמור; וכל שכן אנדרוגינוס, שאין ספיקו עתיד להוודע).

רב נחמן בר יצחק אמר: אף אינו נידון כבן סורר ומורה, דאמר קרא (דברים כא, יח) כי יהיה לאיש בן סורר ומורה [אינו שמע בקול אביו ובקול אמו ויסרו אותו ולא ישמע אליהם] - עד שיהא בן משעת הויה;

(בבא בתרא קכז, א)

אמימר אמר: אף אינו ממעט חלק בכורה (אותו טומטום שנקרע ונמצא זכר, אם הוא פשוט ואינו בכור, וכל נכסי האב תשעה מנים, והן שלשה בנים: בכור ופשוט וטומטום - חולקים הנכסים תחלה לשלשה חלקים כאילו אין כאן כי אם בכור ופשוט, והטומטום כמאן דליתיה, ומגיע לחלק הבכור ששה מנים, שהן שני חלקים, לפי שהבכור נוטל פי שנים בפשוט; נמצא חלק בכורה = שלשה מנים; חוזרים וחולקים הששה מנים הנותרים בין שלשתן, נמצא הבכור נוטל חמשה מנים, והטומטום והפשוט נוטלין כל אחד שני מנים; אבל אי הוה ממעט - לא היה נוטל הבכור אלא ארבעה וחצי מנים: פי שנים כנגד כל אחד, דנהי דאינו ממעט חלק בכורה, אבל חלק פשוט מיהא ממעט מכולן), (מאי טעמא?) שנאמר (שם: דברים כא, טו) 'וילדה לו בנים' ('וילדו לו בנים') - עד שיהא בן בשעת לידה ('והיה הבן הבכור' - מי שהוא בן בשעת לידה חולק הבכור כנגדו חלק בכורה, וממעט לחלק בכורה מן הבכור, דהכי משמע קרא: כנגד הבנים משעת לידה - יטול חלק בכורה, דהיינו חלק גדול, ולא נחשוב טומטום עמהם: שלא יטול הבכור אלא כנגד שנים מהם, דכשהו מרובין ממעט חלק בכורה).

רב שיזבי אמר: אף אינו נימול לשמנה (לדחות שבת, כדדרשינן (שבת דף קלב).
'וביום השמיני' - ביום, אפילו בשבת), דאמר קרא (ויקרא יב, ג) [דבר אל בני ישראל לאמר] אשה כי תזריע וילדה זכר [וטמאה שבעת ימים כימי נדת דותה תטמא] (פסוק ג) וביום השמיני ימול [בשר ערלתו] - עד שיהא זכר משעת לידה;

רב שרביא אמר: אף אין אמו טמאה לידה (שבעה אם נקרע ונמצא זכר, וגם לא שבועיים אם נמצא נקבה), דאמר קרא אשה כי תזריע וילדה זכר וטמאה שבעת ימים - עד שיהא זכר משעת לידה (דכתיב 'וילדה זכר וטמאה', והכי נמי כתיב 'ואם נקבה תלד וטמאה שבועיים'; 'וילדת טמאה היא, אף על פי שאינה רואה דם).

מיתבי [נדה פ"ג מ"ה; דף כח, א]: 'המפלת טומטום (וכל זמן שלא נקרע מספקין ליה בזכר ובנקבה) ואנדרוגינוס (שיש לו זכרות ונקבות) - תשב לזכר ולנקיבה' (תשב לזכר ימי טוהר דזכר, וימי טומאה דנקבה: שתטמא שבועיים משעת לידתה אפילו אם לא תראה דם; ומשבועיים ואילך - 'תשב על דמי טהרה' אם תראה דם עד ארבעים ללידתה, דהיינו ל"ג ימי טוהר דזכר חסר ז' ימים; שמנתה שבועיים לטומאה מספק)! ? תיובתיה דרב שרביא (דכלל כלל לא חשיב לה 'וילדת', לא לטומאה ולא לטהרה) - תיובתא.

[## למרות דברי הגמרא - וכי בשופטני עסקינן? וכי רב שרביא, לפני שאמר דבר לא יבדוק במשניות? וכי לא ידע משנה זאת? אלא ודאי ידע רב שרביא משנה זאת, וידע שאין דבריו כהלכה; ולכן הגמרא מוכיחה מהמשנה שאין הלכה כמותו. אך אם כן - למה התכוין רב שרביא?

אפשרות אחת: רב שרביא מתנגד ללימודים של רבי אמי מ'והיה הבן הבכור' - מלידתו יהיה - שהבכור הטומטום אינו מקבל פי שנים, וכן ללימודו באותו אופן של רב נחמן בר יצחק שאינו נעשה בן סורר ומורה, וכן לאמימר שאמר שאינו ממעט חלר בכורה - לימוד שדומה לדברי רבי אמי, רק שבנוי על פסוק 'וילדו לו בנים' - ולא טומטום, ואולי אפילו ללימוד של רב שיזבי; ואולי ההתנגדות שלו נובע מהטעמים האלו: א) מדוע לא אמרו לימודים חשובים אלו על ידי תנאים במדרשי ההלכה, או בביריות? ב) מאיזה כוח מחדשים הלכות אלה? הרי הלימוד הזה - של רבי אמי והלימודים הדומים להם - מביאים לידי סתירה למשנה, שהרי הלימוד של רב שרביא הוא בדיוק כמו הלימוד של רבי אמי - ואם הוא מביא למסקנה שהמשנה סותרת אותה, ולכן אינה נכונה - אזי גם הלימודים של רבי אמי וחבריו אינם נכונים!

אבל יש לציין כי הפוסקים לא פירשו כן. עוד אפשר לומר כי רב שרביא התכוין להלכה דאורייתא: שהלימוד שריר וקיים, ומן התורה לא תהא יולדת טומטום טמאה טומאת לידה ולא יהיה לה ימי טהרה; ודברי המשנה אינם דאורייתא, אלא מספק; וספק דאורייתא - מן התורה לקולא, ורק מדרבנן לחומרא, ולכן - הלימוד דאורייתא לחוד, והוא שריר וקיים, שאין לה טומאת לידה ואין לה ימי דם טוהר, ומדרבנן - מספק דאורייתא - יהיו לה ימי טומאה בלבד!]

לימא תיהוי תיובתא דרב שיזבי (דאיהו נמי דריש לענין מילה 'עד שיהא זכר משעת לידה', והוא הדין לגבי טומאת לידה, ואילו האי תנא חשיב ליה זכר לענין טומאת לידה, דקתני 'תשב לזכר')? **תנא** (דמסכת נדה) **ספוקי מספקא ליה** (האי 'וילדה זכר' להכי בענין דליהוי זכר משעת לידה: בין לגבי טומאה בין לגבי מילה), **ולחומרא** (ואזיל לחומרא ליתן עליו חומרי זכר: דשמא לא דרשין האי 'וילדה זכר' להכי: דבעינן דליהוי זכר, אלא לכדאמרין במסכת נדה (דף לא). 'אשה מזרעת תחלה יולדת זכר'; ורב שיזבי נמי לחומרא קאמר: דלא דחייא מילתו שבת, דדלמא דרשין 'וילדה זכר' שיהא זכר משעת לידה; אבל רב שרביא - לקולא דריש: דקא פטר לה מטומאת לידה, הלכך אי לאו דפשיטא ליה - לא הוה דריש לקולא; הלכך הויא (ברייתא) תיובתיה).

אי הכי (דמספקא ליה היכא דנקרע ונמצא זכר אם אמו טמאה לידה אי לאו) - (אם כן אמאי יהיבין ימי טוהר דזכר, כדקתני 'לזכר ולנקבה', דהיינו ימי טוהר דזכר וימי טומאה דנקבה? והלא שמא אם יקרע ימצא זכר ושמא איכא למידרש 'וילדה זכר' לטהר את אמו מדין לידה, ובין ימי טומאה בין ימי טהרה לית לה, ואמאי יהיבין לה ימי טוהר כלל? הכי הוה ליה למיתני: 'תשב לזכר ולנקבה ולנדה' **מיבעי ליה** (והכי פירושו: תשב לנקבה ימי טומאה דנקבה שבועיים, אפילו בלא ראיית דם, דלמא נקבה היא, **ולנדה**: לאחר שבועיים מיד אם תראה דם - הויא טמאה נדה מספיקא: דלמא זכר הוה, ואית לן למידרש 'עד שיהא זכר משעה לידה', ולית לה ימי טוהר כלל)?

קשיא (אבל תיובתא ממש - אינה, בשביל שחסר מן (הברייתא) דמצי למימר 'תני לזכר ולנקבה ולנדה'). (במסכת נדה [דף לא, ב-] מקשינן: 'למה הוזכר זכר?' כלומר: בכל מקום דקתני 'לנקבה ולנדה' - למה לי למיתני 'לזכר' בהדיה? אם ליתן לה ימי טומאה דזכר - הא קתני 'תשב לנקבה', וצריך שבועיים! ואם ליתן לה ימי טוהר דזכר - הא קתני 'ולנדה', דמשמע: דלא ניתב לה ימי טוהר כלל? ומשנינן [ל, ב]: נפקא מינה שאם תראה יום ל"ד ללידתה ותחזור ותראה יום מ"א - הויא מקולקלת למנינה: שמא לא הוה לה ימי טוהר והיתה תחלת נדה בראיית יום ל"ד, ובראיית מ"א הויא תחלת זיבה, ואם תראה שלשה רצופין - צריכה ד' נקיים וקרובן, או שמא זכר ילדה, וראיית יום ל"ד היו ימי טוהר, ועתה בראיית מ"א הויא תחלת נדה! הרי היא בספק זבה ונדה עד שתשב י"ז ימים נקיים, כדמפרש במסכת ערכין (דף ח); ואם ישבה לה י"ז נקיים וראתה יום י"ח - הרי היא תחלת נדה, וזו היא דינה: שאם תראה כל ד' ימים הללו או אם לא תראה כי אם ראייה ראשונה - טובלת בליל שמיני, ומשמשת עם בעלה, ואחר ד' ימים הללו באין י"א יום של ימי זיבה: שאם תראה בתחלתן או באמצעיתן או בסופן שלשה ימים רצופין - הויא 'זבה גדולה', וצריכה ד' נקיים וקרובן, ולעולם לא תחזור לקדמותה להיות תחלת נדה עד אחר ד' נקיים; ואם לא ראתה בכל י"א יום הללו עד י"ב - הרי היא 'תחלת נדה' בכל המשפט אשר פירשתי, ולכך נקראו י"א יום שבין נדה לנדה').

(הגה"ה. לכך הוזכר 'זכר': שאם תראה יום ל"ד ללידתה, אמרינן טמאה היא ואף על גב דאכתי משכי ימי טוהר דזכר, דמספקין ליה בלא ולד, ותשב לנדה, וכי הדר חזיא ליום מ"א - שהוא ח' לראייתה - ותוצה להיות שומרת יום כנגד יום, אמרינן: ולד היה, וזכר היה, וראייה דיום ל"ד - דם טוהר הוה, והשתא הוא דהויא תחלת נדה, והשתא מקלקלין לה דלא טבלה עד מ"ח, שהוא שמיני לראייה אחרונה, ואי לאו משום ספיקא דזכר - הוי טבלה למחר ביום מ"ב ממה נפשך: אי לאו ולד הוא - הרי היא שומרת יום כנגד יום, ואי ולד הוה ונקבה הוה - אכתי הוי דם טוהר עד שמונים! וספיקא דזכר מקלקלא לה; וכן לענין נקבה, כלומר: וספיקא דנקבה מקלקלא לה עד פ"ח: דלא טבלה עד פ"ח [אי ראתה ביום ע"ד], ואי הוה פשיטא לן דלא ולד הוא - הוה טבלה למחר ביום [פ"ב] דראיית פ"א - ב"א יום שבין נדה לנדה היא; ומשום דמספקין דלמא ולד הוה, וראיית שבועים וארבעה - דם טוהר, אמרינן דהשתא הוא דהויא תחלת נדה. כן פירשה רבינו שלמה זצ"ל (נדה דף ל: ע"כ הגה"ה):

אמר רבא: תניא כוותיה דרבא [שאמר לעיל: **טומטום שנקרע ונמצא זכר** - אינו נוטל פי שנים, דאמר קרא (דברים כא, טו) (כי תהיין לאיש שתי נשים האחת אהובה והאחת שנאה וילדו לו בנים האהובה והשנואה) והיה הבן הבכור לשנייה: עד שיהא בן משעת הויה] **'בן'** - ('והיה הבן' - שיהא בן משעת לידה) - **ולא טומטום** (ואע"פ שנקרע אחרי כן ונמצא זכר); **'בכור'** - **ולא ספק**

בשלמא 'בן ולא טומטום' - כדרכי אמי (דטומטום שנקרע - אע"פ שנמצא זכר אינו נוטל פי שנים); אלא 'בכור ולא ספק' - לאפוקי מאי (אי לאפוקי ספק בכור - פשיטא דלא שקיל חלק בכורה אלא אם כן מייתי ראייה שהוא הבכור) ?
לאפוקי מדרש רבא (דמסברא אית ליה ואתי קרא למעוטיה), דדרש רבא: שתי נשים (של אדם אחד) שילדו שני זכרים במחבא (ואין ידוע איזה קדם להיות 'ראשית אונן') - כותבין הרשאה זה לזה (ואתי חד מינייהו ותבע חלק בכורה מן האחין: "אם בכור אני - תנו לי בשביל עצמי, ואם לאו - תנו לי בשביל אחי, שהרי נתן לי חלקו!" ופסקין לעיל: יש לו לבכור קודם חלוקה, ויכול למכור וליתן חלק בכורתו לכל מי שירצה; והך מילתא אתא קרא למעוטי: דאף על גב דמדינא אית ליה - גזירת הכתוב הוא שלא יתנו לו חלק בכורה מן הספק).

אמר ליה רב פפא לרבא (כשדרש כן): והא שלח רבין: דבר זה שאלתי לכל רבותי ולא אמרו לי דבר, ברם כך אמרו משום רבי ינאי: הוכרו (בשעת לידה) ולבסוף נתערבו (דהוה ליה בכור ודאי שעה אחת, וקרא לא אתא למעוטי אלא מאי דמי טפי למעוטי, כגון דלא הוכרו כלל, דהוה ליה ספק בשעת לידה, דהכי משמע 'והיה הבן הבכור': שיהא בן משעת לידה, ולא טומטום, ושיהא בכור משעת הוייה, ולא ספק) - כותבין הרשאה זה לזה; לא הוכרו - אין כותבין הרשאה זה לזה (ושמעין מהכא דהכי הלכתא דאם הוכרו ולבסוף נתערבו - מיהא כותבין הרשאה).
הדר אוקי רבא אמורא עליה ודרש: דברים שאמרתי לכם - טעות הן בידי, ברם כך אמרו משום רבי ינאי: הוכרו ולבסוף נתערבו - כותבין הרשאה זה לזה; לא הוכרו - אין כותבין הרשאה זה לזה.

שלחו ליה בני אקרא דאגמא לשמואל: ילמדנו רבינו: היו מוחזקין (לאו בעדים שמעידין שראו שנולד קודם לאחיו, דאם כן אין האב נאמן! אלא בקול בעלמא, כעין שאמרנו למעלה: דהוה קרי ליה 'בוכרא') בזה שהוא בכור, ואמר אביו על אחר (מן הבנים) "בכור הוא" - מהו (מי מהימנין לאב במקום חזקה שמכחשת דבריו או לא) ?
שלח להו: כותבין הרשאה

(בבא בתרא קכז, ב)

זה לזה (המוחזק ואותו שאמר אביו עליו שהוא בכור; וטעמא מפרש ואזיל).
מה נפשך (כמאן סבירא ליה שמואל?); אי כרבנן סבירא ליה - לישלח להו כרבנן, אי כרבי יהודה (לקמן) סבירא ליה - לישלח להו כרבי יהודה!
מספקא ליה אי כרבי יהודה אי כרבנן.
מאי היא?

דתניא: (דברים כא, יז) [כי את הבכור בן השנואה יכיר] יכיר [לתת לו פי שנים בכל אשר ימצא לו כי הוא ראשית אנו לו משפט הבכרה] ('יכיר' קרא יתירא הוא) - יכירנו לאחרים (רבי יהודה קאמר לה); מכאן אמר רבי יהודה: נאמן אדם לומר "זה בני בכור" (ואף על פי שמחזיקין אחר בבכור); וכשם שנאמן אדם לומר "זה בני בכור" - כך נאמן אדם לומר "זה בן גרושה" (לאחר שגרשתיה - החזרתיה וילדה לי זה; וחלל הוא) (או שנשא אשה גרושה; וסברא הוא, מדכתיב 'יכיר' מה לי בכור - מה לי לדבר אחר) ו"זה בן חלוצה" (בן חלוצה חלל מדרבנן; גזירה חלוצה אטו גרושה; ואף על גב דנפקא לן ביבמות (דף כד.) מדכתיב 'ואשה גרושה' - הא אמרינן התם דקרא אסמכתא בעלמא); וחכמים אומרים: אינו נאמן (לא בבכור ולא בחלל; וכגון שמוחזקין באחר שהוא בכור).

אמר ליה רב נחמן בר יצחק לרבא: בשלמא לרבי יהודה היינו דכתיב 'יכיר' אלא לרבנן - 'יכיר' למה לי?
(וקרא מוקי) בצריך היכרא (כגון שבאו מחדש בכאן, ואין מוחזקין באחד מהן מי הבכור ומי הפשוט; התם ודאי אב מהימן).

(לרבנן): למאי הלכתא (למאי הלכתא כתב 'יכיר' לצריך היכרא, שהאב נאמן להכירו לאחרים) ?
למיתבא לו פי שנים (דאי למיתבא ליה פי שנים אמאי צריך קרא) ? (סברא הוא דנאמן על ידי מגו): לא יחא (האי בכור) אלא אחר (אדם נכרי): אילו בעי למיתבא ליה במתנה מי לא יהיב ליה (ואף על פי כן יכול היה ליתן לו במתנה כל נכסיו!) (הלכך מה לו לשקר במאי דאמר שהוא בכור - הא בלאו הכי יכול ליתן לו פי שנים, שיאמר "הבו ליה במתנה מנכסי"?)
(אדרבנן קפריך, דאוקימנא בצריך היכרא: דבשלמא לרבי יהודה טובא אשמועינן קרא: דמהימנין ליה לאב אפילו במקום חזקה, ויהיבין ליה פי שנים: דסלקא דעתא אמינא ניזיל בתר חזקה וניתב פי שנים למוחזק לנו, דליכא למימר גבי אב 'מגו דאי בעי יהיב ליה במתנה פי שנים - כי אמר נמי עליו שהוא בכור נאמן', דהא קיימא לן דמה לי לשקר במקום עדים לא אמרינן' [וחזקה היא כמו עדים]).

לא צריכא (הא דאשמועינן קרא דמהימנין לאב אלא) בנכסים שנפלו לו לאחר מכאן (בנכסים שאינו יכול ליתן לו באותה שעה שאמר עליו שהוא בכור, כגון בנכסים שנפלו לו לאחר מיכן: לאחר שאמר "בני זה בכורי הוא", דליכא למימר בההיא שעתא 'מגו', דהא אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם).

ולרבי מאיר (דהא 'רבנן' דרבי יהודה היינו רבי מאיר!), דאמר אדם מקנה דבר שלא בא לעולם (גבי אומר לאשה הרי את מקודשת לי על מנת שאתגייר כו') – 'יכיר' למה לי? בנכסים שנפלו לו כשהוא גוסס (דתנן במסכת שמחות (פ"א ה"א): הגוסס הרי הוא כחי לכל דבריו, ובר ירושה הוא; ולהנהו נכסים איצטריך 'יכיר' שיטול בהן הבכור פי שנים, דבהנהו ליכא 'מגו': דאפילו לרבי מאיר, דאמר 'אדם מקנה דבר שלא בא לעולם' – הני מילי כגון נכסים שנופלין לו בשעה שיש בו כח ליתנם לאחרים, אבל גוסס אינו יכול לדבר ואין בו כח ליתן, והלכך לא מצי לאקנויינהו מקמי דאתו לידה, דהא אפילו בשעה שבאו לידו אין יכול להקנותו, וכל שכן מקודם לכן; וב'לאחר מיתה' לא מצי לשנויי: דאין בכור נוטל בראוי).

תוספות ד"ה כך נאמן כן נאמן לומר זה בן גרושה כו'. תימה לפי שנאמן לבכר יהא נאמן גם לפסול ולומר שהוא בן גרושה או בן חלוצה? ויש לומר כיון שנאמן לבכר – בכל ענין האמינו הכתוב, ואפילו על אחד מבניו הקטנים נאמן לומר שהוא בכור ואם כן עושה בניו הגדולים ממזרים, שמאיש אחר הם; והכי נמי נאמן לומר שהוא בן גרושה. ורבינו אליהו מפרש ד'יכיר' נמי קאי אבן השנואה, כלומר 'בן השנואה יכיר': דנאמן לומר שהוא 'בן שנואה' דהיינו שנואה בנישואיה, כדמפרש בפ"ב דיבמות (דף כג. ושם), כגון חייבי לאוין שנשא כהן גרושה; ומיהו כשם שנאמן לומר – משמע דממה שנאמן לבכר יליף; אבל בירושלמי בפרק 'עשרה יוחסין' משמע כפירוש רבינו אליהו. ופוסק בעל הלכות גדולות דהא דפסקין לקמן הלכה כר' יהודה – כדשלח ר' אבא היינו דוקא: כשפוסל ע"י הכרת בכורה, אבל אין הלכה כר' יהודה שיהא נאמן לומר 'זה בן גרושה'; ואין נראה לר"י, דאמר בפרק 'החולץ' (שם דף מז.): ההוא דאתא לקמיה דרב יהודה, אמר ליה "נתגיירתי ביני לבין עצמי"! אמר ליה: נאמן אתה לפסול עצמך, ואי אתה נאמן לפסול בניך; ופרקי: והתניא: רבי יהודה אומר: 'יכיר'! ומשני: אמר רב נחמן בר יצחק דהכי קאמר: לדברין – כותי אתה, ואין עדות לכותי! ופסק התם הלכה כרב נחמן בר יצחק; משמע דאי לאו דאין עדות לכותי – היה נאמן לפסול אע"ג דליכא הכרת בכורה! וחכמים סורבים שאינו נאמן, אולי משום דשכתיב יכיר – לתת לו פי שנים – אבל לא לדבר אחר.

ולדעת רבי יהודה וכי יהא נאמן לומר על אדם זר "זהו בני בכורי" ועל ידי זה הופך אותו לממזר? או אם אמו גרושה – להפוך את הבן לחלץ? האם לא מתכוונים התוספות – דוקא על אחד שהוחזק כבנו וכל לבכרו ועל ידי זה לפסול את בניו הגדולים יותר, אבל לא על אדם זר! ועוד שאלה: אם אדם מאצן לומר על אדם שהוא בנו בכורו – אם אמר על שנים – איזה תופס – הראשון או השני? או נאמר שאינו נאמן היות ואמר על שנים? ומה אם אמר על אחד שהוא בנו בכורו, וכעבור תקופה אמר שנודע לו שטעה, ולא זה הוא אלא אחר – האם נאמן על אחד מהם? וכן אם שני אנשים אמרו על פלוני "זהו בני בכורי" – האם יוכל לתבוע חלק בכורה משתי הישורות. מאחת מהן או מאף אחד? הרה סולומון אמר: לא יוכל לתבוע כלל, כי אם ה'יכיר' אינו מהוה בירור – אינו טופס [וראיה לדבריו בסוף דף קכז, א: ילמדנו רבינו: היו מוחזקין בזה שהוא בכור ואמר אביו על אחר; ועל זה כתב הרשב"ם: לאו בעדים שראו שנולד קודם לאחיו, דאם כן אין האב נאמן! אלא בקול בעלמא]; ולפיכך שאלתי מה במקרה שאמר על אחד שהוא בנו, ומי שהיה הבעל של אמו בעת שהרתה לו מכחיש ואומר "לא בנך הוא אלא בני" – לא יתקיים ה'יכיר'; ומה אם תאמר האם שאינו בנו של המכיר? האם יקבלו את דבריו או את דבריה? או האם יקבלו את דבריו לתת לבן פי שנים בנחלתו אך לא לפוסלו? וכי היום לא נסמוך על בדיקות דאם שהם אמינות לפחות כמו הצהרות הגברים? על שאלה אחרונה לא ענה הרב סולומון. הרב זוננשיין אמר שזה דומה למקרה במשנה ב קידושין דף סג, ב: "קדשתי את בתי ואיני יודע למי קידשתי!" ובא אחד ואמר "אני קידשתי" – נאמן.

זה אמר "אני קידשתי" וזה אמר "אני קידשתי" – שניהם נותנים גט; ואם רצו – אחד נותן גט ואחד כונס.

ומדוע אין חוששין שיש שלישי? אלא משמע שלמרות שאחד משקר – יש נאמנות לשני – אף על פי שאין יודעים מי הוא; רק כאן היות ולא יודעים מי הוא – אין יכולים מהבנים המוחזקים. [אע"פ כן – האם נאמר שלשני המשפחות אין דין בכורה כי על הבכור יש דין המוציא מחברו לעיו הראיה, ואינו יכול להוכיח שאביו שיר או טעה כשאמר שאדם זר הוא בכורו?]

תוספות ד"ה בנכסים שנפלו בנכסים כשהוא גוסס: הכי נמי הוה מצי לשנויי: 'בנכסים דלא עבידי דאתו, אלא חדא מתרי טעמי נקט.

תנו רבנן: היו מוחזקין בו שהוא בכור ואמר אביו על אחר שהוא בכור – נאמן (כרבי יהודה); היו מוחזקין בו שאינו בכור ואמר אביו "בכור הוא" – אינו נאמן (כרבנן: דבמקום חזקה – לא מהימנין ליה לאב). רישא רבי יהודה וסיפא רבנן (בניחותא)!

אמר רבי יוחנן: אמר "בני הוא" וחזר ואמר "עבדי הוא" (בין בתוך כדי דיבור בין לאחר זמן אמר כן על אותו שאמר עליו מתחלה "בני") - אינו נאמן (במאי דאמר השתא "עבדי", וליכא למימר האי דקרי ליה מתחלה "בני" משום דאזהבו כבנו, דאין דרך לקרוא לעבדו "בנו", והלכך אחר טענה ראשונה נלך: דהואיל וזאת האחרונה אינו פירוש, כי אם הכחשה - אין לנו לילך אחר טענה אחרונה, דהודאת פיו האמינה תורה במאי דאמר "בני", כדכתיב "כיר"; וכיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד); **"עבדי הוא" וחזר ואמר "בני הוא" - נאמן** (במאי דאמר השתא "בני", דאינו סותר דבריו הראשונים, אלא מפרש הוא); **"דמשמש לי כעבדא" קאמר** ("עבדי" דקאמר - בני הוא) והאי דקאמר "עבדי" - לפי שהוא משמשו יותר מדאי כאילו הוא עבדו; אבל ברישא לא שייך לפרושי הכי: דעבדו הוא כדאמר השתא, והאי דקרי ליה מעיקרא "בני" - לפי שאזהבו כבנו, דאין דרך האדון לייחס לעבדו ולקרותו 'בנו' בשביל שום חיבה); **וחילופיה אבית המכס** (לשם רגיל לקרוא לעבדו 'בנו' להבריו מן המכס, אבל לבנו לא יקרא לעולם 'עבדו' שהרי גורם לעצמו הפסד על חנם); **היה עובר על בית המכס ואמר (אל המוכסים) "בני הוא" וחזר ואמר "עבדי הוא"** (כשעבר משם והלאה) - **נאמן** (במאי דחזר ואמר "עבדי": דודאי מעיקרא הוה קרי ליה 'בני' בשביל יראת המכס); **אמר "עבדי הוא" וחזר ואמר "בני הוא" - אינו נאמן** (אלא ודאי עבדו הוא כדאמר מעיקרא, דאילו היה בנו - לא היה אומר למוכסים שהוא עבדו).

מיתיבי (ומסיפא קפריך ליה לרבי יוחנן, והכי פירושו:): **היה משמשו כבן** (מלביש ומנעיל מכניס ומוציא, אבל עבודת עבד לא), **ובא ואמר "בני הוא" וחזר ואמר "עבדי הוא" - אינו נאמן** (ורבותא נקט: דאף על גב דמשמשו כבן, ואיכא למימר האי דקרי ליה 'בנו' - משום דמשמש ליה כבן - אפילו הכי כי חזר ואמר "עבדי" - אינו נאמן במאי דקאמר לבסוף, אלא נלך אחר לשון ראשון: דודאי בנו הוא, דאין דרך לקרות לעבדו 'בנו' אפילו היכא דמשמש ליה כבן, שאין האדון מחבבו כל כך לקרותו 'בנו'); **היה משמשו כעבד ובא ואמר "עבדי הוא", וחזר ואמר "בני הוא" - אינו נאמן** (במאי דקאמר "בני", ואף על גב דאיכא למימר דמעיקרא קראו 'עבדו' משום דמשמשו כעבד, ולא משום דעבדו הוא, וקשיא לרבי יוחנן, דאמר: אמר "עבדי" וחזר ואמר "בני" - נאמן, דרבי יוחנן - אפילו היכא דלא חזינו דמשמשו כעבד קאמר 'נאמן' במאי דאמר לבסוף "בני", וכל שכן היכא דחזינו בהדיא משמשו כעבד, ואילו ברייתא - אפילו היכא דמשמשו כעבד קאמר דאינו נאמן במאי דאמר לבסוף "בני", וכל שכן היכא דלא חזינו היאך משמשו דאינו נאמן, וקשיא לרבי יוחנן דאמר 'נאמן')! **אמר רב נחמן בר יצחק: התם (בברייתא) דקארו ליה 'עבדא מצר מאה** (כלומר: עבד גמור הוא לי, שסמוכים לי עליו מאה דינר במצר שלו, כלומר: ששוה מאה דינר) ' (והלכך: כי אמר "עבדי מצר מאה" וחזר ואמר "בני" - אינו נאמן, דאילו הוה בנו - לא הוה קרי ליה 'עבדא מצר מאה' ואף על גב דמשמש ליה כעבדא, דאין קורין כן אלא לעבד). **מאי 'מצר מאה'?** **מצר עבדא** (ששוה) **מאה זוזי**.

שלח ליה רבי אבא לרב יוסף בר חמא (כל הני 'שלח ליה רבי אבא לרב יוסף בר חמא' נקט הכא, משום דבחד מינייהו קא פטיק הלכתא כרבי יהודה, ובכולהו הלכתא כדשלח רבי אבא, כדפסקין בספיא דשמעתין): **האומר לחבירו "עבדי גנבת" והוא אומר "לא גנבתי".** **"מה טיבו אצלך?" - "אתה מכרתו לי"**

(בבא בתרא קכח, א)

אתה נתתו לי כמתנה (ונאמן הוא בטענה זו; ואף על גב דאמרן ב'חזקת הבתים' (לעיל דף לו). 'הגדרות אין להן חזקה' - הני מילי לאלתר, אבל לאחר שלש שנים - יש להן חזקה; והכא נמי כגון שהחזיק בו שלש שנים, או בקטן המוטל בעריסה - דיש לו חזקה לאלתר, או בעבד שלא ראה אותו בעדים זה המערער בביתו של זה), **"רצונך השבע וטול"** (רבותא היא דקאמר ליה האי מחזיק למערער, שהרי פטור לגמרי זה המחזיק מכל שבועות שבעולס, דקיימא לן 'אין נשבעין על העבדים' בשבועות (דף מב:), ואינו מחויב בשבועה כלל, וגם זה התובע - אין שבועה מועלת לגבות מזה, ד'כל הנשבעין שבתורה נשבעין ולא משלמין' אם לא מרצונו של זה שמטיל עליו שבועה לישבע וליטול), **ונשבע** (זה התובע) - **אינו יכול** (זה המחזיק) **לחזור בו** (ולומר "משטה הייתי בך, שהרי פטור הייתי, וגם לא נתחייבת לי שבועה כדי לישבע וליטול, דאין אדם נשבע ונוטל, ולא הקניתי לך בקנין לתת לך העבד אם תשבע עליו", אלא כיון דעל פיו נשבע ובצוואתו - צריך לתת לו העבד: דכיון דהטיל עליו שבועה - הא הימניה בשבועה, וכמאן דאודי ליה שהוא עבדו של זה הנשבע דמי; והאי דנקט "עבדי גנבת" - רבותא נקט: דלא מיבעיא שאר מטלטלין שהנתבע חייב שבועה כדי שלא ישלם והוא הופכה על שכנגדו דלא מצי הדר ביה ולמימר "אשבע אני ואפטר", אלא אפילו עבדים - דלא שייכא בהו שבועה כלל - אפילו הכי: כיון דהשביעו - לא מצי הדר ביה).

מאי קא משמע לן? תנינא (סנהדרין פ"ג מ"ב, דף כד, א): **אמר לו "נאמן עלי אבא** (להיות דיין) **"** (אבא פסול מן התורה לדוננו, לא לזכות ולא לחובה, כדנפקא לן בסנהדרין (דף כז:)) **מלא יומתו אבות וגו', "נאמן עלי אביך", "נאמנין עלי שלשה רועי בקר"** (שאינן בקיין בדיו; ו'רועי צאן' לא נקט, משום דרשעים נינהו, דסתם רועי בהמה דקה - גזלנין נינהו, ופסולין לכל דין שבעולס, אבל אבא ואביך - כשרין, מיהא לדינן של אחרים): **רבי מאיר אומר: יכול לחזור בו** (דדברים בעלמא בלא קנין הוא דקאמר ליה), **וחכמים אומרים: אינו**

יכול לחזור בו (והוא הדין לגבי שבועת התובע שנשבע על העבד ונוטל: דבתרוייהו, אף על גב דלא הוי דינא הכי, כיון דקיבל עליו - אינו יכול לחזור בו) ! ? (ומשני:) **הא קא משמע לן** (רבי אבא, דאמר "השבע ואתן לך" דאין יכול לחזור בו) : (דהתם נמי) **דב"א אתן לך** "מחלוקת" (שהנתבע אומר לתובע "נאמן עלי אבא, שאם יחייבוני - אתן לך", ואפילו הכי אמרי רבנן דאינו יכול לחזור, ויתן, דהיינו דומיא דרבי אבא: דלאחר שנשבע זה - אין יכול לחזור בו, אלא יתן, דכרבנן דהתם סבירא ליה, וכל שכן היכא דקאמר תובע "נאמן עלי אבא ואביך שאם יפטרון - מחול לך" דכולי עלמא מודו - אפילו רבי מאיר - דאין יכול לחזור בו, שהרי מוחזק ועומד, ומחילה דאיך - כקנין דמי; ואיכא למאן דאמר התם: ב'מחול לך' מחלוקת, אבל ב'אתן לך' - דברי הכל יכול לחזור בו; הלכך אצטריך רבי אבא לאשמועינן דב'אתן לך' פליגי,) **והלכה כדברי חכמים** (אף על גב דמסתבר טעמא דרבי מאיר).

שלח ליה רבי אבא לרב יוסף בר חמא: הלכה: גובין מן העבדים (בעל חוב שמת - גובה מעבדי יתומים, דמקרקעי דמי); **ורב נחמן אמר: אין גובין** (דנהי דאתקש לקרקעות, כדכתיב (ויקרא כה) 'והתנחלתם' - הני מילי לדברים הכתובים בתורה, כגון לקנותן בכסף בשטר ובחזקה, ושלא לישבע עליהן, ושאיין בהן אונאה; אבל לענין בעל חוב - כמטלטלי דמי, דאין בעל חוב סומך אלא על קרקעות: שאין יכולין ליאבד ולא לזוז ממקומן, אבל אעבדים - לא סמכא דעתיה, הלכך לא משתעבדי ליה). (ובהא לחוד הוא דלית הלכתא כרבי אבא, ולקמן מתרצינן לה, ואמרינן: הכי קתני 'אין גובין וכן אמר רב נחמן').

שלח ליה רבי אבא לרב יוסף בר חמא: הלכה: שלישי בשני (להעיד בקרובו שני) - **כשר** (כגון בן חנוך שכשר להעיד בימואל בן שמעון, דבנו של חנוך - שלישי לראובן, וימואל בן שמעון - שני הוא; וראובן ושמעון ראשונים; אבל שני בשני - פסול, כגון בן ראובן לבן שמעון, כדנפקא לן בסנהדרין מ'לא ימתו אבות על בנים' דבנים להדדי נמי מיפסלי; אבות - היינו ראובן ושמעון, ובנים - היינו חנוך וימואל; אבל שלישי בשני - לא אשכחן דפסול; ומשום דאיכא למאן דאמר: בפרק 'זה בורר' בסנהדרין, דשלישי בשני פסול - להכי אצטריך למימר הכא דכשר). **רבא אמר: אף בראשון** (כגון בנו של חנוך בן ראובן מעיד לשמעון אחי ראובן; והכי הלכתא, מדאמרינן לקמן: מוסיף הוא; ומדפטיק לקמיה; ולית הלכתא כמר בר רב אשי - מכלל דהלכתא מיהא כרבא). **מר בר רב אשי אכשר באבא דאבא** (שיעיד הבן לאבי אביו, כגון בן חנוך מעיד לראובן, דהיינו שלישי בראשון); **ולית הלכתא כמר בר רב אשי** (דבני בנים ובני בני בנים - עד אלף דורות - לא יעידו לאבותיהם: דבן - ירך אביו הוא).

שלח ליה רבי אבא לרב יוסף בר חמא: היה יודע לו בעדות קרקע עד שלא נסתמא ונסתמא פסול (היה יודע אדם לחבירו בעדות קרקע עד היכן היא שלו, והשיגו את גבולו, והביא את זה ועד אחר עמו להעיד עליו - אע"פ שהיה יודע יפה בעדות זו קודם שלא נסתמא בעיניו שעדיין לא היה סומא, ועכשיו בשעת עדות נעשה סומא: שכהה מאור עיניו - פסול להאי עדות, דמאומד הדעת אינו יכול להעיד "עד כאן תחום פלוני", ולא נחוש לעדותו; ויש לשונות אחרים בהאי 'נסתמא' דלא מפרשי לשון עורון עינים - וכולן הבל); **ושמואל אמר: כשר: אפשר דמכויין מצרנהא** (שיודע לכוין המצרים: שיש לו סימנין בשאר שדות הסמוכין לארבע רוחותיה); **אבל גלימא** (טלית או בגד) - **לא** (אינו יכול להעיד עליה אחר שנעשה סומא, דאמדה לא סמכינן: שהרבה טליתות מדתן שוות). **ורב ששת אמר: אפילו גלימא: אפשר דמכויין מדת ארכו ומדת רחבו, אבל נסכא** (חתיכת כסף או זהב) - **לא**. **ורב פפא אמר: אפילו נסכא: אפשר דמכויין מדת משקלותיו**. **מיתיבי: היה יודע לו בעדות עד שלא נעשה חתנו ונעשה חתנו** (ונעשה פסול לעדותו בכך, כדאמרינן בסנהדרין בפרק 'זה בורר' (דף כז:)), **פיקח ונתחרש** (מחמת חולי; היינו נמי 'נשתטה': דחרש דומיא דשוטה; אי נמי נשתתק מחמת חולי, והתורה אמרה 'מפיהם ולא מפיה כתבם'; וראשון נראה בעיני עיקר, דאי בנשתתק מיירי - פשיטא: כיון דאינו יכול להעיד בפיו - אין עדותו עדות, ולא הוה ליה למיתנייה בהדי הנך שיכולין להעיד אלא שפסולין מחמת דבר אחר, והאי - לאו פסול עדות אית ביה, אלא שאין בו כח להעיד), **פיתח** (עיניו פקוחות שרואה יפה) **ונסתמא, שפוי** (חכם) **ונשתטה - פסול; אבל היה יודע לו בעדות עד שלא נעשה חתנו ונעשה חתנו ומתה בתו** (דהיינו 'קרוב ונתרחק', וכגון שאין לו בנים הימנה, כדתנן בפרק 'זה בורר' (שם)); **פיקח ונתחרש וחזר ונתפקח, פיתח ונסתמא וחזר ונתפתח** (שחזר מאור עיניו), **שפוי ונשתטה וחזר ונשתפה - כשר; זה הכלל: כל שתחלתו** (ראיית המעשה) **או סופו** (שעת הגדת עדות) **בפסלות** (כלומר: כל שתחלתו בפסלות: שעת ראיית העדות, והשתא סופו בכשרות - פסול; דמעיקרא לא היה ראוי לעדות זו, וקרא כתיב (ויקרא ה) 'והוא עד או ראה': דבשעת ראיית המעשה יהא ראוי לעדות זו) - **פסול** (אף על פי שתחלתו בכשרות); **תחלתו וסופו בכשרות - כשר**.

(בבא בתרא קכח, ב)

ת י ו ב ת א ד כ ו ל ה ו (שמואל ורב ששת ורב פפא)?
ת י ו ב ת א (דכולן הכשירו מיהא לעדות קרקע פיתח ונסתמא, והכא קא פטיל כולהו עדיות: מדהדר ותנא ז'ה הכלל כל שתחלתו או סופו בפטלות פטול', דהא מרישא שמעת מינה דאם סופו בפטלות – פטול, ולמה לי למהדר ולמתני ב'זה הכלל' אי לאו לאתניי כל הני).

שלח רבי אבא לרב יוסף בר חמא: האומר על תינוק בין הבנים
(לקמיה מפרש מאי אמר על אותו תינוק) – נאמן; ורבי יוחנן אמר: אינו נאמן.
מאי קאמר?

אמר אביי: הכי קאמר: האומר על תינוק בין הבנים "יירש כל
נכסי" – נאמן, כרבי יוחנן בן ברוקה (במתניתין: אם אמר על מי שראוי לירשו –
דבריו קיימים, ופטקין לקמן הלכתא כוותיה), ורבי יוחנן אמר אינו נאמן –
כרבנן.

מתקיף לה רבא: האי 'נאמן' ו'אינו נאמן'? 'יירש' ו'לא יירש'
מבעיא ליה!?

אלא אמר רבא: הכי קאמר: האומר על תינוק בין הבנים "בכור
הוא" – נאמן, כרבי יהודה (ואף על גב דמוחזק לן באחר שהוא בכור – אפילו הכי אב נאמן;
והכי הלכתא, דהא פטיק הכי לקמן דהלכתא בכולהו כ'דשלח רבי אבא', ואמרינן דלאפוקי רבי יוחנן אצטריך
למיפסק הלכתא כותיה דרבי אבא; ושמע מינה: אם הוחזק אחד מן הבנים בבכורה בחיי האב, אף שלא אמר
האב "כי בני בכורי הוא" – נוטל פי שנים, שלא נחלקו רבי יהודה וחכמים אלא במוחזק שאחר בכור ואמר אביו
על המוחזק בפשוט שהוא בכור; והתם אמר רבי יהודה: נאמן האב לבטל החזקה, אבל אם לא אמר האב על
האחר שהוא בכור – התם אפילו רבי יהודה מודה שהחזקה קיימת, דאי לא תימא הכי הוה ליה לרבי יהודה
למימר הכי: 'רבי יהודה אומר: כל בכור שלא הכירו אביו ואמר "זה בכורי" – אינו נוטל פי שנים'; אלא מדלא
תני הכי – שמע מינה כדאמרינן); ורבי יוחנן אמר: אינו נאמן, כרבנן (הואיל
ומוחזק לן באחר שהוא בכור).

שלח ליה רבי אבא לרב יוסף בר חמא: האומר "תטול אשתי כאחד מן
הבנים" (וקבלה: שנתרצית, כדלקמן בפירקין; אי נמי: לבר מכתובתה נתן לה חלק בנכסי; ובשכיב מרע
מיירי, דדבריו ככתובין וכמסורין; אי נמי בבריא ועל ידי קנין) – נוטלת כאחד מן הבנים.
אמר רבא: ובנכסים של עכשיו (שאם נתרבו הנכסים בשעת חלוקה – אינה נוטלת כי אם
באותן שהיו לו בשעת אמירה: ד'אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם'; ואפילו לרבי מאיר דאמר 'אדם מקנה' –
הני מילי במפרש, אבל בסתמא – אין אדם מעלה על דעתו דבר הראוי לו לבא להקנותו, אלא לדבר שהוא
מוחזק בו; והלכך הך אשה – ידה על התחתונה: דמסתמא לא נתן לה אלא נכסים שהיו לו באותה שעה),
ובבנים הבאין לאחר מכאן (כלומר: לא לפי חשבון הבנים שיש לו עכשיו לבד תחלוק לאחר
מותו ותטול חלק גדול, אלא אף לפי חשבון כל הבנים של שעת חלוקה נתן לה; ונראה בעיני דאפילו אם
היה לו בנים מרובים ונתמעטו בחיי האב – דשקלה חלק גדול כחשבון מיעוט הבנים הבאין לחלוק בנכסי האב
לאחר מיתתו, דהא 'תטול כאחד מכל הבנים' קאמר, ולשעת חלוקה איכוין, דלפי חלוקת ההיא שעתא תטול,
לא שגא נתרבו ולא שגא נתמעטו, דהא נוטלת אשתו כאחד מן הבנים קאמר רבי אבא).

שלח ליה רבי אבא לרב יוסף בר חמא: המוציא שטר חוב על חבירו:
מלוה אומר "לא נפרעתי כלום", ולוה אומר "פרעתי מחצה" (ומחצה אני
חייב) (דהוה ליה מודה מקצת הטענה, וישבע, כדמפרש לקמיה; וכגון דמקמי דאסהידו העדים שפרע לו
כולו הודה לו, דלא הוה משיב אבדה), והעדים מעידין (אחר דהודה מחצה) שפרע כולו –
הרי זה (הלוח) נשבע (שפרע, ויפטר מלשלם מחצה, ומחצה ישלם: לפי שכבר הודה, דהודאת בעל דין
שוה יותר מהעדאת עדים), וגובה (המלוה) מחצה מנכסים בני חורין (שיש לו ללוה),
אבל ממשועבדין – לא, דאמרי (דיכלי לקוחות למימר): ("אתון – קנוניא עבידתו
אהדי; אתן – אעדים סמכינן (דמסהדי דפרע הכל)"; (פלוגתא דרבי עקיבא ורבי שמעון בן
אלעזר בתחלת 'שנים אוחזין': 'שטר שכתוב בו "סלעין" או "דינרים": מלוה אומר חמש, ולוה אומר שלש: רבי
שמעון בן אלעזר אומר: הואיל והודה מקצת הטענה – ישבע; רבי עקיבא אומר: אינו אלא כמשיב אבדה' – ופסור
משבועה, ד"סלעין" לא משמע טפי משנים, דתפסת מרובה לא תפסת, ויד בעל השטר על התחתונה; ועל
השלישי שהודה הוה משיב אבדה, ותנן: המוצא מציאה – לא ישבע מפני תקון העולם) ואפילו לרבי
עקיבא, דאמר (התם): 'משיב אבדה הוי' (בסלע השלישי) (דאי הוה בעי הוה אמר
"אין אלא שנים", ד"סלעין" – תרי משמע, והוה מיפטר משבועה, כדמפרש התם, משום דקא מסייע ליה שטרא)
– הני מילי (דחשבינן ליה משיב אבדה) היכא דליכא עדים (כי התם: שעדי מלוה לא ידעו
אלא מה שכתבו, ד"סלעין" כתבו סתם, ופחות סלעים – שנים), אבל היכא (דחזינו לבסוף) דאיכא
עדים (כאחד מהם) – אירתותי אירתת (איכא למימר דזה הלוח היה יודע אתו שרוצין להעיד
כאחד מהן, ואירתת שלא יבאו לסייע למלוה, ולפיכך הודה מחצה).

מתקיף לה מר בר רב אשי: אדרבה אפילו לרבי שמעון בן אלעזר
דאמר 'מודה מקצת הטענה הוי' – הני מילי היכא דליכא עדים דקא
מסייעי ליה, אבל היכא דאיכא עדים דקא מסייעי ליה – ודאי

משיב אברה הוי (ואף על גב דלא אתו עדים אלא בתר הודאתו!) (והך אתקפתא לא חיישין לה, כדלקמן).

דרש מר זוטרא משמיה דרב שימי בר אשי: הלכתא בכל הני שמעתתא כדשלח ליה רבי אבא לרב יוסף בר חמא. אמר ליה רבינא לרב אשי: דרב נחמן מאי (דפליג עליה גבי עבדים, ואמר 'אין גובין מן העבדים', וקיימא לן כרב נחמן בדיני, וקשיא הלכתא אהלכתא)? אמר ליה: אין גובין; מתנינן לה 'וכן אמר רב נחמן' ואלא הלכתא - לאפוקי מאי (כיון דלא פליג פשיטא דהכי הלכתא)?

(בבא בתרא קכט, א)

אי לאפוקי מדרבא (דאמר: אף בראשון) - מוסיף הוא (והלא מוסיף הוא על דברי רבי אבא דאמר 'שלישי בשני כשר', ואתא איהו למימר דאף בראשון, ואיכא למימר דאפילו רבי אבא מודה, והיא גופה אצטריך לרבי אבא לאשמועינן דשלישי בשני כשר, דאיכא למאן דאמר: בסנהדרין 'פסול' - בפרק 'זה בורר' (דף כח.), ולא למידק מינה 'הא שלישי בראשון פסול', דדלמא עובדא הוה בשלישי בשני, ושלח ליה דכשר)!?

אי דמר בר רב אשי (דאכשר באבא דאבא) - (הא כבר איפטיק ד)לית הלכתא כמר בר רב אשי (כדאמרין לעיל; והך דרשה דמר זוטרא - בתר הכי הואי)!? (והכי נמי הואי: דמר בר רב אשי - תוספת; אלא דנדיפא מינה קא פריך).

אי לאפוקי מדשמואל ורב ששת ורב פפא - הא איתותבו?! אלא לאפוקי מדרבי יוחנן (דאמר 'אינו נאמן כרבנן'), ומאתקפתא דמר בר רב אשי (דאתא למימר 'ודאי משיב אברה הוא', ולית הלכתא כוותיה, כיון דאכתי כשהודה - לא העידו עדים, ולא קמסייעי ליה, איכא למימר דמירתת מיניהו: שאינו יודע מה בלבם, כרבי אבא).

המחלק נכסיו על פיו ריבה לאחד ומיעט לאחד כו' [והשוה להן את הבכור - דבריו קיימין; ואם אמר משום ירושה - לא אמר כלום (כבר פירשתי למעלה);

כתב בין בתחלה בין באמצע בין בסוף משום מתנה - דבריו קיימין (אדם הנותן מתנה לאחר, או שנתן כל נכסיו לאחד מבניו, אם אמר לשון 'מתנה' עם לשון 'ירוש' - דבריו קיימין: דנהי דלא תפיס לשון 'ירוש' לפי שאין אדם מתנה על מה שכתוב בתורה, וכמו שלא אמר כלום דמי, לשון מתנה מיהא תפיס, והרי הוא כמי שאומר לשון מתנה לחוד, דקני; ובגמרא מפרש היכי דמי 'מתנה באמצע' או 'בתחלה' או 'בסוף')];

היכי דמי מתנה 'בתחלה' היכי דמי 'באמצע' היכי דמי 'בסוף'? כי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן: "תנתן שדה פלונית לפלוני ויירשה" (כלומר: ויירש אותה; לישראל דקרא 'ירוש' (ישעיהו לד): יירשנה ותנתן לו) - זו היא 'מתנה בתחלה'; "יירשה ותנתן לו" - זו היא 'מתנה בסוף'; "יירשה ותנתן לו ויירשה" - זו היא 'מתנה באמצע'; ודוקא באדם אחד ושדה אחת (דבהווא שדה שנתן לאותו האיש - איכא 'מתנה' בהדי לשון 'ירוש'), אבל באדם אחד ושתי שדות (כגון 'יירש ראובן שדה פלונית שבמזרח, ותנתן לו לראובן שדה פלונית שבמערב' - ההוא דלשון מתנה קני, אבל ההוא דלשון ירושה - לא קני: דמתנה דהיאך לא מסייע לאידך, אלא זאת הוריש לו וזאת נתן לו, ובההיא דירוש' הוי 'מתנה' על מה שכתוב בתורה' ולא אמר כלום), (וכן ב)שדה אחת ושני בני אדם (כגון: "ראובן יירש חצי שדה זו, ותנתן חציה לשמעון") - לא (שמעון קנה, ראובן לא קנה; וכל שכן שני שדות ושני בני אדם, כגון "ראובן יירש שדה פלונית, ולשמעון תנתן שדה פלונית אחרת"); רבי אלעזר אומר: אפילו אדם אחד ושתי שדות, שדה אחת ושני בני אדם (דכי היכי דנתכוין לזה ליתן במתנה - הכי נמי נתכוין לאידך, הואיל ובדבור אחד נתן לשניהם), - אבל בשתי שדות ושני בני אדם (דהוו אנשים מוחלקים ושדות מוחלקים) - לא (לא מהניא מתנה דהאי גברא ושדה שלו לאידך גברא ולאידך שדה; ובסברות בעלמא פליגי).

כי אתא רבין, אמר: "תנתן שדה פלונית לפלוני, ויירש פלוני שדה פלונית" (היינו שתי שדות ושני בני אדם; ומילתא באנפי נפשה היא, ולא איתמר אמיתיתין, ומיהו הכי נמי הוה מפרש למתניתין): רבי יוחנן אומר: קנה, רבי אלעזר אומר: לא קנה (ההוא דירוש).

אמר ליה אביי לרבין: אנחתת לן חדא (אחד מדברין נוחה לנו דלא קשיא לן מדי בגוה) ואתקפת לן חדא (אחד מדברין קשה לנו): בשלמא דרבי אלעזר אדרבי אלעזר לא קשיא: כאן באדם אחד ושתי שדות כאן בשני בני אדם ושתי שדות (ההיא דלעיל וההיא סיומא דמלתא דרבי אלעזר, דאמרן לעיל 'אבל שתי שדות ושני בני אדם לא' - גמרא קאמר לה, ולא רבי אלעזר; דאם כן - אמאי הוצרך לומר דרבי אלעזר אדרבי אלעזר לא קשיא? הא בהדיא קאמר לעיל דבשתי שדות ושני בני אדם לא קנה!), אלא דרבי יוחנן אדרבי יוחנן קשיא!?

אמוראי ניהו (אנא ורב דימי), **ואליבא דרבי יוחנן**.
וריש לקיש אמר (בשתי שדות ושני בני אדם): **לא קנה** (ההוא דלשון ירושה, ואפילו כי אמר לשניהן ביחד "נתנת שדה פלונית לראובן ושדה פלונית לשמעון ויירשום", דכיון דגופין מוחלקין ניהו וכל אחד הוי מעשה בפני עצמו ולא שייך זה בזה כלל - הלכך שתי לשונות של לשון מתנה וירושא כנגד שני מעשים הן: לאחד לשון מתנה ולאחד לשון ירושה: על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון) (הלכך לא קנו) **עד שיאמר** (עד שיאמר ירושה בתחלה וירושא בסוף ומתנה באמצע): **"פלוני ופלוני ושדה פלונית ופלונית שנתתם להם במתנה ויירשום"** (דהשתא יליף לשון מתנה מלשון ירושה: דכי היכי דלשון ירושה נאמר לשניהם - גם המתנה שבאמצע נאמרה בעל כרחך לשניהן: דלמאן תרמייה? והלכך צריך לומר כן: 'ראובן ושמעון יירשו שדה פלונית ופלונית שנתת להם במתנה ויירשום' דעל כרחך יירשו: קמא עולה על ראובן, ובתרא על שמעון; הלכך לשניהן נמי לשון 'מתנה' קאמר: דאיכא תרתי זימני לשון מתנה, דכתב 'שנתת להם': דמיעריב אלשון ירושה, ואיכא תרי זימני לשון ירושה; אבל אם אמר "פלוני ופלוני יירשו שדה פלונית ופלונית, ונתנת להם שדה פלונית ופלונית ויירשום" הוה אמינא דהאי "ותנתן", ויירשום" - אשמעון קאי, ולא קנה ראובן: דכיון דשני מעשים הן - יש לחלק להם גם הלשונות; וכן אם אמר "פלוני ופלוני יירשו שדה פלונית ופלונית שנתת להם במתנה", ולא אמר "ויירשום" לבסוף - אכתי הוה אמינא לראשון לשון ירושה ולשני לשון מתנה: דשתי לשונות כנגד שתי מתנות).

בפלוגתא (דרב המנונא כרב דימי אמר רבי יוחנן, ורב נחמן כרבי אלעזר, ורב ששת כרבי אליבא דרבי יוחנן):

אמר רב המנונא: לא שנו אלא אדם אחד ושדה אחת, אבל אדם אחד ושתי שדות שדה אחת ושני בני אדם - לא;
ורב נחמן אמר: אפילו אדם אחד ושתי שדות, שדה אחת ושני בני אדם; אבל שתי שדות ושני בני אדם - לא;
ורב ששת אמר: אפילו שתי שדות ושני בני אדם.
אמר רב ששת: מנא אמינא לה? דתניא: 'האומר "תנו שקל לבני בשבת" (כגון שכיב מרע; אי נמי בריא וכגון שהלך למדינת הים וצוה ליתן להם כשיעור הזה עד שיכלה הממון כולו), וראוין ליתן סלע (שקל שבגמרא היינו חצי סלע שהוא שני דינרין) - נותן להן סלע (דלא אמר 'שקל' אלא כדי לזון בצמצום, שלא יתנו יותר מכדי צרכן); ואם אמר "אל תתנו להן אלא שקל" ('אל תתנו' היינו קפיידא) - אין נותנין להן אלא שקל (בשיליה) 'מצאת האשה' במסכת כתובות מוקמינן לה כרבי מאיר דאמר 'מצוה לקיים דברי המת'; ומיהו אמרינן התם: 'אמר רב חסדא אמר מר עוקבא: הלכתא: בין שאמר "תנו" בין שאמר "אל תתנו" - נותנין להן כל צרכן; ומקשינן: והא קיימא לן כרבי מאיר, דאמר 'מצוה לקיים דברי המת' ומשינן: הני מילי אחרייתא, אבל בהא - מינח נחא ליה, ומאי דאמר - לזרזיניהו הוא דעבד; ואם אמר "אם מתו

(בבא בתרא קכט, ב)

יירשו אחרים (פלוני ופלוני ולא בני בניי) **תחתיהם" - בין שאמר "תנו" בין שאמר "אל תתנו" - אין נותנין להן אלא שקל'** (גלי אדעתיה דניחא ליה בצמצום טפי, כי היכי דלישתיר מהנהו נכסי להנהו אחרים, ודוקא קאמר 'שקל'); **והא הכא** (דקאמר לשון מתנה לבניו, דקתני "תנו שקל לבני" ולשון ירושה לאחרים, דקתני "יירשו אחרים", וקתני דקנו הנהו אחרים - דמשום הכי קאמר בסיפא 'אין נותנין להם אלא שקל' כדי לשייר מן הנכסים להנהו אחרים, ואף על גב דכשתי שדות ושני בני אדם דמי: דלבניו נתן שקל בכל שבת כל ימי חייהם, והמותר מוריש לאחרים תחתיהן) **דכ' שתי שדות וכשני בני אדם' דמי** (והיינו כעין שתי שדות ושני בני אדם שאין זוכין זה בחיי זה כלל, הלכך 'שתי שדות' ניהו, ואפילו הכי קנו אחרים, דמהני לשון מתנה דהאי ולשון ירושה דהיאך, כרב ששת), **וקתני דקני !!**
הוא מותיב לה והוא מפרק לה (דלא תקשי לחביריך): **בראוי ליורשו** (דהאי דקנו אחרים בלשון ירושה - לאו משום דמהני ליה לשון מתנה דאיך' אלא משום דהני אחרים הוו ראויים ליורשו' כגון בניו; והיכי דמי? כגון דלשנים מבניו צוה לתת שקל בשבת, ואם מתו יירש אחד משאר בניו כל המותר ואף על גב דאיכא עוד בניס אחרים ואיכא נמי בניס להני שמתו), **ורבי יוחנן בן ברוקה היא** (דאמר לקמן דאם אמר על בן בין הבנים "יירש כל נכסיי" - דבריו קיימין; והלכך אין נותנין להם אלא שקל: דניחא ליה דישתייר קצת לזה שהוא אוהב ומתכוין להורישו הכל; ולמאי דאמרינן לקמן דפליגי רבנן עליה דרבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה, ומוקמינן לפלוגתא דרבי יוחנן בן ברוקה באחר במקום בת ובת במקום בן, דלרבי יוחנן בן ברוקה יכול להוריש כל נכסיו לההוא הראוי ליורשו אחר מיתת בנו, והכי נמי בראוי ליורשו כגון אחר במקום בן מיירי, והכי קאמר: דאם מתו בניי - יירשו אחי הראויים ליורשי תחתיהן).

אמר רב אשי: תא שמע: "נכסי לך" (היינו לשון מתנה כלומר נכסיי נתונים לך) **ואחריך יירש פלוני** (הרי לזה במתנה ולזה בירושה), **ואחרי אחרך יירש פלוני; מת ראשון - קנה שני; מת שני - קנה שלישי; ואם מת שני בחיי ראשון - יחזרו נכסים ליורשי ראשון** (דהא מכח השני נתן לשלישי אחריו, וכיון דשני לא זכה - שלישי מנה ליה?) **והא הכא דכשתי שדות ושני בני אדם דמי** (וכשתי שדות דמי: שאין לשני בחיי ראשון כלום: הרי מתנות מוחלקין ומקבלי מתנות מוחלקין) **וקתני דקנה** (ואפילו הכי קתני 'קנה שני' אלמא לשון מתנה דראשון מהני לשני!) **וכי תימא הכא נמי** (האי 'שני') **בראוי ליורשו** (כגון בן בין הבנים), **ורבי יוחנן בן ברוקה היא** (ואגב ריהטיה אשמועינן כרבי יוחנן בן ברוקה, דשני קני בלשון ירושה הואיל וראוי ליורשו

במקצת) - **א י ה כ י** (דהאי שני ראוי ליורשו ולהכי מהני ביה לשון ירושה כרבי יוחנן בן ברוקה) (אמאי)
 '(כשמת שני - קנה שלישי (מכח) ? 'הא שלח רב אחא בריה דרב עויא : לדברי
 רבי יוחנן בן ברוקה (דסבירא ליה דאב יכול להוריש בלשון ירושה לאחד מבניו כל נכסיו) :
 'נכסי לך ואחריו לפלוני', וראשון ראוי ליורשו - אין לשני במקום ראשון כלום', שאין זה
 לשון מתנה אלא לשון ירושה, וירושא אין לה הפסק (הא שלח רב אחא כו':
 דירושא אין לה הפסק; וכיון דהאי שני - בתורת ירושה באו לידו, אין כח ביד המת לעקור נחלה מירושא יורשי
 לתת להאי שלישי, אלא יחזרו נכסים ליורשי שני: דכיון דעשאו להאי שני יורש, כי אמר נמי "בתריה דהא
 יורש אני נותן לשלישי" - הוה ליה מתנה על מה שכתוב בתורה, דכתיב 'ובן אין לו' - עיין עליו: דאשמועינן
 קרא דכל הקודם בנחלה - יוצאי יריכו קודמין, וכל שכן היכא דהוא עצמו יורש את הנחלה שאין כח בידו
 להעבירה מבניו אם אמר לאחד מהם "נכסי לך", כדמפרש לקמיה, וראשון ראוי ליורשו, ולא פירש לא לשון
 ירושה ולא לשון מתנה - אין לשני במקום ראשון או יורשי ראשון כלום, שאין כאן לשון מתנה להאי ראשון,
 אלא מסתמא ללשון ירושה איכיון הנותן במאי דאמר "נכסי לך", הואיל וחזי לירש כל הנכסים מן התורה אם
 ירצה אביו; וכיון דירושא הויא להאי ראשון - אינו יכול להפסיקה, דאין ירושה לחצאין; ולקמן בפרקין
 פרכינן: הא אפסקה כו', ודוקא לרבי יוחנן בן ברוקה; אבל לרבנן - כיון דאינו יכול להרבות ירושה לזה יותר
 מזה בלשון 'ירושא' כלל - ודאי מאי דאמר "נכסי לך" לראשון - לשון מתנה הוא, ויכול להפסיקה ויקנה
 שלישי!) ?

ת י ו ב ת א ד כ ו ל ה ו (בר מרבין אליבא דרבי יוחנן, ורב ששת) ?
ת י ו ב ת א .

ל י מ א נ מ י ת י ה ו י ת י ו ב ת י ה ד ר י ש ל ק י ש (דאמר לשון מתנה לזה - לא מהני ללשון ירושה
 לזה) ?

ו ת ס ב ר א ? ו ה א א מ ר ר ב א (בפרק 'החולץ'): **ה ל כ ת א כ ו ת י ה ד ר י ש ל ק י ש ב ה נ י**
ת ל ת (וזו אחת מהן! ואם איתא דהויא ברייתא תיובתיה - לא פסקינן הלכתא הכי!)
 (הא דקתני 'מתנה לזה וירושא לזה דקנו שניהן) **ל א ק ש י א** (לריש לקיש דאמר 'לא קנה'): **כ א נ**
 (בריתא דקאמר 'ואחריו יירש פלוני') **כ ת וך כ ד י ד ב ו ר** (תוך כדי דבור הראשון דקאמר "נכסי לך",
 הלכך מהני מתנה דראשון גם לשני), **כ א נ** (והאי דקאמר ריש לקיש 'לא קנה' בשתי שדות ושני בני אדם)
ל א ח ר כ ד י ד ב ו ר (האי לשון ירושה היינו לאחר כדי דיבור, ולהכי לא מהני ליה לשון מתנה דהאי
 אלשונו ירושה דאידיך; והכי קאמר ריש לקיש: לעולם לא קנה בלא תוך כדי דבור עד שיאמר "פלוני ופלוני כו";
 והלכך: כיון דקאמר לשון מתנה אתרוייהו - אפילו לאחר כדי דבור שפיר דמי; ומיהו רב דימי ורבי
 אלעזר איתותבו לגמרי, דאמרי 'לא קנה אלא בשדה אחת או אדם אחד אבל שתי שדות ושני בני אדם לא':
 דלדידהו אפילו תוך כדי דבור אמרי 'לא קנה': דאם איתא דקנה בשתי שדות ושני בני אדם תוך כדי דבור,
 לישמעינן דקנה, וכל שכן שדה אחת ואדם אחד לרב דימי, ושתי שדות ואדם אחד או שני בני אדם בשדה אחת
 לרבי אלעזר אפילו לאחר כדי דבור! אלא מדלא ידעו למצוא דליהני לשון מתנה ללשון ירושה אלא באדם אחד
 ובשדה אחת - מכלל דבשתי שדות ובשני בני אדם לעולם לא קנה, בין תוך כדי דבור בין לאחר כדי דבור!
 'תוך כדי דבור' היינו כדי שאילת תלמיד לרב, כדאמר בפרק קמא דמסכת מכות (דף 17): **אמר ליה רב אחא**
מדפתי לרבינא: מכדי תוך כדי דבור היכי דמי? - כדי שאילת תלמיד לרב כו' ושאילת תלמיד לרב: "שלוש עליו
רבי", כדאמרין בפרק 'מרובה' (בבא קמא דף עג:): "כי לית ליה לרבי יוסי כדי שאילת תלמיד לרב "שלוש
עליו רבי" כו';

ו ה ל כ ת א כ ל ת וך כ ד י ד ב ו ר כ ד ב ו ר ד מ י (כל שני דברים שאדם מוציא מפיו זה אחר זה
 בתוך כדי דבור: שתיים דבור הראשון התחיל דבור האחרון - לא חשבינן ליה 'נמלך' אלא הרי הוא כאילו אמר
 שני דברים ביחד, ואם שניהם יכולים לתפוס: כגון "הרי זו תמורת עולה תמורת שלמים" - תמכר ויביא בדמי
 חציה עולה ובדמי חציה שלמים, דהא לשניהן איתכיון, אלא שאין יכול להוציא שני דברים כאחד; ואם האחד
 יש בו כח לתפוס והאחד אינו כלום - יתפוס האחד, והאחר כמאן דליתיה, כגון ירושה ומתנה: לאחד לשון
 ירושה בטל ולשון מתנה קונה, ואם שניהם סותרין זה את זה, כי היכי דאמר בפרק 'בית כור' (לעיל דף קד):
 כגון 'מדה בחבל הן חסר הן יתר', וכגון 'איסתרא מאה מעי' וכגון מעשה דשכירות מרחץ בי"ב זהובים לשנה
 בדינר זהב לחדש - יש מהן שאומד תפוס לשון ראשון ויש שאומד שתפוס לשון אחרון, ויש שמשפיקא ליה, ואומר
 יחלוקו, ויש שהולך אחר המוחזק; ושם פירשתי דיניהן; והיכא דהדר ביה בהדיא תוך כדי דבור: דאמר "חוזרני
 בי" - הכל מודים דהויא חזרה) **ל ב ר מ ע ב ו ד ת כ ו כ ב י מ** (שאם התפוס או הקצה דבר לעבודת
 כוכבים, ובתוך כדי דבור חזר בו - אפילו הכי נאסרה משום חומרא דעבודת כוכבים, וכדאמרין נמי בעבודת
 כוכבים 'שקץ תשקצנו' דאף על גב דאתי מדינא להיתירא - אסור)

(בבא בתרא קל, א)

ו ק ד ו ש י נ (שאם קידש אשה בפני עדים, וחזר ואמר בתוך כדי דבור "להוה מתנה ולא להוה קדושי" - אין
 שומעין לו, ומקודשת ואינה מקודשת; וחומרא דרבנן היא משום לעז ממזרות אם תנשא לאחר בלא גט).

[תוספות בבא בתרא קכט, ב ד"ה חוץ מעבודת כוכבים וקידושי: ... ובפרק בתרא דנדרים (פזא) קאמר:
והלכתא תוך כדי דבור כדבור דמי לבר מעבודת כוכבים ומגדף ומקדש ומגרש פירוש מגדף שאם גידף וחזר בו
תוך כדי דבור לא מהני מידי; וגמרא קיצר כאן משום דמגדף - הוי בכלל עבודת כוכבים, ומגרש - בכלל מקדש
כי טעם אחד להם.]

מ ש נ ה :

האומר "איש פלוני יירשני" (אפילו אחיו) במקום שיש (להווא מצווה) בת, (או)
 "בתי תירשני" במקום שיש בן (ויש לו בן) - לא אמר כלום, שהתנה על

מה שכתוב בתורה (שעקר את הירושה ממקומה; ודייקין בגמרא הא בן בין הבנים - דראוי לירש קצת - קנה גם הכל; ולפוסם הך דיוקא לא מתוקמא הך סיפא אליבא דההוא תנא דלעיל, דקתני גבי ריבה לאחד ומיעט לאחד, שאם אמר משום ירושה לא אמר כלום - דהיינו בן בין הבנים, ואפילו הכי קתני רישא דלא קני; ובגמרא מתרצין לה).

רבי יוחנן בן ברוקה אומר: אם אמר על מי שראוי ליורשו - דבריו קיימין (השתא משמע לן כגון שהוא ראוי ליורשו במקצת, כגון בן בין הבנים; והלכך דבריו קיימין אם אמר "ירש הכל"), ועל מי שאין לו ליורשו (כגון אחיו במקום בתו או בתו במקום בנו) - אין דבריו קיימין.

גמרא:

טעמא (דהוי 'מתנה על מה שכתוב בתורה') דאחר במקום בת (דקמוריש לאחר במקום בת), ובת במקום בן (דלא חזי השתא למירת מיד); הא בן בין הבנים ובת בין הבנות - דבריו קיימין!! אימא סיפא: 'רבי יוחנן בן ברוקה אומר: אם אמר על מי שראוי ליורשו - דבריו קיימין' היינו תנא קמא (דהכי משמע: על מי שראוי ליורשו עכשיו, דהיינו בן בין הבנים או בת בין הבנות במקום שאין בו)? וכי תימא רבי יוחנן בן ברוקה (עליה דתנא קמא) אפילו אחר במקום בת ובת במקום בן קאמר (דשמעין לתנא קמא דחשיב ליה 'מתנה על מה שכתוב בתורה' אפילו בנו בין הבנים או בת בין הבנות, כדקתני רישא גבי 'ריבה לאחד ומיעט לאחד': שאם אמר משום ירושה - לא אמר כלום, וכל שכן באחר במקום בת, כדקתני סיפא: 'האומר "איש פלוני יירשני" כו', ו'זו ואין צריך לומר זו' קתני; אי נמי להכי תנייה להך סיפא: לאשמעינן דאפילו באחר במקום בת אתא רבי יוחנן לאיפלוגי עליה דתנא קמא, ולמימר: דבריו קיימין; ורישא נמי רבנותא קתני: דאפילו בבן בין הבנים אמרי רבנן 'אין דבריו קיימין'; ונמצא רישא מיתניא להשמיענו כח דרבנן: דאפילו בבן בין הבנים אמרי 'לא אמר כלום', וסיפא מיתניא להשמיענו כח דרבי יוחנן בן ברוקה: דאפילו באחר במקום בת פליג אדרבנן ואמר 'דבריו קיימין', ולא למידק מינה כדדייקין לעיל: טעמא דאחר במקום בת כו', דהוא הדין נמי לבן בין הבנים דלא אמר כלום, אלא משום רבי יוחנן בן ברוקה נשנית: דאתא רבי יוחנן בן ברוקה למימר: אם אמר על מי שראוי היום ולמחר ליורשו אחר שתמות בתו - דבריו קיימין, ואף על גב דהשתא מיהא לא חזי ליורשו, ואם אין ראוי ליורשו אחר בתו, כגון דודו ויש לו אחין - דאחין קודמין לאחי אביו - לא אמר כלום, הואיל ואין ראוי ליורשו עד שתמות בתו ואחיו) - (ומשנינן): והתניא: רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה אומר: לא נחלקו אבא וחכמים על אחר במקום בת ובת במקום בן - שלא אמר כלום; על מה נחלקו? על בן בין הבנים ובת בין הבנות, שאבא אומר 'ירש' וחכמים אומרים 'לא יירש'.

איבעית אימא: מדקאמר (רבי ישמעאל) 'לא נחלקו' מכלל דתנא קמא סבר 'נחלקו'; (מכלל דפליגי חביריו עליו, ואמרין 'נחלקו', ומתניתין - רבנן היא, דמוקמי לפלוגתייהו אפילו באחר במקום בת, ומתניתין כולה כדפרישית);

איבעית אימא: כוליה דרבי יוחנן בן ברוקה היא (לא פליגי רבנן עליה דרבי ישמעאל, אלא דכולי עלמא מודו דלא פליגי באחר במקום בת: דודאי לא אמר כלום; אלא בבן בין הבנים - הוא דפליגי רבנן ורבי יוחנן בן ברוקה; והאי דקאמר 'רבי יוחנן בן ברוקה אומר: אם אמר על מי שראוי ליורשו דבריו קיימין' - היינו בבן בין הבנים: דראוי השתא ליורשו; ודקאמר רבי יוחנן בן ברוקה היינו תנא קמא - תריץ כולה מתניתין דהך בבא בתרייתא - רבי יוחנן בן ברוקה היא: דשמעין לתנא קמא דאמר גבי 'ריבה לאחד ומיעט לאחד' דאם אמר משום ירושה לא אמר כלום, דהיינו 'בן בין הבנים', ואתא איהו למימר דירית, וחסורא מהכא קתני: האומר "איש פלוני יירשני" במקום שיש בת; "בתי תירשני" במקום שיש בן - לא אמר כלום (שדרי יוחנן בן ברוקה אומר: אם אמר על מי שראוי ליורשו כגון בן בין הבנים ובת בין הבנות - הוא דדבריו קיימין; אבל אמר על מי שאינו ראוי ליורשו, כגון שאמר "איש פלוני יירשני" במקום שיש בת או "בתי תירשני" במקום שיש בן - לא אמר כלום); הא בת בין הבנות ובן בין הבנים, אם אמר "ירש כל נכסיו" - דבריו קיימין, שרבי יוחנן אומר: אם אמר על מי שראוי ליורשו דבריו קיימין.

אמר רב יהודה אמר שמואל: הלכה כרבי יוחנן בן ברוקה; וכן אמר רבא: הלכה כרבי יוחנן בן ברוקה (וכדמשמע סתמא דמתניתין דמשמע דבבן בין הבנים קאמר, כדדייקין לעיל, וכדאוקימנא דכולה רבי יוחנן בן ברוקה היא; ואיכא נמי למידק מדלא קאמר שמואל 'הלכה כרבי יוחנן בן ברוקה אפילו אחר במקום בת ובת במקום בן; וטעמא דרבי יוחנן בן ברוקה דמפרשין לקמן: מ'ביום הנחילו את בניו' משמע נמי דבבן בין הבנים קאמר, ולעיל נמי הכי אמרין: 'אמר אביי: הכי קאמר: האומר על תינוק בין הבנים "ירש כל נכסיו" - נאמן, כרבי יוחנן בן ברוקה, מכלל דהוה סבירא להו דלא פליג אלא בבן בין הבנים; הלכך לא שניא אלא שניא אבא אמר "איש פלוני בני יירש חצי נכסיו", לא שניא אבא אמר "ירש כל נכסיו" - דבריו קיימין, ואפילו אם כתב כן: דלא שניא אבא אמר, לא שניא כותב, כדמוכח לקמן בפירקין (דף קלג).) אמר רב הונא: שכיב מרע שכתב כל נכסיו לאחר - רואין: אם ראוי ליורשו - נוטלן משום ירושה; ואמר ליה רב נחמן: גנבי גנובי למה לך? אי סבירא לך כרבי יוחנן בן ברוקה - אימא 'הלכתא כר' יוחנן בן ברוקה', דשמעתך כרבי יוחנן בן ברוקה קא אזלא; והא דאמרין לקמן 'אמר שמואל: הכותב כל נכסיו לאשתו לא עשאה אלא אפוסרופא', ואמרין: הוא הדין נמי לבנו: דאם כתב לו כל נכסיו - לא עשאו אלא אפוסרופא - הני מילי כותב לשון מתנה או אומר לשון מתנה, דלכבודו איכוין להקנות לו נכסיו, אבל לשון ירושה - קנה הכל כדין תורה, כדנפקא לן מ'ביום הנחילו את בניו': דבשלמא לשון מתנה איכא למימר דהקנה לו הני נכסים להיותן בחזקתו כדין אפוסרופא: שגם כשעשאו אפוסרופוס - נתקיימה מתנתו: שיש נותן מתנה גמורה ויש שנותן מתנת אפוסרופוס; אבל ירושה אינה יכולה להיות אלא אם כן קונה הנכסים קנין גמור, דלשון 'ירוש' משמע שקם

תחת המוריש לקנות נכסיו לגמרי, ולהיות מוחזק בהן, להיות שלו כמורישו; אבל אם אינו אלא אפוסטרופוס נמצא שלא הוריש לו כלום; וגם בהלכות גדולות מצאתי סייג לדבריו; והני מילי כשאין בכור או יכול להנחיל כל נכסיו לאחד מהן, אבל אם יש בכור - אינו יכול להנחיל חלקו לאחד מהן, כדנפקא לן לקמן מ'לא יוכל לבכר'.

אמר רבא: מאי טעמיה דרבי יוחנן בן ברוקה? אמר קרא (דברים כא, טז) והיה ביום הנחילו את בניו [את אשר יהיה לו לא יוכל לבכר את בן האהובה על פני בן השנואה הבכר]: התורה נתנה רשות לאב להנחיל לכל מי שירצה. אמר ליה אביי: הא - מ'לא יוכל לבכר' נפקא! ההוא מיבעי ליה לכדתניא: אבא חנן אמר משום רבי אליעזר:

(בבא בתרא קל, ב)

מה תלמוד לומר (דברים כא, טז) [והיה ביום הנחילו את בניו את אשר יהיה לו] לא יוכל לבכר [את בן האהובה על פני בן השנואה הבכר] (והלא כתיב בתורה 'הבכור בן השנואה יכיר')? לפי שנאמר 'והיה ביום הנחילו את בניו' (דמשמע שיכול לתת לכל אחד מבניו מה שירצה) שיכול והלא דין הוא (ויכול אני לדון שאף הבכורה יעביר מן הבכור לתת לכל מי שירצה עם שאר נחלה): ומה פשוט, שיפה כחו שנוטל בראוי כבמוחזק (דבחלק פשוט לא כתיב 'בכל אשר ימצא לו'), התורה נתנה רשות לאב להנחיל לכל מי שירצה - בכור, שהורע כחו: שאינו נוטל בראוי כבמוחזק - לא כל שכן!?! תלמוד לומר: 'לא יוכל לבכר'; ויאמר 'לא יוכל לבכר' (ולא אצטריך 'ביום הנחילו', כאביי, דהוה דייקנין: בכורה לא יוכל לבכר, אבל חלק פשוט - ינחיל למי שירצה), מה תלמוד לומר 'והיה ביום הנחילו את בניו'? - שיכול והלא דין הוא: ומה בכור שהורע כחו: שאינו נוטל בראוי כבמוחזק, אמרה תורה 'לא יוכל לבכר', פשוט שיפה כחו: שנוטל בראוי כבמוחזק - לא כל שכן! - תלמוד לומר 'והיה ביום הנחילו את בניו': התורה נתנה רשות לאב להנחיל לכל מי שירצה. [## עיי' רש"י שם אם יכול לשנות בחלק פשוט של בכור]

אמר רבי זריקא אמר רבי אמי אמר רבי חנינא אמר רבי: הלכה

כרבי יוחנן בן ברוקה [להרבות ולמעט].

אמר ליה רבי אבא: 'הורה' איתמר.

במאי קמיפלגי (נהי דמר שמיע ליה הכי ומר שמיע ליה הכי - מאי בינייהו)?

מר סבר הלכה עדיפא (שפוסק הלכה לעשות כן, אבל כי אמרינן 'הורה' איכא למימר דטעה הרואה, דשמא אותו הדין לא נפסק כרבי יוחנן בן ברוקה, אלא על ידי טענות אחרות זיכה את כל הנכסים לאחד מן הבנים, כגון שאמר האב לשון מתנה עם לשון ירושה, דלדברי הכל דבריו קיימין, וכדאמרינן לעיל (דף קכו). נמי: לאו בפירוש אתמר אלא מכללא אתמר: דהוא בכור דאזיל וזבין בנכסי ידיה כו'; דסבר הרואה דמשום האי טעמא נפסק כן, והמעשה משום טעמא אחרינא; אבל כיון דקבע 'הלכה' - אז אין לפשפש בדבר), ומר סבר מעשה רב (כשמורין לעשות מעשה - אז יש לסמוך ולעשותו, אבל כשאומר 'הלכה כפלוני' - אין סומכין לעשות כן עד שיאמרו הלכה למעשה, כדלקמן; דאי אמר 'הלכה' - איכא למימר דדרך למודו אמר הכי, אבל אם בא מעשה לידו - הוה מדקדק יותר, כדאמרינן בסמוך: 'אין למדין הלכה מפי למוד'; אבל משהורה לעשות - שוב אין לפשפש אחריו).

תנו רבנן: אין למדין הלכה (כלומר: אין למדין לעשות) - לא מפי למוד (גירסת הרשב"ם:?) לא מפי גמרא: שאם לומד הרב דרך לימודו ואמר 'מסתבר טעמא דפלוני חכם' - אין תלמידיו למדין משם הלכה, דשמא אם יבא לידו מעשה - ידקדק יותר ויראה טעם אחר בדבר, ולא מפי מעשה (אם יראה רבו עושה מעשה - אל יקבע הלכה בכך: דשמא טעה בטעם של פסק דין של אותו המעשה, דהרבה טועין בדבר הלמוד, כדאמרינן: 'והא דפלוני' - לאו בפירוש אתמר אלא מכללא אתמר - וטעה בסברא), עד שיאמרו לו הלכה למעשה (דכיון ששאל ע"י מעשה, ואין יודעין בדבר אלא מה שהוא אומר להם - אין לומר טעם חזו ביה דלא ידע; ובמקום אחר אמרינן 'אין למדין הלכה מתוך משנה' כגון זה שכתב במשנה, והלכה כדבריו, כגון הא דתנן במסכת נדה (דף טז): 'רבי אליעזר אומר: ארבע נשים דיין שעתן כו' והמשפחה כמה תשפה ותהא זבה - גבי יולדת בזוב - מעת לעת דברי רבי אליעזר' (נדה לו); וחב חבה שבדקו יום ראשון ומצאו טהורה וכו' (שם סח); ובשלשית תנן במשנה 'הלכה כדבריו' ואפילו הכי קבע שמואל הלכה כמותו בגמרא. ואשמעינן דאין מורין הלכה מתוך משנה אי לאו דקבע הלכה כמותו; וביבמות (דף מט). תנן: איזהו ממזר שמעון התימני אומר כל שחייבין עליו כרת והלכה כדבריו; ואי לאו דפסיק בגמרא הלכה כמותו - לא סמכינן אפסק דמתניתין. אבל בהלכות הפסוקות בדברי האמוראין - ודאי סמכינן, דכיון שפסקום וכתבום רב אשי ורבינא - שהם סוף הוראה - ודאי עלייהו סמכינן; נמצינו למדין היכא דפליג אצל רבים כי הני - לא סמכינן אפסק הלכה של משנה אלא אם כן פוסק בגמרא, אבל אפסק דגמרא - סמכינן, דכולהו הוה הלכה למעשה, אלא שרבי יוחנן לבדו היה מחמיר לעצמו ואמר לתלמידיו כדלקמן: שלא יעשו דבר עד שיאמרו להם הלכה למעשה, והיינו טעמא: דדלמא הדר ביה מההוא פסק הלכה שפסק ויראה לו טעם אחר בעיניו; ומיהו לאחר פטירתו - יש להם לעשות מה שפסק להם, דהא כל ימי חייו לא הדר ביה, וכל שכן שיש לנו לסמוך על הלכות הכתובות בגמרא כמו שסידרן רב אשי, דהא קיימא לן בבבא מציעא (דף טז): 'רב אשי ורבינא סוף הוראה', ולמי נשאל עוד בשעת מעשה אם לא נסמוך על ההלכות הפסוקות בגמרא כמו שסידרן רב אשי, דקתני 'עד שיאמרו לו הלכה למעשה' - הא אין אדם רשאי לחדש דבר מעתה! אלא ודאי כמו שפסקו האחרונים - כך נעשה; והכי אמרינן (בתחלת פאה ירושלמי) 'רבי

זעירא בשם שמואל אמר: אין למדין לא מן ההלכות ולא מן ההגדות ולא מן התוספתות אלא מן הגמרא' כלומר: מדברי האמוראין, ולא מפי מעשה הכתוב במשנה וברייטא, כגון דפליגי רבים עליה, עד שיאמרו 'הלכה למעשה' כלומר: 'כן הלכה, לך ועשה כן'. (אי נמי: **שאל ואמרו לו "הלכה למעשה"** (שיאמרו לו הלכה כד לעשות מעשה, כגון שבא ושאל לחכמים: מעשה בא לידי - היאך הלכה כדי לעשות כך? ואמרו לו: הלכה כפלוני; אף על פי שאמרו סתם - זהו הלכה למעשה) - **ילך ויעשה מעשה** (כל ימיו יעשה עוד כן, ולא יהא צריך עוד לשאול לכל מעשה ומעשה שבא לידו), **ובלבד שלא ידמה** (לדון דבר מתוך דבר).

מאי 'ובלבד שלא ידמה'? והא כל התורה כולה דמויי מדמינן לה (כדאמרינן בעירובין (דף כא:): גבי שלמה: ואסברא בדדמי בגירסתנו: ואסברה במאי דדמי לה?) **אמר רב אשי: הכי קאמר: ובלבד שלא ידמה בטרפות** (ללמד זו מזו, כגון טרפות הכבד מן הריאה, כדאמרינן 'וחילופא בכבדא': שאין חיות האיברים שוה), **דתניא: אין אומרים בטרפות זו דומה לזו, ואל תתמה שהרי חותכה מכאן ומתה חותכה מכאן וחיתה** (שהרי חותכה מכאן בצומת הגידין ומתה - דמיטרפה בכך - חותכה מכאן למעלה מצומת הגידין וחיתה! שחתך הבשר עד העצם - כשרה, כדאמרינן ב'בהמה המקשה' (חולין דף עו.), ומקל וחומר היה לנו לומר שהיא טריפה)!

אמר ליה רבי אסי לרבי יוחנן: כי אמר לך מר 'הלכה הכי' (בשעה שאנו למדין לפניו) - **נעביד מעשה** (מי עבדינן עובדא על פי אותה הוראה?) **אמר: לא תעבידו עד דאמינא** (שאומר לכם) **'הלכה למעשה'** (הלכה בשעה שתשאלו לי על ידי מעשה: דבשעת מעשה אדם ירא לידון, ומכוין לבו יותר, כדאמרן לעיל: אין למדין הלכה מפי גמרא עד שיאמרו לו הלכה למעשה).

אמר להו רבא לרב פפא ולרב הונא בריה דרב יהושע: כי אתי פסקא דינא (שפסקתיו ומסרתיו לאדם להיות לראיה בידו) **דידי לקמייכו, וחזיתו ביה פירכא** - לא תקרעוהו (אל תקרעוהו לבטל דבריי) **עד דאתיתו לקמאי; אי אית לי טעמא - אמינא לכו, ואי לא - הדרנא בי; לאחר מיתה - לא מיקרע תקרעוהו ומגמר נמי לא תגמרו מיניה: לא מיקרע תקרעיניה: דאי הואי התם דלמא הוה אמינא לכו טעמא** (ושמא גם אתם תמצאו תירוץ לקושייתכם);

(בבא בתרא קלא, א)

מגמר נמי לא תגמרו מיניה (לדון מיניה, אלא כפי שדעתכם נוטה): **דאין לדיין אלא מה שענינו רואות** (כדתינא במסכת נדה בשילהי פרק שני (דף כ:): רבי ראה דם בלילה וטימא; ראה ביום - וטהרו; המתין שעה אחת וראהו אור - וטימא; אמר: אוי לי שמא טעיתי; ומקשינן: ודאי טעה, דתניא: לא יאמר חכם 'אילו היה (לא) היה טמא' אלא אין לדיין אלא מה שענינו רואות! והוא הדין לדבר התלוי בסברא: דאין לו אלא מה שלבו רואהו; ובפרק קמא דסנהדרין נפקא לן מ'ועמכם בדבר המשפט': עמכם בדבר עמכם במשפט: אין לו לדיין אלא מה שענינו רואות).

בעי רבא: בבריא היאך (בריא שאמר 'פלוני יירש שדה פלונית')? **כי קאמר רבי יוחנן בן ברוקה בשכיב מרע** [שנאמר: ביום הנחילו את בניו], **דבר אורותי הוא** (ראוי להוריש מיד שהולך למות וקרינא ביה 'יום הנחילו את בניו') **אבל בבריא לא? או דלמא אפילו בבריא נמי** (מי אמר רבי יוחנן בן ברוקה דקני כיון דראוי ליורשו?) **אמר ליה רב משרשיא לרבא: תא שמע: דאמר לו רבי נתן** (בבלי היה) **לרבי** (שסידר המשנה): **שניתם משנתכם** (בכתובות [פ"ד מ"ט]) **כרבי יוחנן בן ברוקה** (דאמר - אם אמר על מי שראוי ליורשו - דבריו קיימין), **דתנן: לא כתב לה** (לאשתו בכתובתה) **'בנין דיכרין דיהוין ליך מינאי אינון ירתון כסף כתובתיך יותר על חולקיהון דעם אחוהון** (אם תמותי בחיי ואירש כתובתיך - בניי הזכרים שתלדי לי הם יירשוה לאחר מותי יתר על חלקם שיחלקו עם אחיהם שיהיו לי מאשה אחרת) - **חייב, שתנאי בית דין הוא** (שבית דין תקנו כתובת בנין דיכרין, כדאמרינן בכתובות, כדי שיקפוץ אדם ויתן לבתו כבנו: דאם נותן לבתו - אינו יוצא מזרעו אם בתו מתה קודם בעלה: שירשו בניה את כתובתה אחר מות אביהם; והוא שיהא שם מותר דינר שלא תעקר נחלה דאורייתא, כדאמרינן התם; אלמא מוריש האב לבן בין הבנים, כרבי יוחנן בן ברוקה! והיה לכם לשנות משנתכם כדברי הכל ולא אליבא דיתידאה); **ואמר לו רבי: 'יסבון' תנן** (ודברי הכל היא); **ואמר רבי** (הדר אמר רבי) **ילדות** (ושטות) **היתה בי והעזתי פני בנתן הבבלי** (ודחיתיו בדבר שאינו, דודאי 'ירתון' תנן) **אלא דקיימא לן** (דכתובת) **בנין דכרין לא טרפא ממשעבדי** (ממה שמכר אביהן): **אי סלקא דעתך 'יסבון' תנן** (דמשמע לשון מתנה - הוה משמע מעבשיו, ואם מכר לאחד ('צ"ל 'לאחר') הוי טרפא ממשעבדי, שהרי כל נכסיו משועבדים לכתובת אמן, ואי מההיא שעתא חלה מתנתו הוה טרפא ממשעבדי) - **אמאי לא טרפא ממשעבדי? אלא שמע מינה 'ירתון' תנן** (אלא משום הכי אמרינן לשון 'ירתון': דלשון ירושה אינו אלא לאחר מיתה! משום הכי לא מטרפא ממשעבדי: דלא חלה עד לאחר מיתה; על כרחין 'ירתון' תנן, ויפה הקשה לי רבי נתן).

מאן שמעת ליה (יתור לשון הוא דלא צריך) **דאית ליה האי סברא** (דריבה לאחד ומיעט לאחד בלשון ירושה כי הכא: שיוורשין כתובת אמר, והמותר של שתי כתובות חולקין?) - **רבי יוחנן בן ברוקה, ושמע מינה אפילו בבריא** (ואפילו תנינן 'יסבון', ממילתיה דרבי נתן דאמר 'שניתם כרבי יוחנן' איכא לאוכוחי דבריא קאמר רבי יוחנן, ומיפשטא בעיא דברא לגמרי, ולא האריך כל כך אלא כדי לסיים דבריו של רבי ורבי נתן דהוה מקשה לרבי איכא למימר דתני יסבון וסבירא ליה דטריף ממשעבדי; ורבי שסתם כריב"ב משום דהכי סבירא ליה, כדאמרינן לעיל: אמר רבי זריקא אמר רבי ינאי אמר רבי חנינא אמר רבי ינאי אמר רבי: הלכה כרבי יוחנן בן ברוקה).

אמר ליה רב פפא לאביי (רב פפא לאו אבעיא דברא קאי, דהא איפשיטא, אלא אמאי דקאמר ליה רבי לרבי נתן, והכי קאמר): (למה ליה לרבי למימר לרבי נתן 'יסבון תנן' לאוקומי מתניתין לדברי הכל? וכי תנינן נמי 'ירתון' - דברי הכל היא, דהא) **בין למאן דאמר 'יסבון' ובין למאן דאמר 'ירתון'** - (איכא לאקשווי: אמאי קניא האי מתנה כלל?) **הא אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם** (ובשעת נשואין לא באו הבנים לעולם - שהוא מקנה להם כתובה?) **ואפילו לרבי מאיר, דאמר אדם מקנה דבר שלא בא לעולם - הני מילי לדבר שישנו בעולם** (דכיון דהמקבל בעולם - יכול הנותן לשעבד עצמו לו שיתן לו מה שיקנה לו), **אבל (הכא) לדבר שאינו בעולם - לא** (לא מצי משעבד נפשיה!) **? אלא תנאי בית דין שאני - הכא נמי תנאי בית דין שאני** (דאליס תנאי בית דין, משום דהפקר ב"ד הפקר להקנות אפילו לדבר שלא בא לעולם; והכא נמי אליס תנאי בית דין ואף על גב דאמרי רבנן דלשון 'ירוש' בעלמא לא קני - הכא קני, ואפילו כרבנן אחיא מתניתין!) **אמר ליה: משום דקא מפיק לה בלשון 'ירתון'** (הא דלא קאמר ליה הכי - משום דהוה אמר ליה רבי נתן: ומפני מה הנחת לשון 'יסבון' ותנית לשון 'ירתון'? אלא משום דלכך נוטה אחר רבי יוחנן בן ברוקה! ומשום הכי אמר ליה 'יסבון תנן'; והדר מתחרט רבי בעצמו משום דכי הוה מקשי ליה אמאי שנית 'ירתון' מצי אמר ליה משום הכי שנינן 'ירתון': לומר דלא טרפא ממשעבדי); **הדר אמר אביי: לאו מילתא היא דאמרי** (דודאי לא היה צריך רבי לומר 'יסבון תנן', דבלא שום דיוק - מתניתין אפילו כרבנן אחיא), **דתנן** (דהא קתני בסיפא דההיא משנה דכתובות (פ"ד מ"ו, דף נב, ב): (אף על פי ש) **לא כתב לה בן נוקבן דיהוין ליכי מינאי יהוין יתבן בביתי ויתזן מנכסאי עד דתילקחן לגוברין חייב שהוא תנאי ב"ד** (כדאמר רבי אלעזר בן עזריה לקמן), **והוה 'לזה במתנה ולזה בירושה'** (וחה' לשון מתנה בסוף) **וכל 'לזה בירושה ולזה במתנה' - אפילו רבנן מודו** (כדתנן במתניתין: **'כתב לשון מתנה בין בתחלה בין באמצע בין בסוף - דבריו קיימין'** ואוקימנא אפילו בשני בני אדם ושני שדות, ובלבד שיהא תוך כדי דבור; והכא שתי תקנות הללו - כיון דבבת אחת תקנו - הוי כמו תוך כדי דבור, והאי דקתני לשון 'ירתון' - לאשמועינן ממתניתין דרבנן מודו אפילו בשני בני אדם ושתי שדות).

אמר ליה רב נחומי - ואית דאמר רב חנניה בר מניומי - לאביי:

(בכא בתרא קלא, ב)

ממאי דבחד בי דינא איתקון (דליהו ב'תוך כדי דבור') **? דלמא בתרי בי דינא איתקון** (ולא קאי האי אהאי כלל, ולא מהני לשון מתנה דזה אזה?) **לא סלקא דעתך** (דבתרי בי דינא איתקון), **דקתני רישא [פ"ד מ"ו] 'זה מדרש דרש רבי אלעזר בן עזריה לפני חכמים בכרם ביבנה: הבנים יירשו והבנות יזונו: מה הבנים אינן יורשין אלא לאחר מיתת אביהם אף בנות לא יזונו אלא לאחר מיתת אביהן'** (ובחיייו אין כופין אותו לזון את בניו, כדאמרינן בכתובות, אלא כפינן ליה אסיתא בציבורא וליקו ולימא 'עורבא בעי בני וההוא גברא לא בעי בני'); **אי אמרת בשלמא בחד בי דינא איתקון - היינו דילפינן תקנה מתקנה** (דכיון דבחד בי דינא תקון להו, ולא מפורש בתקנות חילוק בין זו לזו - מסתמא בחד ענין תקנינהו), **אלא אי אמרת בתרי בי דינא איתקון** - (דלמא חד בי דינא קאי אמחיים, וחד אלאחר מיתה, והיכי ילפינן תקנה מתקנה?) **ממאי? דלמא לעולם אימא לך בתרי בי דינא איתקון** ('ואין כאן תוך כדי דבור' ומשום הכי אצטריך למימר לרבי [נתן] 'יסבון תנן'), **וכי דינא בתרא תקון כבי דינא קמא** (ומיהו תקנתא מתקנתא ילפינן דבי דינא בתרא - מעין בי דינא קמא תקינו), **כי היכי דלא תקשה תקנתא אתקנתא** (דלא לימרו מאי שנא תקנה זו דכתובת בנין דיכרין דלאחר מיתה, קכתב בה 'ירתון', ומאי שנא זו דאיתקנא מחיים? ומיהו בעיא דהכא איפשיטא ממילתיה דרבי נתן, כדפרישית; ואף על גב דרבי - כרבי יוחנן בן ברוקה סבירא ליה, כדאמרינן לעיל: 'א"ר זריקא אמר ר' חנינא א"ר ינאי אמר רבי: הלכה כר' יוחנן' - אפילו הכי קאמר 'יסבון', לאוקומי מתניתין דברי הכל!) **?**

אמר רב יהודה אמר שמואל: הכותב כל נכסיו לאשתו (בלשון מתנה) **- לא עשאה אלא אפוטרופא** (דאומד הדעת הוא דאין אדם מניח את בניו ונותן את הכל לאשתו, ולא נתכוין אלא לעשותה אפוטרופא כדי שיחלקו לה בניו כבוד משום דאוקי אבוהון נכסי ברשותה לפרנסת מהם כפי אומד דעתה, ויהיו כפופים לה; ולקמן מני לה מהני תלת מילי דשוניהו רבנן כ'הלכתא בלא טעמא', דדברי נבואה הם - בפרק 'מי שמת', לפי שאנו מניחין מה שכתוב בשטר בהדיא: שנתן לה הכל, לילך אחר אומד דעתנו; ובשכיב מרע מיירי, ורבא בעי לקמן: בבריא היא? ומשום הכי נקט לה הכא; וכן הא דתנן התם דלקמן נמי - משום דרבא בעי עלייהו נמי 'בבריא היאך'?) **ודוקא כל נכסיו, דליכא שיור לא במקרקעי ולא**

במטלטלי, אבל אי איכא שיור – קנתה; ומיהו הכותב נכסיו לאחר שאין בו אומד הדעת שאינו חש כל כך לכבודו - אמרינן לקמן דאם כתב לו כל נכסיו - אם מת קנה הכל: דכיון דלא שייר מיד - צואת שכיב מרע היא זו, שהיה ירא למות, והוו דבריו ככתובין וכמסורין).

פשיטא בנו הגדול (שכתב לו כל נכסיו) - **לא עשאו אלא אפוטרופוס** (דרוצה הוא שיחלקו לו אחיו כבוד, שהרי חייבין בכבודו, כדאמרינן (כתובות קג.) 'את' לרבות אחיך הגדול, ואומד הדעת הוא שלכבודו נתכוין); **בנו הקטן מאי** (מי אמר כיון דקטן הוא אינו חש לכבודו ולמתנה איכיון או דלמא אף בנו קטן רוצה לכבדו)?

איתמר רב חנילאי בר אידי אמר שמואל: אפילו בנו קטן

המוטל בעריסה (רוצה הוא בכבודו ולא עשאו אלא אפוטרופא);

פשיטא בנו ואחר - אחר במתנה ובנו אפוטרופוס, אשתו ואחר

לאחר במתנה ואשתו אפוטרופוס (כלומר: פשיטא לי שהכותב כל נכסיו לבנו שקרוב לו יותר מכל קרוביו, ורוצה בכבודו יותר, או הכותב כל נכסיו לאחר - דלא חייש לכבודו כלל: בהני שנים פשיטא לי דאחר במקום בנים משום מתנה, דלכבודו לא חייש, אלא להקנותו: לתת לו במתנה: דאם לעשותו אפוטרופא נתכוין: בשביל שאין בניו יודעין בטיב משא ומתן - היה לו לומר בפירוש: "אני עושה אותו אפוטרופא", ולא היה לו לכתוב לשון 'מתנה', ובנו במקום הבנים משום אפוטרופא. ולא גרסינן 'אשתו ובנו: אשתו משום מתנה ובנו משום אפוטרופא', דהא שמואל אמר דהכותב כל נכסיו לאשתו לא עשאה אלא אפוטרופא, ובאשה במקום בנים הוא דמירי; והא דלא קאמר נמי 'אשתו פשיטא משום אפוטרופא' היינו משום דקאמר לה שמואל בהדיא! אבל בנו ואחר וכל הני דלא איירי בהו שמואל בהדיא - הדר נקיש לפרושיהו; כן נראה בעיני. ויש מפרשים 'בנו ואחר: שנתן להם ביחד לשניהן כל נכסיו, ואין נראה בעיני: דאם כן אמאי בנו משום אפוטרופא? והלא הוא נותן מחצה לזה ומחצה לזה, והאי אחר - היאך יזכה בכל הנכסים? ובנו אמאי יהיה אפוטרופא? והלא לא כתב לו כל נכסיו? ואם יש לפרשה במתנה לשניהן ביחד - הכי מפרשינן: אחר משום מתנה, וזכה בחצי הנכסים שכתב לו, ובנו משום אפוטרופא לאחיו בההוא חצי נכסים שכתב לו: דכיון דליכא שיור לבנים: שהרי לאחר נתן חצי הנכסים, ולא נשאר לפניו כי אם החצי שכתב לבנו - הרי הוא כמו שכתב לו כל נכסים שיש לו דמי, ולא עשאו אלא אפוטרופא; ומיהו לא נהירא לי כלל: דלא דמי לטיפא, דקאמרינן: 'אשתו ארוסה ואשתו גרושה במתנה': דהיא ודאי או או קתני, והוא הדין להך רישא. 'בנו ואשתו' לא גרסינן, ומיהו הדין כך נראה בעיני: כתב לאשתו במקום בנו - בההיא קאמר שמואל בהדיא 'לא עשאה אלא אפוטרופא'; כתב לבנו במקום אשתו - חזינן: אם יש לזה הבן אחין - לא עשאו אלא אפוטרופא כדי שיכבדוהו אחין, כדאמרינן לעיל: אפילו קטן המוטל בעריסה, ואפילו במקום אשתו - דהיינו אמם - קאמרינן; ואם אין לו אחין - ודאי משום מתנה כתב לו, דליכא למימר משום אפוטרופוס, דאינו רוצה שתכבד האם את הבן, דאדרבה: הוא רוצה שהבן יכבדה, כדאמרינן 'הכותב כל נכסיו לאשתו - לא עשאה אלא אפוטרופא'; הג"ה. בנו ואחר כגון בנו ובן בנו שמת, שהוא ראוי ליוורשו כמו בנו, והוא 'אחר' אצל בנו; או כגון שקיבל עליו לזון את בן אשתו אם כתב נכסיו לבנו - פשיטא דלא עשאו אלא אפוטרופא: דרוצה שיכבדו אותו בן בנו או בן אשתו; אבל אם כתב לבן בנו או לבן אשתו - וכל שכן לאחר בעלמא - אמרינן דלא חש לכבודו, ונתכוין למתנה. אשתו ואחר שהן בביתו: אם כתב לאשתו משום אפוטרופא, דרוצה הוא שיכבדהו אחרים, אבל אם כתב לאחר - ודאי למתנה נתכוין, דאינו חש שתכבדנו אשתו; נראה לי: בנו ואשתו: אשתו משום אפוטרופוס, ובנו משום מתנה, דאדם רוצה שיכבדו בניו את אשתו אפילו אינה אמם, שהן חייבין בכבודה דדרשינן (שם) 'את אביך' - לרבות אשת אביך וכל שכן זו שהיא אמם, אבל אשתו - אינו רוצה שתתבזה לכבד את בניו); **אשתו ארוסה ואשתו גרושה** - **במתנה** (מודה שמואל דבמתנה יהיב לה, דכיון דלא גייס בהו - לא חשש בכבודו, אלא מתנה הוא רוצה ליתן לה). הג"ה. דאינו חושש לכבודו: זו מפני שגירשה וזו מפני שלא הכניסה עדיין. ע"כ);

איבעיא להו: בת אצל הבנים (כיון דאנו רואין דחוששין לענין נכסים מועטים, דאמרינן: 'הבנות יזונו והבנים יחזרו על הפתחים' אלמא דחיישינן ליקרא דבנות דבנים, ואיכא למימר דעשאה אפוטרופא? או דלמא הני מילי לענין חזרת פתחים, אבל כי האי גוונא - שיכבדה בניו - לא חש לכבודה) **ואשה אצל האחים** (שאיין לו בנים ואב, אלא אחין; וכיון דאחיו אינן חייבין בכבוד אשתו כלל - אינו חושש שיכבדה, ומתנה הוא דיהב לה? או דלמא כיון דאשתו כגופו דמיא - רוצה שיכבדהו ואפוטרופא שויה?) **ואשה אצל בני הבעל** (דלא הוה ליה בנים ממנה דנימא 'אפוטרופא שויה כדי שיכבדהו בניה שחייבין בכבודה', אבל יש לו בנים מאשה אחרת ואינן חייבין בכבודה כל כך אלא מיתורא דקרא 'את אביך' - לרבות אשת האב, וכל מי שאינן חייבין בכבודו - אינו מקפיד אם אין מכבדין אותו, וגם היא לא תקפיד אם לא יכבדהו אלו, והלכך גם הבעל אינו חושש ולמתנה איכיון) - **מהו?**

אמר רבינא משמיה דרבא: ככולהו (הנך חמש נשים) לא קנה לבר מאשתו ארוסה ואשתו גרושה; רב עזירא משמיה דרבא אמר: ככולהו (הנך חמש נשים קנו) קני, לבר מהאשה אצל האחין ואשה אצל בני הבעל (ובסברות בעלמא פליגי, ובת אצל הבנים לבדה איכא בינייהו: לרבינא לא קניא, לרב עזירא קניא).

(בבא בתרא קלב, א)

בעי רבא: בבריא היאך (בבריא שכתב כל נכסיו לאשתו, ולכל הני דאיירי שמואל [אשתו, בנו הגדול, בנו הקטן; בנו ואחר - הריהם רק אפוטרופוס; אשתו ארוסה או גרושה - מתנה; ולגבי בת אצל הבנים - מחלוקת, אשה אצל האחים - אפוטרופא, ואשה אצל בניו מאשה אחרת - אפוטרופא], אם כתב להם במתנה מהיום לגמרי, אי נמי 'מהיום ולאחר מיתה' - מי אמרינן מתנה גמורה היא?) **בשכיב מרע הוא דניחא ליה דלישתמעון מלה, אבל בבריא - (דאי משום כבודה -) הא קאי איהו (ויכבדהו מאימתו)? או דלמא בריא נמי ניחא ליה דלישתמעון מלה מהשתא (לפי שיודעין שעתידין להיות כפופין לה)? תא שמע: הכותב פירות נכסיו (שעכשיו בעין) לאשתו (אי נמי דאקני לה קרקע לפירותיה: דאקני לה בגופא דארעא דקנייה) - גובה (כל [הב"ח מוחק]) כתובתה מן הקרקע (דבשביל מתנה זו - לא**

מחלה שעבוד כתובתה שעל הקרקע); **למחצה לשליש ולרביע** (ואם כתב לה קרקע ופירות לגמרי מחציתן או שליש או רביע) - **גובה כתובתה מן השאר** (ו'לא זו אף זו' קתני: כתב לה פירות - ואפילו קרקע; ומיהו האי דקתני 'למחצה לשליש ולרביע' - ב'זו ואין צריך לומר זו' מ'פרשין, ולא דוקא נקט כי האי סידרא הכא אלא משום דבכל דוכתא רגיל לומר כן); **כתב כל נכסיו לאשתו** (וקא סלקא דעתך השתא אפילו במקום בנינים - דאמר שמואל לעיל: לא עשאה אלא אפוסטרופא - והכא קאמר דקניא), **ויצא עליו שטר חוב** (שקדם למתנה זו, ומיהו לכתובתה לא קדם): **רבי אליעזר אומר: תקרע מתנתה ותעמוד על כתובתה** (דליפות כחה נכתבה מתנה זו: לזכות במותר נכסים, אבל היא לא מחלה שעבוד כתובתה שעל נכסים הללו בשביל מתנה זו, [אלא] שאם תיבטל מתנה זו בשביל בעל חוב הקודם - תחזור עליהם מכח שעבוד כתובתה, והלכך רוצה היא שתקרע מתנתה), **וחכמים אומרים: תקרע כתובתה** ('תקרע כתובתה' לאו דוקא, שהרי אינה מוחלת כתובתה בשביל שום מתנה שנותן לה בעל: דאי קנה נכסים אחרי כן - תגבה מהן כתובתה, כדאמרינן לקמן בשמעתין, שהרי כך כתב לה: 'דקנאי ודעתיד אנא למיקני', אבל מהנהנו נכסים דיהיב לה - מחלה שעבוד כתובתה, דמינייהו לא תגבי כתובתה הואיל ובמתנת חנם באו לידה: דאינה נותנת אל לבה שמא יבא בעל חוב ויטרפס בחובו; הלכך תקרע כתובתה לגבי הני נכסים שלא תטרופ) **ותעמוד על מתנתה** (אם אפשר לה להתקיים); **ונמצאת קרחת מכאן ומכאן** (הלכך: כיון דלא הויא מתנה נמצאת קרחת מכאן ומכאן; ומיהו מחילה בטעות ליתא, דהויא - מתנה גמורה היתה באותה שעה, דהא אי בעי בעל - מצי מסלק ליה בזחי, וכדאמר רבא בפסחים בפרק 'כל שעה' (דף ל: דבעל חוב - מכאן ולהבא הוא גובה); **ואמר רבי יהודה הנחתום: מעשה ואירע הדבר בבת אחותי כלה** (כלתי: אשת בני, שכתב לה בני כל נכסיו, ואחר כך בא בעל חוב דבני לגבות חובו שקודם למתנה ומאוחר לכתובתה), **ובא מעשה לפני חכמים ואמרו: תקרע כתובתה ותעמוד על מתנתה, ונמצאת קרחת מכאן ומכאן**. 'טעמא דיצא עליו שטר חוב הא לא יצא עליו שטר חוב קניא' (ולא אמרינן עשאה אפוסטרופא)! **ובמאי? אילימא בשכיב מרע - והא אמרת 'לא עשאה אלא אפוסטרופוס'! אלא - לאו כבריא** (ושמע מינה דבריאי קניא: דליכא למימר 'אפוסטרופא עשאה' דהא קאי הוא, ובשכיב מרע איירי שמואל ולא בבריאי)?

לעולם - בשכיב מרע, ורב עוירא מוקי לה בכולהו (כדאמרינן לעיל 'כולהו קנו' דהיינו בת אצל הבנים ואשתו ארוסה ואשתו גרושה, והכא נמי הך 'אשתו' דקתני - היינו אשתו ארוסה ואשתו גרושה; ומיהו בבת אצל הבנים - ליכא לאוקומה, דהא 'אשתו' קתני), **רבינא מוקי לה באשתו ארוסה ואשתו גרושה**. (ואי קשיא הא דבינא נמי באשתו ארוסה ואשתו גרושה מוקי לה - כדמפרש לקמיה [לאחר דברי רב עוירא לעיל, קלא, ב] ואם כן אמאי קאמר גמרא 'רב עוירא מוקי לה בכולהו' לימא נמי 'רב עוירא מוקי לה באשתו ארוסה ואשתו גרושה' דהא ליכא בינייהו אלא בת אצל הבנים לחוד, כדפרישית לעיל, ובבת אצל הבנים ליכא לאוקומה, דהא 'אשתו' קתני! - תריץ: משום דאמרן לעיל 'רב עוירא משמיה דרבא אמר כולהו קני כו', הילכך נקט נמי הכא כי ההוא לישנא דלעיל).

אמר רב יוסף בר מניומי אמר רב נחמן: הלכה תקרע כתובתה ותעמוד על מתנתה ונמצאת קרחת מכאן ומכאן (דלא תטרופ כתובה מהני נכסים אף על פי שקדמה לבעל חוב, שהרי מחלה שעבוד אצלם משום דבאו לידה במתנה; ומיהו אם קנה נכסים אחרי כן - תגבה מהן כתובתה, כדאמרינן לקמן בשמעתין; והא דאיצטריך רב נחמן לפסוק הלכה כחכמים - היינו משום דאיכא לאקשווי דידה אדידיה, כדמקשי ואזיל; ואשמועינן רב נחמן דשינויא דקא משנינן דלא תקשי דידה אדידיה - שינויא הוא; ואם לא אמר 'הלכה כחכמים' הוה אמינא דסבירא ליה כר"א, כדמוכחא הך מילתא דלקמן).

(ומתמהינן: **למימרא דלא אזיל רב נחמן בתר אומדנא** (דהא מאומד הדעת יש לנו לומר דלא מחלה שעבוד הני נכסים בשביל המתנה) **? והתניא** [נתוספתא כתובות פ"ד מ"טו בשנוייים קלים]: **הרי שהלך בנו למדינת הים ושמע שמת בנו ועמד וכתב כל נכסיו לאחרים ואחר כך בא בנו - מתנתו מתנה** (שהרי לא פירש בשעת מתנה "בשביל שאני סבור שמת בני אני נותן מתנה זו"); **רבי שמעון בן מנסיא אומר: אין מתנתו מתנה, שאילו היה יודע שבנו קיים - לא כתבן** (היינו אומדנא: אף על פי שלא פירש נמי כמי שפירש דמי); **ואמר רב נחמן: הלכה כרבי שמעון בן מנסיא!?**

(ומשני: הכי נמי: בתר אומדנא אזיל רב נחמן) **שאני התם** (דקאמר 'תקרע כתובתה', **דניחא לה דתיפוק עליה קלא דכתבינהו ניהלה להנהו נכסים** (דניחא לה בהך מתנה, משום דתיפוק קלא דאיהי מהימנא וחשובה גבי בעלה, ומשום הכי כתב לה כל נכסיו, ובהיחא הנאה - מחלה שעבוד כתובתה ואמרה: אי אתי בעל חוב וטריף להני נכסי - לא חיישינא).

תנן התם (במס' פאה בסוף פ"ג מ"ז; ומשום דבעי עליה רבא 'בבריאי היאך?' נקט לה נמי הכא) **הכותב נכסיו לבניו** (ולא גרסינן 'כל') **וכתב לאשתו קרקע כל שהוא** (ולא פירש אם לפרעון כתובתה אם לשם מתנה; דאי לפרעון כתובתה - הרי הוא כמו שפרע לה קצת כתובה, וכולי עלמא מודו דמה שנתן לבניו אינו כלום, דמשועבד היה לכתובתה) - **אבדה כתובתה** (לא אבדה - אבדה ממש: שאם יקנה נכסים אח"כ תגבה מהן המותר, כדלקמן, דהא כתב לה 'דקנאי ודעתיד אנא למיקני'; אלא אבדה כתובתה מהני נכסים: שאם לא יקנה הבעל נכסים אחרים - הרי הפסידה: שמאלו שנתן לבניו לא תגבה עוד, דנתרצית להם במתנה זו הואיל ונתן גם לה קרקע כל שהוא, וכדמפרש טעמא ואזיל, וכגון שחלק להן ולה כל נכסיו; אבל שייר אפילו חד דיקלא שלא חלק אותו - אמרינן לקמן: מגו דנחתא אדיקלא - נחתא נמי אכולהו).

(וקא פריי: **משום דכתב לה קרקע כל שהוא אבדה כתובתה** (בתמיה)? **אמר רב: במזכה להן על ידה** (עסקינן שנתנה לו סודר שלה להקנות לבנים, כדקיימא לן בבבא מציעא דף מז:): בכליו של קונה דמוכחא מילתא מדקא משתדלא בזכיית הבנים, וגם נתן לה קרקע כל

שהוא, ואינה מערערת כלום - כיון דאיכא תרתי, ודאי נתרצית להם בלב שלם להיות קונין מתנה זו שלא תוכל לטרוף מהן כתובתה, ומחלה להן השעבוד שעל הנכסים הללו, והפסידה כתובתה אם לא תמצא מקום אחר לגבות; ושמואל אמר: במחלק לפנייה והיא שותקת (אפילו אין מזכה להו על ידה, אלא שהיתה לשם בשעה שכתב נכסיו לבניו והיא שותקת: דכיון דכתב לה קרקע כל שהוא – נתרצית, ושתיקה כהודאה דמיא; אבל אם לא נתן לה כלום - שתיקה אינה אלא כדי לעשות נחת רוח לבעלה). רבי יוסי ברבי חנינא אמר: באומר לה: "טלי קרקע זו בכתובתיך" (אפילו לא היתה שם ולא חלק בפניה, אלא שאמר לשון זה כשכתב לה ההוא קרקע כל שהוא "טלי קרקע זו בכתובתיך", והיא לא ערערה - ודאי מחלה שעבודה משאר הנכסים); (ואחרון אחרון מיקל);

(כבא בתרא קלב, ב)

ומקולי כתובה שנו כאן (אכולהו קאי: דשאר בעלי חובין לא אבדו בכך עד שיאמרו בפירוש "אנו מוחלין השעבוד שעל הנכסים הללו", אבל בכתובה – הקלו, כדאקילו גבה נמי לענין זיבורית, וכדמפרש טעמא בכתובות (דף 19): דיותר משהאיש רוצה לישא - אשה רוצה לינשא, דניחא לה בכל דהו, כדריש לקיש: טב למיתב טן דו מלמיתב ארמלו; אבל שאר בעל חוב - שעושה טובה ללוה - לא מקילין גביה: דבשביל שהוא עושה טובה אין לו לאבד בחנם).

תנן (וסיפא דהך היא במסכת פאה): רבי יוסי אומר: אם קבלה עליה - אף על פי שלא כתב לה - אבדה כתובתה ('כתב לה אע"פ שלא קיבלה' לא גרסינן; 'קבלה עליה' = שמחלה להם השעבוד בפירוש). מכלל (דשמעיה רבי יוסי) דתנא קמא סבר כתיבה וקבלה בעי (דבעי קבלה גמורה עם הכתיבה: דאם איתא דכתיבה לחוד קאמר - הכי הוה ליה לרבי יוסי למימר: 'אף על פי שכתב לה - לא אבדה כתובה אלא אם כן קיבלה עליה', וקשיא לכל הני דלעיל דמוקי למילתיה בשותקת: שלא נתרצית בפירוש, דהכי הוה ליה לתרוצי: הכא במאי עסקינן? בשקיבלה עם הכתיבה; דיקא נמי דקתני סיפא: רבי יוסי אומר כו')! וכי תימא כולה רבי יוסי היא (ואשמעינן רישא דבכתיבת קרקע כל שהוא לחוד אבדה כתובתה, ואשמעינן נמי בסיפא: דאם קבלה - אף על פי שלא כתב לה - אבדה כתובה, דאז הא או הא בעי, ומשום דבכתיבה לחוד מיירי רישא איצטריכו לתרוצי מה שתירצו) - והא תניא: אמר רבי יהודה (דברי תנא קמא אתא רבי יהודה לפרושי בברייתא: היכי דמי האי 'כתב לה קרקע כל שהוא' דקאמר תנא קמא 'אבדה כתובתה'): אימתי? שהיתה שם וקבלה עליה (ומוקי לה רבי יהודה בדאיכא קבלה, והיתה שם בשעה שחלק לבניו: דכיון דהיתה שם וקיבלה - חזקה אין אדם רוצה שנותנין ממונו בפניו ומחזיק את הממנה לקיימה אלא אם כן עושה בלב שלם, וכדאמר בסנהדרין (דף כה): 'אימתי' דברי יהודה - לפרש דברי חכמים), אבל היתה שם ולא קבלה עליה (אלא היתה שותקת), קבלה עליה ולא היתה שם - לא אבדה כתובתה (מצי למימר 'נחת רוח עשיתי לבעלי'). (אלמא מדרבי יהודה שמעינן דתנא קמא - כתיבה וקבלה בעי!)

תויבכתא דכולהו [רב ושמואל ורבי יוסי ברבי חנינא שהסיקו מהרישא של המשנה, ללא הסבר הברייתא שבו הסברו של רבי יהודה, שאם שתקה בלבד אבדה כתובתה]!

תויבכתא.

אמר ליה רבא לרב נחמן: הא רב, הא שמואל, הא רבי יוסי ברבי חנינא - מר מאי סבירא ליה?

אמר ליה: שאני אומר: כיון שעשאה שותף בין הבנים (שכתב לה נמי קרקע כל שהוא) - אבדה כתובתה (מחלה, ולא מצרכינן לכל הנך כחות דאמרי הנך אמוראי לעיל, אלא בכתיבה בעלמא אבדה, כרבי יוסי, דסגי לה בחזא: או קבלה או כתיבה. ומצאתי בתשובות רבינו שלמה זקני זצ"ל דרב נחמן קאי בשיטת שמואל רבו, דאוקמה במחלק לפנייה והיא שותקת; ואף על גב דאותביניה לעיל - הני מילי משום דתנא קמא - קבלה נמי בעי, מיהו לרבי יוסי - דסבר דסגי ליה בחזא: בכתיבה בלא קבלה - איכא למיפרך נמי דלעיל: 'משום דכתב לה קרקע כל שהוא אבדה כתובתה'? וצריך לשנויי לרבי יוסי במחלק לפנייה והיא שותקת, ורב נחמן כרבי יוסי סבירא ליה: דסגי ליה או בכתיבה או בקבלה; וכיון דמחלק לפנייה והיא שותקת - לפיכך מוחלת, שהרי עשאה שותף, לחלקה חלק בפני עצמה בין הבנים, ומיגו דחשיבא ליה כאחד מבניו: לחלק נמי לה חלק כמו שמחלק לבניו - מתרצה לו ומוחלת השעבוד מן הנכסים; ורב נחמן - לפרש טעם לדברי שמואל אתא).

איתמר נמי: אמר רב יוסף בר מניומי אמר רב נחמן: כיון שעשאה שותף בין הבנים - אבדה כתובתה.

בעי רבא: בבריא (בריא שכתב נכסיו לבניו, וכתב לאשתו קרקע כל שהוא, ועשאה שותף בין הבנים) היאך (מי אבדה כתובתה או לא)? מי אמרינן בשכ"ב מרע הוא (דאבדה שעבוד כתובתה שעל הנכסים הללו) דידיעה דלית ליה (דהא ידעה דלית ליה נכסים יותר, וגם לא יהיו לו עוד שהרי ימות והלכך הוה לה לערער במתנה זו) וקמחלה (וכיון דשתקה - ודאי נתרצית וקנו), אבל בבריא סברה הדר קני (לפיכך שותקת: טברה: "הדר קני בעלי נכסים היום או למחר, ואגבה מהם, כדכתיב בשטר הכתובה 'ודעתיד אנא למיקני', ומה לי להכעיסו עכשיו עד שאראה אם יקנה עוד נכסים"? וכיון דמשום הכי שתקה - לא אבדה שעבוד כתובתה מהני נכסי, ותטרוף מהן היום או למחר)? או דלמא השתא מיהת לית ליה (ולא מסקא אדעתה דלמא הדר קני, וכיון דלא מסקא אדעתה - היה לה למחות! אלא ודאי מדאישתיקא - אודויי אודיא ליה, ונתרצית וגמרה ומחלה להו שעבודה; ומיהו אם יבואו לו נכסים היום ולמחר - תגבה מהן, כדלקמן, שהרי חוב כתובתה לא מחלה אלא שעבוד כל הני נכסים שנתן לבניו מחלה, ואהני מחילה דידה דלא תטרוף עוד מהן; כן נראה בעיני, ועיקר, דרבא פשיטא ליה דאילו קני נכסים - גביא מינייהו, כדלקמן)?

תיקו.

(ואית דמפרשי דמבעיא אי גביא מנכסים דקני למחר או לא? וטעות: דמילתא דמיפשטא לקמן לרב כהנא - לאו אורחא דגמרא למימר 'תיקו', והכי הוה ליה למימר: 'מילתא דמבעיא ליה לרבא - פשיטא ליה לרב כהנא'; דההוא דאמר להו תילתא לברת כו' כדלקמן, דכהאי גוונא אמר בפרק 'הגוזל עצים' (בבא קמא קה): בעי רבא: נשבע עליו - מהו? מי אמרינן כו' מילתא דמבעיא ליה לרבא - פשיטא ליה לרבא, דאמר רבא: שורי גנבת כו').

ההוא (שכיב מרע) דאמר להו: **פלגא לברת, ופלגא לברת, ותילתא לאיתת בפירי** (שתי בנות היו, וחלק להן כל נכסיו מקרקעי; ותילתא דפירי נתן לאשתו; קסלקא דעתא השתא פירות מחוברין, ולקמיה מוקי לה בתלושין); **אי קלע רב נחמן לסורא, עול לגבי רב חסדא; אמר ליה: כי האי גוונא** (דלא כתב לאשתו קרקע כל שהוא אלא פירות) - מאי (מי מחלה שעבוד שיש לה על הנהו מקרקעי בשביל שעשאה שותף בין הבנות בחלוקת הפירות: שהבנות נטלו שני חלקים והיא חלק שלישי? או לא, הואיל ולא עשאה שותף בגוף הקרקע, ותחזור ותטרוף מותר הכתובה מן הבנות? ומיהו כל כתובתה לא תחזור ותטרוף, דהני פירות חשבינן לה בכתובתה, כדאמרינן לקמן בפירקין (דף קלח): "תנו מאתים זוז לפלונית אשתי כראוי לה" - נוטלתן ואת כתובתה; ומפרשינן התם: דמשום לישנא יתירא דקאמר 'כראוי לה' נוטלתן לבד כתובתה, אבל לא אמר 'כראוי לה' - ידה על העליונה, שאם אותן מאתים הוו יותר - נוטלתן בכתובתה, ואם כתובתה יתירה - נוטלת בכתובתה בין הכל?)

אמר ליה: הכי אמר שמואל: אפילו לא הקנה לה אלא דקל אחד לפירותיו (לאכול פירותיו עד שייבש האילן, ושוב אין לה בקרקע כלום, והיינו דבר שבא לעולם - אפילו לרבנן, דפליגי אדורי מאיר, דהא אקני לה בגוף האילן) - **אבדה כתובתה** (שהרי עשאה שותף בין הבנים בקרקע, דהא יניקת קרקע אקני לה, והוא הדין לפירות מחוברין; והאי דקאמר 'אילן לפירותיו' - לא למעט פירות מחוברין בלא אילן, אלא רבותא הוא: דאף על גב דגוף האילן אינו שלה לכשייבש, והשתא לית ביה פרי - אפילו הכי כקרקע דמי, וכל שכן היכא דאקני לה פירות גופייהו: שגדלו כבר, ומחוברין לקרקע). **אמר ליה: אימור דאמר שמואל התם דאקני לה בגופה דארעא; הכא פירא הוא** (דהא פירות תלושין מיבעי לן?) **אמר ליה: מטלטלי קא אמרת? מטלטלי ודאי לא קא אמינא** (דאבדה בכך, דודאי לא אבדה כתובתה: דלא חשיבי לה; ובמתניתין קתני 'קרקע כל שהוא' - ולא מטלטלי; אבל הייתי סבור דמחוברין בעית מינאי!).

ההוא (שכיב מרע) דאמר להו: **תלתא לברת ותלתא לברת ותלתא לאיתת** (דהיינו עשאה שותף בין הבנות, ומן הדין אבדה כתובתה מהני תרי תילתי שנתן האב לבנות, שהרי מחלה להו שעבודה ולא תטרוף עוד מחוב כתובתה כלום, אלא אם כן יקנה בעלה נכסים אחרים אחרי כן, שהרי מנכסים הבאים לא מחלה שעבוד שלה); **שכיבא חדא מבנתיה** (ואיתרמי מילתא דלא קנה נכסים אחרים אלא מהני נכסים עצמן חזר וקנה, דשכיבא חדא מבנתא בחייו, וחזר וירשה: שהאב יורש את בתו); **סבר רב פפי למימר: לא שקלא אלא תלתא** (לית לה לאיתתא אלא תילתא דיהב לה בעלה: דמהא תילתא דחזר וקנה - לית לה מידי, שהרי לא ממקום אחר בא לידו אלא מאותן נכסים עצמן של בנות, שכבר מחלה האשה שעבודה עליהם - והלכך לא הדרי משעבדי לה).

(בבא בתרא קלג, א)

אמר ליה רב כהנא: אילו הדר קני מי לא שקלא? וכיון דאילו הדר קני שקלא - השתא נמי שקלא (אילו קנה נכסים אחרים בטר הכי - לית לה לאשה? - בתמיה: הא ודאי אית לה, דנהי דמחלה שעבודה לבנות בשביל שעשאה שותף ביניהן - חוב כתובתה מיהא לא מחלה: שאם תמצא מקום לטרוף, כגון שיקנה נכסים - טורפת מהם, וכדכתב 'ודעתיד אנא למיקני': שנכסים העתידין לבא ישתעבדו לה; וכיון דאילו הדר קני מאדם אחר, או ממורישו - אית לה לאשה, השתא נמי: כי נפול לו מאותן נכסים עצמן - אית לה: דמה לי אותן נכסים עצמן מה לי אחרים! שאם נתרצית להקנות המתנה לבנות ולמחול להם שעבודה לבעלה - מיהא לא מחלה מידי אם תמצא מקום לגבות! וכן הלכה).

ההוא **דפלגינהו לנכסיה לאתתיה ולבניה שייר חד דיקלא** (כל נכסיו חילק לבניו ולאשתו ובצוואת שכיב מרע, דהיינו עשאה שותף בין הבנים, אלא ששייר דקל אחד שלא פירש למי); **סבר רבינא למימר: לית לה** (ממותר כתובה) **אלא חד דיקלא** (אלא ההוא דיקלא, דהא אי לא שייר דיקלא - אבדה כתובתה מן הבנים: שמחלה להם שעבודה משום דנעשית שותף ביניהן, והשתא נמי זכו הבנים והיא תטרוף את הדקל); **אמר ליה רב יימר לרבינא: אי לית לה** (אי לית לה כתובתה מחלק הבנים משום דידעה דלית ליה נכסים אחרים, ומחלה להו בשביל שעשאה שותף ביניהם) - **(אי הכי) חד דיקלא נמי לית לה** (דהא ידעת ליה להאי דקל ומחלה להו ליורשיו, דכל כתובתה מחלה מהני נכסים דאית ליה משום דעשאה שותף, דמה לי למחול שעבודה מאותן שחלק לבנים ומה לי מן אותו דקל שלא חלק?); **אלא מיגו דנחתא לדיקלא, נחתא נמי לכולהו נכסי** (אלא מאי אית לן למימר? מאיזה טעם נחתא אדקל לטרוף ממנו? היינו משום דלא מחלה כתובתה שהרי הניח לה מקום קצת לגבות הימנו, כגון האי דקל שלא רצה לחלוק לבניו! ומגו דנחתא אדקל - נחתא נמי אחלק הבנים, דהאי דשתקה ולא ערערה - היינו לפי שהיה מניח לה הדקל, וסברה: "למה אערער עכשיו עד שישומו בית דין את הדקל ואטרופו, והדר אערער על הבנים ואטרופו מהן המותר", דלא הויה שתיקה דידה מחילה אלא היכא דמחלק כל הנכסים ולא שביק לה מידי; דמשום האי טעמא מספקא לן לעיל (דף קלב): גבי בריא: דדלמא כיון דאיכא למימר הדר קני סברה "למה אערער עכשיו עד אשר אראה אם

אמצא מקום לגבות מצד אחר" וכיון דמשום הכי שתקה - לא הויה שתיקותה הודאה, אלא תלויה ועומדת אם תערער על אלו אם לאו, והכא נמי: כיון דשבק לה מידי למיטרף - להכי שתקה ואחר כך תצטעק על המותר).

(והשתא שמעינן מהכא דשכיב מרע הכותב כל נכסיו או מחלק לבניו בפני אשתו, וגם לה נתן קרקע כל שהוא ושתיקה ולא ערערה, והוא הדין אם כתב כל נכסיו לאחרים בפניה ולה כתב קרקע כל שהוא – קנו, שהרי מחלה להן שעבודה, ולא תטרופ מהן, כרב נחמן, דאמר: 'הואיל ועשאה שותף בין הבנים - אבדה כתובתה' דבעשאה שותף תליא מילתא, לא שנא עם בניו ולא שנא עם אחרים; והכי נמי כשחלק כל נכסיו לאשתו וליוורשו; אבל שייר אפילו דקל אחד - דהיינו קרקע כל שהוא - שלא פירש למי, מגו דהדרא אדיקלא - הדרא ונחתא למגבי מכולהו נכסי, ולא מחלה מידי; ודוקא בשכתב לה קרקע כל שהוא, אבל אם נתן לה מטלטלים ולא קרקע - לא מקריא 'שותף בין הבנים' ולא מחלה מידי, ונחתא אכולהו נכסי, כדאמר רב נחמן: מטלטלי לא קאמרינן והני מילי דאבדה כתובתה מהנהו נכסי שכתב לבניו, אבל אי הדר בתר הכי וקני נכסי אחרני - ואפילו מהנהו נכסי עצמן שחלק לבניו, כגון שמת אחד מבניו בחייו - הדרא וגביא מינייהו מותר כתובתה, שכן כתב לה 'דעתיד אנא למיקני'; ודוקא שכיב מרע, כדאמרן לעיל, אבל בריא שחלק נכסיו לבניו וכתב גם לה קרקע כל שהוא - הא איבעיא ליה לרבא אי מחלה להו שעבודה שעל אותן נכסים אם לאו, ואוקימנא בתיקו; והלכך: כיון דמספקא לן - אמרינן 'המוציא מחבירו' דהיינו אשה – 'עליה להביא הראיה', דבכל דין תיקו - מאן דתפיס תפיס, ומיהו אי הדר קני - אית לה).

אמר רב הונא: שכיב מרע (משום דאליבא דרבי יוחנן בן ברוקה מיירי, כדלקמן - נקיש 'שכיב מרע', דהא בבריא מיבעיא לן לעיל אי איירי ביה רבי יוחנן בן ברוקה אי לא) **שכתב כל נכסיו לאחר** (סתם ולא פירש לא לשון מתנה ולא לשון ירושה אלא סתמא נכסי לפלוני), **רואין: אם** (אותו מקבל מתנה) **ראוי ליורשו** (כגון בן בין הבנים) - **נוטלן משום ירושה** (כרבי יוחנן בן ברוקה: דכיון דראוי ליורשו - מסתמא להוריש לו נתכוין, הואיל ולא פירש לשון מתנה, אבל גבי ירושה – אינו צריך לפרש, דממילא קא ירית; הלכך כל היכא דאיכא לאוקומה בירושה דתפסה מן התורה - לא מקני ליה מסתמא במתנה למיעקר נחלה דאורייתא), **ואם לאו** (דאינו ראוי לירש) - **נוטלן משום מתנה** (בעל כרחך "נכסי נתוני לפלוני" קאמר, דאין אדם מוציא דבריו בטלין מפיו, ולמתנה איכוין, ולא לירושה, ולכן נוטלן משום מתנה; ולקמן מפרש מאי נפקא לן מינה אם נוטלן משום ירושה או משום מתנה).

[##] ולא אמרינן 'מתנה על מה שכתוב בתורה, ותנאו בטל, אלא כרבי מאיר בערכין ה, א: תנו רבנן: המעריך פחות מבן חדש: רבי מאיר אומר: נותן דמיו וחכמים אומרים לא אמר כלום. במאי קמיפלגי? רבי מאיר סבר אין אדם מוציא דבריו לבטלה: יודע שאין ערכין לפחות מבן חדש וגמר ואמר לשם דמים; ורבנן סברי אדם מוציא את דבריו לבטלה. וכן כאן רבי מאיר אומר אין אדם מוציא דבריו לבטלה, ואף על פי שאמר בלשון ירושה – הרי כאן מתנה.]

אמר ליה רב נחמן: גנבא גנובי למה לך (לסתום דברין ולמימר רואין כו')? **אי סבירא לך כרבי יוחנן בן ברוקה** (דאמר 'אם אמר על מי שראוי ליורשו דבריו קיימין', ולפיכך אתה אומר רואין אם ראוי ליורשו כו') - **אימא** (בהדיא): **'הלכה כרבי יוחנן בן ברוקה'** (ולא תסתיר דברין לומר כרבי יוחנן בן ברוקה בענין שלא יבינו בני אדם), **דהא שמעתתין כרבי יוחנן בן ברוקה הוא דאזלא! דלמא כי הא קאמרת** (כל זה אמר ליה רב נחמן לרב הונא): **דההוא דהוה קא שכיב** (היה נפטר לבית עולמו), **ואמרו ליה "נכסיה למאן? דלמא לפלניא?" ואמר להו "אלא למאן** (כלומר: מאן קא שקיל נכסיי אלא הוא?) **?"** (והוי כמאן דאמר ליה "נכסיי לך"; והיינו שכתב 'דקאמרת' דמה לי כתב מה לי אמר), **ואמרת לן עלה: אם ראוי ליורשו - נוטלן משום ירושה, ואם לאו - נוטלן משום מתנה** (דמכל מקום שקיל; מיהו אם קרובו וראוי ליורשו - הוי ירושה, ואי לאו הוי מתנה; ד"אלא למאן" וכן "נכסיי לך" - שתי לשונות משמע: כשהוא יורש משמע לשון ירושה, וכשאינו ראוי לירש הוי לשון מתנה) **"** (שמא אתה לא לכך נתכוונת: לומר דברין בסתם, ולהשמיענו כרבי יוחנן? אלא עובדא הכי הוה בסתם, כדמפרש ואזיל, ועיקר דברין באת להשמיענו חילוק בין נטילה משום מתנה לנטילה משום ירושה, כדמפרש ואזיל; ואגב אורחך מיהא שמעינן דסבירא לך כרבי יוחנן, ומיהו עיקר שיטה זו שתפסת - לא לכך באתה, דאם כן היה לך לומר בפירוש 'הלכה כר' יוחנן בן ברוקה')? **אמר ליה: אין, הכי קאמינא** (על הכותב נכסיו סתם באתי להורות דזמנין הוי ירושה וזמנין הוי מתנה).

(ולקמן מפרש מאי נפקא לן מינה: למאי אתא לאשמעינן).

למאי הלכתא?

סבר רב אדא בר אהבה קמיה דרבא למימר (לפרושי למאי נפקא מינה ומה בא רב הונא ללמדנו): **אם ראוי ליורשו - אלמנתו נזונית מנכסיו** (להכי אמר רב הונא דהוי לשון ירושה: שתהא אלמנתו של מת נזונית מנכסיו שהוריש לזה, כדתנן (כתובות דף צה:): אלמנה נזונית מנכסי יתומים, כלומר: יורשין), **ואם לאו** (נוטלן משום מתנה) - **אין אלמנתו נזונית מנכסיו** (כדתנן (גיטין דף מח:): 'אין מוציאין למזון אשה והבנות מנכסים משועבדים מפני תיקון העולם', משום דהוי מזונות דבר שאין לו קצבה, ואין יכולין לקוחות להזהר; ובין מתנה ובין מכר הוו משועבדים). **אמר ליה רבא:** (וכי בשביל שנתנו במתנת שכיב מרע שאינה קונה אלא מדרבנן, שהרי אין מתנה לאחר מיתה, אלא תקנת חכמים היא שיהיו דבריו ככתובין וכמסורין כדי שלא תטרף דעתו עליו) **מי גרע**

גרעא (בתמיהה?) השתא בירושה דאורייתא אמרת אלמנתו נזונית מנכסיו במתנה דרבנן (כי הך מתנת שכיב מרע שאין בה קנין אלא מדרבנן, כדפרישית) לא כל שכן (דניזונת מהו! ולעולם לא להכי נפקא מינה חילוק שהשמיענו רב הונא בין נוטל משום ירושה ובין נוטל משום מתנה) (וכי הורע כחה של אלמנתו בכך השתא בירושה דאורייתא דאלימא כח יורש אם ראוי ליורשו שהתורה זיכתה לו, כדכתיב 'ביום הנחילו את בניו' אפילו הכי אמרין 'אלמנה ניזונת מנכסי היורש')! (ומהכא שמעינן דהא דקיימא לן דמזון האשה והבנות לא טרפא ממשעבדי - הני מילי מתנה גמורה בקנין או מכר גמור, אבל מתנת שכיב מרע - אלמנתו ניזונת מנכסי מקבל מתנה, והוא הדין לבנות.)

אלא אמר רבא (להכי נפקא מינה בין מתנה לירושה): כדשלח רב אחא בר רב עויא: לדברי רבי יוחנן בן ברוקה (לעיל בשמעתין פרישית לה): (שאם אמר האי שכיב מרע) "נכסי לך ואחריו לפלוני" [או] "ואלא למאן, ואחריו לפלוני", ור' אבין: אם היה ראשון ראוי ליורשו (נוטלו משום ירושה) - אין לשני במקום ראשון כלום (דכיון דעשאו יורש - וזכה בדין תורה; כי קאמר תו "ואחריו לפלוני" הוי 'מתנה על מה שכתוב בתורה' דאינו יכול לעקור תורת ירושה מאותו שירש כבר; וגם אפילו אם פירש "אני מורישך על מנת שיטול" - האי שני אחריו הוי נמי 'מתנה על מה שכתוב בתורה', והוי המעשה מעשה - והתנאי בטל), שאין לשון 'מתנה' אלא לשון 'ירושה', וירושה אין לה הפסק (אלא ממשמשת עד ראובן, כדנפקא לן מקראי בפידקין (דף קטו):).

אמר ליה רבא לרב נחמן: והא אפסקה (דעל תנאי שיטול שני אחריו הוריש לראשון)? [משיב רב נחמן:] הוא [המצוה נכסיו; או: רבא] סבר: יש לה הפסק, ורחמנא אמר אין לה הפסק (והוי מתנה על מה שכתוב בתורה, והוי מעשה מעשה והתנאי בטל; והכי הלכתא: כדשלח רב אחא, דהא חזינא עובדא בסמוך כוותיה).

(בבא בתרא קלג, ב)

ההוא דאמר ליה לחבריה (הראוי ליורשו, כדמפרש לקמיה) "נכסי לך ואחריו לפלוני" [ומת], וראשון ראוי ליורשו; הוה שכיב ראשון - אתא שני, קא תבע. סבר רב עיליש קמיה דרבא למימר: שני נמי שקיל (שהרי לא נתן לראשון כי אם כל ימי חייו, ומתנה אינה מתקיימת כי אם לדעת הנותן) [רבין נגד גרשום: כלומר: יחלוקו יורשי ראשון עם שני].

אמר ליה: דייני דחצתא (דייני פשרה שאין בקיאיין בדין וחוצצין מחצה לזה ומחצה לזה, כדין ממון המוטל בספק; ורבינו חננאל פירש 'חצתא': בית הקברות) הכי דייני! לאו היינו דשלח רב אחא בר רב עויא (וכיון דראשון ראוי ליורשו - אין לשני אחריו כלום)?

אכסוף (רב עיליש מדבא, פן יאמר רבא בלבו: אילו לא הייתי בכאן - היה דן דין שקר, וכן כל דינין שהוא דן שלא בפני).

קרי עליה (רבא לנחמן) (ישעיהו ס, כב) [הקטן יהיה לאלף והצעיר לגוי עצום] אני ה' בעתה אחישנה (בעת שהצדיקים צריכין לישועה הקב"ה - ממציאה להם; אף אתה אני יודע בך שמעולם לא באת תקלה על ידך, שהרי עכשיו זימני לי הקב"ה קודם שהגעת להוראה, ולא נכשלת).

משנה:

הכותב את נכסיו לאחרים והניח את בניו - מה שעשה עשוי (מילתא דפשיטא היא ומשום סיפא נקט לה דאסור לעשות כן), אלא אין רוח חכמים נוחה הימנו (אין לחכמים נחת רוח ממעשיו אלא חרון אף גורם להן; שכועסין עליו דקא עקר נחלה דאורייתא).

רבן שמעון בן גמליאל אומר: אם לא היו בניו נוהגים כשורה - זכור לטוב (בגמרא מפרש לה אי לפרושי אתא אי לפלוני).

[כשיטת בית רבן גמליאל הזקן שהבחין בין מי שתוכו כבדו והכניסו לבית המדרש, ומי שלא - הוציא - אביעד.]

גמרא:

איבעיא להו: מי פליגי רבנן עליה דרשב"ג (דאפילו אין בניו נוהגים כשורה אין רוח חכמים נוחה הימנו, דדלמא נפקא מיניה זרעא מעליא, כדלקמן) או לא?

תא שמע: דיוסף בן יועזר היה לו בן שלא היה נוהג כשורה; הוה ליה עיליתא דדינרי; קם אקדשה. אזיל, נסיב בת גאדיל כלילי דינאי מלכא (בת מי שמקלע עטרת דינאי המלך); אולידה דביתהו, זבין לה בינייתא (דג לצורך אשתו שילדה); קרעה, אשכח בה מרגליתא! אמרה ליה: לא תמטייה למלכא (למכרו לצורך עטרת המלך) דשקלי לה מינך בדמי קלילי (בזול)! זיל אמטייה לגבי גזברי (של הקדש ויקחנה לאבני אפוד: דנהי דבטלי אורים ותומים לישאל בהו, כדכתיב (עזרא ב) 'עד עמוד כהן לאורים ותומים' כאדם שאומר לחבירו 'עד שיבא משיח', אפוד וחושן מיהא לא בטלו, דאין כהן משמש בלא שמונה בגדים) ולא תשיימה את (שלא תפתח לומר: "בכך וכך אתננה להקדש"; דכיון דשיימת לה בדמי קלילי - תו לא מצית למישקל מינה טפי), דאמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט (כדכתיב (ויקרא כז) 'ואיש כי יקדיש [וגו'] (דברים כג) 'מוצא שפתך תשמור' [וגו']), אלא לשיימוה אינהו (אלא הגזבר, שהוא בקי - ישיימנה לך, וירא שמים הוא, ולא ישום

אותה בזול); אמטייה, שמוה בתליסרי עליאתא דדינרי; אמרי ליה: שבע איכא (מן הי"ג יש שבע להקדש), שית ליכא (אבל השש אינן). אמר להו: שבע הבו לי, שית - הרי הן מוקדשות לשמים (כלומר: מה ששוה האבן יותר אני מקדיש ממנה לגבוה).

עמדו וכתבו (נראה בעיני שהיו כותבין חשבונות של הקדש כמה מכניסין וכמה מוציאין; ומיהו מלשון ש'כתבו' דייקנין; ואיכא למימר נמי דלמילף מינה כתבו כן): יוסף בן יועזר הכניס אחת (חדא) עיליתא דדינרי) ובנו הכניס שש (ובנו שהיה סבור שלא ינהוג כשורה - הקדיש שש עליות: שזכות אביו שהקדיש אחת בשביל שלא היה בנו נוהג כשורה גרם לבנו שהוכשר להקדיש שש; ומהכא דייקנין לקמן 'מכלל דשפיר עבד יוסף בן יועזר'; אלמא לא פליגי רבנן עליה, דהא 'עמדו וכתבו' קתני, דהיינו כל חכמי הדור).

ואיכא דאמרי (לגנאי): יוסף בן יועזר הכניס אחת ובנו הוציא שבע (שלא היה לו לקבל כל (כך) ממון ההקדש להתרוקן מכל וכל, והיה לו להניח בהקדש שתיים או אחת, אך הוא גלה דעתו שאם היו כל השלש עשרה עליות בהקדש - היה נוטל את כולן).

מדקא אמרי 'הכניס' (וקדייק מדקתני ברישא 'ובנו הכניס שש' - שמשבח את הבן) - מכלל דשפיר עבד (מכלל דהאב שפיר עבד, כרבן שמעון, וכדפרישית; ולא יכא דאמרי לא מסיק השתא אדעתיה ואורחיה דגמרא לאתויי ראייה בכל דוכתא מרישא ומהדר ליה מסיפא)! אדרבה (לא יכא דאמרי איכא למידק דרבנן פליגי עליה): מדקא אמרי (מדכתבו כן): 'ובנו) הוציא' - מכלל דלאו שפיר עבד (הכי קאמר: לפי שיוסף בן יועזר הכניס אחד שלא כדין: שלא היה לו להקדיש כל נכסיו, כרבנן דפליגי על רבי שמעון - לפיכך נתגלגלה חובה והוציא בנו שבע: שריקן כל אוצרות הקדש)!

אלא מהא ליכא למשמע מינה (דהא תנאי היא דפליגי בהכי: תנא דרישא סבירא ליה דלא פליגי, ותנא דאיכא דאמרי סבירא ליה דפליגי; הלכך אנן - אמאן נסמוך?). מאי הוי עלה?

תא שמע: דאמר ליה שמואל לרב יהודה: שיננא! לא תיהוי 'בי עבורי אחסנתא' (מקום שמעביר האב נחלה מן הראוי לה, ואפילו להרבות לאחד ולמעט לאחר) 'ואפילו מברא כישא לברא טבא, וכל שכן מברא לברא' (אלמא פליגי רבנן עליה, מדקאמר שמואל הכי: דאי לא תימא הכי, שמואל דאמר כמאן? והכי הלכתא, כרבנן, דקם שמואל כוותיהו; ואף על גב דאמר רבי יוחנן 'הלכה כרבן שמעון בן גמליאל בכל מקום במשנתנו חוץ מערב וצידן וראיה אחרונה' - שמואל לית ליה האי כללא; וגם רבא, דקאמר במסכת עבודה זרה בפרק חמישי (דף סט): 'הלכה כרבן שמעון בן גמליאל' - לית ליה נמי האי כללא; הלכך: כל כללות שבגמרא, כגון 'הלכה כסתם משנה', 'הלכה כרבי עקיבא מחבירו', 'כרבי יוסי מחבירו', 'כרבן שמעון בן גמליאל במשנתנו', 'רבי אליעזר ורבי יהושע - הלכה כרבי יהושע', רבי יהודה ורבי שמעון - הלכה כרבי יהודה', וכן 'רבי מאיר ורבי יהודה - הלכה כרבי יהודה' - כוליהו קיימא לן הכי בר מהיכא דמפרש גמרא דלית הלכתא הכי).

תנו רבנן: מעשה באדם אחד שלא היו בניו נוהגין כשורה; עמד וכתב נכסיו ליונתן בן עוזיאל; מה עשה יונתן בן עוזיאל? מכר שלישי (לצרכו) והקדיש שלישי והחזיר לבניו שלישי (ואיכא למימר דלהכי מכר והקדיש מעיקרא: כדי להודיע שמה שמחזיר לבניו - משלו הוא מחזיר, כדאהדר ליה לשמאי כדלקמן). בא עליו שמאי במקלו ותרמילו [למקלו] - דומה 'למקלו' (כלומר להתוכח עמו על שעבר דברי המת: שמאי 'דחהו באמת הבנין' - דומה 'למקלו') (כלומר להתוכח עמו על שעבר דברי המת: שנתכוין לתת לו על מנת שלא יהנו בניו מנכסיו, דכמאן דאמר ליה 'הריני נותן לך נכסי על מנת שתמכרם לצרכך, דתהני בדמיהו, ולא על מנת שתתנם לבני', דאיכא אומדן דעתא דלהכי יהיב ליה ואף על פי שלא פירש; והכי קאמר ליה שמאי ליהונתן: חזרה שהחזרת לבניו אינה כלום, דאם כן לא הויא מתנה, והוי כמי שהפקיד לך נכסיו על מנת שלא יהנו בהן בניו, וחזרו וקח אותן, דקיימא לן 'מצוה לקיים דברי המת'; ושמאי היה טועה במעשה דבית חורון, דלקמן, דקאמר "לא נתתי לך את שלי על מנת שתקדישם לשמים", ואמרו חכמים דלא הויא מתנה הואיל ועבר על דעת הנותן, וגם ההקדש לא חל, והכא נמי: כיון שעברת על דברי המת - המתנה אינה מתנה והחזרה אינה חזרה, כי התם: דמתנה בטילה וגם ההקדש לא נתפס; ומיהו לא דמו: דהתם פירש ליה בהדיא "ואינו לפניך אלא על מנת שיבא אביו ויאכל בו", אבל הכא - סתמא קיהיב ליה ליונתן, ולא פירש "על מנת שתתנה בהן אתה ולא בני", הלכך לגמרי יהיב ליה לעשות בה כרצונו) [עיי' תוספות]; אמר לו: שמאי! אם אתה יכול להוציא את מה שמכרתי ומה שהקדשתי אתה יכול להוציא מה שהחזרתי;

(בבא בתרא קלד, א)

אם לאו - אי אתה יכול להוציא מה שהחזרתי (והיינו דקאמר ליה: כשם שאי אתה יכול להחזיר מה שמכרתי - דהתם מיהא מודית לי דהא על מנת ליהנות אני בהן נתנם לי - אי אתה יכול להחזיר מה שהחזרתי, דבעל כרחך אין מתנה לחצאין, דאם איני יכול ליתנה לבניו - אם כן גם אני בעצמי איני יכול ליהנות בהן, דאמר גבי מעשה דבית חורון: דכיון ד'נתנה לו ליהנות על מנת שלא יקדיש' לא הוי מתנה כלל, הכא נמי: אם איתא דלדעת כן עשה: שלא יהא לי רשות ליתן לבניו או לכל מי שארצה - אם כן גם אני לא אוכל למכור לאחרים או להקדיש; אלא מאי אית לך למימר? אמאי הויא מכירתו מכירה והקדשי הקדש? משום דלא פירש מידי - והבי נמי גבי חזרה: הא לא פירש מידי; אבל גבי מעשה דבית חורון, כיון דפירש - פירש; ושמאי לא הוה דייק מעיקרא אמכירה ואהקדש דמכר יהונתן והקדיש).

אמר: הטיח עלי בן עוזיאל! הטיח עלי בן עוזיאל (ה'הטיח עלי' כמו 'הטיח דברים כלפי מעלה' (תענית דף כה), כלומר: השיבני דרך בזיון ונצחני)! (ומלתא דבזיוחוא הוא.)

מעיקרא מאי סבר (גירסת הרשב"ם: והוא סבור. שמאי, כדפרישית לעיל; כן נראה בעיני; ויש מפרשים דאיונתן קאי, שמכר והקדיש תחלה ולא רצה להחזיר לבניו, ולא נהירא; ואיכא ספרים דכתב בהו 'מעיקרא סבר'?)

משום מעשה דבית חורון, דתנן [נדרים פ"ה מ"ה, דף מח, א] **מעשה בבית חורון באחד שהיה אביו מודר הימנו הנאה והיה משיא בנו** (והיה חפץ לזמן את אביו לסעודתו), **ואמר לחבירו: הרי חצר וסעודה נתונין לך במתנה, ואינן לפניך** [אלא כדי] **שיבא אבא ויאכל עמנו בסעודה** (ובמסכת נדרים מתרצינן אפילו היכא דקא אמר ליה "הרי הן לפניך ויבא אבא ויאכל עמנו: נמי מיירי, ואפילו הכי לא הויא מתנה, דמכל מקום מוכיח דבשביל שיאכל אביו הוא עושה, ולא נתכוין לתת לו מתנה גמורה; וקאמרינן התם דכללא דסיפא קאתי לאתווי דקתני 'כל מתנה שאינה כו').

אמר לו: אם שלי הן - הרי הן מוקדישין לשמים!

אמר לו: לא נתתי לך את שלי שתקדישם לשמים!!

אמר לו: לא נתת לי את שלך אלא שתהא אתה ואביך אוכלין ושותין ומרצינן זה לזה ויהא עון תלוי בראשו (שעל ידי שאני מקבל מתנה שלך, והיא אינה מתנה, נמצאתם חוטאין ונהנה זה משל זה, וקעבריתו א'לא יחל')!

(הכי גרסינן): **אמרו חכמים: כל מתנה שאינה שאם הקדישה מוקדשת - אינה מתנה** (כלומר: כל מתנה שאין דין זה נוהג בה: שתהא מוקדשת אם הקדישה - אינה מתנה, והאיל וגילה דעתו שעל מנת כן נתנה לו: שלא יקדישנה; ולעיל נמי, גבי ההוא שכתב נכסיו ליהונתן כיון שלא היה בנו נוהג כשורה - על מנת שלא יחזיר לבניו נתן לו; ויונתן סבר: כיון דסתמא יהב - הויא מתנה לעשות בה ככל אשר יחפוץ).

תנו רבנן: שמונים תלמידים היו לו להלל הזקן; שלשים מהן ראויים שתשרה עליהן שכינה כמשה רבינו (אלא שעון הדור גורם, ואין הדור ראוי לכך), **שלשים מהן ראויים שתעמוד להן חמה כיהושע בן נון** (ולמשה נמי עמדה חמה, דנפקא לן במסכת עבודה זרה (דף כה). 'אחל אחל'; אלא משום דאין חשובין כל כך כמשה תלאן ביהושע), **עשרים בינוניים; גדול שבכולן יונתן בן עוזיאל, קטן שבכולן רבן יוחנן בן זכאי**. אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי **שלא הניח מקרא ומשנה, גמרא** (סברת המשניות כעין שאנו מפרשין עליהן לא שנו כו' חסורי מחסרא כו'), **הלכות** (הלכה למשה מסיני) **ואגדות** (מדרשי פסוק כגון תנחומא ובראשית רבה ויקרא רבה), **דקדוקי תורה** (וי"ו ד'זוה לכהם הטמא' (ויקרא יא), דמרבין מיניה דם השרץ) **ודקדוקי סופרים** (כגון גזירות שגזרו חכמים שלא יבא לידי איסור תורה), **וקלין וחמורין** (שאדם דן מעצמו) **וגזרות שוות** (כגון 'יליף קיחה קיחה משדה עפרון' (קדושין דף ב:)), **ותקופות** (מולד הלבנה), **וגמטריאות** (כגון 'אנכי': **אָנָא נְפִישִׁי בְּתִבְתִּי יְהִיבִית; יִרְטִי**: יִרְאֵה בְּרָאתָה נְשִׁיתָה) (שבת דף קה:)), **ומשלות כובסים** (צורך יש בה ללמוד דברי תורה, כדכתיב (קהלת יב) 'תקן משלים הרבה' וכתיב 'להבין משל ומליצה' (משלי א)), **ומשלות שועלים, שיחת שדים** (להשביעם ונפקא מינה לעשות קמיע לרפואה) **ושיחת דקלים** (שבני אדם רגילים לדבר על הדקלים, כדכתיב בשלמה 'ידבר על העצים' (מלכים א' ד)) **ושיחת מלאכי השרת** (להשביעם), **ודבר גדול ודבר קטן** - **דבר גדול: מעשה מרכבה** (שביוחזקאל), **ודבר קטן: הויות דאביי ורבא** (שהקשו משניות וברייתות טובא ותיירצום) - **לקיים מה שנאמר** (משלי ח, כא) **להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא** (להנחיל אוהבי יש עולמות; וכל כך למה? כי אוצרותיהם מלאים כל טוב: דברי תורה וחכמה); **וכי מאחר דקטן שבכולם כן - גדול שבכולם על אחת כמה וכמה** (להבין דבר מתוך דבר יותר ויותר); **אמרו עליו על יונתן בן עוזיאל בשעה שיושב ועוסק בתורה כל עוף שפורח עליו נשרף**.

משנה:

האומר "זה בני" - נאמן (בגמרא מפרש למאי הלכתא) [בידוע שאין לו בנים? או בידוי שיש לו בנים, אך לא ידוע שזה אחד מהם?];

"זה אחי" - אינו נאמן (להורישו עם אחיו, שהרי אינו מכירין אותו, כדמפרש בגמרא), **ויטול עמו בחלקו** (כגון: אם שנים הן לבד הספק, ויש להן לחלוק שלש שדות, זה נוטל שדה ומחצה וזה נוטל שדה ומחצה, ונותן זה המעיד על אחיו הספק שהוא אחיו - החצי שדה; דהכי קאמר ליה "ודאי אחי אתה, ויש לך ליטול שדה אחת מן השלש, וחצי השדה שיש לי מחלקך - אתן לך, וחצי האחר - ביד אחי הוא; הבא לך ראיה וטול"); **מת** (הספק) - **יחזרו נכסים** (שנתן לו מחלקו) **למקומן** (כלומר: למי שנתנם לו; אבל שאר אחין אין יורשים עמו, דאמר להו האי "הרי החזקתם בנחלה הראויה לו לספק מאבינו - אותה טלו לכם, שהרי לא מחל לכם חלקו, ואכתי עד השתא בתורת גזל ישנה בידכם! ועתה תירשו אותו חלק מן הדין, וגם אני אירש חלקי שנתתי לו כמו כן, דנמצינו כולנו שרין בנחלתו"); **נפלו לו** (לספק) **נכסים** (יירושה בחייו) **ממקום אחר** (או קנה נכסים, ועכשיו מת) - **יירשו אחיו** (של מעיד) **עמו** (דהא קא מודי להו שאחיהם הוא).

גמרא:

“זה בני” – נאמן – למאי הלכתא?

אמר רב יהודה אמר שמואל: ליורשו ולפטור את אשתו מן היבום.

(בבא בתרא קלד, ב)

ליורשו – פשיטא (דמגו דאי בעי יהיב ליה במתנה, כי אמר נמי “בני הוא ויירשני” – נאמן; ואי משום נכסים הבאים לאחר מיכן אתא: לאשמועינן דאף על גב דאין יכול להקנות – נאמן, הא לאו מלתא היא: דודאי אינו נאמן, דהא ליכא למימר מגו! ואף על גב דדרשינן לעיל (דף קכז): “כיר” בצריך היכרא, ואוקמינן דהאב נאמן אפילו לנכסים הבאים לאחר מיכן, אי נמי שנפלו לו כשהוא גוסס – הני מילי גבי חלק בכורה, דידעינן שהוא בנו אך אינו ידוע אם בכור הוא אם לא, ואתא קרא למימר דכיון דידעינן דבנו הוא – נאמן לומר “בכורי הוא”, אבל היכא דלא ידעינן אי בנו הוא או לאו – לא מהימנינן ליה אלא לנכסים שיש לו עכשיו, משום דאיכא למימר מגו);

לפטור את אשתו מן היבום אצטריכא ליה (למתניתין למיתני ‘האומר “זה בני” – נאמן’, דסלקא דעתא אמינא: לא תנשא לשוק בלא חליצה, כדלקמן).

הא נמי תנינא (בקדושין פרק ‘האומר’ פ”ג מ”ח): ‘מי שאמר בשעת מיתתו (ואורחא דמלתא נקט) “יש לי בנים” (ואין אשתו זקוקה ליבם) – נאמן (ותנשא לשוק); “יש לי אחים” (וזקוקה ליבם) – אינו נאמן’ (לאסרה; וטעמא מפרשינן לקמיה!); (ולקמיה מוקי לה בדלא מוחזק לן לא באחי ולא בבני).

(ומשני): התם דלא מוחזק לן (האי גברא בשעת מיתה) באח (לא באחי ולא בבני, וקיימא הך אתתא בחזקת שאינה זקוקה ליבם; דספק ספיקא הוא: שמא יש לו בנים, ואם תימצי לומר אין לו – שמא גם אחין אין לו, ומותרת לשוק; דהכי מוקמינן לה התם בקדושין, משום דבעי לאוקמה אפילו כרבי נתן, דאמר ‘נאמן לאסרה’: שאם אמר “יש לי אחין” – נאמן; וההיא דרבי נתן – מוקמינן לה התם במוחזק לן דאית ליה אחי ולא מוחזק לן בבני; אבל מתניתין דהתם, דקתני “יש לי בנים” – נאמן, “יש לי אחים” – אינו נאמן – בדלא מוחזק לן לא באחי ולא בבני, כדפרישית; הלכך: אמר “יש לי בנים” – אחזקה קמיימא דמוקי לה, הלכך נאמן; ונפקא מינה דאפילו אי אתי אח לאחר מכאן, ואמר “אחזקה דמיתנא הוינא” – לא כל כמיניה דאהני דבוריה [לאחזוקי] לחזקה; אמר “יש לי אחין ואין לי בנים” – לאו כל כמיניה דמפיק לה מחזקה), הכא אף על גב דמוחזק ליה באח (הכא אתי לאשמועינן דאף על גב דמוחזק לן בגויה דאית ליה אחי – חזקה בעלמא בלא עדים – אפילו הכי אי אמר “זה בני” – נאמן לפטרה מיבום, וכדמפרש טעמא לקמן: מגו דאי בעי פטר לה בגט, והלכך מה לו לשק? דסלקא דעתא אמינא לא אתי ‘מה לי לשקר’ ומרע ליה לחזקה – קא משמע לן ‘נאמן’; והאי דקתני “זה בני” – נאמן’ הוא הדין דאי אמר “יש לי בנים” – נאמן להחירה, אלא משום סיפא אצטריך ליה למיתני: “זה אחי” – אינו נאמן’ לאשמועינן דלתת לו מחלקו הוא נאמן, ולא לירש עם שאר אחין – תנא נמי רישא “זה בני”; ומיהו סיפא, דקתני “זה אחי” – אינו נאמן – לא בהיתר ולא באיסור של שוק מיירי, דהא ודאי אפילו שתק – אסורה, כיון דמוחזק לן באחי ולא בבני, אלא לענין לירש עם אחיו קאמר: דאינו נאמן; אי נמי איכא למימר דהכי קאמר: ‘האומר “זה בני” – נאמן’, ואע”ג דמוחזק לן באחי; “זה אחי” – אינו נאמן’ לאסרה אם היא בחזקת מותרת, כגון דלא מוחזק לן לא באחי ולא בבני).

אמר רב יוסף אמר רב יהודה אמר שמואל: מפני מה אמרו “זה בני” – נאמן? הואיל ובעל שאמר “גרשתי את אשתי” – נאמן (והלכך: מגו דאי בעי אמר “גרשתי” ותפטר מהיבום – כי אמר נמי “יש לי בנים” – נאמן; וטעמא דבעל שאמר “גרשתי את אשתי” – נאמן – היינו משום דאי בעי מגרש לה השתא בפנינו).

אמר רב יוסף (רב יוסף חלה ושכח תלמודו, כדאמרינן במסכת נדרים (דף מא.), ושמועות ששמע מרב יהודה רבו קודם חלו, ועכשיו מתקשה בהן – היה נותן אל לבו ותמה אם שמע כן, והיה מתרצן מדעתו, והכי קאמר): מריה דאברהם (ריבנו של עולם!) (אפשר ששמעתי מרב יהודה שינוי גדול כזה, דתלי

תניא (המשנה דקתני “זה בני” – נאמן) בדלא תניא (בדבר שאינו במשנה ובברייתא: הך דבעל שאמר “גרשתי את אשתי”, דמימרא בעלמא היא, וגם היא צריכה טעם אחר, ותולה את העיקר בטפל לו?) אלא

אי אתמר – הכי איתמר (אלא אי אמר לי רב יהודה הכי אמרה): אמר רב יהודה אמר שמואל: מפני מה אמרו “זה בני” – נאמן? – הואיל ובידו לגרשה (דמגו דאי בעי מגרש לה ופטר לה בגיטא מיבום – כי אמר נמי “זה בני” – נאמן).

אמר רב יוסף: השתא דאמרת אמרינן ‘הואיל’, בעל שאמר “גרשתי את אשתי” – נאמן (לפטרה מיבום), הואיל ובידו לגרשה!

כי אתא רב יצחק בר יוסף אמר רבי יוחנן: בעל שאמר “גרשתי את אשתי” – אינו נאמן (דאם איתא דגרשה – קלא אית לה למלתא; הלכך לא אמרינן ‘מה לי לשקר’, דכ”מ לי לשקר במקום עדים דמי; ומיהו כי אמר “זה בני” – נאמן, דהתם ודאי איכא למימר ‘הואיל ובידו [לגרשה]).

מנפח רב ששת בידיה: אזל ליה ‘הואיל’ דרב יוסף (מנפח בידיה דרך שחוק, כאדם שמנפח קש מתחת ידיו ומשליכו לאבוד, כלומר: כזה הרוח שהלך – כך אבד טעמו של רב יוסף, דאמר ‘בעל שאמר גרשתיה...’ ומיהו ‘הואיל’ דשמואל – איתיה דהא ודאי מצי מגרש לה!)

איני! והא אמר רבי חייא בר אבין אמר רבי יוחנן: בעל שאמר “גרשתי את אשתי” – נאמן!

לא קשיא: כאן למפרע [עיי’ תוספות] (אם עמד לפנינו באחד באייר ואמר “גרשתי את אשתי מאחד בנין” – אינו נאמן להחזיקה כמו מגורשת למפרע: שאם יבואו עדים אחרי כן שיאמרו “אנו ראינו שזינתה בט”ו בניסן” תדון בחנק כדין אשת איש: דאין הבעל נאמן לעשותה מגורשת למפרע, שהרי אין כאן מגו: שהרי אינו יכול עכשיו באחד באייר לעשות לה גט שתתגרש בו למפרע מקודם זנות) [עיי’ תוספות],

כאן להבא (אם אמר "גרשתי את אשתי" סתם, אי נמי "עכשיו גרשתי": דאינו מעיד עליה למפרע, ולא נפקא מינה אלא לפטרה מכאן ולהבא, בין לזנות בין ליפטר מיבום, וגם להנשא לכל מי שתוצה בחיי בעלה, דימה לו לשקר? הא אי בעי מגרש לה בפנינו! ואכתי לא אזל לה 'הואיל' דרב יוסף לגמרי, דלהבא מיהא אמרינן 'הואיל').

[##] כיצד אפשר לקיים הסבר הרשב"ם? אם למפרע אינו נאמן כלומר: אם אמר שבעבר כבר גרש את רשתו ואינו נאמן – מדוע יהיה נאמן על "היום לפני שעה"? ואם אמר "היום לפני שתי דקות" – הרי אנן סהדי שלא גירשה לפני שתי דקות? ואם אמר שיגרש את אשתו בעתיד – הרי לא גירש? ואם אמר סתם – מה זה עדיף על שאמר "לפני שעה"?]

איבעיא להו: אמר למפרע - מהו להימוניה להבא (כלומר: הא פשיטא לן דהיכא דאמר למפרע לא מהימן לגבי זנות דמפרע, דהא ליכא מגו, ואם אמר "עכשיו גרשתי" דלא נפקא מינה אלא להבא - ודאי מהימנינן ליה, דהא אי בעי מצי מגרש לה, ומה לו לשקר? אבל הא קמבעיא לן היכא דקאמר למפרע, כלומר: "זה ל' יום שגרשתי את אשתי": מהו להימוניה לפטרה מזנות דלהבא: דגבי להבא איכא למימר מגו דמה לו לשקר לפטרה להבא בטענת גרושין דלמפרע - הא אי בעי מצי מגרש לה השתא? **מי פלגינן דבורא** (דבמאי דאמר "גרשתי" מהימנינן ליה, ותפטר אשתו מכאן ולהבא, ובמאי דאמר "זה ל' יום", דהיינו למפרע - לא מהימנינן ליה, דליכא מגו) **או לא פלגינן דבורא** (אלא כיון דלא מהימנינן ליה בגירושין מפרע, משום דאין בידו לעשות וליכא מגו - נמצא שלא גירש אשתו למפרע, והשתא נמי לא גירש, דאיהו לא טעין אלא גירושין מפרע - אנן טענינן ליה [בתמיה]? והלכך כל היכא דאמר בעל "גרשתי אתמול" - לא מהימנינן ליה כלל דמגו דלא מהימן לגבי מפרע לא מהימן להבא: דלא פלגינן דבורא; ולא משכחת לה דמהימן אלא היכא דאמר סתמא "גרשתי את אשתי", אי נמי "עכשיו גרשתי את אשתי" - דמהימנינן אכוליה דבוריה: דכיון דלא נפקא לן אמעשה דלשעבר כלל, אלא אהנהו דלהבא - מה לו לשקר? הרי יכול לגרשה!?) (כן נראה בעיני).

רב מארי ורב זביד: חד אמר פלגינן, וחד אמר לא פלגינן.

מאי שנא מדרבא, דאמר רבא: '(בעל שאמר בפני בית דין): "איש פלוני בא על אשתי" - הוא ואחר מצטרפין להורגו (לבושל); 'להורגו' - ולא להורגה (דאצל אשתו פסול הוא לעדות, אלמא פלגינן האי עדות: דלבושל מהימן, לאשה לא מהימן); **בתרי גופי** (בושל ואשה) **פלגינן** (דלגבי בושל אנו מאמינין כל העדות), **בחד גופא** (למפרע ולהבא באשה אחת) **לא פלגינן**.

(בבא בתרא קלה, א)

ההוא דהוה קא שכיב (והיו לו אחין ולא בנין, דמוחק ליבם); **אמרו ליה "אתתיה למאן** (זקוקה ליבום או מותרת לשוק?) **? אמר להו: חזיא לכהנא רבה**³ (לאו דוקא, אלא שמוותרת לכל אדם ואינה זקוקה ליבם; ומיהו לכהנא – אסירא: דהא על ידי מגו ד'בעל שאמר "גרשתי את אשתי" - נאמן מהימנינן, כדמפרש ואזיל).

אמר רבה: מאי ניחוש לה (לאסרה לשוק?) **הא אמר רב חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: בעל שאמר "גרשתי את אשתי" - נאמן** (והאי נמי הכי קאמר "גרשתי את אשתי" וחזיא לעלמא; ומיהו לכהנא אסירא, דהא לא פטרינן לה אלא בטענת "גרשתי את אשתי", וגרושה פסולה לכהן; שהרי אינה נפטרת בטענת "יש לי בנים" דהא מוחזק לן בגויה דאין לו בנים, ואיהו לא טעין "יש לי בנים" דניהמניה על ידי מגו דמצי פטר לה בגט; הלכך הכי קאמר: "גרשתי את אשתי" ונאמן הוא, דאי בעי מגרש לה!)

אמר ליה אביי: והא כי אתא רבי יצחק בר יוסף אמר רבי יוחנן: בעל שאמר "גרשתי את אשתי" - אינו נאמן!?

אמר ליה: ולא מי לא שנינהו 'כאן למפרע וכאן להבא'?

ואשנויי ניקום ולסמוך (דלמא אמוראי ניהו דפליגי אליבא דרבי יוחנן, ואיכא למאן דאמר אינו נאמן אפילו להבא: דלא אמרינן מגו, שהרי רגלים יש לדבר שלא גירשה, דאם גירשה - קלא הוה ליה למילתא, כדאמרינן בהאשה שנתארמלה?)

אמר ליה רבא לרב נתן בר אמי: חוש לה (כאביי, ותיאסר לשוק; ומשום דאמר לעיל 'למאי ניחוש' קאמר הכא דודאי איכא למיחש; ומהכא שמעינן דבעל שאמר "גרשתי את אשתי" אינו נאמן).

[רבנו גרשום: להתייר, דנאמן, דנסמוך אשינויא; ואיכא דאמרי 'חוש לה' - דאינו נאמן.]

³ למי שמשמש בכהונה גדולה אלמנה ממילא אסורה! אולי: אם כהן ישא אותה לא יהא לו בכך פסול, משום שאינה אסורה לו, ויוכל להתמנות לכהן גדול. וכן כתב רבנו גרשום: לאו משום דוקא קאמר 'לכהנא רבה', משום דאיהו דאסור באלמנה! אלא לכל כנהנא הדיוטות, דאינה זקוקה ליבום דאית לה בני. אבל רבי יעקב עמדן, בהגהות מהיעב"ץ כותב: לא היה אז כהן גדול וגם בבבל; אלא על אדם גדול ששמו כהנא, כי הא דאיתא לעיל דק"י ובע"פ "לת כהנא גברא רבה אנא ורב כהנא לא היה כהן כמ"ש תוס' בכ"מ וגם כמה ר"כ הו!

ההוא דהוה מוחזק לן (בגויה) דלית ליה אחי (חזקה בעלמא בלא עדים, ויודעין היו בודאי דאין לו בנים; ואי לא דמוחזק לן דלית ליה אחי - היה לנו לאסרה לשוק מספק, כיון דודאי אין לו בנים), ואמר בשעת מיתה דלית ליה אחי.

אמר רב יוסף: מאי ליחוש לה? חדא דמוחזק לן דלית ליה אחי, ועוד: הא אמר בשעת מיתה דלית ליה (ואף על פי שאין לו בנים, כיון דאמר "אין לי אחים" - נאמן להתירה; ואף על גב דמוחזק לן באחי - נאמן להתירה, מגו דאי בעי פטר לה בגיטא, ומה לו לשקר, כדאמרינן נמי לעיל: דאף על גב דמוחזק לן באחי ואמר "זה בני" - נאמן להתירה משום מגו: דאתי מגו ומרע ליה לחזקה)! ?

אמר ליה אביי: הא אמרי (בני העיר הזאת) דאיכא עדים במדינת הים דידיעי דאית ליה אחי (וצריכין אנו לחוש לדבריהם ולהמתין עד שנשמע מה בפי עדים! (ומשני): השתא מיהת הא ליתנהו קמן (ואין לנו אלא מה שעניינו רואות).

לאו היינו דרבי חנינא (דמקשינן בכתובות בפרק 'האשה שנתארמלה' גבי בנתיה דמר שמואל דאשתביין ואסקינהו לארעא דישראל, ואמר "נשביתי וטהורה אני" ושרינהו רבי חנינא להנשא לכהנים, ואמרינן: והאיכא עדים במדינת הים שנשמא?!) , דאמר רבי חנינא: עדים (ומפרש התם דעדי טומאה אתמר) בצד אסתן (רוח צפונית) ותאסר (בתמיה)! ?

אמר ליה אביי: אם הקלנו בשבוייה >משום דמנוולא נפשה לגבי שבאי (לא גרסינן, ופירוש היה בספרים) < (דהרבה הקילו בה חכמים במסכת כתובות: דאפילו אשה ועד אחד - נאמנין לומר 'טהורה'; וטעמא דבשביל שנתייחדה בין השבאין - אין לנו לאסרה, שהרי סתם אשה משמרת עצמה מזנות, ואוקמה אחזקתה, ואיסור קל הוא אם נישאת לכהן) - נקל באשת איש (בתמיה)? דאיכא איסור חנק! והרי היא בחזקת איסור עד עתה, ואל תתירנה מספק כיון דאמרי אינשי דאיכא עדים במדינת הים שזקוקה ליבם) [והרי אינה אשת איש אלא אלמנה, ספק שומרת יבם! וכן העיר הב"ח אות (ו), ותירוצו צריך הסבר] ! ?

אמר ליה רבא לרב נתן בר אמי: חוש לה (כאביי, ולא תנשא בלא חליצה) [רבנו גרשום: ליהתר; איכא דאמרי: לאיסור].

"זה אחי" - אינו נאמן:

ואידך מאי קאמרי? אי קאמרי "אחונא הוא" (ומשום הכי קתני גבי נפלו לו נכסים ממקום אחר דכולן יורשין אותו) - אמאי 'יטול עמו בחלקו' ותו לא (הלא עם כל אחיו יש לו ליטול)? אלא דקא אמרי "לאו אחינו הוא"? אימא סיפא: 'נפלו לו נכסים ממקום אחר - יירשו אחיו עמו' - הא אמרי ליה "לאו אחונא הוא"! ?

לא, צריכא דקא אמרי "אין אנו יודעין" (הלכך לא שקיל מינייהו מיד, דאמרי ליה: "אייתי ראייה"! וכשמת - הן יורשין אותו מכח אחיהן החי שמודה להן שאותו הספק אחיהן היה)! אמר רבא: זאת אומרת 'מנה לי בידך' והלה אומר "איני יודע" - פטור (ופלוגתא היא בכמה מקומות בגמרא (בבא קמא דף קיח). דרב הונא ורב יהודה אמרי חייב, ורב נחמן ורבי יוחנן אמרי פטור, וקיימא לן דפטור, דהלכתא כרבי יוחנן מחבירו וכרב נחמן בדיני, אלא שישבע שבועת היסט שאינו יודע; ומתניתין נמי: האח האחד טוען בשביל אחיו הספק "ממון יש לאחי בידכם"! והן אומרים "אין אנו יודעין", ואמרינן פטורין, דאוקי ממונא בחזקת מריה).

אביי אמר:

(בבא בתרא קלה, ב)

לעולם אימא לך חייב (דברי ושמא - ברי עדיף), ושאני הכא, דכ'מנה לאחר בידך' דמי (ושאני הכא: דהספק עצמו אינו יודע ואינו יכול לטעון טענת ודאי, וספק וספק הוא, והלכך אוקי ממונא בחזקת מריה; אבל האח טוען בשביל הספק "מנה לאחי בידכם" - הלכך אמרי ליה: "לאו בעל דברים דידן את").

מת - יחזרו נכסים למקומן:

בעי רבא: שבח ששבחו נכסים מאליהם - מהו? בשבח המגיע לכתפים (שנתן זה לספק קרקע ויקנית, וטרח בה זה הספק לחרוש ולזרוע, והרי היא עתה - כשחוזרת לו לנותן - מלאה פירות) לא תיבעי לך (דהא ודאי כוליה חולקים בהאי שבח), דכי נפלו לו נכסים ממקום אחר דמי (דהא לא קרינא ביה 'יחזרו נכסים למקומן' שהרי לא נתן לו פירות אלא קרקע ויקנית); כי תיבעי לך בשבח שאינו מגיע לכתפים, כגון דיקלא ואלים (דלא נשתנה שמו מכבתחלה), ארעא ואסקא שרטון (מעצמה; שלא זיבלה הספק ולא טרח בכך) - מאי ?

תיקו.

משנה:

מי שמת ונמצאת דייתיקי (שטר צוואת שכיב מרע, כדדריש ליה בגמרא דא תהא למיקם ולהיות) קשורה על יריכו (רבנותא נקט: דליכא למימר אחר כתב ונתנה לשם כדי לזכות בנכסי

המת) [## ואינה ככתב ידו] - הרי זו אינה כלום (שאפילו אם החזיק אחר מיתה באותו השטר - אותו שנכתבה לו המתנה לא קני; דאף על גב דצוואת שכיב מרע קונה לאחר מיתה, הני מילי כדי שלא תטרף דעתו עליו; אבל כח השטר לא עדיף כצוואתו, שהרי לא גמר להקנותו אלא בקבלת השטר, ואין שטר לאחר מיתה); זיכה בה (השכיב מרע) לאחר (מחיים, אף על פי שלא נכתב לשם אותו האיש, אלא כך אמר לו: "נכסים הכתובים בשטר זה אני מקנה לך בקבלת השטר שתקבל ממני" - הרי זה קנה; דלא גרע מצוואת פיו; ורבותא קתני; 'לאחר' גרסינן בסדר המשנה), בין מן היורשין בין שאינן מן היורשין - דבריו קיימין (אף על גב דאין ראוי ליורשו - קני לאחר מיתה בלא קנין, דדברי שכיב מרע ככתובין וכמסורין דמו).

גמרא:

תנו רבנן: איזה היא 'דייתיקי' (איזו היא מתנת שכיב מרע שגובה לאחר מיתה אף על גב דלא כתב בה 'מהיום')? כל שכתוב בה 'דא תהא למיקם ולהיות' (אחר מיתתי); ואיזה היא 'מתנה'? כל שכתוב בה 'מהיום ולאחר מיתה' (דמשמע הכי: גופה קנוי לך מהיום, ופירי - לאחר מיתה; אבל אי לא הוה כתב בה 'מהיום' - אינו קונה, דאין מתנה לאחר מיתה; שהרי אין כח לאדם ליתן מקודם לכן דבר שלא יוכל להקנות באותו הזמן שהוא רוצה שתתקיים המתנה, ואחר מיתה - היאך יכול אדם ליתן אחרי שמת ונקבר?). (ומתמיהין: אלא 'מהיום ולאחר מיתה' - הוא דהויא מתנה (טעמא דהויא מתנה משום דכתב 'לאחר מיתה' בהדי 'מהיום'), (אבל אם כתב) 'מעכשיו' ('מהיום' גרידא) לא הויא (מתנתו) מתנה (והלא קל וחומר הוא דהוי מתנה גמורה מעכשיו, שהרי נתן לו גוף ופירות מהיום)? אמר אביי: הכי קאמר: איזו היא מתנת בריא שהיא כמתנת שכיב מרע, דלא קני (פירות) אלא לאחר מיתה (דומיא דמתנת שכיב מרע שאינו קונה אלא לאחר מיתה)? - כל שכתוב בה 'מהיום ולאחר מיתה' (ומיהו בהכי עדיפא משכיב מרע: דמתנת שכיב מרע יכול לחזור בו וליתן לאחר, כדלקמן: דייתיקי מבטלת דייתיקי; אבל מתנת בריא, ד'מהיום ולאחר מיתה' - אינו יכול למכור עוד הגוף כל ימי חייו, אלא פירות).

ייתיב רבה בר רב הונא באכסדרא דבי רב, ויתיב וקאמר משמיה דרבי יוחנן: שכיב מרע שאמר "כתבו ותנו מנה (מנכסי) לפלוני", ומת (השכיב מרע קודם שכתבו ונתנו לו את השטר למקבל מתנה) - (שוב) אין כותבין ונותנין (לו את המנה), שמא לא גמר להקנותו אלא בשטר, ואין שטר לאחר מיתה (והאי דנקט "כתבו ותנו" - לאו דוקא; דהוא הדין אם אמר "תנו וכתבו", כדמוכח לקמן: דלא חשיב ליה מיפה את כחו לקנות בלא שטר עד דאמר להו "תנו" - אף "כתבו", כדלקמן). אמר להו רבי אלעזר: איזדהרו בה (שכן הלכה).

רב שיזבי אמר: רבי אלעזר אמרה, ואמר להו רבי יוחנן: איזדהרו בה. (אצטריך רבי יוחנן לאסהודי עליה דרבי אלעזר תלמידו, שיאמינו בו.) אמר רב נחמן בר יצחק: כותיה דרב שיזבי מסתברא: אי אמרת בשלמא רבי אלעזר אמרה - אצטריך רבי יוחנן לאסהודי עליה דרבי אלעזר; אלא אי אמרת רבי יוחנן אמרה - אצטריך רבי אלעזר לאסהודי עליה דרבי יוחנן רביה? ועוד: תא שמע דרבי אלעזר אמרה: דשלח רבין משמיה דרבי אבהו: הו יודעים ששלח רבי אלעזר לגולה משום רבינו (רב) [##] וכן כתב רבינו גרשום; אך רב לא היה מרבותיו של רבי אבהו, אלא רבי יוחנן היה! אלא כך הכוונה: שבבל אמרו 'משום רבינו', היינו רב, אבל רבי אבהו אמר את שמו של רב, או אמר 'רבכם', ואצטריך הביא את דברי רבי יוחנן רבו שחולק על דברי רב, כדלהלן): 'שכיב מרע שאמר "כתבו ותנו מנה לפלוני" ומת - אין כותבין ונותנין שמא לא גמר להקנותו אלא בשטר, ואין שטר לאחר מיתה; ורבי יוחנן אמר: תיבדק (לאו לאיפלוגי עליה דרבי אלעזר אתא, דהא אסהיד רבי יוחנן עליה דרבי אלעזר כדאמרין לעיל! אלא לפרושי אתא: שצריך לבדוק היאך צוה האי שכיב מרע לכתוב שטר זה; משום דזמנין דכותבין ונותנין אף לאחר מיתה, כגון במיפה שכיב מרע כחו של מקבל מתנה, כדמפרש ואזיל: דאמר "תנו אף כתבו וכו'). מאי 'תיבדק'?

כי אתא רב דימי אמר (שני דברים; והשניה מפרשת להך בדיקה): [1] דייתיקי מבטלת דייתיקי (שכיב מרע שכתב נכסיו לאחד, וחזר וכתב לאחר, שני קנה, ראשון לא קנה, שהרי שכיב מרע יכול לחזור במתנתו, כדאמרין בפרק 'מי שמת'; וכיון שכתב לשני - חזר בו מן הראשון; ודוקא בכתיבה בלא זיכוי, כדאמרין לקמן בפרקין ד'מי שמת' [קנב, ב]: 'פשיטא כתב לזה וכתב לזה היינו דכי אתא רב דימי אמר 'דייתיקי מבטלת דייתיקי'; כתב וזיכה לזה וכתב וזיכה לזה: רב אמר ראשון קנה כו'; אבל גבי מתנת בריא: שאינו יכול לחזור בו - ראשון קנה ולא שני); [2] שכיב מרע שאמר "כתבו ותנו מנה לפלוני" ומת - רואין: אם כמיפה את כחו (אם כדי ליפות כחו של מקבל מתנה צוה השכיב מרע לכתוב לו את השטר: להיות לו לעדות על מתנה זו, ולא לעכב המתנה נתכין; דלא יקנה אלא בשטר) - כותבין (ונותנין אפילו לאחר מיתה; ולקמן מפרש היכי דמי), ואם לאו - אין כותבין. (והיינו 'תיבדק' דלעיל.)

מתיב רבי אבא בר ממל: 'בריא שאמר "כתבו ותנו מנה לפלוני" ומת - אין כותבין ונותנין'; הא שכיב מרע - כותבין ונותנין (דכי היכי דאמרינן גבי צוואת שכיב מרע דדבריו ככתובין וכמסורין דמו, משום דלא תטרף דעתו עליו - הכי נמי אמרינן גבי שטר שלו: דיש שטר אפילו לאחר מיתה: דכנכתב מחיים דמי!) ?

הוא מותיב לה והוא מפרק לה (להן דוקיא): במיפה את כחו (ומיהו בריא, אף על גב שמיפה את כחו כענין זיכוי שכיב מרע, דקאמר "תנו אף כתבו" - אפילו הכי אין כותבין ונותנין לאחר מיתה, דבבריא אמרינן: משום דדבריו אינן ככתובין - הוצרך לזכות לו בשטר, ולא גמר להקנותו אלא בשטר, ואין שטר לאחר מיתה).

היכי דמי 'מיפה את כחו' ?

(בבא בתרא קלו, א)

כדאמר רב חסדא (לקמן בפרק 'מי שמת' [קנא, ב]: דאמר רב יהודה אמר שמואל: שכיב מרע שכתב כל נכסיו, אף על פי שקנו מידו, אם עמד - חוזר; ומשמע: הא אם מת - מקבל מתנה קנה, ואף על פי שכתוב קנין בהן מתנת שכיב מרע - לא אמרינן שמא לא גמר להקנותו אלא בשטר ואין שטר לאחר מיתה; ומקשינן מינה התם לשמואל, דאמר [נה, ב; קנב, א]: מתנת שכיב מרע שכתוב בה קנין לא ידענא מאי אידון בה: דשמא לא גמר להקנותו אלא בשטר, ושטר של שכיב מרע אינו קונה עד לאחר מיתה, ואין שטר לאחר מיתה? ומשני התם [קנב, א]: במיפה את כחו ההוא דרב יהודה אמר שמואל, ואין הקנין מגרע כח השטר של שכיב מרע, שלא הקנה לו אלא ליפות את כחו; ואמרינן [קנב, ב]: היכי דמי 'מיפה את כחו'? אמר רב חסדא: 'וקנינא מיניה' מוסיף על 'מתנתא דא' (כלומר: אינו אלא תוספת בעלמא, ליפות את כחו) - הכא נמי דאמר "אף כתבו ותנו" וחתומו והבו ליה".

איתמר: רב יהודה אמר שמואל: הלכה כותבין ונותנין (לאחר מיתה במיפה את כחו, כרבי יוחנן דאמר 'תבדק'; והכי מוקמינן ליה בהדיא להא דשמואל במיפה את כחו לקמן ב'מי שמת' [קנב, ב];)

וכן אמר רבא אמר רב נחמן: הלכה כותבין ונותנין.

משנה:

הכותב נכסיו לבניו (בריא שרוצה לישא אשה ואינו רוצה לשעבד נכסיו לאשתו פן יפסידו בנים שיש לו מאשתו ראשונה, ורוצה לכתוב להם נכסיו לאחר מותו אלא שיאכל פירות בחייו) צריך שיכתוב 'מהיום ולאחר מיתה' (דמשמע: מהיום יהא קנין לך הגוף לבדו, ולאחר מיתה תהא נגמרת המתנה: שתאכל גם הפירות לאחר מיתתי; אבל בלא 'מהיום' לא נתן להם כלום: דאין מתנה לאחר מיתה, דבההיא שעתא - אין לו חלק בהן שיוכל להקנותן) - דברי רבי יהודה; רבי יוסי אומר: אינו צריך (לכתוב 'מהיום' [אבל 'לאחר מיתה' צריך לכתוב]; וטעמא מפרש בגמרא).

הכותב נכסיו לבנו (הוא הדין לאחיו) לאחר מותו (היינו 'מהיום ולאחר מיתה'): האב אינו יכול למכור (לאחר הגוף, והפירות לגמרי) מפני שהן כתובין לבן (הגוף מעכשיו, ופירות לאחר מיתה), והבן אינו יכול למכור (לגמרי בחיי האב) מפני שהן ברשות האב (לאכול פירות; אלא בין שניהן יכולין למכור לגמרי מעכשיו: שהאב ימכור פירות והבן ימכור הגוף).

מכר האב (סתמא) - מכורים (מכורין לפירותיהן ללוקח) עד שימות (האב; אבל לכשימות האב - יטול הבן גם גוף גם פירות, או הוא או הבא מכחו, לא שנא מת האב בחיי הבן ולא שנא מת הבן בחיי האב: שהפירות מכר האב, אבל הגוף קנוי לגמרי לבן משעה שכתב לו האב, וכשמת הבן ואחר כך האב ויש לו בנים לאותו הבן - הן יורשין את כחו); מכר הבן (בחיי האב) - אין ללוקח בהן כלום (אין ללוקח פירות) עד שימות האב (שהרי הוא כבן; אבל כשימות האב - יש לו מיהת ללוקח גוף ופירות: וכגון שהבן קיים; אבל מת הבן ואחר כך מת האב - פלוגתא היא בגמרא אם קנה לוקח אם לאו).

גמרא:

וכי כתב 'מהיום ולאחר מיתה' מאי הוי? הא תנן [גיטין פ"ז מ"ג; עב, א]: 'מהיום ולאחר מיתה' - גט ואינו גט (דשמא כך אמר: מעכשיו יהא גט אם אמות; או דלמא מהדר קא הדר ביה, ואין גט לאחר מיתה; הלכך הויא ספק מגורשת, ואם פשטה ידה וקבלה קדושין מאתך - צריכה גט משניהם), ואם מת - חולצת ולא מתייבמת (דלמא הוי גט, ונמצא לוקח גרושת אחיו, וחייב כרתו והכא נמי הוה לן למימר: דמתנת ספק היא, ולא קנו) !

(ומשני:) התם (גבי גט) מספקא לן אי תנאה הוי אי חזרה הוי (לא שייכי בה שתי מתנות כי הכא, דנימא מקצת הגט מהיום ומקצתו לאחר מיתה כדאמר גבי מתנת קרקע; הלכך מספקא לן אי תנאה הוי כו' כדפרישית), אבל הכא (איכא לאוקמי תרוייהו שפיר) - (ד)הכי קאמר ליה: גופא קני מהיום, פירא לאחר מיתה (וכיון דאיכא למימר הכי - לא נתכוין לא לתנאי ולא לחזרה, דהכי משמע טפי).

רבי יוסי אומר: אינו צריך:

רבה בר אבוא חלש; על לגביה רב הונא ורב נחמן; אמר ליה רב הונא לרב נחמן: בעי מיניה הלכה כרבי יוסי או אין הלכה כרבי יוסי?

אמר ליה: טעמיה דרבי יוסי לא ידענא, הלכה איבעי מיניה? אמר ליה: את בעי מיניה אי הלכה אי לא, וטעמיה אנא אמינא לך. בעא מיניה; אמר ליה: הכי אמר רב: הלכה כרבי יוסי.

בתר דנפקו - אמר ליה [רב הונא לרב נחמן]: היינו טעמיה דרבי יוסי: דאמר זמנו של שטר (שכתב בתחלתו "בכך וכך בשבת אמר לנו פלוני: 'הווי עלי עדים וקנו ממני לפלוני בני לאחר מיתתי'") מוכיח עליו (שמאותו זמן התחילה המתנה; דאי לא תימא הכי - זמן שנכתב בשטר בחנם נכתב! אלא ודאי להקנות מאותו היום נכתב).

תניא נמי הכי: רבי יוסי אומר: אינו צריך מפני, שזמנו של שטר מוכיח עליו (והכי הלכתא כרבי יוסי: דאם כתב 'לאחר מיתה' קנה אף על גב דלא כתב 'מהיום'; דהא אמר רב: הלכה כרבי יוסי; ואף על גב דאמר בפרק 'המגרש' (גיטין דף פה:): אתקין רב בגיטין 'מן יומא דנן' לאפוקי מדברי יוסי דאמר זמנו של שטר מוכיח עליו, הואיל ולא איתמר בהדיא התם בגיטין - הדר ביה רב מהא דאמר הלכה כרבי יוסי, אלא אתקין אית לן למימר לגבי גט אשה, הואיל ואין בו דבר קנין - משום הכי הוא דאתקין, לרווחא דמילתא, משום חומרא דעריית; אבל גבי ממונא הלכה כרבי יוסי, כי יש לומר כי לא אמר רב 'הלכה כרבי יוסי' אלא בשטר שיש בו קנין; וראינו בדברי הגאונים ז"ל [גם ברי"ף] שאמרו: הכי נהני במתיבתא: כרבי יהודה אפילו בממון; כתקנת רב בגיטין; ואילו היתה קבלה בידם כי הלכה כרבי יהודה - לא היו מניחין 'הלכה' ומפרשין 'מנהג'! (ועוד) שלא אמרו כי הלכה אפילו בממון כתקנת רב בגיטין, אלא 'נהגו'; ויש לומר דכיון דחזו דסוגיא דשמעתא לקמן כרבי יהודה - נהגו כוותיה; כן פירש רבינו חננאל גאון; ותפוס דברי רבי יוסי גבי ממון, דהא רב נחמן - דהלכתא כותיה בדיני - הוא דבעא מרבה בר אבוא, אלמא סבירא ליה לרב נחמן הכי).

בעא מיניה רבא מרב נחמן: בהקנאה (בשטר שכתוב בו קנין) - מהו (מי פליג רבי יהודה, ומצריך למכתב 'מהיום', ומשום הכי קמבעיא ליה: דאיכא למימר דבשטר מתנה בלא קנין פליגי, כגון שכתב 'שדי נתונה לך לאחר מיתה', ומסר לו את השטר, וכדקיימא לן דקרקע נקנה בכסף או בשטר או בחזקה)?

אמר ליה: בהקנאה אינו צריך.

רב פפי אמר: איכא אקנייתא דצריך, ואיכא אקנייתא דלא צריך: 'אקנייה', וקנינא מיניה' - לא צריך (זהו שכותבין בכל שטר שכתוב בו קנין שני קנינין: אחד בתחלת השטר: 'וכך אמר לנו' 'הווי עלי עדים וקנו ממני וכתבו וחתמו' והיינו 'אקנייה'; שהקנה לעדים בקנין סודר לזכות לו למקבל מתנה, ואחד בסוף השטר: 'וקנינא מן פלוני לפלוני ככל מה דכתוב ומפורש לעיל כו', כדאמר לקמן ב'גט פשוט' (דף קסא:)) - צריך שיחזור מענינו של שטר בשיטה אחרונה; והלכך אם כתוב בראש השטר 'אקנייה' ובסיפא כתוב 'וקנינא' - היינו ייפוי כח: דמשמע שני קנינין: (1)הוא הקנה, (2)וגם אנו קנינו ממנו; - וקנין יתירא הוא ייפוי כח, לקנות מהיום; (אבל אם כתב בראש השטר) 'קנינא מיניה', (ובסופו) 'ואקנייה' (משמע קנין אחד, דפרושי קא מפרש: 'וקנינא מיניה', והיאך? - שהרי הקנה לנו ואמר 'כך וכך אני נותן לפלוני'; כן נראה שיטה זו בעיני, ועיקר) - צריך. (ואין לפרש שכתב בשטר שני דברים הללו ביחד 'דאקנייה' 'וקנינא מיניה', דאם כן אמאי משהו חילוק בין 'אקנייה וקנינא מיניה' ל'קנינא מיניה ואקנייה'? לישוי חילוק בין היכא דכתב שני לשונות קנין להיכא דלא כתב אלא אחד?) מתקיף לה רב חנינא מסורא: מי איכא מידי דאנן לא ידעינן (אין רוב חכמים בקיאיין בחילוק לשון זה) וספרי ידעי (בתמיה, דאמרי "לכך נתכוונו", ולא צריך למכתב 'מהיום')?

שאלוניהו לספרי דאביי וידעי ולספרי דרבא וידעי!

רב הונא בריה דרב יהושע אמר: בין 'אקנייה וקנינא מיניה', בין 'קנינא מיניה ואקנייה' - לא צריך [לכתוב 'מהיום', אלא רק 'לאחר מיתה']; ו'בדוכרן פתגמי דהוי באנפנא' (היינו שטר עדות בלא קנין; זכרון דברים ולא זכרון קנין) פליג (והיינו כרב נחמן דאמר 'הקנאה אינו צריך').

אמר רב כהנא: אמריתה לשמעתיא קמיה דרב זביד מנהרדעא, ואמר לי: אתון הכי מתניתו לה (בלשון בעיא, כדאמרן לעיל: 'בעי רבא מרב נחמן כו'), אנן הכי מתנינן לה: אמר רבא אמר רב נחמן: בהקנאה אינו צריך, בין 'אקנייה וקנינא מיניה' בין 'קנינא מיניה ואקנייה' - לא צריך (והכי קיימא לן: דאפילו לרבי יהודה לא צריך לכתוב 'מהיום' בשטר שיש בו קנין); ב'דוכרן פתגמי דהווי באנפנא' פליגי.

הכותב נכסיו לבנו לאחר מותו [האב אינו יכול למכור מפני שהן כתובין לבן, והבן אינו יכול למכור מפני שהן ברשות האב. מכר האב - מכורים עד שימות; מכר הבן - אין ללוקח בהן כלום עד שימות האב]: איתמר: מכר הבן בחיי האב ומת הבן בחיי האב:

(בבא בתרא קלו, ב)

אמר רבי יוחנן: לא קנה לוקח; וריש לקיש אמר: קנה לוקח.

רבי יוחנן אמר: לא קנה לוקח (לא קנה לוקח אפילו לכשימות האב אחר כך, שמעולם לא היו ראוי לבא לידי הבן, אלא יחזרו לשאר יורשי האב): **קנין פירות** (שיש לו לאב) - **כקנין הגוף דמי** (כאילו הגוף קנוי לו דמי, ולא היה הבן יכול למכור אלא על מנת דאיתו לידיה; וכיון דלא איתו לידיה - לא קני לוקח; ומיהו אם לא מכרן הבן, ולא סילק נפשו מהם, ומת הבן בחיי האב - לכשימות האב יירש בן הבן את זכות אביו שהיה לו בקרקע), **וריש לקיש אמר: קנה לוקח: קנין פירות לאו כקנין הגוף דמי**.

(ומיהו אם לא מכרן הבן בחיי האב - היה מודה רבי יוחנן שאף על פי שמת הבן ואחר כך מת האב - אפילו הכי יורשי הבן יורשין את מתנתו, ולא יורשי האב; אבל גבי מכירה - הרי סילק נפשו משעת מכירה, וגם לא בא לידו שיוכל הלוקח לזכות מכתו! ובפרק החובל בבבא קמא מפרש לפלוגתיהו הכי: רבי יוחנן אמר: לא קנה לוקח: אמר לך: כי קתני מתניתין 'מכר הבן אין ללוקח עד שימות האב', הא כי מיית [האב] - אית ליה ללוקח דלא מת הבן בחיי האב, דאיתו להו לידיה דבן; אבל מת הבן בחיי האב - דלא איתו לידיה דבן, כי מיית אב - נמי לית ליה ללוקח! אלמא קנין פירות כקנין הגוף דמי, וכי זבין - לאו דידה זבין; ריש לקיש אמר: קנה לוקח: אמר לך: כי קתני מתניתין 'מכר הבן אין ללוקח עד שימות האב' כי מיית מיהא אית ללוקח, לא שנא לא מת הבן בחיי האב, דאיתו לידיה דבן, לא שנא מת הבן בחיי האב, דלא איתו לידיה דבן - קנה לוקח! אלמא קנין פירות - לאו כקנין הגוף דמי, וכי זבין - דידה זבין.)

והא איפליגו בה חדא זימנא, דאיתמר: המוכר שדהו לפירות: רבי יוחנן אמר: מביא וקורא (מקרא בכורים, דקרינא ביה 'האדמה אשר נתת לי ה' (דברים כו)); **וריש לקיש אמר: מביא ואינו קורא** (שאינו יכול לקרות 'האדמה אשר נתת לי'; ומיהו בהבאה חייב, דכתיב 'אשר תביא מארצך': שהרי שיעבד לו יניקת הקרקע לפירותיו): **רבי יוחנן אמר 'מביא וקורא', קסבר קנין פירות כקנין הגוף דמי, וריש לקיש אמר: מביא ואינו קורא: קנין פירות לאו כקנין הגוף דמי!** אמר לך רבי יוחנן: אף על גב דבעלמא קנין פירות כקנין הגוף דמי, הכא אצטריך: סלקא דעתך אמינא אבא לגבי בריה אחולי אחיל (גופא לגמרי, וקנין פירות דאית ליה - לא ליהו קנין הגוף) - קא משמע לן;

ורבי שמעון בן לקיש אמר: אף על גב דבעלמא קנין פירות לאו כקנין הגוף דמי, הכא אצטריך: סלקא דעתך אמינא כל לגבי נפשיה - אפילו במקום בריה נפשיה עדיפא ליה - קא משמע לן. (והכי נמי הוה מצי למימר דאי איתמר בהא, בהא קאמר רבי יוחנן דקנין פירות כקנין הגוף דמי, משום דכל לגבי נפשיה - אפילו במקום בריה נפשיה עדיפא ליה, וכיון דעכב לעצמו פירות - שייר בקנין הגוף לעצמו, אבל לגבי מוכר שדהו לפירות - מודי רבי יוחנן לריש לקיש דקנין פירות שמקנה לאחרים לאו כקנין הגוף דמי: דבכל דוכתא נפשיה עדיפא ליה; ומשום דשמעין לה מתירווציה דריש לקיש - לא חשש הגמרא לפרש כן; ולריש לקיש נמי: אי איתמר בהא - בהא קאמר ריש לקיש משום דאבא לגבי בריה אחולי אחיל, אבל לגבי מוכר שדהו לפירות - אימא מודי ליה לרבי יוחנן דקנין פירות כקנין הגוף דמי - קא משמע לן.)

איתיביה רבי יוחנן לריש לקיש: "נכסי לך ואחריו יירש פלוני, ואחריו יירש פלוני": מת ראשון - קנה שני; מת שני בחיי ראשון - יחזרו נכסים ליורשי ראשון (כלומר כשימות הראשון - יורשיו יורשין מכתו, שהרי לא זיכה לשלישי אלא מכת השני, דהא לא קאמר לראשון "נכסי לך ואחריו לפלוני ואם אין פלוני יתנו לפלוני השלישי"; וכיון דשני לא זכה - שלישי נמי לא יקנה, אלא יורשי ראשון יירשו להני נכסים ואף על גב דלא היו קנוין לראשון אלא לאכול פירותיהן כל ימי חייו, דהא קאמר ליה "ואחריו לפלוני" - אפילו הכי: כיון דאין 'אחריו' קיים - זכו יורשי ראשון בגוף ופירות; אי אמרת בשלמא 'קנין פירות הוי חשוב כקנין הגוף' - הלכך איכא למימר יחזרו ליורשי ראשון, שהרי הפירות קנוין לו וכקנין הגוף דמי: דאף על גב דהמוכר שדהו לפירות לא קנה בעל הפירות את הגוף משום קנין פירות כקנין הגוף - היינו משום דבהדיא פירות מכר לו, ולא גוף, והרי הוא כמי שאמר לו "ואחר אותו זמן יהא הגוף והפירות שלי"; אבל הכא - לא שייר לעצמו כלום, אלא לשלישי נתן את הגוף, ולראשון ולשני נתן את הפירות, וכיון דאיכא תרתי: שיש לראשון קנין פירות דכקנין הגוף דמי, וגם סילק הנותן עצמו מגוף ופירות - הלכך יחזרו ליורשי ראשון), **ואם איתא** (אלא אי איתא דלאו כקנין הגוף דמי - מאיזה טעם יחזרו לראשון?) - **'ליורשי נותן' מיבעי ליה** (שהרי לראשון נתן פירות, ואין אחריו איש שיקבל - לא הגוף ולא פירות - הלכך יחזרו לנותן או ליורשיו)?

אמר ליה: כבר תרגמה רב הושעיא בבבלי 'אחריו' שאני; וכן רמי רבה בר רב הונא קמיה דרב, ואמר 'אחריו' שאני (דמשמע: דגוף ופירות נתן לראשון, דהא בהדיא פריש "אחריו יירש פלוני", והא ליתיה דלירש, הלכך ישארו ביד יורשי ראשון, דהכי קאמר ליה: "כל ימי חיך יהא הכל שלך: הפרי והגוף, ומה שישתייר אחריו - יקבל פלוני"; ואם היה רוצה ראשון - יכול למכור הגוף, כדלקמן);

(לרבי יוחנן פריך:) **והתניא: 'יחזרו ליורשי נותן'** (אף על גב דאיכא למימר 'אחריו שאני' - אפילו הכי יחזרו ליורשי נותן, דקנין פירות דראשון - לאו כקנין הגוף דמי, וכל שכן קנין פירות דעלמא דלאו כקנין הגוף דמי, כריש לקיש, וקשיא לרבי יוחנן)?

(בבא בתרא קלז, א)

תנאי היא (ולא גרסינן 'אלא אחריו נמי תנאי היא', דמשמע דתירוצא דתרצינן לעיל לריש לקיש 'אחריו שאני' - לאו תירוצא הוא, דהא ודאי לריש לקיש מתרצינן 'אחריו שאני', כדמתרצי רב ורבי הושעיא לעיל, דהשתא קיימי כוליהו ברייתות כריש לקיש, בין למאן דאמר 'יחזרו ליורשי נותן' בין למאן דאמר 'יחזרו ליורשי ראשון' - כוליהו סבירא להו דקנין פירות דעלמא לאו כקנין הגוף דמי; דאפילו הך דקתני 'יחזרו ליורשי ראשון' - היינו משום דאחריו שאני; אלא לרבי יוחנן הוא דמתרצינן הכי 'תנאי היא', כלומר: איכא תנאי דפליגי בקנין

פירות דראשון אי כקנין הגוף דמי או לא, ואנא [רבי יוחנן] סבירא לי כמאן דאמר כקנין הגוף דמי, **ד ת נ י א :** 'נכסי לך ואחריוך לפלוני' - **וירד ראשון ומכר ואכל - השני מוציא מיד הלוקוחות** (אחר שימות הראשון, דקנין פירות דראשון לא כקנין הגוף דמי, ואחריוך שאני לא אמרין אליבא דרבי) - **דברי רבי; רבן שמעון בן גמליאל אומר: אין לשני אלא מה ששייר ראשון** (ואם לא שייר כלום - לא יטול השני כלום, דקנין פירות דראשון כקנין הגוף דמי לרבי יוחנן; ולריש לקיש טעמא משום ד'אחריוך' שאני) (דברי סבירא ליה לא כקנין הגוף דמי; והך ברייתא דקתני 'יחזרו ליורשי נותן' - רבי היא; ורבי שמעון [בן גמליאל] סבירא ליה כקנין הגוף דמי; והך דקתני 'יחזרו ליורשי ראשון' - רבי שמעון היא, ואנא [רבי יוחנן] סבירא לי כרבי שמעון; והיינו דפסיק רבי יוחנן כרבי שמעון; ומיהו לריש לקיש לא כקנין פירות כקנין הגוף דמי פליגי, אלא לכולי עלמא לאו כקנין הגוף דמי, ובהא פליגי: רבי סבר 'אחריוך' נמי קנין פירות בעלמא הוא דאית ליה לראשון, והלכך שני מוציא מיד הלוקוחות, והיכא דמת שני - יחזרו ליורשי נותן, דקנין פירות לא כקנין הגוף דמי, ורבן שמעון בן גמליאל סבר בעלמא קנין פירות לא כקנין הגוף דמי, והכא 'אחריוך' שאני, וגוף ופירות אקני לראשון, הלכך אין לשני אלא מה ששייר ראשון, והיכא דמת שני - יחזרו ליורשי ראשון; וכן עיקר: דהשתא לא תקשי הלכתא אהלכתא: דהא פסקינן הלכתא כריש לקיש בפרק 'החולק' דקנין פירות לא כקנין הגוף דמי, ובהא ד'אחריוך' לפלוני קיימא לן כרבן שמעון דאין לשני אלא מה ששייר ראשון, כדפסקינן הלכתא לקמן, ולא פליג ריש לקיש על ההוא פסק דפסיק רבי יוחנן לקמן; ומדאבין [להלן] נמי איכא למשמע דהכי קיימא לן, דאמר אבין 'איזהו רשע ערום כו'; ולקמן נמי בההיא אתתא דהוה לה דיקלא בארעא דרב ביבי בר אבין אזל איהו אקנייה לבנו קטן כרבן שמעון כו' עד אפילו רבן שמעון לא קאמר כו' - דמהתם נמי שמעינן דהלכתא כרבן שמעון; והלכך בעינן לפרושי דרבן שמעון סבירא ליה כריש לקיש דקנין פירות לא כקנין הגוף דמי, והכא היינו טעמא ד'אחריוך' שאני, ולא תקשי הלכתא אהלכתא).

ורמינהי: 'נכסי לך ואחריוך לפלוני' - יורד ראשון ומכר ואוכל (אורחא דמילתא נקט: שמכר והוציא המעות בהוצאה) - **דברי רבי; רבן שמעון בן גמליאל אומר: אין לראשון אלא אכילת פירות בלבד** (קטלקא דעתא השתא: פירות יכול לאכול ולמכור, אבל לא הגוף, ואם מכר - השני מוציא מיד הלוקוחות); - **קשיא דרבי אדרבי ודרשב"ג אדרשב"ג!**

דרבי אדרבי לא קשיא: הא (קמיינתא דקאמר רבי 'השני מוציא') **לגופא** (הני מילי היכא דמכר הגוף: שאין לו לראשון אלא פירות), **הא** (והך ברייתא דקאמר 'יורד ראשון ומכר') - **לפירא;** **דרשב"ג אדרשב"ג לא קשיא:** **הא לכתחלה**, **הא דיעבד** (הא לכתחלה קאמר רבי שמעון 'אין לו למכור' לכתחלה הגוף, אלא אכילת הפירות, כדי שיתקיים דעתו של נותן, דהא גלי דעתיה דניחא ליה שישתייר קצת לשני אם יתרצה הראשון לשייר אחריו כלום; והכי קתני: **יורד ראשון ומכר ואוכל** - מסתמא דברי רבי, שהרי אינו יכול למכור כי אם פירות; **רשב"ג אומר אין לו לראשון לירד ולמכור** מסתמא, שהרי הכל מכור, ולא נתקיימה דעת הנותן, אלא: אכילת פירות הוא דאית ליה לכתחלה, או למכור; אבל גופא - דיעבד אין, לכתחלה לא; והא קמיינתא דיעבד אין לשני אלא מה ששייר ראשון).

אמר אבין: איזהו רשע (גורם לעבור על דברי הנותן) **ערום** (דאנהו מעשיו, והרי הוא חוטא ולא לו נומיהו המוכר עצמו, דהיינו ראשון - לא מקרי 'רשע' ואף על גב דלכתחלה אסור לעשות כן, דלא חמיר איסוריה, שהרי השליטו הנותן בגוף ופירות לעשות בהן כרצונו) **זה המשיא עצה** (לראשון) **למכור בנכסים כרבן שמעון בן גמליאל** (דהא קיימא לן כרבי שמעון דאין לשני אלא מה ששייר ראשון; ולא נעשה נחת רוחו של מת שאמר 'אחריוך לפלוני', דהוה ניחא ליה אם ישתייר; ומיהו לא אקפיד קפידא גמורה שלא יוכל הראשון למכור אם ירצה).

אמר רבי יוחנן: הלכה כרבן שמעון בן גמליאל, ומודה (רבי שמעון אף על גב דאמר 'אין לשני אלא מה ששייר ראשון') **שאם נתנן** (אותו ראשון) **במתנת שכיב מרע** (כגון דאמר 'מהיום ולאחר מיתה') - **לא עשה כלום** (והשני מוציא; אי נמי כשהיה שכיב מרע נתנה, דשתי מתנות הללו שוות, כדאמרן לעיל [קלה,ב]: **איזהו מתנת בריא שהיא כמתנת שכיב מרע? כו'**); **מאי טעמא? אמר אבין: מתנת שכיב מרע לא קנה אלא לאחר מיתה, וכבר קדמו 'אחריוך'.**

(ה"ג בהלכות גדולות ובפירוש רבינו חננאל: מאי טעמא? אמר אבין: מתנת שכיב מרע אימת הויא? לאחר מיתה, וכבר קדמו 'אחריוך': האי שני דקאמר עליה הנותן 'אחריוך לפלוני' קדם לזה שנתנו לו הראשון: דמשעה שהתחיל האי ראשון לטרוף - קנה השני, ד'אחריוך' - עם גמר מיתה משמע: דמשעה דאין הראשון צריך לנכסים הללו - זיכהו הנותן לזה השני אחריו מיד; אבל האי מקבל מתנה מראשון - לא קנה עד **לאחר** גמר מיתה, דסתם אדם הנותן ממונו לאחר מיתתו - אין רוצה להוציא ממונו מכחו עד שתגמר מיתתו; אבל לעיל: דנותן סליק נפשיה מהני נכסים, שהרי נתנו לראשון - חפץ הוא שיזכה השני עם גמר מיתתו של ראשון).

ומי אמר אבין הכי (דמתנת שכיב מרע לאחר גמר מיתה?) **והא איתמר: מתנת שכיב מרע - מאימתי קנה? אבין אמר: עם גמר מיתה** (אלמא בהדי הדדי קנו, ולא שמועינן אתא דחולקין בשוה), **ורבא אמר: לאחר גמר מיתה!**

הדר ביה אבין מההיא (ד'עם גמר מיתה'). **ממאי דמההיא הדר ביה? דלמא מהא הדר ביה?** **לא סלקא דעתך** (דמההיא דלאחר מיתה הדר ביה, דהא ודאי סתם שכיב מרע הנותן לאחרים ממון שלו - אין בדעתו להוציאו מרשותו עד לאחר גמר מיתתו, דאשכחן נמי כהאי גוונא גבי אשתו, כשהוא מגרשה ומתירה לאחרים - דלא גמר להוציאה מכחו עד לאחר גמר מיתתו), **דתנן** [גיטין פ"ז מ,ג, דף עב,א]:

”זה גיטך אם מתי (כלומר: אם אמות אז יהא גט)”, ”זה גיטך מחולי זה (לאחר גמר חולי, דהיינו לאחר מיתה)”, ”זה גיטך לאחר מיתה” - לא אמר כלום.
[האם כאן מכירה הגמרא - אביי ורבא - בשלבים המות, והמתנה חלה בשלב קודם לשלב הירושה? מהיכא תיתי?]

אמר רבי זירא אמר רבי יוחנן: הלכה כרבין שמעון בן גמליאל - ואפילו היו בהן עבדים והוציאן לחירות (כלומר: ורבן שמעון קאמר דמה שמכר ראשון הכל היו מכור, ואפילו עבדים והוציאם לחירות).
(וקפרינן:) פשיטא (דכיון דאקני גוף לראשון - מצי למעבד ביה כל מה דבעי!) ?
מהו דתימא אמר ליה 'למי עבד איסורא (דהמשחרר עבדו - עובר בעשה ד'לעולם בהם תעבודו' (ויקרא כה)) לא יהבינן לך' - קא משמע לן.
אמר רב יוסף אמר רבי יוחנן: הלכה כרבין שמעון בן גמליאל ואפילו עשאן תכריכין למת (תכריכי המת אסורין בהנאה; ובפרק 'נגמר הדין' (סנהדרין דף מז:)) נפקא לן מקראי).
פשיטא ! ?

מהו דתימא לשוינהו איסורי הנאה לא יהבי לך (אלא על מנת ליהנות בהן בני אדם, דניחא ליה לאיניש דליהנו אינשי מממוניה ולא ילך לאיבוד) - קא משמע לן.

דרש רב נחמן בר רב חסדא: "אתרוג זה נתון לך (כל ימך) במתנה, ואחריו (אחר מיתתו)⁴ לפלוני (לצאת בו וגם לאכלו אם ירצה, דהא לא קאמר 'ואחריו לפלוני'): נטלו ראשון ויצא בו (כלומר: נטלו לצאת בו ובירך עליו) - באנו למחלוקת רבי ורבין שמעון בן גמליאל (דלדבי לא יצא ראשון, דהא לית ליה בגויה אלא קנין פירות: שהרי אינו יכול למכרו, ולא קרינא ביה 'לכס' ולדבי שמעון ראשון יצא, דהא אי בעי הוה אכיל ליה או מזבין ליה, דהא 'אחריו' קאמר: מה שישתייר אחריו).

מתקיף לה רב נחמן בר יצחק: עד כאן לא פליגי רבי ורבין שמעון בן גמליאל התם (בפירות דראשון, דודאי פירות אית ליה), אלא דמר (דדבי שמעון) סבר קנין פירות (שיש לו לראשון) כקנין הגוף דמי (אפילו לדיש לקיש, ד'אחריו' שאני), ומר (ורבי) סבר קנין פירות לאו כקנין הגוף דמי (ואם מכר את הגוף - לא עשה ולא כלום; אבל בפירות - הכל מודים דאית ליה; הלכך גבי אתרוג נמי: יציאת ידי חובתו ליטלו - היינו פירותיו, דאפילו לדבי יצא); אלא הכא

(בבא בתרא קלז, ב)

אי מיפק לא נפיק ביה (ראשון לדבי) - למאי יהביה ניהליה (שהרי אין בו פירות אחרות, והגוף אינו יכול למכור ולאכול, ולא ניתן לראשון אלא לקיים בו מצות נטילה, ו'לכס' קרינן ביה, דאין לשני כח בו כל זמן שראוי לזה הראשון לצאת בו, דהא 'אחריו' קאמר; ולא דמי לאתרוג השותפין שאין יוצא בו, כדלקמן, דהתם כולהו מיהא הוו שותפין ביחד; אבל הכא - אינו משועבד לשני כלל כל ימי חייו הראשון?) אלא מיפק - דכולי עלמא לא פליגי דנפיק ביה; מכרה או אכלה באנו למחלוקת רבי ורבין שמעון בן גמליאל (דלדבי צריך לשלם דמי אתרוג לשני, ולרבן שמעון אין לשני אלא מה ששייר ראשון); ולאשמועינן אתא דכי היכי דפליגי בקרקעות - פליגי באתרוג: דלדבי יורד הראשון ומוכרו לצאת בו, דלפירי יהביה ניהליה, והיינו פירותיו, ולרבן שמעון אין לו לכתחלה אלא 'אכילת פירות' דהיינו לצאת בו, ואם מכר - מכור; ומשום דסלקא דעתא אמינא מכור דאפילו רבי מודה דלגופו יהביה לראשון, דהא ליכא פירות - קא משמע לן דליטלו ולצאת בו היינו 'פירות' שנתן לראשון, והגוף נתן לשני).

אמר רבה בר רב הונא: האחין שקנו אתרוג (ירשו מאביהן או לקחו במעות ירושת אביהן) בתפוסת הבית (כל זמן שלא חלקו); נטלו אחד מהן (אחד מן האחין בלא דעת חבירו) ויצא בו (רואין אם אין האחין מקפידין זה על זה, ויכול לאכלו בלא רשותם, כגון שיש אתרוגים הרבה בתפוסת הבית, או שימצאו אתרוגים בעיר, או שכבר יצאו ואין צריכין לו עוד): אם יוכל לאוכלו - יצא (דקרינא ביה 'לכס', שהרי כולו שלו הוא), ואם לאו - לא יצא (דכתיב (ויקרא כג) 'ולקחתם לכס' - משלכם: שיהא כולו שלו ולא שמקצתו שלו; דאף על גב דדרשינן בשחיטת חולין

⁴ נראה נוח יותר היה לפרש אחרת: 'אחריו' - אחרי שיצאת ידי חובתך באתרוג זה - לפלוני - באותו יום ראשון של חג, שגם הוא יוכל לצאת בו, והוא כמתנה על מנת להחזיר - כן 'מתנה על מנת להעביר'!. שהרי אם אחרי מותו, אם אינו מת בחג הסוכות באותה שנה - אין צורך באתרוג עד לשנה הבאה, ולפחות בדרך כלל - האתרוג יהיה אז אתרוג היבש, והוא פסול [ש"ע סימן תרמ"ח].
אמנם בשער הציון אות ח כתב בשם בכורי יעקב: "ובעיני ראיתי אתרוג שכבר עבר עליו יותר משנה תמימה מעת שנתלש מן האילן שנשמר משליטת אויר על ידי הסגר בכלי של מתכות והיה מונח במקום קר ולח קצת ועי"ז נשאר לו נוי ולחותו..."

בפרק 'ראשית הגז' (דף קלה קלו). 'בגדיכם' 'עריסותיכם' 'תרומותיכם' - לרבות טלית של שותפין ועיסת השותפין ותבואת השותפין שחייבין בציצית ובחלה ובתרומה - הוא הדין נמי אי הוה כתיב הכא 'פרי עץ הדרכם' - אפילו של שותפות; אבל כיון דכתיב 'לכם' - צריך שיהא כולו שלו; והאי דלא כתיב 'ולקחת לך' היינו למדש מיניה שתהא לקיחה לכל אחד ואחד, כדדרשינן במסכת סוכה (דף מא): ובתורת כהנים; ומנהג שלנו שנהגו לברך כל הקהל באתרוג אחד - דעתנו מסכמת לתת כל אחד במתנה את חלקו לחבירו, כדאמרינן גבי רבן גמליאל ורבי יהושע במסכת סוכה (שם), ואף על גב דלא פריש - כמאן דפריש דמי, דלא גרע ממתנה על מנת להחזיר, דלהכי מיהא דעת כל הקהל שוה: שינתן לכל אחד עד שיברך עליו ואחר כך יחזיר; והני מילי ביו"ט ראשון, אבל ביו"ט שני אמרינן: מתוך שיוצא בשאול - יוצא בגזול); (ומה שכתוב בספרים) ודוקא דאיכא אתרוג לכל חד וחד (גירסת הרשב"ם: 'ודוקא אתרוג אבל פריש ורמון לא'), אבל פריש או רמון - לא (אריכות פירוש של שו"ס הוא, ואינו מן הגמרא; כן נראה בעיני, וכשר).

אמר רבא: "אתרוג זה נתון לך במתנה על מנת שתחזירהו לי", נטלו ויצאו בו: החזירו - יצא (איגלאי מילתא למפרע דהויא מתנה מעיקרא, שהרי קיים עתה תנאי: שהמתנה היתה תלויה בתנאי ונתקיים); לא החזירו (אלא מכרו או אכלו) - לא יצא (דאיגלאי מילתא דלא הויא מתנה; ואע"ג דלגבי גיטין קיימא לן כרבי מאיר דבעי תנאי כפול, כדאמר בפרק 'מי שאחז' (גיטין דף עה:): אתקין שמואל בגיטא דשכיב מרע כו' - הני מילי לענין גיטין וקדושין הוא דבעינן תנאי כפול לכתחלה לרווחא דמילתא, דילפינן מתנאי בני גד ובני ראובן; מיהא לגבי דיני מזונות - לא בעינן תנאי כפול אלא גלויי דעתא בעלמא, וכיון דאמר 'על מנת שתחזירהו לי', ואף על גב דלא כפליה למימר 'ואם לא תחזירהו לא תהא מתנה' - אפילו הכי לא הוי מתנה אלא אם כן נתקיים התנאי: דהא אפילו היכא דלא פירש כלום ואיכא למיתלי באומדן דעתא - אזלינן בתר אומדן דעתא נבפירקין לעיל גבי דינים הרבה, כגון הכותב נכסיו לאשתו (דף קלא:), ולקמן בפרק 'מי שמת' (דף קמח:): גבי שכיב מרע שכתב כל נכסיו לאחרים, וגבי מי ששמע שמת בנו וכתב נכסיו לאחרים ואח"כ בא בנו, דאמר בפרק 'מי שמת' (לקמן דף קמו:): דלא הויא מתנה; קא משמע לן דמתנה על מנת להחזיר שמה מתנה.

ההיא איתתא דהוה לה דיקלא בארעא דרב ביבי בר אביי; כל אימת דהות אזלא למיגזריה - הוה קפיד עילוה; אקניתיה ניהליה כל שני חייו (דרב ביבי, ואחריו יחזור לה ולירושיה); אזל איהו אקנייה ניהליה לבנו קטן (כרבן שמעון, דאמר 'אין לשני אלא מה ששייר ראשון'; ואף על גב דרבן שמעון לכתחלה אסר - הני מילי כשאמר לו נותן 'אחריו לפלוני', דבעינן שישתייר לאותו פלוני אחריו קצת, אבל הך איתתא - כיון דיהבה ליה לגמרי כל ימי חייו ולא פירשה לו לתת אחריו לאדם אחר אלא לעצמו - לקורת רוחו של רב ביבי נתכוונה, ואפילו ליתנו לכתחלה לכל מי שירצה, והאי דאקני לבנו קטן - היינו כדי שלא תוכל האשה לחזור ולקנות ממנו; אי נמי לפי שסמוך על שלחנו ויאכל רב ביבי הפירות תחת מזונות בנו; ונראה בעיני דלא גרס 'לבנו קטן' אלא 'לבנו' גרידא, וכן כתב בפירושי רבנו חננאל, ואגב שיטפא דכתב הכי בגמרא בשאר מקומות - כתבו נמי אף בכאן).

אמר רב הונא בריה דרב יהושע: משום דאתו ממולאי ('ממולאי' כדאמר בראש השנה (דף יח ע"ש): רבא ואבאי - מדבית עלי קאתו, ועל שם מקומן נקראו 'בני עלי ממולאי', כדאמר בבראשית רבה בתחלת פרשה נ"ט: ואברהם זקן עשרת תפארת שיבה וגו'; רבי מאיר אזל לממלא, ראה אותם שחורי ראש, אמר להם: שמא ממשפחת עלי אתם, דכתיב ביה 'וכל מרבית ביתך ימותו אנשים'? אמרו: רבי! התפלל עלינו! אמר להם: לכו וטיפלו לצדקה ואתם זוכין לזקנה כו'; והכי נמי אמר בראש השנה (שם): אם יתכפר עון בית עלי בזבח ומנחה: בזבח ומנחה הוא דאין מתכפר, אבל מתכפר בתורה ובגמ"ח) - אמריתו מילי מוליא אתא (דברים כרותים שאין בהם ממש, לשון 'מל קצירו' (איוב יח); אי נמי כגון מוליא במוליא - ב'חזקת הבתים' (לעיל דף נד): גבשושיות, כלומר: דברים בעלי מומין; ועל שם מקומם מגדפם, כדכתיב: בתי אכזיב לאכזב ועקרון תעקר (מיכה א)): אפילו רבן שמעון בן גמליאל לא קאמר (דמה שמכר ראשון הוי מכור) אלא לאתר (אלא כשאמר 'נכסי לך ואחריו לאחר'), אבל לעצמו (אבל כשאמר 'ואחריו לעצמי' כי הך איתתא, דלא אקניתיה לך אלא לימי חיך, ורוצה היא שאחריו יחזור לה) - לא (אפילו רבן שמעון בן גמליאל מודה דלא אקנייה לך אלא פירות, ומאי דאקנית לברך לא אהני מידי, אלא לפירות כל ימי חיך).

אמר רבא אמר רב נחמן: "שור זה נתון לך במתנה על מנת שתחזירהו לי" (אחר הזמן); הקדישו והחזירו - הרי זה מוקדש ומוחזר (כלומר: הרי זה מוקדש, שהרי מוחזר הוא ונתקיים התנאי: דאיגלאי מילתא דהויא מתנה למפרע; ונראה בעיני דאם מת בתוך הזמן - דפטור מלשלם, דלא הוה שואל להתחייב באונסין, ואף לא שומר להתחייב בגניבה ואבידה, אלא מקבל מתנה הוא, ולא נתחייב אלא בפשיעה) (נראה בעיני דמקמי הא עובדא דרב ביבי גרס לה, דדמיא להך דאמר רבא "אתרוג זה נתון לך במתנה על מנת שתחזירהו לי" "שור זה נתון לך במתנה עד זמן פלוני לעשות בו מלאכתך").
אמר ליה רבא לרב נחמן: מאי אהדריה ("על מנת שתחזירהו לי" קאמר ליה: שיהא חזרתו לעצמו, אבל כיון שהקדישו - אין זו כי אם חזרה להקדש)?
אמר ליה: ומאי חסריה?
אלא אמר רב אשי: חזינן: אי אמר ליה "על מנת שתחזירהו" - הא אהדריה; אי אמר ליה "על מנת שתחזירהו לי" - מידי דחזי ליה קאמר ליה.

אמר רב יהודה אמר שמואל: הכותב נכסיו (ולא גרס 'כל') לאחר, ואמר הלה "אי אפשי בהן" – קנה, ואפילו עומד וצווח ("איני חפץ במתנה זו!"); וטעמא מפרש לקמיה; ורבי יוחנן אמר: לא קנה. אמר רבי אבא בר ממל: ולא פליגי:

(בבא בתרא קלח, א)

כאן בצווח מעיקרא (מתחלה כשנסר לו זה את השטר התחיל צווח; הלכך לא קנה: שאין מזכין לו לאדם בעל כרחו, דחוב הוא לו, דכתיב (משלי טו) 'שונא מתנות יחיה', וכדאמרינן [בבא מציעא דף טז] 'חולין דף מד:'). והנותן עצמו לא תחזיר לו, שהרי טילק עצמו מהם, אלא הפקר הם, וכל המחזיק בהן – זכה בהן, כדאמרינן בכריתות בתחלת פרק 'המביא אשם תלויו' (דף כד): 'אמר ריש לקיש: הנותן מתנה לחבירו ואמר הלה "אי אפשי" – כל המחזיק בה זכה בה; ואסקינן התם כריש לקיש', כאן בשותק מעיקרא ולבסוף צווח (קנה; כיון דקיבל השטר בשתיקה – נתרצה לזכות במתנה, ומאחר שזכה – אין מועיל כלום להוציאה מרשותו מה שאמר "אי אפשי במתנה זו" עד שיתנה בלשון מתנה לאחרים או שיפקירם). [נשאל אליהו בני בכורי: לפי פירוש הרשב"ם – היכן היה קנין? ועניתי: במתנה בצוואה, ואין צריך דעת המקביל; ובדומה לכך כתב הר"ף על מסכת בבא בתרא דף סג/ב:

אמר רב יהודה אמר שמואל הכותב כל נכסיו לאחר ואמר הלה "אי אפשי בהן" – קנה, ואפילו עומד וצווח, ורבי יוחנן אמר: לא קנה,

אמר ר' אבא בר ממל ולא פליגי, כאן בצווח מעיקרו כאן בשותק ולבסוף צווח.

האי דינא בשכיב מרע הוא, דדברי שכיב מרע ככתובין וכמסורין דאמו, וכיון ששותק כמי שנמסרו לו דאמי, אבל במתנת בריא לא קאני עד דמאטי שטרא לידה.

לא ברור אם בוונת הר"ף דוקא במתנת שכיב מרע או גם במנה שבצוואה.

אולם אפשר לומר שכלל אין צורך בדעת מקבל, כגון מקבל מתנה – אין צורך בדעתו, והא ראייה: אפשר לתת לקטן, והמתנה מכניסה לרשותו ואין הקטן יכול להוציא מרשותו כמו אתרוג ולולב ביום הראשון של סוכות, שאין נותנים לקטן עד שיצאו הגדולים ידי חובתם, כי אם ניתן לקטן – אין הם של הנוטל הגדול אלא של הקטן וצריך 'לכס' משלכם.

ולפיכך גם במקח וממכר מה שצריך גמירות דעת שני הצדדים הוא כי כל צד מתחייב לשני, ולצורך ההתחייבות צריך דעת: המוכר מתחייב למסור את הממכר, והקונה מתחייב לשלם עבורו: ממילא צריך דעת קונה ודעת מקנה; אבל במתנה צריך רק דעת מקנה.

יש לבדוק הדברים באחרונים, במיוחד רבי שמעון שקופ]

אמר רב נחמן בר יצחק: זיכה לו על ידי אחר (בפניו) ושותק (והוא שתק כשנסר את השטר) ולבסוף צווח (או הקנו בקנין סודר לאחרים לצרכו וכשבאו למסור לו השטר

התחיל צווח) – באנו למחלוקת (אם קנה אם לאו) רבן שמעון בן גמליאל

ורבנן, דתניא [תוספתא בבא בתרא פ"ח מ"א בשנויים קלים]: 'הכותב נכסיו לאחר והיו בהן עבדים (ומתוך כך צווח) ואמר הלה "אי אפשי בהן" (שאינו רוצה לזון העבדים, דאפילו למאן דאמר "יכול

הרב לומר לעבד "עשה ואני זנך", אפילו הכי לא ניחא ליה לעשות כן), אם היה רבן שני (מקבל מתנה) כהן – הרי אלו אוכלין בתרומה (מחמת השני, דודאי קנה, וכתיב "וכהן כי יקנה נפש קנין כספו הוא יאכל בו"

(ויקרא כב); רבן שמעון בן גמליאל אומר: כיון שאמר הלה "אי אפשי בהן" – כבר זכו בהן יורשין (כלומר ראשון או יורשין) (ולרבן שמעון לא סבירא ליה האי דריש לקיש דאמר בכריתות [כד, א] בפרק

'המביא': 'הנותן מתנה לחבירו ואמר הלה אי אפשי בה כל המחזיק בה זכה בה', דסבירא ליה לרבן שמעון דאדעתא דהכי יהיב ליה: דאי לא בעי מקבל מתנה – תיהדר ליה, והכי מפרש בכריתות; ומיהו הלכתא כריש לקיש;

ובהך פלוגתא נמי הלכתא כרבנן, דהא דקיימא לן הלכה כרבן שמעון בן גמליאל במשנתנו – היינו משנה, אבל ברייתא – לא; אלא הלכה כרבנן, דמשנתנו – מתניתין משמע: אבל היכא דאמרינן 'משנה' היינו נמי ברייתא, כדאמרינן בעלמא (גיטין דף טו.) 'משנת רבי אליעזר בן יעקב קב ונקי' ומשום הכי קיימא לן כותיה, בין במשנה

בין בברייתא), והוינן בה: ותנא קמא – אפילו עומד וצווח.

אמר רבא ואיתימא רבי יוחנן: בצווח מעיקרו – דכולי עלמא לא פליגי דלא קני; שתק ולבסוף צווח – דכולי עלמא לא פליגי

דקני; כי פליגי שזיכה לו על ידי אחר ושותק ולבסוף צווח, דתנא קמא סבר מדשתיק – קנינהו, והאי דקא צווח – מהדר הוא דקא הדר

ביה, ורבן שמעון בן גמליאל סבר: הוכיח סופו (שצווח) על תחלתו (על השתיקה שבתחלה דלא נתרצה במתנה), והאי דלא צווח עד השתא – דסבר: כי לא

מטו לידי – מאי אצווח (דגנאי היא לצווח כל זמן שלא הגיע מתנה לידו)?

תנו רבנן [תוספתא בבא בתרא פ"ט מ"ד בשנויים קלים]: 'שכיב מרע (להכי נקט שכיב מרע:

דבדידיה איכא לאיפלוגי בין היכא דאמר 'אחריו לפלוני' להיכא דלא אמר, משום דדאי לחלק כל נכסיו בדבור פיו: לזה כך ולזה כך; אבל בריא רגיל ליתן לכל אחד בפני עצמו, והדבר ידוע למי מקנה תחלה ולמי

לבסוף) שאמר "תנו מאתים זוז לפלוני ושלוש מאות לפלוני וארבע מאות לפלוני (וכגון דלא שייך אחריהן כלום; דאי שייך מידי שלא חלק להם, אף על גב דמית – לא קנו אלא אם כן הקנה להם בקנין סודר,

כדפסקינן לקמן [ב'מי שמת' (דף קנא:)] מתנת שכיב מרע במקצת – בעי קנין ואף על גב דמית) – אין אומרינן כל הקודם בשטר זוכה; לפיכך: יצא עליו שטר חוב (קודם שקבלו המעות; אי נמי כגון דהני מאתים זוז

ושלוש מאות זוז = שדות ששוות כך וכך דמים, הלכך אפילו לאחר שגבו – גובה בעל חוב מהן, דמקבל מתנת שכיב מרע – כיושר שווה רבנן לקמן [ב'מי שמת' (דף קנא:)] ומקרקעי דיתמי משתעבדי לבעל חוב) – גובה מכולם

(שהרי לכולם נתכוין ליתן ביחד, אלא שאין אדם יכול להוציא שני דברים כאחד, וכגון שלא שתק בינתיים, דהיינו 'נמלך' [לקמן ב'מי שמת']; הלכך גובה מכולן: מן המעט ימעיט ומן הרב ירבה, כגון: אם בא בעל חוב לטרוף תשע דינרין - גובה מן המאתים ב' דינר, ומן השלש מאות - שלש דינר, ומן הד' מאות - ארבע דינר; והא דנקט האי סידרא - רבותא הוא דנקט, ומשום סיפא: דהיכא דאמר 'אחריו' ו'אחריו' - דאחרון אחרון נפסד, ואף על פי שאוהבו השכיב מרע יותר ליתן לו מתנה מרובה); **אבל אמר "תנו מאתים זוז לפלוני ואחריו לפלוני ואחריו לפלוני" אומרים: כל הקודם בשטר זוכה; לפיכך: יצא עליו שטר חוב - גובה מן האחרון; אין לו (כדי החוב) - גובה (המותר) משלפניו; אין לו - גובה משלפני פניו' .**

תנו רבנן [תוספתא בבא בתרא פ"ז מ"ד בשנויים קלים]: **'שכיב מרע שאמר "תנו מאתים זוז לפלוני בני בכור כראוי לו" נוטל ונוטל את בכורתו** (אמרינן לקמן דהאי 'כראוי לו' לישנא יתירא הוא: ליפוי כח שנתן לו הני מאתים זוז לבד בכורתו; הלכך נוטלן וגם את בכורתו); **(ואי לא הוה אמר "כראוי לו" היה נוטלן בבכורתו: רצה בכורתו נוטל, רצה מאתים זוז נוטל, דידו על העליונה, כדאמרינן נמי לקמן גבי היכא דאמר "בבכורתו" בהדיא): אם אמר "תנו מאתים זוז לפלוני בני בכור" בבכורתו** [ולא אמר "כראוי לו"] - **ידו על העליונה: רצה נוטלן** (רצה מאתים נוטל אם בכורתו פחות ממאתים זוז; והוא הדין אם אמר "תנו מאתים זוז לפלוני בני" סתמא, ולא אמר "בבכורתו" - דידו על העליונה, כדפרכינן לקמן: 'ודלמא 'כראוי לו' בחובו קאמר? ומשנינן: רבי עקיבא היא, דדייק לישנא יתירא; אם לא אמר "כראוי לו" הוה אמרינן דבחובו או בבכורתו קאמר דיטול מאתים, והא דנקט הכא "בבכורתו" אתא לאשמועינן: דאף על גב דפריש בהדיא בבכורתו - אפילו הכי יטול כל בכורתו אם היא יותר ממאתים זוז, דידו על העליונה), **רצה נוטל בכורתו** (אם היא יותר ממאתים, שהרי אינו יכול לגרוע מבכורתו אפילו לרבי יוחנן בן ברוקה, כדנפקא לן בפרקין לעיל, מ'לא יוכל לבכר'); **ושכיב מרע שאמר "תנו מאתים זוז לפלוניא אשתי כראוי לה" - נוטלתן ונוטלת את כתובתה; אם אמר "בכתובתה"**

(בבא בתרא ק"ח, ב)

ידה על העליונה (וכגון שלא מחלה לו בכך): **רצה נוטלתן רצה נוטלת כתובתה; ושכיב מרע שאמר "תנו מאתים זוז לפלוני בעל חובי כראוי לו" - נוטלן ונוטל את חובו; ואם אמר "בחובו" - נוטלן בחובו' משום דאמר "כראוי לו" נוטלן ונוטל את חובו? ודלמא "כראוי לו בחובו" קאמר?**

אמר רב נחמן: אמר לי הונא: הא מני? רבי עקיבא היא, דדייק לישנא יתירא, דתנן 'ולא את הבור (שבבית), ולא את הדות (שבבית) - (אינן מכורין בכלל 'בית') אף על פי שכתב לו "עומקא ורומא (של בית)" (דתשמיש הן בפני עצמן, ולא אהני "עומקא ורומא" אלא למקני עומקא ורומא, כדאמרן בפרק 'המוכר את הבית': דמסתמא לא קני איניש עומקא ורומא); וצריך (למוכר) ליקח לו דרך (לבורו ולדותו ששייר לעצמו; דמוכר בעין יפה מוכר, ולא שייר לעצמו דרך) - דברי רבי עקיבא; וחכמים אומרים: אין צריך ליקח לו דרך (דהא "חוץ מאלו" לא הוה צריך למימר למעוטי בור ודות, דהא מסתמא לא קני להו לוקח; אלא לטפויי לו שיוור דרך לבור ודות עצמו נתכוין; ומיהו רבנן נמי מודו דכל לישנא יתירא - לטפויי אתי היכא דאיכא מידי לטפויי, כי הכא בהן ברייתא; והא דאמרן 'הא מני רבי עקיבא היא' - לאו דוקא, דהוא הדין לרבנן, אלא משום דאשכחן ברבי עקיבא בהדיא דדריש לישנא יתירא - מוקי לה כר' עקיבא); ומודה רבי עקיבא בזמן שאמר לו "חוץ מאלו" שאינו צריך ליקח לו דרך' אלמא כיון דלא צריך, וקאמר - לטפויי מלתא קאתי, הכא נמי: כיון דלא צריך וקאמר - לטפויי מלתא קא אתי .

תנו רבנן: שכיב מרע שאמר "מנה יש לי אצל פלוני" - העדים כותבין (מה ששומעין, זכרון עדות שהיתה בפנינו: שאמר פלוני שכיב מרע שפלוני חייב לו מנה, ומה ששמענו כתבנו וחתמנו) **אף על פי שאין מכירין** (את הלוח, או אם נתחייב לו כלום אם לאו); **לפיכך** (שנתנו חכמים רשות לעדים לכתוב מה ששמעו אף על פי שאין יודעין אם אמת אם שקר), **כשהוא גובה - צריך להביא ראיה** (צריכין היתומים להביא ראיה לגבות מאותו פלוני, דעדים הללו מה ששמעו מפי השכיב מרע כתבו, והם לא ידעו אם ממש בדבריו אם לאו) - **דברי רבי מאיר; וחכמים אומרים: אין כותבין אלא אם כן מכירין** (דחיישנן לבית דין טועין: שיראו שכתבו העדים, ויהו סבורים שהעדים לא כתבו צוואת שכיב מרע עד שחקרו תחלה היטב וידעו שדבריו אמת, כדאמר ריש לקיש בכתובות (דף יט.)): **'אין העדים חותמין על השטר אלא אם כן נעשה בגדול'**; ואמר נמי [ג'יטין ג, א]: **'עדים החתומים על השטר נעשה כמי שנחקרה עדותן בבית דין!'** הלכך אין כותבין אלא אם כן מכירים שדבריו אמת), **לפיכך כשהוא גובה - אין צריך להביא ראיה** (שהרי לא כתבו אלא אם כן הכירו ואינו צריך להביא ראיה אחרת, אלא שטר זה יתקיים בחותמיו) .

אמר רב נחמן: אמר לי הונא: תנא: רבי מאיר אומר: אין כותבין, וחכמים אומרים: כותבין; ואף רבי מאיר לא אמר אלא משום בית דין טועין (מן הדין היה לו להודות לדברי חכמים, ולומר 'כותבין', משום דאין פנאי לשכיב מרע לתבוע ללוה; אלא דחייש רבי מאיר לבית דין טועין: שיהו סבורין שהעדים לא כתבו אלא אם כן הכירו, ולא יצריכו [בית הדין] ליוורשין להביא ראיה). **אמר רב דימי מנהרדעא: הלכתא: אין חוששין לבית דין טועין** (אלא כותבין אף על פי שאין מכירין, כרב נחמן אליבא דרבנן).

[## מחלוקת במסורת מי אמר 'אין כותבין' ומי אמר 'כותבין'?! ואין הגמרא מיישבת!]

ומאי שנא מדרבא, דאמר רבא*: 'אין חולצין אלא אם כן מכירין (יבם ויבמה שבאו לפנינו לחלוק, ואין אנו יודעין שהוא יבמה - אין נזקקין להם בית דין לחלוק, כדמפרש' טעמא לקמן: דחיישינן לבית דין טועין: שאם תבא לינשא לבית דין אחר על ידי חליצת בית דין ראשון, שחלצו לה בלא הכרה - יתירוה בית דין שני לפי שיהו טועין ולומר לא חלצו לה בית דין ראשון אלא אם כן הכירו שזה יבמה, ולא ידעו הלכה זו: שחולצין אף על פי שאין מכירין; הלכך תקנו דאין חולצין אלא אם כן מכירין), (וכהכי גרסינן איכא למימר נמי): ואין ממאנין (אין בית דין נזקקין למיאון) אלא אם כן מכירין (עד שיכירו שניהם מהאי טעמא גופיה), לפיכך (כיון שאין חולצין אלא אם כן מכירין) כותבין (עדים) גט חליצה וגט מיאון (גט של חליצה ומיאון להתיירה) ואף על פי שאין מכירין (דהא ודאי בית דין הכירו כשחלצו ומיאנו; והלכך אם כתבו לה עדים 'ראינו שחלצה ומיאנה מפלוגי', אפילו לא כתבו בו 'ואשתמודענהו' - ניסת בעדות זו) 'מאי טעמא (אין חולצין אלא אם כן מכירין)? לאו משום דחוששין לבית דין טועין (כדפרשית: שאם אתה אומר 'חולצין בלא מכירין' - יטעו בית דין שני להשיאה בלא בדיקה, שיהו טבורין: לא חלצו אלא אם כן הכירו, שטועין בהלכה זו (וסבורין חולצין אע"פ שאין מכירין); ולעיל נמי ניחוש לבית דין טועין ולימא אין כותבין, כרבי מאיר)?

[*ה"ג מאי שנא מדרבא דאמר רבא אין חולצין כו'. ולא גרסינן 'דאמר רבא אמר רב סחורה אמר רב הונא', דאינהו - 'חולצין וממאנין אף על פי שאין מכירין' קאמרי בפרק 'מצות חליצה', אבל רבא ידיה אמר 'אין חולצין כו'; ואי גרס להו - הכי גרס: 'ומאי שנא מדרבא דאמר רבא אמר רב סחורה אמר רב הונא חולצין כו'; ורבא ידיה אמר אין חולצין כו', ואדרבא קאי גמרא, ופרין: מאי שנא האי דפסקין הלכתא 'אין חוששין מדרבא? דסבירא ליה חוששין]

(ומשני): לא; בית דין בתר בית דינא לא דייקי (כלומר גבי חליצה ומיאון לפיכך תקנו אין חולצין אלא אם כן מכירין שאם אתה אומר 'חולצין אף על פי שאין מכירין', התם ודאי חיישינן לבית דין טועין: שיטענו בית דין שני לומר כי יפה הכירו בית דין ראשון כשחלצו, דבית דין שני בתר בית דין ראשון לא דייקי, דכיון דחליצה ומיאון בשלשה, כדתנן בסנהדרין (דף ב.) - קמו בית דין במילתא, ושפיר עבד חליצה ומיאון), בית דינא בתר עדים דייקי (כגון הכא גבי צוואת שכיב מרע לא יטעו בית דין לומר 'לא כתבו עדים אלא אם כן הכירו', אלא ידקדקו אחרי העדים אם הכירו בדבר אם לאו). (והלכתא: אין חוששין לבית דין טועין, כדפסיק רב דימי).

[## מדוע לא יעשו חליצה כשבאו איש ואשה ואמרו שהיא שומרת יבם והוא היבם - הם אסרוה לשוק, ועל ידי יבום הם יתירוה, והפה שאסר הוא הפה שהתיר, ומדוע יגזרו משום בית דין טועים - הרי גם בית דין שאינו טועה צריך לערוך את החליצה! ?]

משנה :

(אהכותב נכסיו לבנו לאחר מותו קאי דאקני ליה גופא מהיום ופירי לאחר מיתה, והלכך:) האב תולש ומאכיל לכל מי שירצה (מאכיל האב בחייו פירות שתלש לכל מי שירצה), ומה שהניח תלוש (אבל מה שהניח מחובר לקרקע בשעת מיתתו) - (אף על פי שעומד לתלוש - הרי הוא של בנו מקבל מתנה; ודוקא בנו; אבל הכותב נכסיו לאחר - אפילו מה שהניח מחובר לקרקע בשעת מיתתו) הרי הוא של יורשין (-ולא למקבל מתנה לבדו, שדעתו של אדם קרובה אצל בנו יותר מאחיו; והכי מוכח בגמרא)

גמרא :

(ומקשינן:) תלוש - אין (מה שהניח תלוש הרי הן של יורשין), (אבל) מחובר - לא (המחובר הרי הוא של מקבל מתנה, דכגופה של קרקע דמי, ואקנייה ניהליה לאחר מיתה);

(בבא בתרא קלט, א)

והא תניא 'שמין את המחוברין ללוקח' (ובתוספתא דכתובות [משנה ז בשנויים] היא שנויה: 'מכר הבן ומת [בגירסתנו: או שמת האב] האב - אם יש בנכסים מחוברים לקרקעות שמין לו; ולעיל מינה [משנה ו] קתני 'הכותב כל נכסיו לבנו צריך שיכתוב מהיום ולאחר מיתה [דברי רבי יהודה...]' ופירושה: הכותב כל נכסיו מהיום ולאחר מיתה לבנו, והלך אותו הבן ומכר הנכסים הללו בחיי אביו, ואחר זמן מת האב - זכה הלוקח במה שמכר לו בגופה של קרקע; ואם יש בנכסים פירות מחוברין [## אפילו צריכים לקרקע? או דוקא שאינם צריכים לקרקע ועומדים ליתלש, אבל בצריכים לקרקע זוכה הלוקח?] - לא זכה הלוקח אלא בגופה של קרקע, אבל בפירות - אף על גב דמחברים הן - ליורשין הן; לפיכך שמין אותן ללוקח, ונותן דמיהן ליורשין)?

אמר עולא (ומשני): לא קשיא: כאן (מתניתין) בבנו (שכתב לבנו ולא מכרן לאחר בחיי האב, לדעתו של אדם קרובה אצל בנו, כדמפרש לקמיה, דלדעת כן אקני ליה גופא לאחר מיתה עם פירות המחוברין - דליזכי בהו איהו גופיה, ולא לדעת כן שיזכה בהן הלוקח מבנו בחייו; אי נמי הבן עצמו לא אקני ללוקח - דהוא אחר - אלא הגוף, ולא הפירות אף על גב דמחוברין), כאן באחר (שמכרו הבן לאחר בחיי האב): הואיל ודעתו של אדם קרובה אצל בנו. (והוא הדין אם כתבו האב לאחר 'מהיום ולאחר מיתה' - שאין לו חלק במחוברין).

משנה :

(בדלא כתב נכסיו מיירי): הניח בנים גדולים וקטנים - אין הגדולים מתפרנסין (לבוש וכסות) על ידי הקטנים ולא הקטנים נזונין (מזונות ממש) על הגדולים, אלא חולקין בשוה (ולפי שפרנסת הגדולים מרובין מפרנסת הקטנים, ומזון הקטנים וטפולן מרובה משל גדולים - לכך הוצרך לומר שהקטנים מעכבין על הגדולים מלהתפרנס, והגדולים מעכבין על הקטנים מליזון מתפוסת הבית, אלא חולקין בשוה ויתפרנס ויזון כל אחד מחלקו). נשאו הגדולים (נשים ועשו צרכי חופה מתפוסת הבית לאחר מיתת אביהן קודם חלוקה) - ישאו הקטנים (ישאו גם הקטנים כמו כן קודם חלוקה); ואם אמרו קטנים (לאחר מיתת אביהן) "הרי אנו נושאים" (עתה) כדרך שנשאתם אתם (בחיי אבינו) - אין שומעין להם, אלא מה שנתן להם אביהם (בחיו) - נתן (והכי מפרש לה בגמרא). הניח בנות גדולות וקטנות (ולא בנים) אין הגדולות מתפרנסות על ידי הקטנות ולא הקטנות נזונות על הגדולות אלא חולקות בשוה (הכי מפרשא כולה כדפרשין גבי בנים). נשאו גדולות (לאחר מיתת האב) ישאו (נמי) קטנות; ואם אמרו קטנות "הרי אנו נושאות כדרך שנשאתם אתם" - אין שומעין להן. זה חומר בבנות מבבנים (היכא דבנות יורשות מהיכא דבנים יורשין ואיכא נמי בנות בהדיהן): שהבנות נזונות על הבנים (בנכסים מרובין, כדתנן בריש פירקין דלקמן: 'הבנים יירשו והבנות נזונות' דהכי הוה תנאי כתובה: 'בן נוקבן דיהוין ליכי מינאי אינון מתזנן מנכסי כו') ואין נזונות על (גירסת הרשב"ם: מן) הבנות (ואין נזונות הבנות הקטנות מן הגדולות: דבמקום שהן יורשות כל הנכסים - ליכא תנאי כתובה דמזון בן נוקבן).

גמרא:

אמר רבא האי גדול אחי (שנושא ונותן בנכסים) דלבש ואיכסי מביטא (ואיכא הנהא ליתמי כי מיכסי מלבושים נאים כי היכי דלישתמעו מיליה) - מאי דעבד עבד (ולא יטלו כנגדו; ומיהו לכתחלה אין לבבז בממון אחיו כל כך).

והא אנן תנן 'אין הגדולים מתפרנסין על הקטנים'!?

מתניתין בשרכא (אדם בטל שאין להם ריוח בדבר).

שרכא? - פשיטא!

מהו דתימא ניחא להו דלא נינוול - קא משמע לן.

נשאו גדולים ישאו קטנים:

מאי קאמר (דמתניתין? לפי משמעותה קשיא רישא לסיפא: דקתני רישא 'נשאו גדולים ישאו קטנים' והדר תני 'אם אמרו קטנים' דמשמע לא ישאו קטנים)?

אמר רב יהודה: הכי קאמר: נשאו גדולים לאחר מיתת אביהן -

ישאו קטנים לאחר מיתת אביהן, אבל נשאו גדולים בחיי אביהן,

ואמרו קטנים לאחר מיתת אביהן "הרי אנו נושאים" כדרך שנשאתם

אתם" - אין שומעין להן, אלא מה שנתן להן אביהן - נתן.

הניח בנות גדולות וקטנות:

שלח ליה אבוא בר גניבא לרבא: ילמדנו רבינו: לוותה ואכלה

ועמדה ונשאת (והכניסה כל נכסיה לבעלה כדרך נשואה [##] בנכסי מלוג? או בנכסי צאן

ברזל?]) - בעל 'לוקח' הוי או 'יורש' הוי (מי שויהו רבנן בנכסי אשתו בין בחייה

בין לאחר מיתה כדן לוקח או כדן יורש? ונפקא מינה לכל דינין החלוקין בין מקח לירושה, כי הנך לקמן

בשמעתין?) 'לוקח' הוי, ומלוה על פה אינו גובה מן הלקוחות, או

דלמא 'יורש' הוי, ומלוה על פה גובה מן היורשין?

אמר ליה:

תנינא: 'נשאו גדולות ישאו קטנות' מאי? לאו 'נשאו גדולות לבעל -

ישאו קטנות מבעל (חלקם המגיעם, אלמא יורש הוי)?

לא! נשאו גדולות לבעל ישאו קטנות לבעל (ממון אביהן המונח ועומד עדיין

בתפוסת הבית כנגד אותו ממון שנטלה הגדולה).

(ומקשינן): איני! והא תני רבי חייא: נשאו גדולות לבעל ישאו קטנות

מבעל (אלמא מיד הבעל מוציאם, מכלל שהכניסה לו כל הממון ואפילו חלק הקטנות, ושמע מינה -

מדמוציאין מידו - דיוורש הוה; דאי לוקח הוה - מלוה על פה הוה, ולא טריף ממשעבדי)?

(ומשני: לעולם לוקח הוי, מיהו מלוה בשטר היא פרנסת הקטנות) דלמא שאני פרנסה דאית

לה קלא (דשאני פרנסת נשואין דאית ליה קלא, וכמלוה בשטר דמיא, הלכך טריפא ממשעבדי ומוציאין

אפילו מיד הלקוחות, דגרסינן בפרק 'מציאת האשה' [כתובות סט,א]: 'האחין ששיעבדו ... מוציאין אפילו מיד

הלקוחות לפרנסה, ואין מוציאין למזונות' וכל שכן מן היורשין; ולעולם אימא לך לוקח הוי, ולענין לוותה

ואכלה ונישאת - לא גבינן מבעל).

אמר ליה רב פפא לרבא (דבעי למפשט מדברי חייא [דבעל] יורש הוי): לאו היינו
דשלח רבין באגרתיה (ומהא איכא למפשט שפיר דיוורש הוי): 'מי שמת והניח אלמנה ובת,
אלמנתו נזונת מנכסיו (בתנאי כתובתה, שכך כתב לה: 'ואת תהא יתבא בביתי ומיתזנא מנכסיי כל ימי
מיגר ארמלותיך'); נשאת הבת (והכניסה הנכסים לבעלה) - אלמנתו נזונת מנכסיו; מתה הבת (ויורשה
בעל) - אמר רב יהודה בן אחותו של רבי יוסי ברבי חנינא (אמורא הוא): על ידי היה מעשה, ואמרו:
אלמנתו נזונת מנכסיו (דלעולם היא נזונת עד שתנשא או שתתבע כתובתה או שירצו היורשין ליתן לה
כתובתה, כדאמרינן בכתובות)'; אי אמרת בשלמא (בעל בנכסי אשתו אפילו בחייה) יורש
הוי - משום הכי (קתני): 'נשאת הבת (אלמנתו נזונת מנכסיו (דאף על גב דמזון האשה
והבנות לא טרפא ממשעבדי - דהיינו לקוחות - מיוורשין מיהא גביא)'; אלא אי אמרת לוקח
הוי - אמאי נזונת מנכסיו (והתנן ב'הנזקין' (גיטין משנה פ"ה מ"ג, דף מח:): 'אין מוציאין למזון
האשה והבנות מנכסים משועבדים מפני תקון העולם')?
אמר אביי: אי לאו דשלח רבין - אנן לא ידעינן? והא תנן (בבבבורות
פ"ח מ"א, דף נב, ב) 'אלו הן שאין חוזרין (לבעליהן) ביובל (שאינן חוזרין אלא ממכר): הבכורה (חלק בכורת
הבכור, כדמפרש התם: 'מתנה' קרייה רחמנא: 'לתת לו פי שנים')'

(בבא בתרא קלט, ב)

והיורש את אשתו (מפרש התם: קסבר ירושת הבעל דאורייתא, ואי לוקח הוי משעה שנשאת - אפילו לאחר
מיתה לא נפקא מכלל מקח וממכר, ותהדר ביובל)
אמר ליה רבא: והשתא דשלח - מי ידעינן? האמר רבי יוסי ברבי
חנינא: באושא התקינו (שגלתה סנהדרין לשם כדמפרש בראש השנה (דף לא.)): האשה
שמכרה נכסי מלוג בחיי בעלה (שאם ימות בעלה - יזכה בהן, ואם תמות היא ויירשה בעל - יפסידו; ונכסי
מלוג הן נכסים שנפלו לה מבית אביה, או שהכניסה קרקעות שלא נשמו בכתובתה ולא קיבל בעל עליו
אחריות, ואוכל פירותיהן בחייה כתקנת חכמים תחת פרקונה; ולהכי מיקרי 'מלוג' שמוגלן ומחסרן בעל:
שאוכל הפירות כמליגת הראש) ומתה - הבעל מוציא מיד הלקוחות (אי אמרת בשלמא לוקח שויוהו רבנן
משעה שנשאה - משום הכי מפיך דלוקח ראשון הוי; אלא אי אמרת בעל בנכסי אשתו יורש הוי משעת נשואין -
אמאי מפיך? למה תקנו באושא שהבעל מוציא? והלא האשה שהיא מורשת אותו מכרה, ואין כח ביורשין לירש
מה שמכר אביהן? אלא ודאי מדתקנו שהבעל מוציא - כך היה עיקר תקנת אושא: שיהא הבעל לוקח בנכסים
משעה שנשאה, והלכך מוציא: שהרי קדם מקחו למקחן של לקוחות)!

אלא אמר רב אשי (לתרץ על כל אלו הדברים שיש מקומות שעשאוהו כיוורש ויש מקומות שעשאוהו
כלוקח): בעל שויוהו רבנן כיוורש ושויוהו רבנן כלוקח, והיכא
דטבא ליה עבדו ליה (כדמפרש ואזיל): גבי יובל שויוהו רבנן כיוורש,
משום פסידא דידיה (דלא תהדר ביובל למשפחת אשתו); גבי דרבי יוסי ברבי
חנינא [האשה שמכרה נכסי מלוג בחיי בעלה] שויוהו רבנן כלוקח משום
פסידא דידיה; גבי דרבינן [מי שמת והניח אלמנה ובת, אלמנתו נזונת
מנכסיו] (אף על גב דאיכא פסידא דידיה) משום פסידא דאלמנה שויוהו רבנן
כיוורש (חיישינן לפסידא דאלמנה: שמאחר שקדם תנאי מזונותיה לנשואין - לא טוב לנו להפסידה בידים);
והא גבי דרבי יוסי ברבי חנינא [האשה שמכרה נכסי מלוג בחיי בעלה] -
דאיכא פסידא ללקוחות, ושויוהו רבנן כלוקח (אמאי לא חיישינן כי היכי
דחיישינן לפסידא דאלמנה)?

התם אינהו אפסידו אנפשייהו: כיון דאיכא בעל - לא איבעי להו
למיזבן מאיתתא דיתבא תותי גברא (וראוי ליורשה כשתמות; ואלו הערימו להוציאם
מידו - הלכך יפסידו; ולענין שאילתא דשאלנא - פירש רבינו חננאל, ורואה אני את דבריו: לוותה ואכלה
ועמדה וניסת - מסתברא דכיוורש הוי, משום פסידא דמלוה; וכן סוגיא דשמעתא: דכל היכא דאיכא פסידא -
כגון פסידא דאלמנה, דליכא למימר איהו דאפסיד אנפשיה - שויוהו רבנן כיוורש).

הדרן עלך יש נוחלין

=====

כל המוצא שגיאה מתבקש להודיע לי לכתובת yeshol@gmail.com

מקרא:

דברי הגמרא באותיות כאלה: ROD 12; רש"י בתוך הגמרא בסוגריים () ובתוך הסוגריים - אותיות 10
MIRIAM; מראי מקומות גם MIRIAM 10
מובאות וציטטות בגופן NARKISIM; השלמת פסוקי המקרא בסוגריים () ובאותיות 10 NARKISIM;

הערות: בסוגריים [] באותיות CourierNew 10; ההערות עם קידומת ## אינם פשט הגמרא אלא הערת העורך לבדיקת הלומד.
תחילת עמוד – בתחילת שורה, אפילו באמצע משפט – כך:
(תענית ב,ב)

הגירסא: לפי דפוס וילנא עם אחדים מההגהות שעל הדף – לפי הנראה לי כנחוץ לצורך הפשט הפשוט.

הערות בשולי הדף – בתצוגת דף אינטרנט אפשר – באקפלורר – להניח עליהם את הסמן ואז מופיעה ההערה בחלון. אפשר גם לראות אם עוברים לתצוגה של דף הדפסה.

In Explorer, Footnotes become visible when the cursor rests on the number of the footnote.

הערות וטבלאות באנגלית – ע"י כולל עיון הדף, ראש הכולל הרב מרדכי קורנפלד –

Producers of the Dafyomi Advancement Forum, <mailto:daf@dafyomi.co.il>,
<http://www.dafyomi.co.il/>

This material is ©2009 by Julius Hollander 27 Bialik St., Petah Tikva, Israel 49351
Permission to distribute this material, with this notice, is granted - with request to
notify of use at yeshol@gmail.com